

NAZIONALE
BIBLIOTECA
VITT. EMANUELE
12
22 A
18M

MATTHAEVS

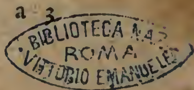
Gribaldus Iuriſconſultus Cherianus, Tholoſanis legum auditoribus S.

GITVR (ni fallor) ſeſquiannus, clariſsimi legum auditores, cùm me Tholoſę, in frequẽtiſsimo illo Galliarũ gymnaſio iura ciuilia interpretantem aſsiduis tandẽ precibus euiciſtis, vt de ratione ſtudendi aliquid ſcriberem. Vos enim Italicũ legẽdi morẽ, qui non in cumul[illegible] decisionibus, ſed in diſcutiẽ[illegible] [illegible]ngue opinionib9, in pue ſti[illegible] [illegible]uſis & rationibus potiſ-

umũ cõſiſtit, ita ꝓbare vir eſtis, vt tantiſp nõ cõquieueritis, donec me deſideriis veſtris in[illegible] factum ſatis recepi. Necdum tn ea ſpõſione cõtenti, aliũ inſuper laborẽ iniũxiſtis: qppe, vt per breues illas regulas, ſeu iuris axiomata, qbus pro tẽpore vti cõmodè videbamur, in cõm[illegible] [illegible] ꝓferrẽ. Cúmq; [illegible] propediẽ curaturũ obſtric[illegible] fide fir maſſem, tãta confeſtim fuit noſtræ apud vos fidei cõprobatio, vt iamiã libellũ ipſum typis excuſsũ manib⁹ tenere videremini. Scio quamplurimos, cùm in Tholoſano, tũ Lugdunẽſi emporio, opuſculũ à librariis ſæpius flagitaſſe, demiratósq; cur nõdũ in publicũ prodiiſſet. At verò quis neſciat, plerũq; hominis cõſiliũ falli? & qđ qſq; anim[illegible] [illegible]cepe rit, nõ ſemp ex voto ſucc[illegible]e? Nẽpe me vnũ (qui in hoc cõ[illegible] ſolicitus

citus erã, vt quãprimũ fidẽ liberarẽ meã) varia exindè tũ publica, tũ priuata negotia ita distraxerũt, vt vix dubitẽ me nonnunquã apud vos de fide, ac cõstãtia periclitatũ esse. Verùm enimuerò ornatissimi iuuenes, vt vobis aliqñ psuasum foret, inter omnes mẽtis solicitiores curas, nullã mihi antiquiorẽ esse, quàm animi mei ingenuitatẽ apud omneis integrã cõseruare, cùm primùm data est respirandi facultas, operi me accinxi, curauíq; vt prior pars, quæ legalis disciplinæ methodũ cõtinet, his Saturnalibus excuderetur: in qua certè fateor, me haud magnoperè laborasse, cùm supremã manũ adhibere nõ licuerit, præ nimia nõnullorũ iuuenũ instãtia, qbus dũ nihil iustè negar possum, opus ipsum vix dierũ octo, præcox sanè, atq; abortiuũ edere coactus sum. Vtcũq; sit, vtili-

tati vestrę cõsultũ malui, quàm operis ostẽtationi. Cęterùm nõ sum nescius, ꝑmultos ingenio plus quàm sinistro futuros, qùi has nostras lucubratiũculas naso, superciliòq; reuoluent, facilè asserturi, non modò nullius laboris, sed ne minimi quidẽ ingenij esse nænias: verùm aliter iudicaturos, qui & candido fuerint animo, & opusculi vires asiduo vsu, frequẽtíq; lectione ꝓbauerint. Tãtũ superest (studiosi iuuenes) vt has qualescunq; vigiliolas in vestrã gratiã prodeũtes, æqui boníq; cõsulatis: & veluti primitias agelli nostri, ex quo huberiores aliquando fructus speratis, hilari rectóq; animo suscipiatis: cognoscetis (puto) nec vestras vos preces, nec meã me fidẽ frustrà, aut temerè collocasse. Valete, ex Valẽtia Allobrogica Calendis Ianuarijs, 1541.

MATTH

MATTHAEI GRIBALDI IVRISCONSVLTI CHERIANI,

DE RATIONE STVDENDI,

LIBER PRIMVS.

Speculari volentes ab omni affectu liberos esse oportet.

CAPVT. I.

OMO à brutis animātibus ratione distīctis, suapte natura scire desiderat.[a] Omnis enim scientiæ finis est ueritas, [b]qua (cùm inuenta fuerit) nihil dulcius, nihilue pretiosius haberi potest: pro the=

a Arist. 1. metaphy. l. apud Iulianum. de fideicom. libert.

b Arist. 2. metaphy.

ſauris omnibus eſt, deſiderium explet, & animo quietem parit: ea uerò non corporeis uiribus, ſed ingenio atque arte comprehenditur, ratiocinando, ſpeculandóq; inuenitur. Enimuerò *ſpeculatio animi libertatem quærit: liber autem eſſe non poteſt, cui affectus imperãt, & cupiditates dominãtur.* Q*uem ad modum enim uētri, aut ſcorto deditus rectè ſpeculabitur? aut ab alea pendẽs, ueritatis conſtãtiam quæret?* Q*uis alienæ fortunæ inuidens, probè ratiocinabitur? aut ira perpetuò flagrãs, iuſtitiæ ſemitam diſcernet?* Q*uis fœdiſſimæ auaritiæ laqueis irretitus, aut miſerrimæ ambitionis fumo liqueſcens, ad philoſophiam rerum omnium cõtemptricem euolabit?* Planè *ſi uiciſſim pugnantia eodem loco cõſiſtere non poſſunt,*[a] *nullúmq; ueritas habeat hoſtem cupiditate maiorẽ, ut poterit affectibus turgens cõmodè ſpeculari, & ad ueritatis ſcientiam peruenire?* V*eritas candorem amat, latebras odit,*

a l. vbi repugnãtia. de reg. iur. l. j. c. de turtis. l. Mucius. pro ſocio.

fucos

fucos horrescit, aditus patentes quærit, libera est, seruire nescit, aliena umbra tegi nõ uult, suo lumine delectatur, cum seruili ignauóque hominum genere commercium non habet, solis liberis & speculantibus præsto est. Hæc igitur (dilectissimi iuuenes) cùm omnis scientiæ sit finis, ad quem artificum, professorúmque omnium studia contendunt, cùm ciuilis disciplinæ unus sit scopus, in quem collimare omnes debetis, ita uos ad sui amplexum trahat, sic ab omni fluxarum rerum cura dimoueat, eius gratia candido probóque esse animo studeatis, ab omni affectu libero, ab omni cupiditate alieno: ita fiet, ut & rectè speculari incipiatis, speculandóque ad ipsam ueritatem quamfacillimè perueniatis.

Disciplinæ quam sibi quisque elegerit, totis viribus incumbendũ, vt in ea excellere posſit.

CAPVT II.

EX ueterum monumentis (quantū per otium uagari licuit) neminem memoria repetimus in diuersis facultatibus excelluisse, summúmq; ac perfectum sciētiæ gradū attigisse: nisi fortè opponat aliquis M. Catonem Portiæ familiæ primū, quem triplici dote insignem usque ad summum fuisse proditum est: summū scilicet Oratorem, summum Iurisconsultum, ac denique summum Imperatorē. Verùm, si cum peritis sui temporis, aut paulò iunioribus conferamus, aliter sentiemus. Fuit enim M. Cato in legibus Gallo Aquilio longè inferior, in orando M. Tullium non æquauit, in re bellica C. Cæsari minimè comparandus. Nullū in naturalibus Philosophia Aristoteli parem inuenit: in moribus tamen Socratem, in diuinis Platonem, in re medica Hippocratem longè præstantiores. Vnum singulis erat animi propositū, una intentio in ea, quam profitebantur,

Plin. lib. vij. c. xxvj.

discipl

disciplina praecellere. Sed, ut à nostris exẽpla petamus, nullum legalis facultas Bartolo conferendum tulit, in caeteris disciplinis plurimis inferiori. Quid ita? Nulla unquàm illi alterius rei quàm legum cogitatio fuit: hûc omne studiũ, ingeniúmq; contulerat, hinc totus pendebat: tanta est solicitudinis, ac pertinaciae uis, ut nihil eis ab arte, nihil à fortuna negetur. Qualem uerò nobis Iurisconsultum nostra tẽpora peperissent, si coeptis perstitisset Politus ille Senensis, quem ante exactum quartũ aetatis suae lustrum, locos plus mille Iuris in controuersiam reuocantem, totidémq; paradoxa, diuino quodam ingenio, summáq; elegantia publicè defendentẽ uniuersa Italiae gymnasia demirata sunt? Quantam de summo atque optimo Iurisconsulto spem non frustrà concepissemus, si ad maturam aetatem peruenisset Lancellotus ille Galiaula, qui in prima iuuẽta subtractus immortale sibi nomen ingenij uiribus

Politus Senensis.

Lancellotus Galiaula.

cõparauit? Tulit, fateor, ætas hæc nostra uiros & legibus & eloquentia claros, quos tamẽ quãtũ ad leges, nemo ad Iasonis aut Decij eruditionem: quantum ad eloquentiã, ad Politiani aut Lõgolij stilũ, dixerit peruenisse. Fuerunt quippe illi in eo, quo uersabantur genere sua tẽpestate excellentes: cùm aliud nihil cogitarent, nulla in re alia occuparẽtur. Ita enim natura cõparatum est, ut singulis causis singuli fines præscribãtur, singulísq; indiuiduis singula ornamenta sufficiant, & quæ pluribus facere satis possunt, in unũ minimè conferantur. Quantò igitur uni ex re aliqua per naturam magis accedit, tantò ex alia eidem detrahi necesse est. Quo fit, ut summum eruditionis gradum in diuersis facultatibus quisquam assequi non poßit, & in multiplici genere præcellere frustrà contendat. Vnius rei studiũ totum hominem poscit, & ubi quisque intenderit, eius ingenium ualet. Sicut enim

stoma

stomachus uarijs edulijs suffertus, diuersisq; potionibus natans concoquere nihil potest, sic ingenium ad diuersa distractum, optimam sui uigoris partem amittit. Audiui sæpe prosocerum meum, Petrum à Bayro, Medicorum nostræ ætatis facilè principem, uirum cùm animi liberrimi, tum spectatæ probitatis, quoties ei aliquid elegans, aut elaboratum incerto autore offerri contingeret, ita dicentem: Opifex hic quisquis est, haud alibi uacat. Nolim tamen quenquam facilè existimare, uariæ lectionis studium à me ita damnari, ut una electa disciplina, reliquas omnino reijciam: cùm plusquàm manifestum sit, aliam alij ornamento esse: nec me lateat campum uersicolore gramine uestitum, diuersóq; flosculorũ genere uariatũ pulchrius arridere. Verùm sententiam nostram sic temperari uolumus, cæteras disciplinas (præter eã in qua quis excellere contendit) toto

ac principali ſtudio nõ eſſe tractãdas: ſed quantum per otiũ licet: per otiũ uerò licere putamus, ut principali ſtudio nihil omnino, uel ingenij, uel neceßarij temporis ſubtrahatur. Proindè (*clarißimi iuuenes*) *ita legibus operam date, ut nullus extraneus actus ueſtra ſtudia interrumpat, nulla alterius diſciplinæ libido* (*niſi recreationis gratiâ*) *ueſtrũ ingeniũ diſtrahat: inueniat nox* Iuriſconſultorum *monumentis inuigilantes, diurna lux in eiſdẽ lucubrantes deprehendat: ita fiet, ut non modò* Iaſones, *aut* Decios *æquare, ſed & ipſam iuris lucernam* Bartolum *excellere ualeatis.*

Omnem diſciplinam generalibus conſtare præceptis, quæ ignorare non licet.

CAPVT III.

POSTEA *quàm & recto animo, & ſumma cũ deliberatione ad artẽ diſciplinámue aliquam ſuum quiſpiam ſtudiũ appli*

uerò omnium lunam ob propinquitatem? Qualem Theologum qui de mundi creatione plurimum disserat, fidei uerò (quæ theologiæ fundamentum est) uirtutẽ ignoret? Habet quoq; disciplina legalis sua de moribus rudimenta, in quibus omnia tum commutatiuè tum distributiuè Iustitiæ præcepta concluduntur. Est enim ars boni [a] & æqui, per quã à malo arcemur, & ad bonum inuitamur. At uerò quis tam præcipitis iudicij, tam impudentis animi inuenietur, qui se iurisconsultũ profiteri audeat? qui de iure palàm consulere uel respondere præsumat, cui uel hæc paucula iuris præcepta non constent?

[a] l.j. de iustit. & iur.

ABSVRDVM *intellectũ ab omni dispositione reijciẽdũ. l. nã absurdũ. de bo. li bert. l. j. §. unde quæritur. de publica.*

Ab omni ui atq; iniuria penitus abstinẽdum. l. j. §. j. quod ui aut clàm.

Actum dubium in meliorem partem accipiendum. l. cùm creditor. de furtis.

Ad impoßbile neminem obligari.l.ſi quis in graui.ad Syllan.
Alterius factũ, alteri nõ obeſſe. l.de pupil lo.§.ſi plurium.de oper.no.nun.
Alieno odio neminẽ prægrauari.l.ſi quis in ſuo.§.legis.C.de inof.teſt.
Alijs non nocere quod inter alios actum eſt.l.quia non debet.de iureiu.
Arte nõ concedi quod naturaliter denega tur.l.ubi repugnantia.§.j.de reg.iur.
Autoritatem maiorum etiam in illicitis excuſare.c.dixit.xiiij.quæſt.v.
Autoritate propria neminem ius ſibi di= cere poſſe.l.j.§.j.quo.legato.l.uni.C. ne quis in ſu.cau.
Beneficium propter aliquem conceſſum in eundem minimè retorquendum.l.ſi iudex.in fi.de mino.
Bonam uoluntatem plerunque pro facto reputari.l.ſi quis in teſtamento.& l. uter.in fi. de conditio.inſti.l.cùm hæ= res.uerſi.ſeruire.de ſtatulib.
Cau

Cauendũm ne respectu nocentis innocens patiatur. l. fi. in fi. C. de his qui latro. l. prægnantis. de pœn.

Certa pro incertis relinquẽda nõ esse. l. cogi. §. idem quærit. cum glos. ad trebell.

Contra ius aut bonos mores cõuentiones hominum non ualere. l. pacta quæ contra. C. de pact.

Cõtra uim atq; iniuriam, licitam esse defensionem. l. ut uim. de iust. & iu. l. sciẽtiam. §. qui cum. ad l. aquil.

Cõtra proprium factum neminem uenire permitti. l. post mortem. de adoptiõ.

Cum alterius detrimento nemini consulendum. l. nec auus. C. de emancip. liber. c. primum. xxij. quæst. ij.

Cũ alterius iactura neminẽ locupletari debere. l. nã hoc natura. de cond. inde.

Deceptis non decipientibus subueniendũ. l. & primo. §. uerba. ad Velleia.

Dolis ac fraudibus omnibus occurrẽdum. l. j. de dolo. c. sedes. de rescrip.

Discordiarum occasiones penitus remouendas. l. æquissimum. de usufruct. l. cũ pater. §. dulcissimis. de legat. ij.

De minimis considerationem non habendam. l. scio. de in integ. resti.

Eadem uel simili ratione suadente idem ius statuendam. l. illud. ad l. aquil.

Effectus in consequentiã prodeuntes non attendi. l. j. de auto. tut.

Errãtes & ignorãtes cõsentire nõ uideri. l. si per errorem. de iurisd. omn. iud.

Aequitatem rigori præferendam. l. placuit. C. de iu.

Ex causa nonnũquã à cõmunibus regulis recedendũ. l. ita uulneratus. ad l. aquil. l. utilitatem. de confir. tuto. & l. si domum. §. qui confitetur. de leg. 1.

Executionem non faciendam iuris ordine prætermisso. l. si cum nulla. de re iudic. l. j. C. de execut. rei iudic.

Factum procuratum non prodesse. l. si seruus. §. j. de leg. j.

Facil

Facilius tolli ius speciale quàm cõmune. l. eius. §. j. de milit. testam.

Facilius amitti ius quærẽdum quàm quæsitum. l. fin. C. de acquir. poss.

Facilius dari exceptionem quàm actionẽ. l. j. §. cui damus, de superfic.

Facilius remitti sperata quàm possessa. l. cũ hi. de transa. l. unũ. §. si rẽ. de leg. ij.

Fidem uiolanti, fidem non seruandam. l. cùm proponas. C. de transact.

Finalem causam diligenter inspiciẽdam. l. uerum. de furt.

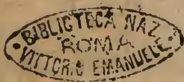
Generalibus semper specialia derogare. l. in toto. de re iud.

Grauius in cõmittendo quàm in omittẽdo delinqui. l. metrodorum. de pœn.

Honorem lucro, imò etiam uitæ præferendum. l. isti quidem. quod met. causa.

Honestatis ius ab omni debito excipiendum. l. quod ex libera. C. de oper. lib.

In alienis rebus gerẽdis bonam fidem desiderari. l. j. de solution.

In alieno facto ignorantiam facilè tolerari. l. fi. pro suo.

In dubio à uerborum proprietate non recedendum. l. non aliter. de legat. iij.

Inducta ad unum finem contrarium effectum non operari. l. legata. inutiliter. de adimen. leg.

In malis quod minus est eligendum. c. iurauit. & c. non solum. xxiij. q. iij.

In necessitatibus leges non seruari. l. ut gradatim. §. j. de muner. & hono.

In obscuris secundum magis uerisimilia iudicandum. l. in obscuris. de regul. iur.

In pari causa dāno magis quàm lucro cō sulendum. l. fi. §. licentia. C. de iu. delib. l. at si quis. §. sed etsi. de religio.

In re dubia benigniorem semper fieri interpretationem. l. proximè. de his quæ in test. delen.

In uno grauatum, in alio releuandum. l. eum qui. de iureiu.

Iusta petenti facilè assentiendum. l. ij. de his

his qui ſunt ſu. l. & Attilicinus. de ſeruit.ruſtic.prædio.

Ius ſpeciale in conſequentiam non trahendum.l.quod uerò contra. de legi.

Leges non uerbis, ſed rebus impoſitas eſſe.l.ij.C.commu.de lega.

Leges non ex uerbis, ſed ex mente intelligendas.l.ſcire leges.de legi.

Leges ignorare nemini permiſſum. l.leges.C. de legi.

Legibus non exemplis iudicandum. l. nemo.C.de ſentent.

Legitimè facto pœnā non deberi.l. Gracchus. C. de adult.

Legis imperio uoluntatem nō factum coherceri.l.j.C.ad l.Cornel. de ſica.

Liciti prætextu illicitum non permitti. l. ij.de extraor. crimini.

Licitum coarctari ut illicitum euitetur. l. tutor.§.j.de ſuſpec. tutor.

Maiorum præcepta iuſta, uel iniuſta non contemnenda.l.j.de oper.no.nunt.

Maioribus periculis diligẽtius occurrendũ.l.j.§.sed & si quis.de carb.edict.
Maleficijs minimè indulgendum.l. in fundo.de rei uendic.
Mediam uiam in perplexitatibus eligendam.l.si paterfamiliás.de hære.instit. l.antiqui.si pars hæred.petat. I
Multa ex postfacto tolerari quæ ab initio prohibẽtur.l.patre.de his qui sunt sui uel alien.iur.l.circa.de inoffic.test. l.j.§.biduum.quando appellan.sit. I
Multa in consequentiã permitti, quæ principaliter denegantur.l.j.de auto. tut. I
Neminem ex suo dolo, uel calliditate releuari.l.rerum.§.tempus.pro socio. I
Neminẽ multiplici onere prægrauandũ. l.nauis.§.cùm autem.ad l.rhod.de iac.
Neminem ex suo beneficio in periculum trahi.l. ne ex liberalitate. de re iudic.
Nemini officium suũ damno uerti debere. l.sed & si quis.quemadm.testa.aper. l.si seruus.§.quod uerò. de furtis.

Nemini iniuriam facere, qui iure suo utatur. l. proculus. & l. fluminum. in fine. de damno infect.

Nemini casum sed culpā imputari. l. si ex plagijs. §. fin. ad l. Aquil.

Non factum, sed faciendi causam inspiciendam. l. uerum. de furt.

Non cupiditatibus sed iustis affectionibus indulgēdum. l. illud. de manumis. uind.

Non negligentibus sed impotentibus succurrēdum. l. nō enim. ex quib. caus. ma.

Nobiliores præsumptiones semper in dubijs eligendas. l. merito. pro socio.

Nullam uiolentum perpetuò tolerandum. l. ij. de his qui sunt sui.

Odia restringi, fauores ampliari debere. l. cum quidam. de lib. & posthum.

Omnem actum ab agentis intentione iudicandum. l. j. C. ad leg. Cornide sicar.

Omne cōmodum cū suo onere pertransire. l. cum fisco. ad Syllan.

Omne incommodum aliquo commodo cō-

pensandum.l.j.§.fin. de aqua plu. arc.

Paria delicta mutuò compensari.l.uiro. in fin.solut.matrim.

Plura specialia ad idem minimè cumulanda.l.j.C.de dot.promiss.

Prodesse alteri neminem cogi, sed tantum obesse uetari.l.in summa. §. itē Varus. de aqua plu.arcen.l.fin.§. diui quoque marcus.de publica.

Publicam utilitatem priuatorum commodis præferendam.authent. res quæ. C. commu.de lega.

Quæ ab initio sunt uoluntatis, ex postfacto esse necessitatis.l.sicut.C.de action. & obligat.

Quod nemini nocet & alicui prodest, facile concedendū. l.ij.§.j. de aqua.plu. arc.l.rescripta.C.de precib.impe.offe.

Quod quis in se approbat, in alio reprobare nō posse.l.in arenā. C.de inof.te.

Quod quisq; iuris in aliū statuerit, ipsum quoq; eodē uti debere.l.j.quod quisq;. iu.

Rationes naturales pro legibus amplectendas.l.cùm ratio.de bon.damn.

Res magis intuendas quàm uerba.l.promittendo.de iur.dot.

Satis esse si cui uel in modico amici opera consulatur.l.tutori.C.de negot.gest.

Satius esse nocentem absolui,quàm insontem damnari.l.absentem.de pœn.

Sine culpa pœnam nõ infligi.l.sancimus.C.de pœn.

Tristes euentus non facilè considerandos.l.inter.§.sacram.de stipulat.

Turpia uel cõtraria allegãtes meritò repelli.l.j.C.de furt.l.transa.C.de trãsa.

Vbicunq; æquitas suadet, subueniendum.l.diuus.de in integr.restit.

Volẽti neq; uim neq; iniuriã fieri.l.cũ donationis.C.de trãsa.l.j.uers.filij.de iniu.

Voluntate sublata omnem actum parẽ esse.l.fœdissimam.C.de adult.

Vltima prioribus derogare.l.pacta nouissima.C.de pact.

Causas

Causas & rationes in omni disciplina diligenter peruestigandas.

CAPVT IIII.

Pars hæc non unum caput tantum, sed iustum uolumen desiderat: nulla enim legum professoribus æquè utilis occurrit: ideò diligētius pertractāda erit. [a] *Nempe cùm omnis ars, seu disciplina ad ueritatis cognitionem (ut suprà docuimus) tēdat, isq; unus sit omnibus speculantibus propositus finis, non solùm opinionem, sed ueram cuiusq; rei scientiam adipisci, nō immeritò causarum & rationum inuestigationem cùm primis necessariam esse testamur.* Tunc *enim (ut* Philosophus *inquit)* [b] *unumquodq; scire arbitramur, cùm eius causas & principia cognoscimus.* Porrò *omnis sciētia (ut idē sentit* [c]*) duas habet præcognitiones, quid est, & quia est.* Altera *ad causati, altera ad causæ intelligentiam spectat.* Verùm *tāto dulcior est speculantibus causarum notitia,*

a l.legaui. in princ.de liberatio.legat.

b Aristo.1. poster.& 1. physi.& 2. metaphys.

c Arist. 1. posterior.

quàm

quàm eorum, quæ ab his sunt (quos effectus appellamus) quantò ueritas certior, ac potior est opinione. Vnde non ab re quidem Latinus noster Homerus suauissimam illam uocem effudit,

Felix qui potuit rerum cognoscere causas. Virgil.

Cæterùm de effectibus seu indiuiduis scientia esse non potest: [a] *sunt enim (secundum Platonē) propè infinita ut nulla arte recipi queant, nulláq; disciplina comprehendit.* [b] *Causas uerò uniuersales esse constat & finitas, ex quibus propterea rectè fiunt demonstrationes. Sed, ne diutius in aliena messe uagemur, nihil ̀ius Ciuile profitentibus ad perfectam eruditionem consequendam utilius esse putamus, quàm eorum, quæ à maioribus nostris simpliciter definita uidentur, causas rationésque diligenter scrutari. Etenim nihil omnino ab eis sine ratione factū existimandum est, qui ob suam eccellentem doctrinā & eruditionem sapientißimi omnium habeban*

a Arist. 7. Metaphys.

b Porphy. in lib. prædic. in cap. de specie & indi.

a §.respon sa prudentum. instit. de iur. nat.

bebantur: [a] *à quorum responsis, uelut à Phitia tripode, aut Sibyllæ limine omnes pendebant. Quoties igitur ad manus uenerit Iuliani, Scæuolæ, Papiniani, alteriúsue prudentis responsum, ab eo minimè recedatur, donec & ipsa decisio & decidēdi ratio perfectè cōstiterint. Quòd si fortasse negligentius, & incognita causa pertransieris, nihil omnino aliud te fecisse fatēdum est, quàm oleum & operam perdidisse: útq; exemplis agamus,*

Quid scire proderit (cùm de omni capitali crimine licitè trāsigatur) de solo adulterio trāsigi nō posse, [b] *nisi & huius diffinitiōis causam intellexerimus?*

b l. transigere. C. de transact.

Quid actus uiuentium suspendi posse, non ultimas uoluntates. l. si. commu. prædi.

A diffinitiua sententia licitum appellare, non ab interlocutoria. l. ij. C. quo. appel. non reci. l. ij. de appella. non recipi.

Actioni reali longo tēpore præscribi, non personali. l. neque mutui. C. quib. non obijc.

obijc.long.temp.præscrip.l.aduersus. C.de neg.gest.

Aduersus doli exceptionẽ de dolo nõ replicari.l.apud.§.quæsitũ.de do.excep.

Ad factum neminem præcisè obligari, secus ad dationem. l. stipulationes non diuiduntur.uersic. Celsus.de stipulat.

Alienum factum promitti non posse. l.stipulatio ista habere. in prin. de stipul. l. sicut.de fideius.

Alienæ rei uẽditionẽ permitti, nõ obligationẽ.l.rem alienam.de contrah.empt.

Annalia ad agẽdum perpetua esse ad excipiendum.l.pure.§.fin.de doli excep.

Beneficia latè, priuilegia strictè interpretari.l.fin. de constit. princip.iunct.l.si quando.C.de inoffic.testa.l.quòd uerò contra.de legi.l.ij.C. de noxali.

Bonæfidei defectu usucapionem nõ interrumpi, secus possessionis.l.naturaliter. & l.si is qui pro emptore.§.si quis bona fide.de usuca.l.uni.§.illo proculdubiò.C.de ususcap.transfor.

Caus

Causas meri & misti imperij delegari nõ posse.l.ij.C.de peda.iud.

Ciuili possessioni usucapionẽ contingere, non naturali.l.j.§.per seruum.de acq. pos.Doct.in l.iij.§.ex cõtrario.eo.tit.

Contra depositum compensationẽ nõ admitti.l.pen.C.depo.l.fi.C.de compẽsa.

Contra delictum commissionis restitutionem non concedi, secus omissionis.l.j. & l.fin.C.si aduer.delict.

Cõtractum dolosum ipso iure nullum esse, secus meticulosum.l.& eleganter.in princ.de dona.iunct.l.metum.§.sed quod prætor.quod met.causa.

Conditione expressa transmissionem impediri, sed non tacita.l.uni.§.sin autem sub conditione.C.de caduc.tol.iunct.l. conditiones.de condi.& demon.

Delegatũ ab alio, quàm à principe, subdelegare nõ posse.l.à iudice.C.de iudicijs.

Debitorẽ ex causa lucratiua de euictione nõ teneri.l.ad res donatas.C.de euict.

De

De ſpecie ad quantitatē nō admitti cōpen ſationem.l.ſi conuenerit.de cond.inde.

De re aliena licitū eſſe teſtari,ſed non paciſci.l.fi.in fi.C.de pac.iūc.§.non ſolū. inſti.de lega.& §.ſed ſi aliena.eod.tit.

Duas cauſas lucratiuas circa idē nō concurrere.l.meuius.§.duobus.de leg.ij.

Duo remedia extraordinaria nūquàm ſimul cumulari.l.cùm filiusfami.ſi cert. peti.Barto.in l.in prouinciali. de noui ope.nuntiat.

Ex primo decreto rei dominium nō trāſferri.l.ſi finita.§.iulianus. de dā.infec.

Ex pacto nudo actionē non competere. l. iuriſgentium.§.ſed cum nulla.de pact.

Ex tēporis diuturnitate ſolum mandatū non præſumi. Bal.in l.j.C.de reb.alie. Alex.conſi.j.uol.iiij.Iaſ.tamen contrà per l.ſi filius.C.de pet.hæred.

Ex impoßibili cōditione contractū uitiari, ſed non ultimā uoluntatē.l.nō ſolū. de actio.& obl.iunc.l.j. de condi.inſti.

Exceptiones dilatorias post litē contestatam non opponi, nec ante litem peremptorias. l. ita demū. C. de procur. l. peremptorias. C. sen. rescin. non posse.

Ex solo titulo inter uiuos dominium non transferri, secus in ultima uoluntate. l. pen. C. de rei uēd. iunc. l. à Titio. de fur.

Falsa causa dispositionem uitiari non falsa demonstratione. l. fin. de hær. instit. iunc. l. falsa. de condit. & demonst.

Facilius directa uerba obliquari, quàm econtra. l. cohæredi. §. cum filiæ. de uulga. iunc. l. Scæuola. ad Treb.

Filiumfamiliâs consentiente patre posse donare, sed non testari. l. tam his. §. j. de donat. cau. mor.

Fideicommissum tacitè induci posse, non directam institutionem. l. denique. §. interdum. de pecul. leg. iunc. l. hæreditas. de hære. instit.

Filios primi gradus sub potestatiua tantum conditione instituēdos, non etiam

nepot-

nepotes.l.suus quoque. & l.sed & si. §.j.de hære.instit.

Fœminæ testimonium in criminalibus et contractibus admitti,secus in testamentis.l.ex eo.de test.& l.qui testamento. §.mulier.de testam.

Fauorem causæ, reorum fauori præualere.c.ex literis.de probatio.c.fin.de re iud.l.inter.ff.eo.

Furem manifestum plus puniri,quàm raptorem.§.quadrupli.insti.de actio.

Ficum & oleam lõgiori interuallo,quàm cæteras arbores seri debere.l.fin.fini. regundo.

Generis debitorem dominium transferre teneri.l.j.in princ.de re.permut.l.qui res.in prĩn.de sol.

Generis debitorem casu fortuito non liberari.l.incendium.C.si cer.pet.

Generali sermone personã loquentis non comprehendi.l.inquisitio.C.de solut.

Hæreditatis aditionem sub cõditione fieri

non posse.l.actus legitimi.de reg.iur.l. eum qui.§.fi.de acqui.hæred.

Hæreditatem codicillis nec dari, nec adimi posse.l.Scæuola.ad Trebell.

Hæredem scriptũ à fideicommissario, sed nõ à legatarijs adire compelli.l.si quis omissa.si quis omis.caus.test.

In maleficijs fideiussorem non admitti.l. si à reo.§.fi.de fideiuss.

In contractibus ius accrescẽdi locum non habere.l.si mihi & Titio.de stipula.

In pignore prætorio prioritatem tẽporis non attẽdi.l.si finita.§.si plures.de dã. infe.l.is cui.§.qui prior.ut in pos.lega.

In falcidiam, quod iure tantum hæreditario capitur, imputari: in Trebellianicam, quicquid iudicio testatoris acquiritur.l.in quartam.ad.l.falcid.

In personis & temporibus extensionẽ nõ cõcedi.l.cõmodissimè.de lib.& posth.

In uasis uitiosis ignorantiam non probari.l.sed addes.§.j.loca.

In rebus coloni tacitam hypothecam non induci.l.iiij.in quib.cau.pig. uel hypo. taci.contrah.

Libellum obscurum pro libellante interpretari, probationem uerò dubiam in probãtem retorqueri.l.si quis intẽtione.de iud. c.in præsentia.extrà de ꝓb.

Liberos in cõditione positos uocatos non cẽseri.l.lucius.in fi.iũc.gl.de hær.inst.

Libero arbitrio non præscribi.l.j.§.ad hæc.iunct.gloss. in uerbo.pro socio. C. de anna.except.

Litis contestatione iura temporalia perpetuari.l.nam posteà.§.si is qui.de iureiur.l.fi.in fi.de fideiuss.tut.

Mandatum de casu ad casum non extendi.c.susceptum.de rescrip.in vj.

Manumisso inter uiuos peculium accedere, non in ultima uoluntate.l.uni.C.de pecul.eius qui libert.meru.

Morte grauati fideicommissum non extingui.l.cùm ita.§.j.de lega.ij.

Moram ultimam non primã obseruari. l. semel mora.sol.matr.l.si seruum.§.sequitur.de stipu.l.illud.de peri.rei uẽd.
Nomina propria uiriles inducere partes, Appellatiua uerò hæreditarias. l.turpia.§.fi.& l.si hæredes.de lega.j.
Nominis proprij errore dispositionẽ non uitiari,secus appellatiui.l.si quis in fundi uocabulo.de lega.j.
Nudam alienationis prohibitionẽ non ualere.l.lucius titius.de leg.iij.l.filiusfa. §.diui.titius.de lega.j.
Nuntiatione uerbali possesionem amitti, non reali.l.de pupillo.§.meminisse. de no.ope.nuntia.
Omnem seruitutem (dempto usufructu) indiuiduam esse.l.j.§.si usumfructum. ad l.falcid.
Ordinarium suspectum omnino recusari non posse,sed adiuncti integritate suppleri.auth.si uerò contigerit.C.de iud.
Pactum legis commissoriæ in pignoribus reprob

reprobari.l.j.C.de pign.actio.

Pactum de futura successione nullius esse momenti. l. pactum quod dotali. & l. hereditas.C.de pac.

Post litem contestatam reconuentionem non admitti.c.j.de mutu.petitio.

Pœnales actiones ad heredem non transire.l.hæc actio.de ser.corrup.

Per liberam personam obligationem alteri non queri.l.si ita stipulatus.§.Chrysogonus.de stipula.

Prælegata in uulgarem substitutionẽ non uenire.l.sextiliam.de legat.iij.l.miles.§.j.de lega.ij.

Pro ciuili tantum debito nõ accedere constitutum.l.iij.de consti.pecu.

Pro re modica furti actionem dari, sed nõ doli.l.qui saccum.de fur.iunc.l.si oleũ.in fi.de dolo.

Pupillum exhæredatum in legato grauari posse, sed non eius substitutum. l. ab exhæredati.de leg.j.l.pen.C.de leg.

Quamlibet causam uel iniustam à dolo excusare.l.igitur.§.& generaliter.de libe.cau.

Quod transmitti non potest, id nec cedi posse.l.ex pluribus.de admin.tut.

Querelã etiã non præparatã ad liberos trãsmitti.l.si quis filiũ.C.de inoff.test.

Reciprocos actus cõmunibus regulis non includi.l. quod autẽ.§.si uir. de donat. inter uir.& uxor. l.de fideicommisso. C.de transac.

Rem suam neminem nisi à fure condicere posse.l.fi.in fi.usufru.quemad.ca.

Res fiscales usucapi non posse.l.ij.C.com mu.de usuc.

Reum non actori, sed actorem reo edere teneri.l.fi,C.de eden.

Reos de alieno crimine, uel consciẽtia nõ interrogandos.l.fin.in fi.C.de accus.

Remediorum cumulationẽ prohiberi, nõ exceptionum.l.plura.de actio. & obl. iunc.l.is qui.& l.nemo.de excep.

Seruit

Seruitutis ius pro parte non acquiri. l. plautius. §. fi. ad leg. falcid.

Solennitatem internã facilè præsumi, non externam. l. sciendum. de stipulat.

Semiplenam probationẽ contra uerisimile nil ualere. l. j. C. qui & aduer. quos.

Speciei periculũ ad creditorẽ pertinere, generis uerò ad debitorẽ. l. nõ amplius. §. j. de leg. j. iũc. l. incendiũ. C. si cer. pet.

Super iudicato trãsactionem non ualere. l. si causa. C. de transac.

Super futuris alimentis transactionẽ non permitti. l. de alimentis. C. de transact. l. cum hi. ff. eo. tit.

Sui hæredis existẽtiam nunquàm ad alienum commodum operari. l. j. in fi. ut in poss. legato.

Substitutionem translatiuam directò fieri non posse. §. fi. instit. de pupil.

Testes singulares etiam mille, nil probare. l. ob carmen. de test. c. bonæ. el. j. de electionibus.

Testes falsificantem causæ periculum non subire, secus acta corrumpentem. l. in fraudem. §. quoties. ubi gloss. & Bart. de iur. fisci.

Tutorem habenti, tutorē dari nō posse, curatorem uerò curatori facilè adiūgi. l. uētri. in fi. de tuto. & curat. §. interdū. insti. de curat. l. idem. de testam. tute.

Tutoris interuentu, non excludi beneficiū restitutionis. l. ij. C. si tut. uel cura.

Vbi agitur de damno, errorem iuris nō nocere. l. iuris. la. ij. de iu. & fac. igno.

Voluntaria alienatione, non etiam necessaria legatum reuocari. l. rem legatā. de adimen. lega.

Vitiū personale non singularē, sed uniuersalē afficere successorē. l. cùm hæres. & l. an uitiū. de diuer. & tēp. præscri.

Vltimam dispositionem & primum contractum præualere. l. iiij. de adim. leg. iunc. l. iiij. C. qui potio. in pigno. habe.

Vxorem à marito posse de adulterio accusari,

*cusari, non econtra.l.j.C.de adult.
Quid, inquam, prodesset huiusmodi, & alias propè infinitas Iurisconsultorũ definitiones simplici tantum ac nuda lectione didicisse, earum uerò causas ac rationes penitus ignorare? Nempe isthæc mihi scientia (ut ingenuè fatear) non modò insipida, sed inutilis omnino uidetur. Neque enim ueram hoc pacto scientiam, uniuersalemq; adipiscimur, neque arte uel ingenio nostra studia exercemus, sed immortali quodam labore aliquot indiuiduorum (quæ infinita sunt) opiniones contrahimus: eáq; duntaxat scire probamus, quæ assidua lectione congesta memoriæ commendamus. Verùm nec ea scimus, cùm causas et rationes ignoramus. Quónam pacto quis eorum ueritatem aut falsitatem discernet, quomodó de illis cum aduersario contendet, quæ nullo argumento subuertere, nulláue ratione dicit cõprobare? Quid aliud agit quàm ὄνος·*

πρὸς

πρὸς τὴν λύραν? Planè si sic ineunda forent legalis disciplinæ studia, ut circa decisionum atque indiuiduorum cumulos duntaxat uersaremur, uix ad eorum con=consummationem uita hominis uel longissima superesset: per causas uerò & rationes artem ingeniosè colligentibus breue lustrum cum Iustiniano sufficere arbitramur. [a] Particularium rerum cognitio suos limites non egreditur, sed tantum præstat scientiæ, quantum experientia comprobauit. Notitia uerò per artem, ex uniuersalibus causis & rationibus contracta, in infinitum protenditur, omniáq; inferiora sui generalitate comprehendit. Proinde qui unius legis solam decisionem intellexerit, unam tantū facti speciem definire nouit: qui uerò decidēdi quoq; rationē collegerit, innumeros casus & infinita propè indiuidua eadē ratione concludet. Causas intelligentibus librorū multitudine opus non est: quicquid enim

a §.quibus si bene. in proœ.dig.

à doctoribus in tanta uoluminum copia fusius traditum est, suo ipsi ingenio facilè excogitabunt, concurrent cum Bartolo, Baldo, Paulo, Imm. Aret. & cæteris scriptoribus: licet eorum commenta nõ uiderint, quod sanè multis contigisse nobis compertum est. O diuinam causarũ scientiam, quàm irrefragabilem methodũ geris! Exurgite iuuenes scientiæ cupidi, uestra iam excitentur ingenia, non ultra in nudis decisionibus torpescant: non quid sit intelligere sufficiat, sed cur sit, diligentius inquiratur. Nec aliter Iulianũ, Scæuolam, Papinianũ cæterósq; iuris prudentes docuisse, aut sensisse putetis. Ego uerò, ut mea aliquando opera ingenij fructum referatis, tractatum de causis definitionum uobis propediem curabo, ut planè intelligatis nullam omnino artem uel disciplinam, sine euidentibus causis & rationibus introductam, maximè uerò ciuilem, quam non ab autoritate sola (ut nonnul

nonnulli temerè existimarunt) sed à ueris & solidis principijs deductam facilè ostendemus: cósq; miserrimi ingenij esse qui ad l. non omniū [a] *(quam minimè intelligunt) causarum & rationum inscitiam referre plerunq; consueuerunt.*

a de legi.

Per rationes dubitandi & decidendi legum sensa elicienda.

CAPVT V.

QVanquā priori capite de causis & rationibus inuestigādis abūdè satis tractatum uidetur, attamen ad perfectam legū intelligentiam sufficere haud quaquàm putamus solam decidēdi rationem percepisse, nisi & dubitationis quoque causam intellexerimus. Omnis *enim lex in casu dubio statuenda est,* [b] *alioqui perridiculum foret, si de re penitus manifesta atq; indubitata ferretur.* Planè *quis tam supinus & communis sensus expers, ut quæsiturus sit, an mortuo alimenta debeantur? An ingenuo ac sagaci patrisam*

b l. quod Labeo. de carbon. edict. l. j. ad municip. l. ancillæ. C. de fur.

trifamiliâs liceat societatem coire mandatúmue suscipere? An liceat impunè delinquere? & id genus innumera, de quibus si Iubentium Celsum Labeo *aliquis interrogaret, statim audiret,* Aut non *intelligo quid sit, de quo me cõsulis, aut ualde stulta est consultatio tua.*[a] Plus *enim quàm ridiculum est dubitare, an mortuo alimenta debeantur, uel delicta impunè committantur.* Domitian*æ utique sunt huiusmodi quæstiones. Quocirca studioso iuueni primus erit labor, legis dubitationem diligenter inuestigare, ut causam intelligat quæ uel consultorem, uel consultum in ea re perplexum reddebat: quæ causa tanti æstimatur, ut sine illa non modò leges (ut* Baldus *uoluit*[b]*) intelligi perfectè poßint, sed & in multiplici uarióque sensu ille præualcat, quem maioris dubitationis ratio commendarit.* Fieri *etenim poteſt, ut una lex ob sui generalitatem uarios recipiat intellectus: quorum*

a l. Domitius labeo. de testament.

b In l. si tutores. C. de cõpẽsat.

tam

tamen potißimus habetur qui maioris dubitationis ansam tollere uideatur. [a] *Perquisita autem dubitationis causa,& iam bona legis parte intellecta, tum causam definitionis,seu rationem (ut uocant) decidendi facilius assequemur.* Hæc *uerò totius legis radix est,hæc omnem controuersiam sopit:per hanc ueritas elucescit, legislator comprobatur, legentis desiderium expletur,inuenta causa animus cõquiescit. causæ cognitio perfecta scientia est. Sed ut res exemplo liqueat,sume acutißimi* Papiniani *responsum:*

[a] Abba.in c.cum in iure peritus. in primo not.de elec. Dec. in l. quoties idẽ sermon. in fi de re.iu.

Ad leg. verbis. de vulga.

Verbis ciuilibus substitutionẽ post decimumquartum ætatis annum frustrà fieri conuenit. &c.

In hoc responso dubium faciebat illa iuris regula:mentem testatoris obseruãdam esse,etiam uerborũ proprietate reiecta. [b] *Proinde non omnino inutilẽ fore substitutionem (licet uerborum directorum proprietas refragetur) quæ saltem in uim fidei*

[b] l. titia. §.lucius.de leg.ij.l.iij. C.de liber. præte.

fideicommißi ualere poßit.[a] *Verùm dubitationem postea tollit potior causa definitionis alij regulæ inhærens, In re dubia à uerborum proprietate minimè receden dum.*[b] *Tunc enim mentem disponentis reiectis uerbis obseruandam, cum de illa liquidè constaret: in proposita uerò specie de mente testatoris non liquere, uolueritne substitutū directò uel ex fideicommisso succedere: quæ mētis obscuritas uer borum proprietati facilè cedit. Occurrit aliud eiusdem Papiniani exemplum:*

a l. Scæuola. ad treb.

b l. nō aliter. de leg. iij. l. j. §. si is qui nauē. de exercit. actio.

Cū auus (inquit) filiū ac nepotē ex altero filio hæredès instituisset, à nepote petijt, vt si intra annū trigesimum moreretur, hæreditatem patruo suo restitueret: nepos relictis liberis, intra ætatem supradictam vita decesit. fideicōmisi conditionem coniectura pietatis respōdi defecisse: quod minus scriptum quàm dictum fuerat inueniretur.

Ad l. cū auus. de cō di. & demonstra.

d

Papin. encomium.

O diuinum ingenium, ô iudicium irreprehensibile! Quẽ tibi (Papiniane excellentißime) hominũ cõferemus? Quis mortaliũ in tam uiridi ætate ad sapientiæ, fortitudinis, prudẽtiæ, tẽperãtiæ, æquitatis, ac iustitiæ tuæ gradũ peruenit? Quis te unquam dicendi grauitate, iuris peritia, ingenij acrimonia superauit, uel æquauit? Ex te omnes clarißimi iurisconsulti (uelut Græci quondam proceres ex equo Palladio) prodiere. Tuæ celsitudinis iubar Cæsares omnes attestantur, quũ nomen tuũ nunquam sine maximo honoris titulo, ac solenni præfatione delibãt.[a] *Te bonorum Imperatorũ perpetuũ moderatorem: te Patrẽ patriæ nõ immeritò appellatum, in septimo ætatis tuæ lustro nephandißimi Baßiani immanitas obtruncauit. Quantus fuisses, si ad Iaboleni aut Pomponij caniciẽ peruenisses?*[b] *Sortẽ tuã deflet posteritas, imò suam iacturã dolet, perfidißimi tyranni facinus detestatur.*

a l. cũ acutißimi. & l. cum uirum. C. de fideic. l. iij. C. de acquirend. pos. l. generali. §. cum autẽ. C. de insti. & substi. & in §. tertij. in pro. Digestorum.

b l. apud Iulia. de fideicommissa. liberta.

Te

Te unum, Papiniane, omnes iuris studiosi uirtutũ patrẽ exosculãtur: te unum probitatis & doctrinæ speculum cõtẽplãtur, ad tui imaginem ingenia ac studia omnium excitantur. Sed ut iã à diuerticulo redeamus, in eo elegantißimo Papiniani responso dubium faciebat iuris regula. Quicquid sub conditione relictũ est, impleta conditione deberi.[a] *Cũ igitur nepoti intra annũ trigesimũ decedẽti patruus substitutus fuisset, isq; nepos intra eam ætatem decesßisset, proculdubio hæreditatem patruo deberi quisque facilè existimasset. Verùm alia nobilior definiẽdi ratio diuinum Papiniani ingenium excitauit, quòd non sub unica tantum conditione quæ euenit, at sub alia quoque conditione quæ defecit, substitutio facta uideretur. Nec obesse quòd ea conditio in testamento scripta non esset, siquidem tanta esset paternæ pietatis in propriam sobolem coniectura,*[b] *ut non iudi=*

a l. vni. §. finantẽ aliquid sub cõditione. C. de caduc. tollen. l. si quis in testa. de condi. insti.

b l. isti quidem. in fi. quod met. cau.

cio testatoris neglecta, sed potius tabellionis errore omissa crederetur.[a] Tūc enim relictū sub cōditione deberi, quoties omnis cōditio uel expressa uel tacitè subintellecta euenisset:[b] in propopofita uerò quæstione ex duabus cōditionibus adiectis alterā defecisse. His planè medijs iurisc ōsultorū respōsa diligēter examinātur, uera legū sensa perfectè eliciuntur, hinc nō ex uerbis, sed ex mēte (ut Celsus[c] monuit) certißima scientia cōparatur. Porrò lex una per huiusmodi causas probè intellecta, ad mille legū intelligētiā aditum quamfacillimū præbet. Hūc disputādi morē à maioribus nostris plerunq; obseruatū cōperiet, qui eorū digesta percurret, præsertim Iulij Pauli, qui præmißis dubitādi rationibus quæstiones ut plurimū definire solebat.[d] Proinde, ornatißimi iuuenes, hunc uobis studijsq; uestris ordinem præscribite, ut nullā legē prætereatis, donec præcognitis, tum dubitādi, tū decidēdi ra

a l. quoties §. j. de hære. instit.

b l. si hæredi. de cōditio. insti.

c l. scire leges. de legi.

d L. æmilius. de minor. l. Nesennius. de neg gest. l. Licinius.

di rationibus,uerißimũ ſenſum percepe- ritis:ita fiet,ut nõ ſolũ perfectã iuris ſciẽ tiã exiguo labore cõparetis,uerũ in ipſo quoque labore uoluptatẽ penè incredibi- lem ſentiatis. quib.ad libert. procl. non licet.

Per cõtraria & oppoſitiones veritatẽ melius inueniri. CAP. VI.

F*Requens eſt* Baldo *adagium,*[a] Ferro *aperire uiã,qui per cõtraria tranſit: nimirũ cognoſcẽti,quanta ad eruendã ueritatem facilitas utilitasq́; ex contrarijs colligatur.*Enim*uerò oppoſita(ut* Philo*ſophus inquit)facta collatione clareſcũt:*[b] *ſic ueram cuiuſque rei definitionẽ tutius aſſequemur,ſi omnia quæ oppoſitũ ſuade re uideantur, in medium attulerimus:qui bus ſubtili ingenio dilutis, ueritas ipſa certius apparebit.*Nanq; *dubitatorũ ſolu tio(ſecũdum* Philo*ſophũ)ueritatis eſt inquiſitio.*[c] Locus *hic præcedenti tractatui de cauſis dubitandi,ita cohæret, ut eiuſdem penè rationis eſſe uideatur.* Verùm

a In l. pre cibus. C.de impube.

b Ariſ.iij. Rhetoricorum.

c Ariſt.iij. metaphy.

longè diuersus inuenietur, si eius origo & efficacia cognoscantur. Nempè *ratio dubitandi ex qualibet generali regula (quæ uel parum ad rem facere uideatur) suscipi potest.*[a] *Leuior enim esse debet dubitationis causa, cum à genere sumatur, quàm difficultas ex opposita specie suscitata. Contraria uerò in eadẽ, uel omnino simili specie annotari palàm est.*[b] *Vnde maiorem ad oppugnandũ uim habẽt, & nisi subtili interpretatione per minimas facti differentias tollerẽtur, omnem iuris definitionem facilè impugnarẽt.*[c] *Quod, ut clarius fiat, non abs re fuerit exemplis ostendere.* Extat *responsum* Papiniani, *cõpendiosam substitutionẽ à milite factã, post pubertatẽ & aditam hæreditatẽ, directo ualere. Dubitãdi ratio ex generali regula suscipitur: nullã directãm substitutionem ultra pubertatẽ, & aditã hæreditatem protendi.*[d] *Verũ hãc rationẽ facilè euitabit, qui regulam nõ in militibus, sed*

a L. pe. ver ficu. occurrebat. de castren. pecu. glo. in l. eunuchis. C. qui testa. face. pos. l. iij. §. fin. si cui plusquam per l. falci.
b Arist. in lib. prio ca. depositio.
c l. ij. §. contrariũ. C. de vete. iur. enucl.
Ad l. cẽturio. de vulga.
d L. verbis. de vulga. §. fi. insti. de pupi.

ſed in paganis tantũ procedere didicerit. Solis etenim militibus, nõ etiam paganis, translatiuã ſubſtitutionẽ directo facere, ex priuilegio conceßum eſt.[a] *Cõtrarium uerò ex alio Cæſarum reſpõſo*[b] *in eadem ſpecie colligitur: ubi* Diui C C. *compẽdioſam à milite factã poſt pubertatẽ nõ directo quidem, ſed fideicõmißi iure ualere reſponderunt. Quæ ſanè difficultas, cũ in eadẽ ſpecie cõtingat, niſi ex aliqua facti uarietate tolleretur, utique Cæſares* Papiniano *contradixiſſe uiderẽtur.* Proinde *nonnulli*[c] *uerborum differentiam notãt, quòd hîc communibus, ibi directis uerbis teſtator ſubſtituit: quem nos, ut ueriſsimum ſenſum, in repetitionibus noſtris amplexi ſumus, & nouis rationibus comprobauimus.* Alij[d] *quòd hîc ſuberat mater impuberis, ibi nequaquam. Alij,*[e] *quòd hîc iure communi, ibi ſpeciali teſtari uoluit. Alij.*[f] *aliter pro ingenio quiſque ſuo.* In *cõtrarijs igitur interpre=*

a L. quærebatur. de mili. teſta.
b In l. precibus. C. de impube.
c vt Bar.
d vt Accur.
e vt Bal.
f vt Caſtilioneus, Fulgoſius, Plũbinus.

tum nerui laborãt, Doctorũ ſudant ingenia, uariiq; uaria diuinare coguntur, quæ tamẽ ubi ſemel fuerint rectè conciliata, ſolidã perfectãq; ſcientiã ueritatis inducũt.[a] Accedat aliud Pauli reſpõſ. Poſſeſſionem (inquit Paulus) ſolo animo amitti poſſe, licet ſine corpore acquiri nõ poßit. Ideò & ſi maximè in fundo ſis, animũ uerò poßidẽdi nõ habeas: ſtatim te amittere poſſeßionẽ: quod & Vlpianus & Cæſares cõfirmarũt.[b] Dubitandi ratio ex generali regula colligi poteſt. Omnes res, per quẽ modũ cõtractæ ſunt, per cõtrarium diſſolui.[c] Verũ ea ratio facilè euitabitur, ſi regulã in his, quæ ab unius tantũ uoluntate depẽdẽt, locũ nõ habere intelligamus.[d] Cõtrariũ uerò & quidẽ difficillimum ex alio eiuſdẽ Pauli reſpõſo[e] in eadẽ ſpecie ſuſcitatur, ubi manifeſtè inquit, nullam poſſeßionẽ ſolo animo amitti poſſe, quemadmodũ ſolo animo acquiri non poteſt.[f] Quanquã corruptã omnino legẽ

ſemper

a Ariſ. iij. metaphy. Ad l. iij. §. in amittenda. de acqui. poſ.

b in l. ſi qs. §. differẽtia eod. titu. & l. licet. C. eod.

c l. prout. de ſolut. c. j. de re. iur. in antiquis.

d l. noſtrã. C. de teſta.

e in l. quẽadmodũ. de acqui. poſ.

f d. §. in amittenda.

ſemper exiſtimauimus, quæ alteri eiuſdẽ iuriſconſulti reſponſo ex diametro repugnaret: ut noſtris in Paradoxis latiſsimè cõprobauimus[a]*: idq; ita eſſe, uel ex eo facilè conſtat, quòd nulla diſtinctione cõtrariũ illud cõciliari poteſt, niſi ridiculis doctorum ineptijs ſubſcribamus: præſertim cuiuſdam (ut dicũt) licẽtiati, cuius nomen modeſtè reticeo, qui ſine corpore poſſeſſionem amitti nõ poſſe ideò contẽdebat, quòd ſemper animus eſſet in corpore. Sed, ut ad inſtitutũ reuertamur, hunc progrediendi morẽ per cõtraria & oppoſitiones, antiqui legũ interpretes diligẽter obſeruarunt: eaq; ratione illorũ gloſſemata maximè commendantur quòd* ἐπὶ τὸ πλεῖστον *opponendo procedãt. Quos etiã ſecuti ſunt Dynus, Cynus, Bartolus, Baldus, Salicetus & alij complures: ut iam apud omnes in cõfeſsò ſit, nullã ad aperiẽdas leges methodũ breuiorẽ utilioremq; inueniri, quàm per contraria & oppoſi-*

a Vbi oſtẽdimus deeſſe negatiuam: & eſt modus loquendi frequẽs apud iuriſconſultos. l. non quẽadmodum. de iudi. l. j. §. nec enim. de acquir. poſſe.

Ridicula ſolutio.

tiones discutere ueritatẽ. Hũc igitur *(studiosi iuuenes) morẽ uobis imitãdũ proponimus, ut cũ legẽ aliquã per causas dubitãdi & decidẽdi trutinaueritis, statim ad glossemata uos cõferatis, cõtraria & oppositiones suscitatas diligẽter inspecturi: nec eas tãtũ, quæ in proposita lege mouebũtur, uerũ etiam quas in legibus relatis interpretes cumulauerint.* Omnes *enim ad unũ finẽ cõspirãt, & ad principalẽ locũ utiliter referuntur, atq; ita per omnia glossemata successiuè transeundum est, donec ultrà nihil inueniatur.* Nec *enim facilè putãdum est, iuris interpretes aliquid ignorasse, qui omne uitæ tempus in solis legibus cumsumpsere, quum nulla ad huc glossemata, uel* Doctorũ *cõmentaria prostarent, quibus ob singularem doctrinam & eruditionem leges interpretari, ex priuilegio concessum fuit.* Hic *autem studẽdi modus omnes alios superat.* Hoc *est (iuuenes acutissimi) supremum illud*

& arcanum myſterium, quod præceptores diſcipulis non aperiunt, ut ſemper aliquid amplius (ſecundum Iuſtinianum) habere uideantur.[a] Me autem (teſtis eſt Deus) charitas nihil retinere permittit. Vellē profectò quicquid mihi uel ingenij eſt, uel doctrinæ (etſi perexiguū eſt) primo congreſſu in pios probóſque auditores tranſcribere. Is tandem boni præceptoris eſt fructus, ea felicitas, operam ſuam in bene merentibus diſcipulis rectè collocaſſe. Delectat labor agricolam, cùm uidet agros de ſemente feliciter reſpondere. Sed ut iter cœptum relegamus, cùm uobis (dilecti iuuenes) omnia per interpretes contraria, oppoſitionéſque abundè conſtiterint, de conciliatione cogitandum erit: conciliationes autem uel ab eiſdem, uel à Bartolo (ſi illi deſint) mutuò accipietis. Quòd ſi nec interpretū, nec Bartoli iudiciū placebit, ueſtro ipſi ingenio facti uarietates, & rationū differētias

a §. in tertio ī proœ. Digeſtorū.

tias subtilius excogitabitis. Quã methodũ si diligẽter seruaueritis, nõ modò præsentaneam utilitatem, sed & immortalẽ uobis gloriam apud omnes comparabitis.

Regularum vsum quàm maximè necessariũ esse. CAP. VII.

CVM Leges & *prudẽtũ Respõsa, ob eorũ numerositatẽ, nõnunquàm etiã prolixitatẽ, nõ facilè poßint memoria retineri (plerũq; enim uniuersam facti speciẽ uel lõgißimã* [a] *narrãt, cuius retẽtio ingeniũ magis fatigat quàm erudit) maioribus nostris uisum est ex toto legum cõtextu regulas quãbreuißimas colligere, quales habentur in titulo* Regularum *iuris, & latißimè in nostro tractatu, quem* Axiomata *iuris inscripsimus: quæ nihil sanè aliud sunt quàm breues & compendiosæ sententiæ ex peruagatis definitionibus perstrictæ, quò & minori labore discantur, & facilius diutiusq; memoria teneantur.* Iuris*consulti regulas,* Doctores *sum*

[a] Vt in l. qui Romæ. §. callimachus. de stipulatio.

ſummas, Dialectici *theſes ſeu poſitiones*, Medici *Aphoriſmos*, *aliqui epitomas*, *nõnulli enũtiata ſiue axiomata uocãt*. *Quãuis ſubtilius inueſtigãtes prædictas uoces nõnihil inter ſe diſtare putarint*, *nos uerò huiuſmodi ſubtilitates nõ moramur*, *cũ te nues uerborũ differẽtias leges noſtræ reijciãt*,[a] *& nuda uocũ diſputatio ſolis pertinacibus relinquatur*.[b] *Harũ uerò regularũ ſeu axiomatum uſus quàm neceſſarius ſit ex multis facilè cõſtat*. *Primum quòd ingenium ſui breuitate delectant*,[c] *memoriam non onerant*, *ad ſcientiam celerius perducunt*, *cæterùm linguam quàm maximè erudiunt*. *Nanque per regulas & elegantes formulas longè clarius ac prõptius mentis conceptũ explicamus* : *idq́; uerißimum eſſe quotidiana experientia edocemur*. *Iam qui huiuſmodi regulas nõ callent*, *per inutiles uerborum circuitus & inextricabiles periſſologias uagari circa ea coguntur*, *quæ duobus uerbis* commo

a L. quoniam indignũ. C. de teſt. l. ij. C. commu. de lega. l. licet inter. de verbo. ſig.

b L. ij. de conſti. pec. glo. in rub. infortia.

c Gloſ. in l. j. quod met. cau. l. j. de reg. iu.

commodiſsimè exprimi poſſent. Planè *ex regulis componimus ſyllogiſmos, perfectiſsimum diſputandi genus*, [a] *quo nullū ad ueritatem eruendam, ad detegendam falſitatem aptius aut propinquius inuenitur.* Etenim *propoſitis duabus regulis, neceſſariò concluditur quicquid probatum uolumus.* Hunc *morem aſſeruaſſe maiores noſtros cōperiet, quicūq;* Dyni, Cini, Oldradi, Signorolli, Bartoli, Baldi *& aliorū cōplurium cōmētaria diligēter euoluerit: quod ut manifeſtius fiat*, [b] *unicum ſubijciemus exemplum. Si probare contendam, re tantum & uerbis tantum coniunctos pari iure concurrere, quàm abſonum fuerit per ambiguas legum inductiones, quæ in uarios ſenſus diſtrahi poſſunt*, [c] *ſiue per ineptas ſimilitudines, diſputādi ordine prætermiſſo, niti illud perſuadere? Quod duabus tantum regulis longè explicatius concludetur, in hunc ferè modum: Ius accreſcendi ex præſumpta uolūtat:*

[a] Ariſt. j. prio.

Io. Andreæ.

[b] L. prætor. §. iulia. de coll. bo.

[c] Vt per. l. ſi q̄s hæredes. de hær. inſt. & l. meuio. de leg. ij.

tate depẽdet,[a] *sed uoluntas non minus re quàm uerbis ostẽditur:* [b] *ergo re tãtũ, & uerbis tantũ cõiũcti pariter admittuntur. Vel sic, Paritas uinculi, paritatẽ iuris inducit:*[c] *sed re tantũ, & uerbis tantũ coniũcti, pari uinculo nituntur:*[d] *ergo pari iure concurrere debent. & sic de singulis. Nunc disputandi modum omnium, tum facillimum, tum elegantißimum, studiosi iuuenes assequentur, si ex legibus positiones, seu regulas colligere studeant, ex quibus breues syllogismos componant. Quod quidẽ argumenti genus, ita ad ueritatis cognitionẽ necessariũ uidetur, ut sine eo, nec scholasticus proficere, nec Doctor iura interpretari, nec aduocatus causam defendere, nec iudex cõtrouersias definire rectè posse existimentur. Quomodo autem ex legibus regulæ colligantur, sequenti capite ostendemus.*

a L. si titio. §. iulianus de leg. ij. & l. vnica. §. vbi autem. C. de cad. tol.

b L. recusari. de acquirẽd hæredit.

c L. si reliquero. de legi. tutto. autho. cessante. C. de leg. hær.

d L. re coniuncti. de leg. iij.

Regulas tũ ex verbis, tum ex mente legum colligendas.

CAP

CAPVT VIII.

TANTA *est præsentis tractatus utilitas, ut legum professoribus ad summum eruditionis gradū consequendū sola sufficere uideatur.* Tota *enim ab ingenij uiribus dependet, tota in subtilitate uersatur: hîc studiosius iuuenis & mentis acumen, & ingenij sui perspicaciam facilè probat.* Nec *dubitandum erit, eum in legibus quàm maximè profecisse, qui ex earum mente regulas, siue axiomata colligere didicerit.* Regulas *autē, tum ex uerbis, tum ex mente colligi planum est.* Ex *uerbis quidem, cùm legislatoris formulā sequimur, nihil ferè penitus immutantes, quales sunt omnes sub titulo de reg. iuris, quibus nihil addimus uel detrahimus, qua lésue ex prudentum aut Cæsarum responsis ad uerbum decerpere licet: ueluti,*

EX CONSTANTINO. *Nihil est quod magis hominibus debeatur, quàm libertas supremæ uolūtatis. l. j. C. de sac. san. eccle.*

Vitæ uilitas, legũ obſeruatione digna non eſt. l. quæ adulterium. C. de adult.

Ex Leone. *Quæ contra leges fiunt, pro infectis habẽda ſunt. l. iubemus. §. prædia. C. de ſac. ſan. eccl.*

Deſideria morientium, ex arbitrio uiuentiũ colliguntur. l. quoniã. C. de nat. lib.

Ex Antonino Pio. *Quæ ex improuiſo caſu accidunt, fato, non noxæ imputantur. l. j. C. ad l. cor. de ſica.*

Parentum neceßitatibus liberos ſuccurrere iuſtum eſt. l. j. C. de alen. lib.

Ex Vero. *De ſua, non de aliena conſcientia quiſque eſt interrogandus. l. fin. C. de accuſationibus.*

Alienatio eſt omnis actus, per quem dominium transfertur. l. j. C. de fund. dot.

Ex Theodoſio. *Ad regimina & dignitates, non pretium, uel ambitio, ſed probata uita prouehere debet. l. fin. C. ad l. iul. repetun.*

Mẽdax precator caret penitus impetra-

tis.l.penul.C.si contra ius uel uti. pub.

Ex Alexandro. *Nihil tam proprium imperij est, quàm legibus uiuere. l.iij. C. de testamen.*

Quod legitimè factum est, nullam pœnã meretur.l.gracchus.C.de adul.

Ex Gordiano. *Defensor propriæ salutis in nullo peccare uidetur. l.iij. C. ad l. cor.de sica.*

Resoluto testamento, neque legata, neque fideicommissa debentur.l.cum duobus. C.de inoff.test.

Ex Gratiano. *Iniuriarum occasio inde nasci non debet, unde iura nascuntur. l. meminerint.C.unde ui.*

In criminalibus non oportet emendicatis uti suffragijs.l.singuli.C.de accusatio.

Ex Archadio. *Ibi pœna esse debet, ubi noxia est.l.sancimus.C.de pœn.*

Necessariorum prætermißio nocet, non abundans cautela. l. testamentum. C. de testamen.

Ex

Ex Diocletiano. *Volenti dolus non infertur.l.cum donationis.C.de transact.*

Beneficia principum in alterius iniuriã non tribuuntur.l.nec auus. C.de emancipa.libero.

Ex Zenone. *Nephandorum hominum arrogantia, modis omnibus opprimi debet.l.uni.C.de priua.car.*

Ex Honorio. *Eadem seueritate uoluntas sceleris, qua effectus punienda est. l. quisquis.C.ad l.Iul.maiest.*

Iudici pecuniam mutuans, unà cum iudice relegatur.l.quisquis.C.si cert.pet.

Ex Valentiniano. *Culpa similis est tam prohibita discere, quàm docere.l.pen. C.de malefi.*

Seniores propinqui minorũ errores corrigere debent.l. uni.C. de emendat. propinquo.

Ex Caro. *Seruis alienis libertas directo dari non potest.l.seruo. C. de testam. manumißio.*

*Calumniæ pœna in paternæ mortis accu-
ſatione ceſſat.l.calumniæ.C.de calũn.*

Ex Iuſtiniano.*Longè grauius eſt æternã, quàm temporalem offendere maieſtatem.auth.gazaros.C.de hæreti.*

Quod omnes tãgit,debet ab omnibus comprobari.l.fi.in fin.C.de auto.præſtan.

Ex Valente.*Exemplũ graue eſt,prætextu nocentis inſontem periclitari.l.fi.in fi.C.de his qui latro.occult.*

Principis indulgentia non infamiam, ſed pœnam remittit.l.fi.C.de gene.abolit.

Ex Aurelio.*Cõceßio principis habet uim decreti.l.ij.C.quãdo decre.opus nõ eſt.*

Ex Valerio.*Concordia lucro præferenda eſt.l.reprehendenda. C.de inſtitut.& ſubſtitutionibus.*

Ex Philippo.*Inter filios bona patris ſunt æqualiter diuidenda. l.inter. C.familercíſcun.*

Ex Pertinace.*Qui ſoluendo non eſt, neceſſarium hæredem etiam in fraudem
relinq*

relinquere potest.l.j.C.de necess.ser.

Ex Frederico. Scholasticis nulla omnino iniuria fieri debet.auth.habita. C.ne fil.pro patre.

Similiter ex prudentũ Responsis.

Ex Papiniano. Summa est ratio quæ pro religione facit.l.sunt personæ. de relig. & sumpt.fu.

Receptus non uidetur, qui iure communi usus est.l.inter eos. §.cum inter. de fideiuss.

Ex Iuliano. Vnicuique contemnere licet ea, quæ pro se introducta sunt.l.si iudex.de minori.

Calumniosa scriptura in iudicio uim non obtinet.l.ij.de fide instrum.

Ex Iaboleno. Id bonorum cuiusque esse intelligitur, quod æri alieno superest. l.non possunt.de iur.fisci.

Seruitutẽ recipere nisi sibi nemo potest. l.proprium.communia prædio.

Ex Scæuola. Aduentitij casus nõ sunt cõ=

putandi.l.Iulianus.qui & à quib.
Si uinco uincentem te, fortiori ratione uin co te. l. de acceßionibus. de diuer. & tempor. præscrip.
Ex Marcello. Neque seueritatis, neq; clementiæ gloria affectanda est. l. respiciendum. de pœn.
Non confitetur qui exceptione utitur. l. non utique. de except.
Res inter alios iudicatæ, alijs non præiudicant. l. sæpe. de re iudica.
Ex Labeone. Quædam habere licet, quãuis utilia non sint. l. ei fundo. de seruitu.
Nupta non uidetur quæ uirum pati nõ potest. l. penul. quando di. lega. ce.
Ex Neratio. In alieni facti ignorantia, tolerabilis error est. l. fi. pro suo.
Nihil penes eum residere oportet ex re, in qua fidem fefellit. l. fundo. de lega. commiss.
Ex Caio. Potentioribus nobis pares esse non possumus. l. iij. de aliena. iudi.

Non debet quis ex alieno damno lucrari. l.itaque.§.j.de dolo.

Ex Celso. *Inciuile est, nisi tota lege perspecta, aliquid iudicare uel respondere l.inciuile.de legi.*

Vani timoris nulla æstimatio est. l.si quis ab alio.de re iudi.

Ex Pomponio. *Patriæ & parentibus parêre tenemur.l.ueluti.de iusti.& iur.*

Naturalis obligatio iureiurãdo tollitur.l.fin.de iureiur.

Ex Vlpiano. *Graue est fidem fallere.l.j.de consti.pecu.*

Tueri ius suum quis debet, non iniuriam committere.l.j.§.j.quod ui aut clàm.

Ex Paulo. *In bono & æquo plerunque perniciosè erratur.l.si seruũ.§.sequitur.de stipulat.*

Inuitis nobis, res nostras alius retinere nõ potest.l.si filiofamiliâs.§.j.solut.matr.

Ex Martiano. *Facti interpretatio, plerunq; etiam prudentißimos fallit.l.ij.*

de iur.& fac.igno.

Qui sibi non parcit, multo minus alij par ceret.l.fin.de bon.eo.

Ex Aphricano. Noxa caput sequitur. l. rem mihi.commoda.

Ex duabus conditionibus disiunctiuis, sufficit alteram adimpleri. l. si ita quis. de stipulat.

Ex Callistrato. In maleficijs uolũtas spectatur nõ exitus.l.diuus.ad l.cor.de sic.

Ex æquali conuersatione nascitur cõtemptio dignitatis.l.obseruãdũ.de of.præ.

Ex Florẽtino. Vim atque iniuriã propulsare licitum est.l.ut uim.de iusti.& iu.

Dolus an uirtus quis in hoste requirat? l. nihil.de capti.

Ex Modestino. In necessitatibus nemo liberalis existit.l.rẽ legatã.de adi.lega.

Lubricũ linguæ ad pœnã facile trahi non debet.l.famosi.ad l.iul.maiest.

Ex Claudio Triphonino. Factæ causæ, infectæ fieri non possunt. l. in bello. §. factæ

factæ.de capti.

Flagitiosæ rei nulla est societas.l.si à reo.
§.fin.de fideiussoribus.

Ex Venuleio Saturnino. Nemo alterius
non delinquẽtis deteriorẽ conditionem
facere potest.l.ij.quod ui aut clàm.

Non debẽt esse melioris cõditionis stulti,
quàm periti.l.Seruius.qđ ui aut clàm.

Ex Archadio.Non ad testium multitudi=
nem,sed ad syncerã testimoniorũ fidẽ
respici oportet.l.ob carmen.de testi.

Probationes de domo rei sumi non debẽt.
l.de minore.§.tormenta.de quæstio.

Ex Arriano. Propensiores esse debemus
ad liberandũ quàm ob obligandum.l.
Arrianus.de actio.& oblig.

Adulteri inter milites nõ sunt recipiẽdi.l.
qui cum uno.§.adulterij.de re milit.

Ex Alpheno Varo.In cõiũctis ordo nõ at
tẽditur.l.quidã testamẽto.de pec.lega.

Ex Tertulliano.Nõ hominis fictio,sed ue
ritas spectãda est.l.si fortè.de cast.pec.

Ex Hermogene. Pœnæ sunt molliēdæ potius quàm exasperandæ. l. pen. de pœn.

Contumacia litis damno cohercetur. l. cōtumacia. de re iudica.

Ex Proculo. Furiosus non potest desinere animo poßidere. l. si is qui. de acq. poss.

Ex Mætiano. Pœna unius alterius præmiū esse non debet. l. si sequēs. ad sylla.

Ex Terentio. Legi locus non est in ea hæreditate quæ soluendo non est. l. si quis solidum. de hære. insti.

Ex Eburnio Valente. In facto proprio error non præsumitur, nisi probetur. l. si hæres. §. fi. ad Treb.

Ex Licinio Ruphino. Sine possesßione ususcapio nō procedit. l. sine. de ususc.

Porrò huiusmodi regulæ seu sententiæ, nullo ingenio, sed exiguo tantum labore colliguntur. Per se enim maximè patent, atque ultrò percurrentibus offeruntur. Altera uerò pars, quæ uim & mentē legum intuetur, longè difficilior est; quippe

qua

uæ tota ab ingenio & speculatione depē
et. Neq; enim ex uniuersa lege uerbum
liquod retinemus, sed ex ratione tacita
efinitionis generalem regulā subtili in=
erpretatione deducimus: atq; ita nō quid
uriscōsultus dixerit, sed quid senserit ex
licamus. Quo in genere, duos omnino ex
loctoribus nostris excelluisse comperio,
Bartolum, & Baldū: qui uniuersas fermè
egum sententias ita perstrinxerunt, ut
eorū formulis, uel epitomis, nihil aut bre=
uius, aut subtilius excogitari poßit. Ex
quibus, declarationis gratiâ, aliquot non
uulgares proponemus. Vlpianus inquit,

Tutor datus, vetari tutor esse potest, vel testamēto, vel codicillis. *Ad l. tutor datus. de testa. tutel.*

Ecce quàm subtiliter & generaliter Bartolus colligat. Vnūquodq; per quod ligatur, per contrarium dissoluitur. Nam queēadmodū tutor testamento codicillíue datur, contraria dispositione remouetur. Sed quàm parū esset hoc de tutore tātùm

ius

intelligere, nisi ex mente legis ad omnes casus similes generalis regula traheretur.[a] *Próinde* Bartolus *ingeniosè casum specialẽ ad regulã generalem protraxit.*

a l. regula. §. fi. de iur. & fac. ign.

Ad l. duobus. de testa. tutel.

Inquit Modestinus: Duobus diuersis pupillis tutor datus, & si alterius tutela se excusare potest, attamen alterius tutor manet.

Q*uàm ingeniosè et breuißimè* Bartolus.

In separatis de uno ad aliud nõ infertur.

b l. Papinianus exuli. de min. l. fi. de calum. l. naturalé. §. nihilo. de acquir. poss.

[b] Extat *Prisci Iaboleni responsum.*

Legata vel empta naue cum instrumento, scapham nauis deberi.

Ad l. fi. de fun. instru.

Q*uod rectè à* Paulo *eius discipulo*[c] *reprehenditur, cùm scapha non sit instrumentum nauis: siquidem à naui non genere, sed quantitate tantũ differt.* Audi Bar*tolus quid colligat: plus & minus non faciunt differre genere: capiendo genus secundum Iurisconsultos.*[d] *Vel, diuersitas accidentium non inducit specificam differentiam: capiendo speciem secundum dialectic*

c l. an manumittere. de manu. vind.

d l. legato generaliter. de lega. j.

ticos. Vel subtilius, disponens & dispo
tum, se sub eodem genere non compatiū-
r: quamuis postremum hoc axioma ex
yno desumpserit.[a] Item alibi ex Papi-
ano: Talia sunt subiecta qualia prædica
demonstrant.[b] Item ex Pomponio: Ad
ositionem consequentis, sequitur positio
ntecedētis.[c] ex Vlpiano: nō refert quid
x æquipollētibus fiat.[d] Ex Paulo: Prin
pale per accessorium non confirmatur.
Ex Marcello: qualitas adiecta uerbo se
ndū tempus uerbi intelligi debet.[f] Ex
Martiano: Non expectatur id, cuius euen
is nihil operatur.[g] Ex Florentino: In-
ucta ad diminutionem non operātur au-
mentū.[h] Et id genus innumera, quæ nul
pacto ex uerbis legum, sed ex mente
& ratione, subtili ingenio per eundem
xcerpta inueniuntur. Baldus quoq; hu-
iusce rei studiosus maximè fuit, ut scri-
ta eius ostendunt. Nam & philosophiæ
um dedisse operam argumento sunt quæ
in

a in c. mora. de re. iu. in vj.
b l. iij. de fun. instr.
c l. illud. de acquir. hære.
d l. fidei có. §. si cui de leg. iij.
e l. quod per man⁹. de iure codicil.
f l. titius de milit. test.
g l. cū hæres. §. j. de acquir. hære.
h l. legata. de adi. leg.

in titulũ de Probationibus edidit cõmẽtaria: præsertim in respõsum Diui Alexandri,[a] ubi per omnia prædicamenta discurrit, ut ueritatis probationes excutiat. Similiter & in libros Decretaliũ, ubi ex Philosophis plurima cõgerit, quæ plerũq; legum authoritate non fulcit. Vtq; aliquid ex eo in medium afferamus, extat respõsum Veri & Antonini: Statuliberum post adeptam libertatem non posse conueniri ex contractu anteà celebrato, dum libertas penderet. Ecce ingeniũ Baldi ut colligat: Illud quod est in potentia, de actu nõ disponit. Nam statuliber in potenia est libertatis, nondum tamen actu liber est. Factum igitur ab eo nondũ libero existente, non porrigit uires in casum adeptæ libertatis. Vnde ex proposita lege, utrunque & uerbalis & mentalis regulæ exẽplum deprehenditur: uerbalis quidem in specie, cùm dicimus factum à statulibero, eidem libero facto non imputari: mentalis

[a] in l. ex persona. C. de prob.

Ad l. 1. C. an ser. ex suo facto. cui refragari uidetur l. quod ab alio. de cõdic. fur.

s uerò quasi per modum causæ & ratio
s magis in genere, ut dispositum in po=
ntia ad actum non extenditur.[a] Occur=
t aliud Diocletiani & Maximiani.
Non codicillum, sed testamẽtum
cere voluisse, qui institutionẽ &
hæredationem fecit.
Vide quàm ingeniosè & elegãter Bal=
s ex eo indiuiduo generale axioma de=
cat: Rei qualitas agẽtis intẽtionẽ demõ
rat. Vel, Causa cognoscitur ab effectu.
ẽ Cæsares respõderũt: Fideicommissa=
s libertates ex solo euentu fraudis, cre
torum impediri: directas non utiq;, nisi
euẽtus fraudis, & fraudãdi animus cõ
rrãt. Baldus inde sic colligit: Fauorabi=
s est directum quàm obliquum. Item
aliò Iustiniani responso[b] satis proli=
breuiter colligit: Frustra fit per plu=
, quod paucioribus effici potest.[c] In=
ita alia adduci possent, quæ breuitatis
atia omittuntur. Sic etiã antiqui legum
inter

a L. pen. de his qui no. infami.

Ad l. nõ codicillũ. C. de testament.

Ad l. fi. C. qui manum. non poss.

b in l. fi. C. de adop.

c Ari. viij. Topic. l. j. ꝙ me. cau. l. amplioré. §. in refutatorijs. C. de appel.

interpretes Irnerius, Pilcus, Martinus, Bulgarus, Lotharius, Placẽtinus, Hugolinus, Rogerius, Aldricus, Ioannes, Azo, Accursius, *& reliqui huiusmodi, regulas quãbreuißimas ex legũ uisceribus ingeniosè trahebãt, ut in eorũ glossematis passim uidere licet.* Sic *doctores omnes, re & fama celebres (qui cõsumatis lucubrationibus ius ciuile plurimũ illustrarũt) obseruasse cõperimus.* Nos *etiã (cãdidißimi iuuenes) ab initio studiorũ nostrorũ perpetuã huic rei curam intẽdimus, nihilq; uel cognouimus, quàm ex mente iurisconsultorum illorum responsa ad breues formulas reducere, regulásque ex omni iuris parte colligere.* Nempe *hic studendi modus ingenium uehemẽter exercet, & studentis animum mira breuitate delectat.* Mihi *uerò plurimum contulisse fateor ea, quæ ex frequẽti bonorum authorum lectione didisceram: unde effectum est ut locos uniuersales (ex quibus & generales regu*

Ad. l. si induobus. §. si sui natura. quẽadm. test. ape.

regulæ, & elegantes sententiæ componuntur) in promptu facilè haberem: idque planius uobis constabit, si paucula interim ex penuario nostro deprompta subiecerimus. Inquit Vlpianus: Si sui natura tabulæ patefactæ sunt, apertum uideri testamentum non dubitatur. Non e= enim quærimus à quo aperiãtur. Nos ita: Vbi natura operatur, hominis ministeriũ non exigitur. Quæ regula apud medicos frequẽtißima est. Vel breuius: Habito fine de medijs non curatur. Potest & hinc probari illud alibi notatum: Non quæritur de modo, dum tamen habeatur effectus. Item Vlpianus alibi: Cùm pater filio de castrensibus testanti testis esse poßit, & frater ergo poterit. Nos hinc Philosophi regulam trahimus: Si de quo minus inesse uidetur, inest: ergo de quo magis.[a] Vel clarius: Ex decisione casus magis dubij minus dubius definitur. Idem Vlpianus alibi.

Ad l. qui testamento. in princip. de testa.

a Arist. ij. Topico.

Ad l. Prætor. de tut. & curato.

Prætor ipſe ſe tutorem dare non poteſt.

Nos generalius: Agens & patiens debent eſſe diſcreta. Vel, Nihil agit in ſe ipſum.[a] *Vel, actio & paſsio in eodem ſubiecto non concurrunt.*[b] *Idem Vlpianus:*

a L. ille à quo. §. tempeſtiuũ. ad trebel. ia.

Ad l. ſi ita. verſi. non enim. de manu. teſt.

Non amplius quis parere conditioni poteſt, quæ ſemel expleta ſit.

Nos breuius: Actus potentiam excludit.[c] *Vel, Actus & potentia ſimul eſſe nõ poſſunt. Idem Vlpianus:*

b L. Vranius. de fideiuſſo.

c §. ſic itaque diſcretis. verſic. quia quod meum eſt. inſtit. de actio.

Ad l. qui mihi donatum. de donat.

Qui mihi donatum volebat, ſeruo communi rem tradidit. Seruus accepit, quaſi mihi & ſocio acquiſiturus: placet mihi tantùm acquiri.

Nos ita perſtrinximus: Cauſa inſtrumentalis actum non diſponit. Vel, Finis actus ab organo non dependet, Item ex Paulo dicente:

Cæt

Cæterùm & ille, per quem volumus posſidere, talis eſſe debet, vt habeat intellectum poſsidendi.

Ad l. 1. §. per commun. ver. cæterũ. de acqu. poſ.

Colligimus: In omni actu explicando habilitatem instrumenti requiri. Ex eodem Paulo, dum inquit:

Metrodorum, cum hoſtem fugientem ſciens ſuſceperit, in inſulam deportari: Philocteten, quod occultari eum non ignorans diu diſsimulauerit, in inſulam relegari placet.

Ad l. metrodorum. de pœnis.

Nos breuiter: Delinquens in committendo grauius, quàm omittendo punitur. Vel: Mitius tractatur qui conſentit quàm qui agit, licet aliàs (quando vterque principalis in facinore habetur) pari pœna teneri dicantur. [a] *Item in committente dolus, in omittente culpa præſumitur.* [b] *Dolus autem grauiorem exigit pœnam quàm culpa. Item ex Scæuola dicente:*

a L. vtrũ. ad l. pompe. de parrici. l. pen. C. de paganis.

b l. Iulianus. in prin. iunc. l. ſi ſterilis. §. cũ per vẽditorem. de actio. emp.

Ita colligimus: Odiũ in fauorẽ redundare non debet. [a] *Itẽ ex Marcello alibi colligit Bartolus: Nõ est uerisimile quòd testator plus diligat substitutum, quàm primo loco positum. Nos autem breuius & uniuersalius: Non debet melioris esse conditionis causatum remotius, quàm propinquius. Item ex Paulo dicente:*

a c. intellximus. extra de iudicijs.

Ad l. pub. §. fi. de cõdi. & demõstr.

Is qui Reipub. causa abest, in aliqua re læsus non restituitur: in qua etiam si reipub. causa nõ abfuisset, damnum erat passurus.

Ad l. antepenult. ex quib. cau. maio.

Nos sic generaliter notamus: Effectus nõ debet ascribi causæ, qua remota idẽ effectus nihilominus contingeret. [b] *Item ex Papiniano dicente:*

b L. conditionibus pupillus. in princ. de condi. & demonstr.

Miles iure cõmuni testatus, testamento posteà iure militiæ super bonis omnibus, facto, post annũ militiæ vita decesserat: prioris testamenti, quod ruptum esse constabat, non reintegrari vires constitit.

Ad l. militis. §. fin. de milit. test.

Nos ex mēte Ludouici Romani in pluribus eius resþōsis,[a] ita breuius ac explicatius colligimus: Sola remotio causæ actus sublatiuæ, actum sublatū non reintegrat, licet infinitis penè legibus hæc regula comprobetur.[b] Item ex Pomponio dicēte: Bona ad mulierem peruenta, ex marito potius quàm ex turpi quæstu perueniſſe cenſeri.

Notamus: Pro nobiliori causa præsumendum.[c] Item quod longè subtilius est: Ex nihilo nihil fieri.[d] Alia sanè plurima, & propè infinita adducere possem, nisi commodius suo loco fusiúsque paterent. Etenim quantum hoc in genere laborauimus, libellus ille Axiomatum (qui propediem in lucem dabitur) facilè indicabit. Hoc solum repetisse uelim: & magno esse ingenio & ad summam eruditionis frugem eum perueniſſe, qui prolixas legum decisiones in compendiū uel epitomen redigere, & ex illarum men

a In consilio 459. in proposita cōsultatione. in fi.
b L. ij. C. de posth. hære. inst.
Ad l. quintus. de donat. inter vir. & vxo.
c L. merito. pro socio.
d Arist. 1. de gene. & corruptio.

mente generales sibi regulas parare didicerit. Quod facilè uos assecuturos confido (ingenui adolescentes) si Iurisconsultorum limina frequenti pede triueritis: uobiscum reputantes, nullius artis uel disciplinæ perfectã scientiã posse sine assiduo studio, cura & diligẽtia cõparari. [a]

[a] l. legatis. §. ornatricibus. de lega. iij.

Veras legum interpretationes, nõ in cumulandis Doctorum opinionibus, sed in exploranda mẽte Legislatoris consistere. CAP. IX.

IAM eò peruentũ est, ut cùm legẽ aliquam interpretandã assumimus, nisi illam pleno stilo, & solenni (ut inquiunt) apparatu tractemus, extraneas etiã materias inserendo, & peruagatas Doctorũ opiniones cumulando, officio nostro satisfecisse minimè uideamur. Hinc prolixa & infinita decisionũ uolumina, hinc confusa illa iuriũ conturbatio, [b] ut nulla iam lex, nullũ respõsum suã retineat puritatẽ. Quotus enim quisq; est, pretium operæ

[b] L. circa fi. C. de vete. iu. enucle.

maximum qui non se fecisse arbitretur, si ab alijs inuenta, uel alio loco tractata, in horreum suum cõgerat? & (ut in Adagio est) ex alienis agris herbarũ omniũ fasciculum proferat? Nec tantisper labori suo finẽ præscribit, donec numerosæ chartæ alienis impletæ uigilijs, in grande uolumen exurgant. At quàm cõmodius foret probo & docto uiro, in singulas leges breues atque utiles edere commentarios, in illisq́; non superuacuũ laborẽ impedire, sed ingenij sui uires excutere: & tum ex uerbis, tum ex mẽte legis, aureas illas sententias, & memorabilia dicta in cõmune bonum proferre. Quippe nulla inter homines adeò rara & difficilis facti species emergeret, quæ huiuscemodi sentẽtijs nõ posset uel rectißimè diffiniri. Quoties uerò Bartolum, Baldũ, & Paulum citamus ad id confirmandũ quod expressa atque eleganti iurisconsultorũ sentẽtia cõprobatur? Proinde uisum est (acutißimi iuuenes)

Adagium.

nes) talium cõmentariorũ ſeu interpreta tionum imagunculam quandã oſtẽdere, ut animi ueſtri, & operis breuitate, & rei nouitate delectentur. [a] *Quem interpretandi modũ ſi à uobis probari cognouero (etſi nonnullos exiſtimo ſummæ eruditionis uiros huic negotio operam dare, ut* Di*geſtorum libri ſuo aliquãdo nitori puritatiq́; reſtituantur) nos etiam (fauente* Deo*) quod in nobis fuerit, ut id maturius abſoluatur, totis uiribus cõtendemus. Sed iam audiamus* Vlpianũ *inter* Iulianũ *&* Marcellum *iudiciũ faciẽtẽ. Inquit enim,*

[a] L. j. iunc. gloſſ. quod met. cauſa. & §. ij. in proœ. Digeſtorum.

Ad l. ſi pupillus. de acquir. hæredi.

Iulianus ſcripſit, ſi pupillus paterna hæreditate ſe abſtinuiſſet, deinde aliquis ei hæres extitiſſet, nõ eſſe eum cõpellendũ creditoribus paternis reſpondere, niſi ſubſtitutus ei fuiſſet. Inclinat enim in hoc, vt putet ſubiturum etiam patris onera ſubſtitutum. Quæ ſentẽtia à Marcello rectè notata eſt. Impugnat

enim vtilitatē pupilli, qui ipse saltem potest habere successorem. Metu enim onerum patris timidius quis etiam impuberis hæreditatem adibit.

Nemini obscurum esse puto Marcellum notas in Iulianum fecisse. [a] *In hac igitur specie, utrum pupilli abstenti, hæres ad paterna quoque onera teneretur, alia fuit Iuliani, alia Marcelli sententia. Nempe quid legitimus pupilli hæres ad paterna onera minimè teneretur: hoc erat extra controuersiā: quanquàm non deerat ratio dubitandi. Videbatur enim pupilli hæres paterno beneficio legitimā successionem accepto ferre debere, quam ei testator extraneum impuberi substituendo adimere poterat.* [b] *Aequitatis autem ratio suggerit, eum posse onerari, quem testator uel expreßè honorauit, relinquendo: uel tacitè, quod auferre poterat, non adimendo.* [c] *Verùm in hærede pu*

a L. apud iulianū. de hæredi. inst. l. si quis reum. §. idē Iulia. de lib. leg. l. si is qui pro emptore de vsucap. l. si fundū. de leg. j. l. iij. §. itē iulianus. de eo quod cer. loco. l. si seruus de aut. tut.

b l. conficiuntur. in princip. de iur. codicil. & l j. §. sciē dum. de le. iij.

c l. ab eo. cū ibi not. C. de fideic.

de pupilli testamentario inclinabat Iulianus, ut uel is pupillarem omnino hæreditatem omitteret, uel eam agnoscendo, paternis quoque oneribus se alligaret: quasi indignus uideretur beneficio testatoris, qui eius honorem onusq; negligeret: [a] *& qui iudicium defuncti, unde emolumentum expetebat, eius editione defendere non curaret. quæ ratio in lege quæsitum,* [b] *fusius tractari solet. Marcellus autem diuersum sentiebat. Quippe nec testamentarium pupilli hæredem paternis oneribus astringi, nec patris hæreditatem adire compelli. Atque id uarijs rationibus confirmabat, tum quia patris calamitas filio nocere non debet:* [c] *ideoq; paterna onera non debere in filij iniuriam redundare ut successore fraudetur: tum quia testator per indirectum facile posset eludi, cùm non prohibeatur substitutus, præsertim coniunctus, utranque*

ex te

a l. iulianus. si quis omis. cau. testa.

b l. quæsitum. de acquir. hære. & in l. si patroni. §. sed nec illud. versicu. cur enim. ad trebellia.

c insti. de ingenu. §. j. l. iij. §. quod si pater. de muneri. & hono. eo. ti tu. c. ne fil. pro patr. l. diui. circa princip. de iur. patro.

ex testamento repudiare hæreditatẽ, & solam pupillarẽ ab intestato, & sine onere poßidere. [a] *Quod igitur multifariam effici posset, iustius esse id meliori modo concedere.* [b] *Adiuuabat etiã Marcellum, quòd prouisio paterna in fauorem & utilitatem filij inducta, in odiũ & necẽ eius redundare non debet.* [c] *Crudelis sanè pater meritò crederetur, si filij cõmodo & honori inuideret,* [d] *quem iura ipsa pro filij utilitate perpetuò solicitũ & uigilantem præsumunt,* [e] *iuxta uulgatum illud:*

Omnis in Ascanio chari stat cura parentis.

Proinde non debet ægreferre pater, si filius hæredem inueniat, quẽ ipse inuenire non potest. His & innumeris huiusmodi motus quoque Vlpianus, Marcelli opinionẽ cõtra Iulianũ approbauit. Nec quicquam facit, quòd nemine paternã hæreditatem adeunte, uidetur testamentum principale penitus destitutum, [f] *& consequenter tabulæ pupillares concidere:* [g]

a l. j. §. si quis omissa cau. test. l. si filius. de vulga. l. nec is. §. j. de acquiré. hære.

b l. si superstite. C. de do.

c l. nulla. de legi. l. quod fauore. C. eo. ti.

d c. si quælibet: in fi. xxij. q. ij.

Vergil. i. Aeneid.

e l. fi. §. j. C. de cur. furi. l. lucius. in fin. de hære. instit. l. scripto. in fin. vnde lib.

f l. si nemo. de test. tute.

g l. ij. §. quis auté.

quoniam

quoniam pluribus legibus cõprobatũ est, beneficium abstinẽdi(ubi de fauore abstinentis tractatur)nec sui hæredis iura minuere,nec paterni testamenti confirmationem impedire. [a] *Et hoc loco manifestißimè confutatur crebrior illa doctorum opinio* [b] *existimãtiũ,extraneo uulgariter substituto suitatis effectus impediri:quam sanè uelut erroneam,& iuribus contrariã,multis aliàs argumẽtis reprobauimus.* [c] *Tantũ superesse uidetur unus nodus contra Marcellũ cùm dixit: Fratrem pupillo substitutũ posse hæreditatem fratris impuberis ex testamẽto repudiare,& ab intestato poßidere:& tamen non incerti iuris est fratrem fratri,à patre substitutum, hæredẽ necessarium fieri,* [d] *ita ut uel hæreditatem prorsus omittere,uel ex testamento habere cogatur.* [e] *Vlpianus nobilißimus Marcellũ hîc callidè excusat,quòd is non de fratre pupilli senserit,sed ipsius testatoris. Nam pupil*

de vulg.& pupilla.

a l. filius qui se paterna.de ac quir hære. & l.cũ qua si.§.sed & si quis. de fideicõ.lib. & d.l.si filius.de vul.

b in l.si filius hæres. de liber.& posthu.

c in repe. d.l.si filius qui patri. de vulg.& pupilla.

d l.sed si plures.§.j. de vulg.& pupil.

e L.necessarijs.de ac qui.hæred.

pupilli frater, cũ necessarius fratri impu=
beri ex prouisione paterna hæres exi=
stat, si ex testamento repudiat, à legiti=
ma quoque successione repellitur. [a] Quos
enim sibi pater necessarios instituẽdo fa=
cere potest, eos impuberi filio substituen
do, necessarios facit. [b] Vnde colligere li=
cet, beneficium abstinẽdi nõ omnino ne=
cessitatis effectus impedire, [c] nec hæredes
necessarios, ad instar emancipatorũ pe=
nitus redegisse: ut nonnulli ex Iuliano [d] te
merè collegerunt. Verũ tali excusatione
Marcellus minimè indigebat. Nec enim
de fratre testatoris sensisse putandus est,
qui ad impuberẽ commodè referri nõ po
test: sed de fratre ipsius pupilli emancipa
to, qui & in legitima fratris successione
patruo potior est, [e] & hæres æquè uolũ=
tarius. [f] Accedit, quòd ambigui uerbi re=
latio ad cũ fieri debet, de quo principa=
liter agitur. [g] Proinde probabilius est
Marcellum, cũ de fratre locutus est, ad pu
pillum

a d.l. necessarijs. de acqui. hær.
b l. sed si plures. §. j. de vulga.
c leg. j. §. qui sunt in potestate. si quis omis. cau.
d in l. nã nec emancipatus. de leg. j.
Cõtra Vlpianum.
e l. ij. in prin. de su. & leg.
f l. gallus. §. fi. de lib. & posthu.
g l. si §. titia. de lib. leg.

pillum potius, de cuius hæreditate tracta tur, quàm ad testatorẽ respexisse. Quòd si etiam de fratre pupilli nõ emancipato quispiam Marcellũ intellexisse cõtendat (fretus autoritate Magni Papiniani, qui filiũ in potestate fratri impuberi substi-tutum, remota substitutione ab intestato, admitti posse respondit[a]) facilè prædi-ctis astipulabitur, si tabulariũ pupillariũ remotionem, non ad ipsum substitutũ, sed ad patrẽ substituentẽ referat: ut intelli-gat Papinianũ uoluisse bonorum paterno rum separationẽ fratri substituto, æquita te suggerente cõcedi, cui cessante etiã pa terna prouisione, legitimè fratris hæredi tas deberetur. Perstringendo igitur uni-uersa, quæ ad præsentis legis interpreta-tionẽ facere uisa sunt, sequentes senten-tias ac dicta memorabilia ingeniosè col-ligimus.

Declaratio ad l. si filius qui patri. de vulga.

a in l. si filius. de vul gari.

Beneficiũ[b] abstinẽdi (ubi agitur de fauo re abstinẽtis) nõ impedit effectus suitatis.

b l. filius qui se pa terna. de ac. qui. hære.

Indu

Inducta[a] in fauorem, in odium redundare non debent.

Sola[b] suitate pupilli abstinentis confirmantur tabulæ pupillares.

Vulgaris[c] substitutio etiam extranei, nō tollit suitatem.

Hæres[d] pupilli abstenti, etiā testamentarius, paternis oneribus inuitus non astringitur.

Pupillaris[e] substitutio pupilli honorem & utilitatem continet.

Laudabile[f] est hæredem & successorem habere.

Miserum[g] est sine hærede decedere.

Non[h] conuenit paternæ pietati, utilitatem uel honorem liberis inuidere.

Calamitas[i] patris filio nocere nō debet.

Nemini[k] iniuriā facere uidetur, qui suæ consulit indemnitati.

Quod[l] muitifariam fieri potest, id melio ri mo

a l. nulla. de legi.
b l. quæsitum. de acqui. hæred.
c d. l. quæsitū. in fi. & l. si fratris. C. de iu. deliber.
d l. si filius. de vulgari.
e Insti. de pupilla. in princi.
f l. & quia. de interro. act.
g Inst. quibus manu. nō licet §. j. & Corsetus in prog. sing.
h ca. si quilibet. in fi. xxij. q. ij.
i l. iij §. quòd si pater. de muneri. & ho.
k l. filio pater. de lega. j. & l. si in meo. de aqua pluui. arcen.
l l. filius. vbi glo. in fi. de acqui. hære.

ri modo concedendum est.

Melius[a] *est ex testamento cõcedere, quod ab intestato prohiberi non potest.*

Quod[b] *nemini nocet & alicui prodest, periniquum est denegari.*

Plerunque[c] *minus malum toleratur, ut grauius euitetur.*

Præualere[d] *debet opinio quæ melioribus rationibus comprobatur.*

Ambigua[e] *uerbi relatio ad id facieda est, de quo principaliter agitur.*

Frater[f] *impuberi fratri substitutus, eius necessarius hæres existit.*

Quos[g] *pater sibi necessarios habet, eosdem & filio necessarios facere potest.*

Etiam[h] *in liberis hæredibus necessitas sine suitate contingit.*

Necessarius[i] *hæres ex testamento repu=*

a l.ventre. de acquir. hære.l.iij. §.si quis ex liberis. de bo.poss.cõtra tab.

b l.in summa.§.item Varus. de aqua pluu. arc. & l. in creditore. de euict.

c l. absentem.de pœnis.& l.j.§.sanctius.de vét.in pos. mitten.

d l.j.§.sed neq;. C. de vet.iu.enu.

c. capellanus.vbi abba.extrà de fer.

e l.si.§.titia.de libe.leg.

f l.sed si plures.§.j.de vulg.

g l.ij.§.prius. eodem titulo.

h l qui patri.de acqui.hære.l.cum quidam.C.de necess.ser.

i L.necessarijs. de acquiren.hæreditate.& l.j.§.qui sunt.si quis omiss.caus.testamen.

dians, ab intestato quoque repellitur, aut edicto tenetur.

a l. cũ quasi. §. sed & si quis. de fideicõ. lib.
b l condicionib⁹ pupil. de cõd. & demon.
c l. secundum naturã. de regu. iur.
d l. assiduis. in fi. C. qui potio. & l. fi. §. sed & si quis. l. fin. C. commu. de leg.
e l. tutori. C. de neg. gest.
f l. si non fuerint. §. fin. pro so.

Beneficium [a] *abstinendi non omnino necessitatem elidit.*

Deterioris [b] *adhuc sunt conditionis necessarij hæredes, quàm extranei.*

Qui [c] *in uno releuantur, æquum est in alio prægrauari.*

Nec [d] *in totum uni fauendum est, nec in totum alteri detrahendum.*

Sufficit, [e] *si cui, uel in paucis amici opera consulatur.*

Non [f] *debent ex una parte omnes fauores, & ab altera omnia grauamina cumulari.*

Hæc, & alia plurima ingeniosius lector ex proposita lege, & legis mente colligere potest, ex quibus innumeras facti species commodè definiret. Accedat aliud *Pomponij responsum, in titulo,* De *auro & argento legato.* Ait *enim:*

Ad l. & Perueniamus ad gemmas inclu-

sas

ſas argento & auro. & ait Sabinus, argento auróue cedere. ei enim cedit cuius maior eſt ſpecies. quod rectè expreſsit. Sēper enim, cùm quærimus, quid cui cedat, illud ſpectamus, nō quid pretioſius ſit, ſed quid cuius rei ornandæ cauſa adhibeantur: vt ſemper acceſsio cedat principali.

ſi nō ſint• §. perueniamus.

Teſtator legauerat uaſa aurea Titio, in illis gemmæ incluſæ erant ornatus gratia: quæritur, an etiam gemmæ debeātur? Dubium faciebat, quoniā gemma eſt pretioſior auro, idcóque ei cedere non deberet. Abſurdum [a] *etenim uidetur, id quod pretioſius & dignius eſt, uiliori cedere. Sabinius tamen cui etiam Pompo. ſubſcribit, hoc caſu gemmas auro cedere definiuit. & decidendi ratio fuit: quoniam gemmæ auro incluſæ fuerant, gratia ornandi uaſa, & ſic propter aurum, unde aurum uelut principale acceſſorium ad ſe trahe=*

[a] §. ſi quis in aliena tabula. inſtit. de rer. diuiſio.

re debet. Ex hoc pulcherrimo respõso sequentia axiomata quisque, uel mediocriter doctus, facilè deducet.

Cùm [a] quid est propter aliud, consideratur id propter quod est.

Omnis [b] actus à fine iudicatur.

Finis [c] est dignior & nobilior his, quæ sunt ad finem.

Media [d] sequuntur naturam sui finis, & ab eo regulantur.

Omne [e] agens agit propter finem, & ad eum principalis intentio dirigitur.

Finis [f] est primus in intẽtione, & ultimus in executione.

In omni [g] actu uel dispositione attenditur, quod principaliter agitur.

Quæ [h] de sui natura sunt separabilia, ratione accessionis fiunt indiuidua.

Idem [i] iudicamus de augmento, quod de principali.

Aucti [k] & augmenti idem est iudicium.

Quotiescunque [l] aliquid uenit ad perfectionem

a l. si vt habiliter. & l. si quando. de auro & arg. lega.
b l. verum. de fur.
c Aristot. ij. physico.
d l. oratio. de sponsa.
e l. j. solu. mat. & l. eã quam. vbi Baldus in prin. C. de fideicom.
f l. j. C. de execut. rei iudic.
g l. si quis nec causam. ff. si cer. pet.
h l. fina. §. fruct⁹. quæ in fraud. cred.
i l. cũ fundus. de lega. ij.
k l. iij. de iure dot.
l l. gẽma.

ctionem alterius, non facit per ſe partem, ſed idem corpus reputatur.

Plura [a] diuerſa ſimul iuncta, pro uno habentur.

Vbi [b] duo propter unum, ibi unũ tantum.

Connexorum [c] eadem eſt iuris determinatio.

Acceſſorium [d] ſemper & indiſtinctè cedit principali.

Voluntas [e] hominis rerum omnium naturam & qualitatem diſponit.

In actibus [f] hominum pretioſiora ſæpe uilioribus cedunt.

Regulariter dignius [g] & pretioſius, minus dignum ad ſe trahit, niſi dignius acceſſoriè concurrat.

Regulariter concurrentibus [h] quantitate extenſiua & intenſiua, præfertur intenſiua, niſi ad extenſiuam acceſſo-

ad exhib. l mo. in rubric. de ſtipula. verſi. tertiò eſt deſcẽdẽdũ.

a l. ſed ſi plures. §. ſi lio. de vul. & pup.

b l. quominus. de flumin.

c l. cũ actũ. de neg. geſtis. & cap. translato. de conſti.

d c. acceſſorium. de reg. iur.

e l. villæ. §. ſi. de fun. inſtru.

f §. præterea. verſicu. quinetiã. inſtitut. de actio.

g §. ſi in aliena. inſtitut. de rerum diuiſione. l. iuſtiſsime. de ædil. edict. iuncto §. ſi tamen alienam. & §. literæ. inſtitut. de rerum diuiſione.

h l. maiorem. de pact.

ric referatur.

Naturalis [a] *rei qualitas non attenditur, sed hominis usus & destinatio.*

Propter [b] *hominem natura rerum omniũ species comparauit.*

Hæc, & alia innumera ex præmissa lege colligi possunt.

Similiter ex Vlpiano, dum inquit:

Nihil commune habet proprietas cum possessione, & ideò nõ denegatur ei interdictum vti possidentis, qui cœpit rem vendicare. Non enim videtur possessioni renũtiasse, qui rem vendicauit.

Plurima notatu digna colliguntur.

Primò, proprietas [c] *& possessio, sunt diuersa & separata.*

Diuersa [d] *reputantur quæ non conueniunt in materia de qua agitur.*

Nihil commune [e] *habere dicuntur quæ non sunt eiusdem rationis, respectu de quo agitur.*

a l. hoc legatũ. & l. itẽ legato. de lega. iij. & l. si quãdo. de auro & arg. leg.
b l. in pecudum. in fi. de vsu.

Ad l. naturaliter. §. nihil cõmune. de acqu. poss.

c l. j. §. j. vti possid.
d l. inter. §. sacram. versicu. sed hæc dissimilia. de stipula.
e l. papin. exuli: de mino. l. scapham. de euiction.

Ex diuersis [a] *& separatis non fit illatio.*
Separatorū [b] *separata est determinatio.*
Secretorum [c] *secreta debet esse ratio.*
Separatarum [d] *potestatum, separati sunt effectus.*
Post intentatum petitorium potest intentari possessorium retinendæ.
Qui rem cœpit uendicare, non prohibetur possessorium cumulare.
Intentans primò petitorium, non uidetur suæ possessioni renuntiare.
Quando plura [e] *remedia competunt ad diuersa, electione unius, non censetur alteri renuntiatum.*
Vel, Plurium ad diuersa competentium, uno electo cætera non excluduntur.
Renuntiatio [f] *est stricti iuris, & ultra expressos limites non extenditur.*
Diligēs [g] *& solicitus in agendo, ius suum minuere non uidetur.*
Inducta [h] *ad unum finem non operantur contrarium effectum.*

a l. fina. de calum.
b l. si maritus. la. j. in fi. C. de dona. inter vir. & vxo.
c Gl. in l. de bonis. in princip. de carb. edi. *Hic text. est singul.*
d l. iij. §. si tutor. iud. sol.
e l. si idē cū eodē. de iur. om. iu. l. fin. C. de anna. excæ. l. cū queritur. de exc. rei iud. l. q̄ bona. §. si qs op⁹. vbi Pau. de ca. in fine. de dam. infe.
f l. si domus. de ser. vrb. præd.
g l. aliā. de nouatio.
h l. legata

inutiliter. de adi.leg. a l.si mancipia. de fun.instru. leg. b l.cũ fundũ.§.fin.de vi & vi arma.c.pastoralis. de cau.poss.& proprie.

Inducta [a] ad augendum non operantur diminutionem.

Possessorij [b] cum petitorio ratione citioris expeditionis permittitur cumulatio.

Verba [c] præteriti temporis ad initiũ actus sæpißimè referuntur.

Alia permulta studiosus lector facilè elicere poterit.

Item ex Pomponio, titul.de fluminibus, cùm ait:

Ad leg. quomodo ius.

c Vẽdicauit. id est, vendicare cœpit. d Insti.de re.diui.in prin.versi. nemo igitur. e l.in summa.§.item varus. .de aqua pluu. arcen.

Quominus publico ex flumine ducatur aqua, nihil impedit (nisi Imperator aut Senatus vetet) si modò ea aqua in vsu publico non erit. Sed si aut nauigabile est, aut ex eo aliud nauigabile fit, non permittitur id facere.

Notari possunt sequentia enuntiata.

Publica [d] res ad priuatum commodum trahi potest, dummodò status publicus non lædatur.

Quod [e] nemini nocet & alicui prodest, facilè

facilè indulgendum est.

Contra [a] *præceptum superioris, nihil est licitum attentare.*

Prohibitio [b] *superioris facit illicitũ, quod aliàs licitum foret.*

Superioris [c] *autoritas pro ratione habetur.*

Par [d] *est potestas Principis & Senatus.*

A pari [e] *potestate par causatur effectus.*

Vbi [f] *duo propter unum, ibi unum tantũ.*

Causæ [g] *& causati idem est iudicium.*

Idem [h] *disponitur de causa causante effectum, quod de ipso effectu.*

Virtus [i] *unita, fortior est separata.*

Vtilitas [k] *publica priuatorum commodis est præferenda.*

Item ex Paulo titu. de furtis. dum inquit:

Cùm creditor rem sibi pignoratam aufert, non videtur cõtrectare,

a l. j. de ope. no. nuntia. l. ser. §. cum prætor. ad trebell.

b l. prætor ait. §. j. de ope. noui nuntia.

c §. si quod prin. insti. de iure natu. gent. & ciui.

d l. vni. C. de senatus consul.

e l. de quibus. de legi.

f l. si vt habiliter. de aur. & arg. lega.

Ad l. cũ creditor. de fur.

g l. si autem. in fi. de aqua plu. & l. non ideo. C. de hære. instit.
h l. & si amicis. ad l. iul. de adul.
i l. qui primum. de acqui. hære.
k Authent. res quæ. in fi. C. commu. de lega.

a c.estote. de reg.iur. in antiq. sed pignori suo incumbere.

Elicimus:

b l.merito. pro soc. *Effectus* [a] *qui ex multiplici causa colligi potest, iustiori causæ ascribitur.*

c l.j.C.ad l.cor.de sicar. *In dubio* [b] *delictum non præsumitur.*

d l. quintus. de do. inter vi. & vxo. *Omnis actus* [c] *ab intentione iudicatur.*

Semper [d] *in ambiguis nobilior præsumptio capienda est.*

e d.c.estote.de re.iu. *Actus* [e] *dubius in meliorem partem accipi debet.*

f l. si in meo. de aqua pluu. *Nemini* [f] *uim aut iniuriam facit, qui suo iure utitur.*

g l.si quis testamentum. in fi. de furt. *Sine* [g] *animo lucrandi furtum non committitur.*

h l.igitur. vbi glos.de libe.cau. *Omnis* [h] *causa colorata excusat à dolo.*

i l. fluminũ. in fi.& l.proculus. de dã.infe. *In dubio* [i] *præsumitur quis ius suum tueri, non iniuriam committere.*

Succurrit aliud Marcelli, titu.de stipulationibus.

Ad l. qui seruũ. de stipula. Qui seruũ mihi ex stipulatu debebat si in facinore eũ deprehenderit, impunè eum occîdit: nec vtilis

actio

actio in eum erit constituenda.

Hinc notare possumus:

Interitus [a] *rei promissæ, citra culpã promissoris, ad creditoris periculũ spectat.*

Promissor [b] *serui in delicto postea reperti, seruum impunè occidere potest.*

Damnum [c] *iustè illatũ nemini imputatur.*

Legitimè [d] *factum pœnam non meretur.*

Non attenditur [e] *factum, sed causa faciendi.*

Nemini [f] *iniuriam facit, qui suo iure utitur.*

Principalis [g] *intentio in omni actu consideratur.*

Effectus [h] *in consequentiam redundans non attenditur.*

Omnis [i] *promißio intelligitur rebus sic stantibus.*

Quæ [k] *de nouo emergunt, nouum consilium postulant.*

Ex

a l. legis aqui. in si. ad l. aquil. & si ex legati. de stipulatio.
b l. qui occiderit adulterũ. ad l. aquil.
c l. si ex plagis. §. tabernarius. ad legem aquil.
d l. gracchus. C. de adult.
e l. verum est. ij. de furt.
f l. proculus. de dãn. infe. & l. si in meo. de aqua pluu.
g l. si quis nec causam. si cer. peta.
h l. j. de au to. tuto.
i c. cũ inter. P. Gualfredi. de renuntia.
k l. de ætate. §. ex causa. de interro. acti.

a c. quemadmodum. de iureiur. Ex [a] *causa licitum est à pacto, uel promisso recedere.*

l. tres fratres de pac. *Possem, hîc (ornatissimi iuuenes) plurima, & quasi infinita id genus exẽpla cumulare, quæ (licet methodi seu introductionis limites excedere uiderentur) uobis tamẽ, & magno usui forẽt, & nõ modicã delectationẽ afferrẽt: nisi spes esset in omnes* Digestorum *libros, cõmentarios nostros breui in lucem exituros.* Interea *his pauculis, exempli tantum gratiâ, contenti eritis.* Nunc *ad reliqua progrediamur.*

Regularum seu axiomatum formulas varias esse, & pro cuiusque ingenio componendas.

CAPVT X.

VBI *studiosus iuuenis, iã ingeniũ atq; artẽ tractãdi leges assecutus, uera illarũ sensa per rationes & causas discutere, & tam ex uerbis quàm ex mẽte notabiles sentẽtias, regulásque & axiomata colligere, excerpereq; didicerit, summa*

ope

ope niti debet, ne alienis laboribus aut ui gilijs omnino incũbere uideatur. Proinde *regularum formulas suo sibi ingenio nouas excudet, nũc breuius, nũc clarius, & si fieri poßit, purius ac elegantius.* Eas *autem (ut suprà abundè ostendimus) duplicis generis esse constat.* Nam *aut facti speciẽ (quæ in tota lege prolixius enarratur) breuius perstringit: idq; summariũ uulgò appellant, latinius summa* [a] *uel epitome diceretur: aut causam tãtũ seu rationem legis subtiliter complectitur.* Pri*mum genus ad uerba, alterum ad mentem refertur.* Quæ *res (tametsi in præcedẽtibus capitibus copiosè satis tractata fuit) non inutiliter tamen, ut cõmodius aliquid suppleatur, hoc etiam loco repetita uidebitur.* [b] Inquit Pomponius, *tit. de stipulationibus, seu uerbo. obligationibus.*

Qui bis idem promittit, ipso iure amplius quàm semel non tenetur.

Iam perpende quid primum ex uerbis, & in

a l. in summa. de cond. indeb. l. in summa. de aqu. plu. arcen.

b l. j. §. nulla itaq;. in fi. C. de veteri iur. enu.

Ad l. q bus idẽ. de stipul.

& in specie colligas: Geminata *promissio semel tantum obligat.* Dicet *alius:* Eademres *bis eidem promitti aut solui non potest.*[a] *Alius uerò sic:* Duplex *obligatio eodem iure & respectu non admittitur.* Ecce *ut paucioribus uerbis facti speciem cõclusisti.* Nunc *subtilius causam, seu rationẽ aliquis ita deduceret:* Duorũ *ad idẽ suffragãtiũ alterũ est superfluum.*[b] *Alius sic:* Ex *pluribus causis ad idem tendentibus, una sufficit ad effectum.*[c] *Alius sic:* Lex *nihil superfluum tolerat.* Vel *sic:* Leges *superuacuis remedijs non utuntur.*[d] *Vel sic:* Ars *nihil frustrà operatur, quia naturam imitatur,*[e] *quæ nihil frustrà aut perperàm agit.*[f] *Postrema hæc, non quidẽ ex uerbis, sed omnino ex mente legis eliciuntur.* Vlpianus *ait:*

a §. sic itaque discretis. insti. de actio.
b l. iij. §. si quis ex liberis. de bon. pos. cõtra. tab.
c l. si quis ita scripserit. de hær. in. l. plura. in prin. de act. & obli.
d §. quib⁹. in j. cõst. c.
e l. hæc stipulatio. §. diuius. vt leg. not. cauea.
f §. minorẽ. instit. de ado.

Quisic soluit vt recuperet, nõ liberatur: queadmodum nõ alienantur nũmi qui sic dantur vt recipiãtur.

Ad l. qui sic. de solutio.

Ex uerbis primum ita colligis: Imaginaria

ria solutio non releuat.[a] Ex *mente uerò sic:* Actus *simulatus nullius est momenti.* [b] Vel *sic:* Momentaneus *actus non consideratur.* [c] Extat *celebre responsum* Gor*diani* Imperatoris *sic dicentis:*

Nō ideò minus vxor tua iure hæres videtur instituta, quòd nō vxor, sed affinis testamēto nominata est.

H*inc notant* Doct. *uerbalem regulam seu epitomen, quæ talis est:* Nō *uitiatur institutio, si uxor appellatur affinis.* Nos *uerò aliquãtulũ generalius:* Falsa *de mõstratio nõ uitiat dispositionẽ.* [d] Nã *uxor affinis quidẽ uiro non est, sed principium & causa affinitatis.* [e] Proinde *ex mẽte legis* Doctores *eliciũt.* Idẽ *iudicatur de principio effectus, quod de ipso effectu.* [f] Alij *uerò breuius:* Causæ & *causati idem est iudicium.* [g] At *cur uxorẽ affinẽ dici posse negamus, cũ ipsa sit causa affinitatis & cũ propter uxorẽ alij efficiãtur affines?* [h]

Natu

a Arist. ij. de cœlo & mundo.
b l. imaginaria. de reg. iur.
c l. simulate. de ritu nupt.
Ad l. non ideo minus. C. de hæred. instit.
d l. quicquid calore. de re. iur. l. iij. de diuor. et rep.
e l. falsa. de cōdi. & demõstra.
f l. nõ facile. §. affines. iũc. gl. in verbo ex nuptiis de gra. affi.
g l. quominus. de flu.
l. si q̃s non dicã. C. de ep. & cle.

h l. & si amicis. ad l. iul. de adulte.

Naturalis etenim & uulgaris est regula: Propter quod unūquodque tale, & illud magis. Vel clarius: Quicquid est causa ut aliud sit tale, ipsum est maximè tale. Nēpe cùm propter solem uel ignem, reliqua corpora calida reddantur, ipsos constat esse maximè tales. Quòd si uxor uiro affinis est, quo pacto inter eos cōiunctio corporum non prohibetur? Sed hactenus iocari licuerit. Planè regularū seu axiomatum formulas, pro cuiusque stilo & ingenio posse ad libitū componi, innumeris tū iuriscōsultorum, tum doctorum exēplis facilè ostendemus. Inquit Vlpianus: [a]

Factū alterius alij nocere nō debet.

Idem alibi: [b] *Alieno facto nullus oneratur.*

Idem alibi: [c] *Alterius dolus aut desidia alteri nocere non debet.*

Celsus: [d] *Alieno facto ius alterius non mutatur.*

Papinianus: [e] *Non debet alteri per alterum iniqua conditio inferri.*

a d.l. nō facilè. §. affines.
b Arist. ij. metaphy. auth. multo magis. C. de sacrosan. eccl.
c in l. de pupillo. §. si pluri. de ope. no nun.
d in l. in causæ. de proc.
e in l. electio. in fi. de noxal.

Caius

Caius:[a] Non debet alterius collusione aut incertia alterius ius corrumpi.

Scæuola:[b] Alterius negligentia ad alienam iniuriam referri non debet.

Paulus:[c] Vnius factum cæteris non debet esse damnosum.

Idem:[d] Non debet alijs nocere quod inter alios actum est.

Idem:[e] Alterius negligētia aut cupiditas, ei qui diligens est nocere non debet.

Neratius:[f] Alienus dolus, alij nocere non debet.

Callistratus:[g] Vnusquisque ex suo admisso sorti subijcitur, nec alieni criminis successor constituitur.

Alphenus:[h] Nemo ex alterius facto obligatur uel excluditur.

Ecce quàm diuersis formulis iurisconsulti eandem sententiam explicarunt. Idē quoque à doctoribus nostris sæpenumerò

a in l. nā satis. §. finali quemadmo. serui. ami
b in l. nō debet. de regul. iur.
c in l. si pariter. de libe. causa.
c in l. iij. de transac.
c in l. hæredes. §. in illa. famil. hercicun.
d in l. quia. de iureiur.
e in l. si non expedierit. §. si pupill⁹. de bon. aut iu. posid.
f in l. si procurator. l. ij de doli excep.
g in l. crimen pater num. de pœnis.
h in l. paterfamil. ff. de hære. insti.

a in l. illud. ad l. aquil.

obseruatum notauimus. Nam Bartolus [a] *uulgatum axioma ita protulit:*

Vbi militat eadem ratio, idem ius statui debet.

b in l. maximum vitiũ. C. de libe. prǽte.

Baldus: [b] *Quos ratio connectit, non debet iuris dispositio separare.*

c Passim in cõmẽtariis institutio.

Portius: [c] *Rationis identitas, non patitur decisionem similiũ casuũ esse diuersam.*

d in c. cùm dilecta. de confirma. vtil. vel inutil.

Interpres iuris Cano. [d] *Similis æquitatis ratio similia iura suadere uidetur. l. fi. C. ad leg. falcid.*

Aliqui uerò: Vbi *diuersa ratio assignari non potest, diuersum ius induci non debet. l. à titio. de stipulatio.*

Alij: Paritas *rationis, paritatem exigit dispositionis.*

Alij: Simile factum simili iure finitur.

Alij breuius: Eadem *ratio, idem ius.*

Possem hìc ex regulis quoque, uel à nobis omnino compositis, uel reformatis innumeras adducere, quæ breuitatis gratiâ omittuntur: præsertim cùm in libro nostro

ſtro Axiomatum (qui iam ſub prelo eſt) pleniſsimè cumulentur.

Quam ob rem Iuriſconſulti magis per facti ſpecies, quàm generales regulas proceſſerunt.

CAPVT XI.

DVPLICI *ratione factũ exiſtimo, ut iuriſcõſulti nõ per uniuerſales, ſed ſpeciales facti definitiones, ciuilis diſciplinæ præcepta tradiderint.* Nanq; *dempto ſingulari libro, qui* De *regulis iuris inſcribitur (de his loquor quæ ad nos peruenerũt,) reliquũ ferè operis ſolas facti ſpecies atq; indiuidua cõplectitur.* Hũc *autẽ ſcribẽdi morẽ, prudẽtes noſtros ſecutos arbitror, tũ quòd eis conceſſa de iure reſpõdendi à Cæſaribus poteſtate,*[a] *multorum quæſtionibus ſatisfacere cogebãtur: quæſtiones autẽ nõ in genere, ſed prout ex facto ſingulis occurrebant, proponebantur ac definiebantur.* Etenim *inrem quiſque ſuã nõ in alienam, conſiliũ quærit:*[b] *unde*

a l. ij. ad fi. de orig. iur.

b l. preſes. C. de ſerui. & aqua. l. plures. de dam. infec.

a §.respon sa prudẽtũ. insti. de iu. natura.
b l. si ex plagis. §. in cliuo. ad l. aquil.
c l. inter- positas. C. de trãsact.
d l. ij. §. sed quia diuine. C. de ve ter. iur. enu cle.
e in l. pen. de impens. in reb. dot. fac.

& Prudentum responsa appellata sunt,[a] *tum etiam, quoniam omne ius nostrum in facto positum est,*[b] *& quælibet minima facti uarietas ius reformat.*[c] *Vt igitur in tam necessaria & frequenti arte certiora præcepta traderentur, non per generales regulas, sed per singulares decisiones, ius ad facti species retulerunt, innumerísque digestorum libris, & legum myriadibus ea specialiter distinxerunt, quæ multò paucioribus, & generalibus præceptis perstringi potuissent, nisi tanta factorum uarietas obstitisset. Cùm enim natura nouas formas excogitet,*[d] *cõtinuæq; inter mortales recentes facti species oriantur, non tam facilè aut commodum fuisset in uniuersum omnia definire, quàm per singula ex genere & circunstãtijs (ut Neratio placuit)*[e] *decidendo procedere. Qua ratione motus uidetur Vlpianus, cùm uoluit omnẽ definitionẽ in iure ciuili periculosam haberi, rarúmque esse*

esse ut subuerti non posit.[a] De genera-*libus autẽ definitionibus, per modũ regu-læ procedẽtibus eũ sensisse, titulus, cui lex illa subijcitur, satis ostendit.*[b] *Quod nec interpretem latuit, qui nõ descriptionis, sed regulæ meminit: tametsi pleriq; Vl-pianum de diffinitione rerũ sensisse teme-rè existimarunt.*[c] Periculosam *uerò esse omnẽ in iure regulam, uel hinc probatur, quòd regulas generales atque uniuersa-les esse oportet,*[d] *& ad tollendã uniuer-salẽ cõsequentiã sufficit instantiã dare.*[e] *Nam per instãtias, & exceptiones uitia-ri regulas planum est.*[f] Porrò *instantias atque exceptiones, perpetua factorũ ua-rietas, circunstãtiarũ diuersitas, & ipsius quoque humanæ naturæ inconstantia as-siduas pariunt.*[g] Accedit *generis obscu-ritas, quæ legibus maximè refragatur.*[h] *Cùm enim in lege nihil magis desidere-*

a in l. omnis definitio. de re gu. iur.
b l. Imperatores. in fi. de in di. addi.
c aliud est enim definire. l. si qs cũ totũ. §. j. de excep. rei iudic. l. cũ ratio. de bo. damna. aliud difinire. l. j. §. dolũ. de dolo.
d l. regula §. fin. de iu. & fact. igno.
e l. si is qui cc. §. vtrum. de reb. dub. glo. & doc. in l. creditori. de ope ris no. nun.
f l. j. de re gu. iur.

g d. §. sed quia diuinæ. C. de vete. iu. enucle.
h §. illud autem. in proœ. Digestorum.

tur quàm claritas, [a] *& ex genere incertitudo plerunque nascatur.* [b] *commodius uisum est singulis fermè causis, singulas leges applicare.* [c] *Verùm cùm ipsi uideamus omnem mundi artem suis generalibus constare præceptis, omnémque perfectam scientiam, non tantum, ex singulorum, sed ex uniuersi cognitione pendere,* [d] *nostrum erit studium, noster labor, ex tot legum ac responsorum chiliadibus, quas maiores nostri non iniquis rationibus congeßisse uidentur, uniuersalia præcepta deducere, & subtili ingenio ipsum ius ciuile per tot species siue indiuidua sparsum, ad breuem artem methodúmque redigere. Quod facilè facturi estis (studiosi iuuenes) si hæc nostra quantulacunque præcepta præsertim quæ tribus proximè præcedentibus capitibus tradita sunt, minimè neglexeritis, sed toto uobis studio duxeritis amplectenda.*

a l.leges. C. de legi. c.erit autẽ. dist.iiij. b l.ita fidei.de iu.fisci. l.legato generaliter.de legat.j. c §. alio. inst. quib. mod.testa. infir. l.singulis.de exce.rei iu. d l.j.si cer pet. §. his igitur. insti. de iust. & iur.

Quant

Quãta sit aſsiduæ diſputationis vtilitas, quámue proficua proborũ iuuenum conſuetudo.

CAPVT XII.

PROPERANTIBVS *ad iuris ciuilis ſcientiã, cupientibusq́; ad perfectum eruditionis gradum quàmcelerrimè peruenire, præter ea omnia quæ ſuperioribus capitibus tradita ſunt, unũ maximè neceſſarium uidetur, crebra frequensq́; diſputatio.* Nempe *ex ea infinita propè cõmoda naſcuntur: ingenij, memoriæ, linguæ, promptitudinis, audentiæ ſeu fiduciæ, &, quod omnium potiſsimũ eſt, ueritatis.* Trita *eſt* Marcelli *ſententia:* Omne *artificium continua exercitatione recipere incrementũ,* [a] *ſine qua artificis ingenium rubiginem contrahit.* Exercitatio *uerò nulla utilior honeſtiorq́; legum cultoribus eſſe poteſt, quàm aſsidua de iure conflictatio.* Porrò *ingenium, ſi obtuſius fuerit, acuitur: ſi per ſe ualeat,*

[a] in l. legatis. §. ornatricibus. de leg. tertio.

uehementer intenditur, fitq; perſpicacius. Memoriæ uerò nihil eſſe poteſt conducibilius: quippe cuius tanta eſt infirmitas, [a] *ut niſi frequenti commemoratione iugiter renouetur, in totũ facilè pereat. Fruſtrà equidem noctes inſomnes duxeris, dies ſine otio & ceſſatione tranſegeris, legum cẽturias numeraueris, doctorũ opiniones percurreris, niſi hæc ipſa ſummo labore confecta, fidelis memoria conſeruet, tibiq́; (quoties res ipſa poſtulauerit) prompta reſtituat. Linguã quantum erudiat, poliatq́; aſsidua diſputatio, ſuperuacuum eſt demonſtrare. Nam hoc ipſius linguæ propriũ exercitiũ eſt. Vix enim fieri poteſt, ut quæ toties repetieris, non ſemel bene pronunties. Audentiam ſiue fiduciã, ex frequenti congreſſu generari, nemini obſcurum eſt. Videmus enim quotidie adoleſcentulos præ nimia quadam formidine ac uerecundia titubãtes, ex circularibus palæſtris, crebraq́;*

[a] l. peregre. de acqui. poſ. l. ſi arbiter. de proba.

diſpu

ſputatione promptos,audentesq; fieri. Quod non inuenustè quidem mythographus ille Phrygius in uulpe & leone con finxit:Vulpes(inquit)cũ leoni nunquam anteà uiſo,caſu occurriſſet,primũ ſic timuit ut penè exanimata conſideret:dein de cũ ſecundò uidiſſet,timuit quidem,ſed leuius.Cùm autẽ & tertiò in eundẽ inci diſſet,ſic animũ extulit,ut & accederet, & colloqueretur.Nempe ſignificans nihil adeò durum difficileq; uideri,quod conſſuetudine non facilè ſuperetur.Veritas autem quonã pacto tutius faciliusq; inueniri poteſt,quàm diſputando?Nã & Archadius multa Herẽniũ Modeſtinum,& notãdo & diſputãdo optima ratione decreuiſſe refert. [a] Ad hæc igitur cõmodius peragenda,debet probus iuuenis(qui legibus dare operam cupit)ſimilis uitæ & conditionis æquales ſibi ſocios,ſodalesq; deligere: ſanè candidos,mites,& modeſtos,qui & abſtinere,& ſuſtinere didi-

[a] In l.muneru.§.mixta.de muneri.& honori.

cerint:quibuſcum, non de rebus laſciuis aut inanibus fabulis,ſed de legibus,de ciuilibus præceptis,de cauſis & rationibus iuris continuè loquatur:à ſomno,à cibo,à ſtudio,à lectione meditata proponat,lecta conferat,audita cõmemoret:inter deambulandũ leges occurrãt, inter calices iuris controuerſia ſuſcitetur: nullo loco, nullo tẽpore ſermo de legibus intermittatur. Hoc *pacto quis nõ ſperet ad ſummum eruditionis gradum ſe,& facilè,& celeriter peruenturũ?* Hoc *unum(dilectiſsimi iuuenes)uos perpetuò cogitare uelim,* Ni*hil improborũ iuuenum cõmercio peſtilentius,nihilq; ad uirtutũ ſtudia bonorum conſuetudine præſtantius inueniri.*

Paucos & idoneos autores eligendos, in eisq; diligenter verſandum.

CAPVT XIII.

E TSI *ingenioſo legũ profeſſori,neq; multitudine librorum, neque docto-*

rum

um copia opus esse, aliquando firmaui=
nus, ueruntamē (quoniam plerunque de=
ectat multorum uidere sententias, & quo
uisque ingenio præditus fuerit, eorum
naxime qui in sua facultate celebres ex=
iterunt) paucorum lectioni uacare per=
nittimus: suademusq; in hac nostra lega=
i disciplina eos tantū doctores eligendos
esse, de quibus uir ille æterni nominis Al=
ciatus iudicium elegantissimum tulit.

In iure primas comparatus cæteris
Partes habebit Bartolus.
Decisiones ob frequenteis, actio
Baldum forensis sustinet.
Non negligenda maximè est tyronibus
Castrensis explanatio.
Opinionum tutius Symplegadas
Superabis Alexandro duce.
Ordinis Iason, atque lucis nomine
Videndus est properantibus.
His si quis alios addiderit interpretes,
Onerat quàm honorat verius.

Ego unum addendū censeo, in quo, quātū
ad leges pertinet, desiderari nihil potest,
Ioannem

Ioannem ab Immola doctorẽ irrefragabilem, Alexandri Aretiniq́; præceptorem, qui nũquam hallucinatus creditur: in causarum & rationum cognitione, in difficilium articulorũ explicatione ita uersatus, ut qui eo careat, optimo doctore careat. Eum profectò tertium à Bartolo locum obtinere, nemo rectè negauerit. Vtrunque Ius suis diuinis cõmentarijs sic illustrauit, ut quicquid boni Alexander, Iason, cæteriq́; recentiores cõgeßisse inueniuntur, id ut plurimũ Ioanni ab Immola communi præceptori accepto ferre teneãtur. Fuit quidẽ Immola (ut paucis absoluam) & in cõciliãdis legibus ingeniosißimus, & in rationibus peruestigandis (quam optimã iuris ciuilis partẽ esse docuimus) omniũ diligentißimus. Vnde iudicium ita meum proferre non dubitarem:

Iuris doctorum (si quis mea vota requirat)
Ex tota hic numerus, classe legendus erit.
Bartolus & Bald. Paulus, Tartagnus, Iason,

Et gemi

Et gemini referans Immola Iuris opes.
ceterea his alios, si quis superaddere tentet,
Officiet studijs verius ille suis.

os in Commentarijs uehemẽter excel=
sse cõstat, Consilijs uerò (uno dempto)
tantopere probati. Quãobrẽ quatuor
o Consilijs omnino eligẽdos cẽseo: duos
idẽ legũ copia, & sermonis breuitate
æstantes, Ancharanũ & Romanũ: cæ=
rum duos opinionũ cumulis utilissimos,
lexandrum & Deciũ. Nõ inficior sanè
ldradi, Fulgosij, Comensis, Pauli, Cor=
i, Aretini, Socini, Curtij Senioris, & cõ
urium aliorũ uota ualdè probari: uerũ
ex multis (ut de cõmentarijs sensimus)
uci eligi debeant, proculdubio quatuor
æscriptos cæteris potiores esse consta=
t. Nempè si horũ Consilia diligenti stu=
o reuoluantur, adeò perfecta atque ela
rata inuenientur, ut nihil aliunde pe=
ndum uideatur. Proinde (acutissimi iu=
nes) non authorũ multitudini studea=
tis,

Ioannem ab Immola doctorẽ irrefragabilem, Alexandri Aretiniq́; præceptorem, qui nũquam hallucinatus creditur: in causarum & rationum cognitione, in difficilium articulorũ explicatione ita uersatus, ut qui eo careat, optimo doctore careat. Eum profectò tertium à Bartolo locum obtinere, nemo rectè negauerit. Vtrunque Ius suis diuinis cõmentarijs sic illustrauit, ut quicquid boni Alexander, Iason, cæteriq́; recentiores cõgeßisse inueniuntur, id ut plurimũ Ioanni ab Immola communi præceptori accepto ferre teneãtur. Fuit quidẽ Immola (ut paucis absoluam) & in cõciliãdis legibus ingeniosißimus, & in rationibus peruestigandis (quam optimã iuris ciuilis partẽ esse docuimus) omniũ diligentißimus. Vnde iudicium ita meum proferre non dubitarem:

Iuris doctorum (si quis mea vota requirat)
Ex tota hic numerus, classe legendus erit.
Bartolus & Bald. Paulus, Tartagnus, Iason,

Et gemi

Et gemini referans Immola Iuris opes.
Præterea his alios, si quis superaddere tentet,
Officiet studijs verius ille suis.

Hos in Commentarijs uehemẽter excelluisse cõstat, Consilijs uerò (uno dempto) nõ tantopere probati. Quãobrẽ quatuor pro Consilijs omnino eligẽdos cẽseo: duos quidẽ legũ copia, & sermonis breuitate præstantes, Ancharanũ & Romanũ: cæterum duos opinionũ cumulis utilißimos, Alexandrum & Deciũ. Nõ inficior sanè Oldradi, Fulgosij, Comensis, Pauli, Cornei, Aretini, Socini, Curtij Senioris, & cõplurium aliorũ uota ualdè probari: uerũ si ex multis (ut de cõmentarijs sensimus) pauci eligi debeant, proculdubio quatuor præscriptos cæteris potiores esse constabit. Nempè si horũ Consilia diligenti studio reuoluantur, adeò perfecta atque elaborata inuenientur, ut nihil aliunde petendum uideatur. Proinde (acutißimi iuuenes) non authorũ multitudini studeatis,

tis: sed ex multis meliores uobis proponi te, quorum lucubrationibus, ac monumentis ita insistite, ut ex studijs uestris fructũ solidum atque uberrimum referatis.

In cuiusque legis elucidatione octo maximè obseruanda.

CAPVT XIIII.

HAVD QVAQVAM *extra propositæ materiæ rationem fore putaui, clarißimi iuuenes, si ordinem quoque in explicandis legibus obseruandũ præscriberem, ne quid uobis ad perfectã eruditionem nostra opera desit: quãuis locus hic doctoribus iura interpretantibus magis necessarius uideatur.* Ad plenã *igitur legum interpretationem octo maximè desiderantur, quæ sequenti carmine perstringuntur:*

Præmitto, scindo, summo, casumq; figuro,
Perlego, do causas, connoto, & obijcio.

Præmitto.

In primis enim pro euidentia illorum, quæ

quæ ad ſubiectæ materiæ declarationem reſpiciunt, ſemper aliquid præmittendū eſt[a] *: ueluti connexarum materiarum diſtinctiones, terminorum ac uocabulorum diffinitiones*[b] *, generalis & compendioſa totius materiæ de qua agitur declaratio, & ſimilia. Præfationes enim (ut eleganter uoluit Caius*[c] *) ad lectionem propoſitæ materiæ libentius perducunt, & cò perductis euidentiorem præſtant intellectum.*

a l. proponebatur. verſic. quibus ita præmiſsis. de caſt. pecul.
b l. j. ſi cer. peta. l. j. de doli excep.
c In l. j. de origi. iur.

Scindo.

Secundò, quoniam partitio (teſte Accurſio[d] *) animum legentis incitat, mentē intelligentis præparat, memoriā artificioſè reformat, & ſecundū Iuſtinianum:*[e] *difficultas ex permiſta traditione procedēs, per ſeparationē explicatur. Quēadmodū & agrorū diuiſio uberiorē culturā reddit,*[f] *lex ipſa in partes cōgruas diuidenda eſt: ſic tamē ne diuidātur ea quæ ſimul cohærēt, & ad unius perfectionem tendunt,*

d In proœ. inſti. §. igitur. in verbo partiri.
e In §. alio. inſtitu. quib. mod. teſt. infir. & in §. ſed ne in primis. de leg.
f l. caius. §. titius. de lega. ij.

a l.& si nõ sint.§. perueniamus. de auro & ar.le. Imo. in rubri.de stip.ver.iij. est descendendum.

b l. sed si plures.§. si lio.de vul.

c In repe.l. petés. C.de pact. & tex.in l. ij.§. si quid auté. C. de vete. iure enucle.

d In l.illicitas.de offic.præsid.

tendunt,[a] *uel ad eundẽ finem cõcurrunt: uelut dictum à sua causa, uel responsum à quæstione proposita.* Talia *enim, cũ sint ratione & fine indiuidua, pro uno haberi debent,*[b] *quæ si in partes scinderentur, non diuidi quidẽ, (sed ut* Baldus *rectè sensit*[c] *) potius destrui uiderentur.* Diuisio*nem autẽ cõmodã recipiunt, quæ separatam habẽt rationẽ, & diuerso fine clauduntur: ueluti cũ plura dicta in eadẽ lege æquè principalia cumulantur, uel plures diuersæ facti species terminantur: ut in* Vlpiani *legibus*[d] *plerunque uidemus, qui inter cæteros iurisconsultos eo potissimũ nomine cõmendatur quòd & uarios casus, & quàm breuissimè soleat eadẽ lege decidere.* Proinde *tunc solùm utilis diuisio censetur, cùm separabilium confusio euitatur.*

e l. j. vbi gloss. quod met.cau.

f l.j.de regu.iur.

Summe.

Tertiò, *quoniam breuitas*[e] *magis delectat, & quæ cõpendiosè traduntur*[f] *cùm* *addiscan*

ꝗ addiſcantur facilius, tum diutius retinentur, uniuerſa legis ſententia in epitomen ſiue ſummam [a] redigenda eſt. Qua de re latius ſuprà IX. & X. capitibus tractatum eſt.

[a] l. in ſumma. de cõd. ind. & l. in ſumma. de aqua pluu.

Caſúmque figuro.

Quartò, ne ex tali compendio, uel breuiori narratione obſcuritas fortaßis inſurgeret, iuxta illud Horatianum: [b]

Breuis eſſe laboro, Obſcurus fio.

[b] Hora. in in arte poëtica.

Quod ſanè legis interpretationi non parum detraheret, nec leue aliquando diſcrimen [c] afferret, uniuerſa facti ſpecies (maximè nouitiorum gratiâ) ad unguem recenſenda eſt, caſúsque totius legis planius exponendus [d].

[c] §. illud autem. in procœmio Digeſt.

[d] l. vt reſpõſum. C. de trãſact. l. precibus. C. de impu.

Perlego.

Quintò legenda eſt litera, legíſque contextus uerbotenus percurrendus, cùm ut facti narratio uerbis legis congruere uideatur, [e] tum uerò (ſi quid fortè inemendatum, uel librariorum incuria depra=

[e] l. quod conſtitutũ. de mili. teſtamẽ. & l. iiij. §. toties. de dã. infect.

uatum inueniatur) ſubtili iudicio caſti-getur.

Do cauſas.

a l. domitius. de teſta. l. quod labeo. de carb. edi. l. ancillæ. C. de furt. l. ij. ad munici.

Sextò, ne uel in caſu indubitato, [a] *uel ſine ratione lex facta uideatur, cauſæ tum dubitandi, tum decidendi diligenter peruestigari debent, ut ſuprà capite quarto & quinto latiſsimè declarauimus.*

Connoto.

b l. ſcire leges. de legib. & l. ij. C. commu. de lega. l. iij. C. de liber. præte.

Septimò, ne uerbis [b] *potius, quàm menti inhærentes (quod à iuris ratione omnino alienum eſſe docuimus) legis definitionem ad propoſitã tantùm ſpeciẽ reſtringamus, generales regulas, ac notabilia dicta ex omni eius parte colligere debemus, caſúmq; deciſum ad omnes alios ex ſimilitudine facti, uel rationis protẽdere, & ſubtiliter adaptare.* [c] *Quod quemadmodum faciendum ſit, ſuprà capite octauo, nono, & decimo abundè monſtrauimus.*

c l. non ſolum. §. qui primipilũ. de excuſat. tuto.

Et obiicio.

Octauò & ultimò, quò perfecta omnino legis

legis intelligentia habeatur, & prorsus nihil dubitationis supersit, contraria & oppositiones, tam ex glossematis, quàm ex Bartolo, cæterisque doctorib. in uerba & sententiã ipsius legis excitare debemus: ut suprà cap. vj. diffusè tractauimus: quibus tandẽ ingeniosè, ac subtiliter, tum ex uarietate facti, tum ex rationis diuersitate sublatis,[a] lex ipsa cum uniuersa eius materia, perfectißimè enucleata atq; intellecta remaneat.

a l. ij. §. cõtrariũ. C. de vete. iu. enucl.

Hunc uobis (ornatißimi iuuenes) ordinem in interpretãdis legibus obseruandũ, libẽter perstringere uolui, ut cùm ad metam laborum uestrorum perueneritis, lauream consumati certaminis adepturi, puncta legum uobis ad periculum proposita, non confusè (ut plerique solent) sed dilucidè, atque elegãti ordine recitetis. Quod cum audientibus patribus iocundißimum fuerit, tum uobis ipsis perpetuæ laudis afferet ornamentum.

Leges Iuriſconſultorum ex variis fragmentis cōpilatas, annaliúmque imperitia interpretes mirè hallucinatos. CAP. XV.

NECESSARIVM *omnino uiſum eſt ad perfectam legum intelligentiam, aliquot errorum, in quos tum interpretes, tum doctores noſtri temerè lapſi ſunt, cauſam originémque detegere.* Exiſtimarunt enim Iuriſconſultorum leges ea integritate, eóque ad nos ordine perueniſſe, quibus ab ipſis primùm autoribus conſcriptæ digeſtæq; fuerunt: neſcientes illuſtres illos uiros, [a] quibus à Iuſtiniano ius omne reformandi poteſtas facta eſt, ex uarijs prudentum reſponſis, uarijsq; reſponſorum fragmentis, leges quales habemus compoſuiſſe, in ordinémque redegiſſe. Inſuper temporum atque annalium imperiti, cùm nec Cæſarum, nec Iuriſconſultorum ætates, moréſue diſtinguere didiciſſent, in multis hallucinari facilè potuerunt.

a §.j. in j. conſti. C.

tuerunt. Vtq; id apertè exemplis compro bemus, occurrit in primis Accursius noster in quodā Iaboleni responso,[a] *ubi com pilatores Iaboleni, lege ad unguem recitata, in qua Labeonis sentētia confutatur, demum ex scriptis Pauli & Proculi iunioris, Iaboleni sententiam cōtra Labeonem tuentur. Eo in loco mirum est, ut tantus uir, alioqui de legibus bene meritus, ita se torqueat, nunc Iabolenum de seipso in tertia persona loqui contendens, nunc legem Neratio tribuens Iaboleni sententiam referenti: nec ullo pacto sese explicare ualens, qui non iurisconsulti, sed com pilatorum ea uerbā esse nunquam aduerterit: quorum sanè præcipuus labor fuit, ex uarijs prudentum responsis, perfectas nobis leges, opinionésq; frequentiori calculo approbatas, transcribere. Hinc nobis leges ex Iuliani, Marcelli, Pauli, Vlpianiq; fragmentis compositæ: hinc Vlpiani lex in Modestinū desinit, Scæuolæ in Clau*

a in l. filium. in fi. de acquir. hared.

dium Triphoninum, Labconis in Iabole=num, Papiniani in Paulum, Marcelli in Vlpianum: & sic de reliquis. Cúmque interpretes nostri huiusmodi appendiculas compilatorum, eiusdem authoris, cui lex ascribitur, esse credidissent, statim existimarunt, uel legem fuisse malè inscriptam, uel authorem legis à prima persona in tertiam diuertisse. Possent quidem hæc quasi leuia dißimulari, nisi in Iurisconsultorũ tempora tam grauiter peccaretur. Quẽadmodum enim à Neratio Iabolenum, aut à Iaboleno Paulum citari credemus, quũ & Neratium Iabolenus minimè præcesserit, & Iabolenum Paulus uix decrepitum audierit? Floruit siquidem Neratius Priscus Traiani temporibus: Iabolenus usque ad Pij imperium peruenit: Paulus sub Alexandro maximè claruit. Quem ordinem ex Pomponio [a] quoque suscipimus, qui & Neratij & Iaboleni meminit, Pauli nequaquam. Idẽ obseruatũ uidemus in alio

a in l.ij.in fi. de orig. iur.

Papin-

Papiniani[a] reſpõſo cui compilatores addiderunt uerba hæc: Paulus notat, & Imperium quod iuriſdictioni cohæret mandata iuriſdictione tranſire, quod & uerius eſt. Conſtat autem Papinianum Seueri temporibus floruiſſe, & à Baßiano occiſum: Paulum uerò eius diſcipulum ſub Alexandro, ut prædictum eſt. En igitur, ut error initio leuis, maximas tenebras in fine parturiat. Sed & compilatorum curam atque induſtriam maiori argumento comprehendere licet, quòd anteriorũ fragmenta ita ad poſteriorum leges adaptarũt, ut niſi horum (quæ nunc admonemus) lector meminerit, facilè cum cæteris in errorem ſit dilapſurus. Extat reſponſum[b] Vlpiano inſcriptum, tit. de tritico uinóque lega. ubi quæritur, ſi uinum uetus legatũ fuerit, qualiter accipiendum ſit. Compilatores eo loco Neratij fragmentũ (qui diu ante Vlpianum fuit) ita commodè ſubiecerũt, ut ad quæſtionem Vlpiani compoſitò

a in l. j. in fin. de offi. eius cui man. eſt iuriſd.

b in. l. ſi quis. uinũ. in fin. cum duabus ll. ſequ.

Item Paulum Vlpiano. l. prætoris. ad l. aquil.

respondisse uideatur. Sed & alibi Caium atque [a] Vlpianum Paulo ita accommodarunt, ut omnes in idem responsum eodem tempore conuenisse existimentur. Alibi quoque Paulum & Caium Vlpiano, tit. de priuileg. credit. Sic etiam credendum est scabrosam illam implicitámque legem, titul. de ususcap.[b] ex diuersorum fragmentis à compilatoribus fuisse consutam. Cuius rei non leue argumẽtum est, tum quòd incerto adhuc authore profertur (nanque alij Paulo, alij Caio acceptam ferunt) tum uerò quòd Iuliani & Marcelli controuersiam adeò obscurè perplexéque complectitur, ut incertum omnino sit, utra opinio præferatur, & an in calce ipsius legis, negatiua uel affirmatiua oratio desideretur. Quãtum uerò in eius interpretatione maiores nostri hallucinati fuerint ob annalium imperitiam, neminem uel mediocriter doctum latere potest. Nẽpe Iuliani opinionẽ contra Marcellum approbantes,

[a] in. l. itẽ si suspectus. de procur.

[b] l. si is qui. pro empt.

bantes, non immeritò Marcellum à Iuliano notatum, confutatúmque fuisse communiter receperunt. Atqui Marcellum longè post Iulianum floruisse, notásque [a] in eum scripsisse palàm est. Fuit siquidem Iulianus Hadriani, Pijq; temporibus: Marcellus autem Seueri imperio claruit. Meminit Iuliani Pomponius, [b] Marcelli nequaquam. Eadem imperitia lapsi Bartolus, Baldus, Paulus, & alij complures, in quodam Iustiniani [c] responso cæcutierũt. Nam Bartolus Papinianum Diocletiani & Maximiani legem [d] negat ignorasse, quasi post illos uixerit. Paulus à Castro longè diuersum sentit. [e] Nempe Papinianum sub Augusto Cæsare uixisse, & à Marco Antonio necatum. Quæ sanè & perridicula sunt, & tantorum patrum testimonio indigna. Possem hoc loco alios, & propè infinitos maiorũ errores apertis rationibus demonstrare, quibus aliquando (si per Dei gratiam licuerit) nos

a l. apud Iulianum. de hær. insti. l. si fundum. de lega. j.
b d. l. ij. in fi. de origi. iur.
c in l. fin. C. de insti. & substit.
d l. precibus. C. de impub. & alijs.
e in d. l. fi.

summo studio occursuros speramus: tametsi in hāc rem multos plurimum laboris & olei cōsumpsisse nō ignoro, quorum operā non possum nō magnopere probare. Verūtamē nō omnia possumus omnes: cāpus spatiosus est, & multis indiget sarculis: nec tam ab una parte repurgari potest, quin noui quotidie emergant cuniculi. Aliquid contulit Bologninus, *plurimum* Budæus, Zazius, & Alciatus, *uiri immortalitate digni: necnon insignis ille typographus* Gregorius Haloander Germanus, *quem nisi fata nobis præmaturè inuidissent, legalis nostra facultas maximum proculdubiò incrementū recepisset.* Proinde *(acutißimi iuuenes) ne & uos in maiorum errores temerè incidatis, ad ea quæ præmonita sunt diligenter aduertite,* Iurisconsultorum *fragmenta ab appendiculis compilatorū subtili iudicio distinguite.* Quod *facilè fiet, si tum ex* Pomponio, *tum alijs idoneis scriptoribus*[a] Cæsarum *prud*

[a] Velut ex Tranquillo, Plutarcho, Pomponio Læto, Eusebio, Orosio, Lāpridio, Volaterrano, & similibus.

prudentúmque uitas, mores, & ætates (quod ſanè ad perfectam legum cognitionem omnino neceſſarium ducimus) ſoſolerti ſtudio perquiretis.

Leges librariorũ incuria deprauatas, eruditorum iudicio caſtigandas, & ab Accurſij reliquorúmque interpretum nugis, ac ridiculis expoſitionibus maximè diſcedẽdum.

CAPVT XVI.

POSTEAQVAM *in ſermonẽ erratorũ incidimus, uiſum eſt & hoc loco iuuenes admonere, quantũ ex deprauatis legibus, & interpretum nugis iacturæ facturi ſint, niſi & ſumma cura, & diligẽti ſtudio, eruditorũ hominum, qui de legibus bene meriti ſunt, iudicia exquiſierint, & ex illorũ autoritate caſtigatos ſibi codices parauerint. Multa enim aſterijs & obeliſcis diſpungenda, multa inuertenda, adnotandáque, pleraq; aliter interpretãda quàm maiores noſtri docuerint, facilè diſcet*

scet qui præscriptorum Bolognini, Budæi, Zazij, Alciati, & Haloandri, *lucubrationes diligenter euoluerit.* Nos *etiam huic negotio curam non modicam adhibuisse nostra aliquando scripta testabuntur.* Interea *tamen nonnullos exempli gratia locos proferemus, quos ab alijs prætermissos sedulò adnotauimus, dignósque castigatione putauimus.* Offert *se in primis* Pomponij [a] *responsum, titu. de actionib. empt. de cuius initio hactenus interpretes hæsitarunt.* Aliqui *enim ratio legendum putant, plerique datio, cùm tamen neutrum satis conueniat.* Nec *enim apud iurisconsultos usque facilè inuenietur, ratio possessionis uel possessionem dari, sed tradi:* [b] *unde longè melius eo in loco traditio statuetur: hoc uerò manifestè suadetur, cùm quòd possessionis proprium est tradi, tum quòd ex sequentibus* Pomponij *uerbis de traditione locutum eum fuisse liquidò constat.* Ait *enim:*

a Ad l. traditio. aliàs datio.

q l. si quis vi. §. differentia. de acq. possess.

Traditio possessionis, quæ à venditore fieri debet, talis est, vt siquis eam possessionem iure auocauerit, tradita possessio non intelligatur. Ecce *quàm manifestè de traditione agatur. Atq; hi errores (quantũ cõiectura assequor) ex eo ferè processerunt, quòd maiores nostri (quibus pulcherrima hæc & prope diuina excudẽdi ars nondũ cõstabat) libros sibi calamo parabãt, & plerique elegantiores pumice expolitos, miniatos, inauratos, & quod præcipuũ erat, capitibus legum egregiè depictis, uarióque emblemate illustratis: quale etiam nunc uidere licet in uetustis codicibus ex membrana, non typis æneis, sed librarij manu conscriptis, in quibus maiuscula cuiusque capitis elementa, nunc minio, nunc prasino, sæpiusculè uerò colore cœruleo, uel auro irradiantur. Scriptores igitur in singulis capitibus ea elementa maiuscula studiosè omittebãt, ut pro libito emptorũ de*

ping.

pingerētur. Atq; id in causa fuit, cur recē tiores nostri uetustos illos codices in pre lĭū referētes (dū nullum elementū præter= mittere uoluerunt) in capitibus legum nonnunquā uariauerint, modò aliquid de trahentes, modò addētes, sæpe etiam in= uertētes. Cuius sanè rei argumentum eui= dens præstant innumeræ leges, de quarū capite etiam hodie dubitatur. Extat lex Modestini, tit. de uulg. in qua cùm primū capitis elemētū desideraretur, dubitarūt interpretes an I, uel N, reponi deberet: & plerisque uisum est I reponendū: nec ibi, Nam, sed, Iam, legendum: quorum sen tentiam magis probo. Idem negotium fe= cit lex Vlpiani prima, tit. de reb. cred. ubi diu pugnatum utrúmne, è re est, uel, bene est, statuēdum foret. Quod autē de hære. interpretes somniarunt, perridiculum est. Verùm hæc adeò leuia sunt, ut in utram partem capiātur, nihil sit periculi. At cū de inuertēda uniuersæ legis sentē= tia

Ad l. iam hoc iure de vulga.

Ad l. j. si cer. pet.

tia tractatur, tunc in corruptos codices incidere maxime periculosum est. Non *possum hic præterire legem illam* Pau*li, titu. de acquir. poss. (quanquàm aliquid suprà tetigimus) in qua manifeste desideratur negatiua, librariorum seu typographorum incuria prætermissa.* N*am legendum est (*N*on quemadmodum nulla poss. acquiri, nisi & animo & corpore potest, ita nulla amittitur, nisi in qua utrunque in contrarium actum est:) alioqui in regula iuris tam manifesta inexplicabilis omnino repugnãtia inuenietur, quam ne* A*ppollo quidem ipse extricaret.* A*liter enim sensit idẽ* Paulus[a] *alibi, & cum eo* V*lpianus,*[b] *cæteriq; legum conditores.*N*ec recipiendas puto interpretũ nugas & diuinationes, quibus rẽ omnino cõponere moliuntur: quandoquidem tales compositiones lex illa non ferat, quæ iuris regulam oppidò generalem tradit, cui aliæ leges in eadẽ regula ex diametro aduer*

Ad l. quemadmodũ de acq. poss.

a in l. iii. §. in amittenda. de acquir. pos.
b l. si quis vi. §. differentia. de acq. posses. & l. si me in vacuã. eod. tit.

aduersantur. Etenim *possunt legũ pugnãtiæ, in particularibus casuum definitionibus, ex qualibet facti etiam subintellecti uarietate cõponi.* In *generalibus uerò regulis, ad eandem materiam pertinẽtibus, nullo id modo. Quòd autem ea lex negatiuam in principio iustè desideret, facilè ostẽditur.* Nam *& præcedentis legis,*[a] *in qua solo animo formidantis possessio amissa est, rationem nectit, & elegantem loquendi modum ipsis iureconsultis admodum frequentem & peculiarem ostendit.* Nempe *illi per negationem comparationis uel similitudinis, tacita plerunque obiecta diluere consueuerunt.* Sic Iabolenus *Pauli præceptor,*[b] *tit. de iudi.*[c] Non *quẽadmodum fideiussoris obligatio in pendenti potest esse, uel in futurum concipi, ita iudicium in pendenti potest esse.* Vide *quantum iam ex hac lege suffragij habeamus.* Quid *si negatiua hîc quoque neglecta, uel dispuncta fuisset?* Num *inter*

a l. sed si nolit. de acquir pos.

b l. an manumittere. de manu. vind.

c l. nõ quẽadmodum. de iud.

interpretes nostri uariè diuinassent? Idem Iabol.[a] *tit. de fideiussor. inquit:* Non ut *estimatio rerum, quæ mercis numero habentur, in pecunia numerata fieri potest, ita pecunia quoque merce æstimanda est.* Item Iulia. *alibi:* Vendicatio *non ut gregis, ita & peculij recepta est.* Papinianus:[b] Non *enim ut filius duplex ius sustinet,*[c] *& patris & filijfamiliâs, ita seruus qui castrensis peculij est.* Pomponius.[d] Non *ut pater filium, ita uxorem maritus iure postliminij recipit.* Paulo *autem id genus loquendi frequentißimum fuisse, multis legibus exploratum est.* Nam *in eod. tit. de acquir. poss.*[e] *ait:* Nec *enim sicut dominium non potest nisi in una causa contingere, ita & poßidere ex una duntaxat causa possumus.* Idem *alibi:*[f] Non *sicut de dolo actio certó tempore finitur, ita etiam exceptio eodem tempore danda est.* Vnde *colligunt* Doctores *uulgarem iuris regulam:* Tempo=

a l. si ita fideiussorem. in fi.

b l. védicatio. de rei vendi.

c l. pater. §. ij. ver. nõ enim. de castrén. pec.

d l. cũ duę. in fi. de capti. & postli. re.

e l. iij. §. nec enim.

f l. purè. §. fi. de dol. exceptio.

ralia ad agendum, perpetuò ualere ad excipiendum. Possem innumeros locos adducere, nisi tædiũ afferre magis, quàm utilitatem uiderer. Nec prædictis aduersatur lex illa eiusdẽ Pauli,[a] tit. de re. iu. quoniã omnes eas leges ex fragmentis iuriscõsultorũ cõstat omnino per cõpilatores, uel alios fuisse compositas: unde quicquid ibi primo uersiculo (qui ex Pomponio desumptus est)[b] adiectum reperitur, ex nullius iurisconsulti autoritate uel sententia prolatum est. Quare expungendum omnino putarem. Hactenus de legum capitibus. Succedit nũc alia errorũ causa, quam scriptorum non negligentiæ, sed imperitiæ ascribendam puto. Etenim cùm iurisconsutorum mentem, ac sententiam non intellexerint, aliud pro alio uerbum facilè receperunt: & ubi negatiua oratio desideratur, affirmatiuam statuerunt. Occurrit lex Pauli,[c] titu. de lega. tertio, in qua negatiua omnino desideratur, leg

a l. fere. de regul. iur.

b In l. pro- ut de solutio.

c l. re coniuncti.

legendúmque, Et magis est, ut nec ipse præferatur. qui sensus & rationi cõgruit, & alijs legibus comprobatur: ut in repetitione eiusdem legis euidenter demõstrauimus. Eodem uitio laborat lex Martiani [a] *de diuers. præscrip. quæ affirmatiuè legitur contra expressam sententiam Papiniani* [b] *eius præceptoris: & dum interpretes talem pugnantiã conciliare modis omnibus laborãt, multa etiam inepta effutire, ac diuinare cogũtur. Vtraq; lex eãdem facti speciem continet, eisdem uerbis composita est: nec ob id repetuntur, ut altera alterã corrigat. Sed quoniã diuersis titulis conuenire uidentur, & diuersis inseruire materijs, ut Iustinianus* [c] *aliquãdo præmonuit: quamobrem, ut discipulus cum præceptore Papiniano conueniat, probabiliter negatiuam in Martiani lege statuemus. Vt dicat: Si quisquam in fluminis publici diuerticulo solus pluribus annis piscatus sit, alterum eodem iure uti*

a l. si quisquam.

b In l. fin. de vsucap.

c In l. ij. §. si quid autem. C. de veteri iur. enucle.

nõ prohibet:qui sensus & iuris rationi cõgruit, & literam magis fluidam, ac elegantem facit. Accedit quòd illud uerbum, prohibet, præcedente negatiua cõcinnius ac latinius sonat, quàm si simpliciter & affirmatiuè legatur, ut ingeniosus quisq; facilè perpendere poterit. Huius generis *sunt lex* Pauli[a] *seu Caij de ususcapio. cuius etiã suprà proximo capite meminimus: & lex* Iaboleni [b] *tit. de priuil. credito. in qua ferunt* Bartolũ & Baldũ *magnoperè dissensisse: cũ adhuc ambiguum sit utrúmne uersiculus ille:* Idem *in substituto filio hærede seruandum non est: affirmatiuam magis quàm negatiuã deside ret.* Itẽ *lex Caij* [c] *de militari testamento, ubi interpres utranque literã, & affirmatiuam & negatiuam, ingeniosè defendit.* Q*uod sanè mihi non aliter recipiendũ uidetur, quàm* Titiæ *postulatio, quæ tanquàm nupta & innupta, idem legatum consequi cupiebat.*[d] In lege Vlpia.[e] *titul.* *qui*

a l. si is qui pro emptore.
b l. paterfamilias. versi. idem in substituto.
c l. si certarũ. §. si eodem. in princip.
d l. titiæ, si non nupserit: de cõd. & de.
e l. ij. §. fi.

qui satisd.cog.legũt omnes: Veritatẽ contineat. a *cùm plus quàm manifestum sit reponi debere, Vtilitatẽ: ut id quod interest à uera quãtitate distinguatur.* Et *hæc exempli tantùm, & admonitionis gratiâ retulisse sufficiat: cætera in libro nostro nouarum interpretationum fusius explicantur.* Non *possum tamen inter alios errores unum omnino ridiculum præterire: cuius causam partim scriptorum incuriæ, partim interpretum negligentiæ ascribendam puto.* Existimarunt *illi iurisconsultos de se ipsis loquentes, tertiam quandoque personam assumpsisse.* Quæ *sanè res cùm periculosa sit, tũ ab antiquorum consuetudine maximè aliena.* Nec *enim is dicendi character, seu loquẽdi modus usquàm receptus legitur: nisi fortè in historiæ narratione, quæ eum nimirum candorem desiderat, ut scriptor nihil minus, quàm de seipso historiam texere uoluisse uideatur.* Sic Ioannem Aposto-

a l. hęc verba quãti. de verbo. sig.

lum, sic C. Cæsarem aliosq́; permultos obseruasse comperimus. At sanè alium in doctrinæ seu præceptorum traditione, modum ordinẽq́; seruari conuenit: quod quidem nemo, uel mediocri iudicio præditus, facilè negaturus est. Ego uerò, si quenquàm eo dicendi genere studiosè uti animaduerterem, non aliud mehercule iudicium de homine facturus essem, quàm de eo qui in sui nominis obliuionem ignoran rantiámue incidisset: quod summæ stultitiæ argumentum esse Iustianus aliquãdo firmauit. [a] *Proinde cauendũ omnino est, ne in tantos uiros culpã hanc reijciamus, aut omnium prudentißimis stultitiæ notam inuramus. Causa autem facilè constabit, si in memoriam reduxerimus quæ suprà præcedenti capite diffusè tractata sunt: quo loco ostẽdimus iuriſconsultorum leges ea integritate, cóque ad nos ordine minime peruenisse, quibus ab ipsis primùm autoribus conscriptæ fuerunt: sed*

[a] in l. fin. C. de hære. insti.

compi

compilatorum opera atque industria, ex uarijs diuersorum fragmentis composi= tas & consutas: unde factum est, ut Pau= *li &* Vlpiani *(qui ferè omnibus recentio= res sunt) dicta, in alterius iurisconsulti longe anterioris fragmentum desinant, uideaturq; qui diu præcessit, posterioris scripta legisse: quod cùm admitti non pos= set, coëgit interpretes mirè hallucinari.* Enimuerò *existimantes compilatorum uerba, iurisconsultorum esse, de seipsis in tertia persona loqui eos temerè prodide= runt. Accedit alia erroris causa: libro= rum incastigata paßimq; corrupta edi= tio. Sæpè enim lex unius alteri tribui= tur, & ubi* Vlpianus *reponi debet,* Pa= *pinianus, aliusúe inscribitur: cumq; in ea lege de* Papiniano *mentio fiat (sanè à diuerso legis autore) ipsum de se* Papi- *nianum, uelut de tertio locutum fuisse crediderunt.* Vtq; *id exemplo manife= stius fiat, unum proposuisse cõtentus ero.*

a in l. Papinianus diuortio. sol. matri.

Extat Vlpiani responsum [a] libro Digestorum uigesimoquarto, in quo refert Papinianum fructuũ diuisionẽ diuortio facto, non ex die locationis, sed habita ratione præcedentis tẽporis quo mulier in matrimonio fuit, fieri debere censuisse. Ea lex Papiniano perperam ascribitur, cùm eiusdẽ sit Vlpiani, cuius & præcedẽs. Et erroneæ inscriptioni causam præbuit, quòd Papiniani nomẽ ab Vlpiano, in ipso legis exordio prolatũ, supra legem positum crediderũt. Citanda est igitur, Papinianus diuortio, nõ ut uulgati codices hactenus habuere. Astipulatur etiã iudicio nostro uersiculus in calce positus, ubi citatur Pomponius, quẽ tamẽ Papiniani auditorem fuisse plerique existimarũt: quibus, ut in hac re non uehemẽter assentior, subscribo tamen nusquàm facilè inueniri Pomponium à Papiniano cõmemoratum fuisse. Hæc prolixius fortè quàm par erat recensuimus: sed libenter, ut errorũ, quibus

quibus maiores nostri tam miserè lapsi conspiciuntur, omnes omnino admonitos nostra simul ope, atque industria redderemus.

Locos communes ingenij gratia habendos, & materiarum sedibus memoriam adiuuandam.

CAPVT XVII.

DVO *sunt (ni fallor clarissimi iuuenes) quæ iura profitētibus adeò necessaria uidētur, ut nullà ferè maior aliundè utilitas cōparetur: nempè* Loci cōmunes *&* Materiarum *sedes.* Locis *cōmunibus ingenium maximè exercetur: materiarū sedibus memoria plurimū adiuuatur.* Enimuerò *quæ ars seu disciplina ingenij acrimoniā æquè desiderat, ac ciuilis facultas, in qua de iustitiæ partibus, humanā societatē conseruantibus tractatur?* [a] *Vbi multa nunc ex bono, & æquo temperanda?* [b] *nunc secundū rigorem & iuris apices excutienda sunt?* [c] *in qua sin-*

a Instit. de iust. & iur. §. fin.

b l. si fideiussor. §. quidam. mandati. & l. si domus. §. in pecunia. de legat. j.

c l. prospexit. qui & à quib.

gula hominũ tum facta, tum dicta, ex causa, persona, loco, tẽpore, quantitate, euentuq́; pensanda ac definienda sunt? [a] *Vbi demum nihil pro libito priuatæ utilitatis, sed quasi à bono uiro omnia statui oportet?* [b] *Communes igitur loci ingenium uehementer excitant, & ad rectum ueritatis tramitem facilè ducunt. Nam quoties facti species occurrit, nullo uel Cæsarum, uel prudentum responso propriè definita (nec enim potuere casus omnes lege comprehendi* [c] *) tunc ingenio maximè opus est: quod nisi breui quadam methodo ad ueritatis limina dirigeretur, facilè in tali nouitate succumberet. Proindè miserrimi ingenij eos esse putabat Doctor* [d] *Castrensis, qui non nisi inuenta lege, aut decisione, propositas quæsitiones nossent definire. At uerò perspicax ingenium, cupiens à tali se miseria liberare, ad communes locos confugit, omnia colligit, omnia cõfert, singula discutit, nihil non tentat, omnem denique*

a l. aut facta. de pœ. c. occidit. xxiij. q. viij.
b l. cæterę. famil. hercis. l. fideicõmissa. §. quanquàm de lega. iij. l. si eum. in fin. de fideiusso.
c l. nõ possunt. de legib.
d in l. clodius. circa fin. de acq. hæredi.

denique lapidem mouet ut recte definiat, leges alijs casibus præscriptas nouo casui applicat, nunc per locum ab absurdo, nũc ab identitate rationis, nunc à similitudine facti, nunc à speciali, nũc ab opposito, nũc à cessante ratione argumenta deducit, nõ ignorans omnem uim legum in inductione & applicatione consistere,[a] *& quod liquidò constare non potest, argumentis subtiliter cognoscendum esse.*[b] Finge du*bitari:* An *actori liceat suspenso petitorio, interdictum adipiscendæ intentare?* Hæc *quæstio per locum à speciali rectè soluetur.* Planè *si isthuc actori spoliato in interdicto recuperandæ specialiter concessum est,*[c] *in cæteris interdictis contrarium obseruari palàm est.* Item *si quæratur:* An *filio necessario hærede instituto, & paterna hæreditate abstinente, legata quouis modo debeãtur (saltẽ uirtute necessitatis quæ ipso iure hæredẽ facit?*[d]) *Casus hic similiter per locum à speciali rectè*

a l.non solũ.§.qui primipilũ. de excus.tut.

b l.non omnes.§.à barbaris.de re milita.

c Clemen. vni.de cau. pos.& proprie.

d l.j.§.qui sũt. si quis omi.cau.testa.insti.de hære. quali.& differentia.§.necessarij.

rectè decidetur. Etenim si hoc libertati specialiter indulgetur[a] (cuius causam omnium fauorabilißimam esse constat[b]) ut necessario abstinente nihilominus debeatur, consequens erit dicere, aliarum rerū legata intercidere.[c] Qui locus sic uulgò explicari solet: Speciale in uno, ius commune in contrarium probat.[d] Item, Casus exceptus regulam in oppositum firmat.[e] Et sic de singulis exēpla tradi possent, quæ in sequenti capite fusius cumulantur. Memoriā uerò (quæ in uiro professore ob scriptorum multitudinem magis, quàm in alio hominū genere desideratur) uehementer adiuuāt materiarum sedes. Cū enim tot casuum quotidie emergentium definitiones, totq; decisionū cumulos retinere, memoriæ fragilitas non patiatur,[f] saltem eius rei sedes, in qua uniuersa materia communi doctorum calamo pertractatur, in promptu habenda est. Exempli gratia: Si omnes, aut singulos pri

a l. sciendū. de manum. testa.
b l. libertas. de reg. iur.
c l. j. in fi. vt in pos. leg.
d l. j. ad municip.
e l. ex eo. de testi. l. nam quod liquide. in fin. de pen. lega.
f l. ij. §. si quid autē in tāta. C. de vete. iu. enucle.

los primi ac secundi decreti articulos, uel iuris accrescendi species, uel protestandi modos, uel moræ casus occurrentes, in numerato non habeas, incidatq́; ex prædictis quæstio, confestim ad materiæ sedem accurre: Decreti *quidem, in l. si finita. §. iulianus. de dam. infec.* Iuris *accrescẽdi, in l. re coniuncti. de lega. iij.* Protestationis, *in l. non solum. §. morte. de ope. no. nuntia.* Moræ. *in l. si insulam. de stipulatio.* Et *sic de singulis: quarum aliquot, in alio sequenti capite, exempli tantũ gratia congerentur. Aduertendum tamen est materiarum sedes ab omnibus ferè doctoribus solere constitui: ubi uel* Bartolus *apud iuriscõsultos, uel* Baldus *apud* Cæsares *solenniter laborauit. Nã quémadmodum* Bartolus Digestorũ *legibus studiosius, pleniusq́; uacauit: ita* Baldus Cinum *imitatus,* Imperatorũ *sanctiones copiosius exornauit.* Baldum, *Salycetus,* Faber, *Corneus, & alij complures:* Bar=

tolum, Angelus, & Imola maximè secuti sunt: alij aliter, prout cuique opportunius uisum est. Quoties igitur casus decidendus occurret, ad communē sedem properandum erit: facili tum labore, & minori periculo consultus respondebit. Locus hic de memoria, scholasticis quidē utilis est, doctorib. uerò maximè necessarius. Superior autem ad ingenium spectans, omnibus tum scholasticis, tū iurisperitis, æqualiter suffragatur.

De locis communibus.

CAPVT XVIII.

COMMVNES *locos nihil aliud esse constat quàm modos argumentandi, quibus (ut prædictum est) ad ueritatem facilius peruenitur. Sunt autē ferè huiuscemodi:*

Primus ab absurdo uitādo. In quo sic argui potest: In omni dispositione uel actu interpretatio fieri debet, ut absurditas euitetur. l. nam absurdū. de bon.

liber

liberto.l.fi.in princi.C.de usur.rei iudica.& l.diuortio.solu.matri.

Item, Dato *uno absurdo, aliud facilè sequitur.l.ratas.C.de rescindē.uēditio.*

Ab *adiectiuis sic.* Quando *præcedūt duo substantiua adiectiuū, sequēs utrunq; determinat.l.extat.ubi* Bartolus *quod met.cau.*

Ab *adiunctis.* Ratione *adiuncti conceditur, quod simpliciter non concederetur.l.interdum.de aqua pluuia.*

Item, Quod *profertur cum adiuncto, non est propriè tale.l.fin.filiusfami.§.meminisse.de donatio.*

Ab *adæquatis.* Adæquatorum *eadem est iuris dispositio.l.j.de lega.j.*

Item, Quando *duo adæquantur per legē antiquam, quicquid lex noua disponit in uno, censetur etiā disponere in altero.*Bar*.in l.ij.circa fin.de lega.ij.*

Ab *aduersatiuis.aduersatiua dictio, & in iure & in facto, præcedētibus aduersa*

tur.l.

tur.l.si hæredi.de condi.instit.Bar.in l.transigere.in prin.C.de transact.

Item, Aduersatiua copulata nõ iuris, sed facti diuersitatem ostendit.l.sed & si lège.ubi Bart.de peti.hære.

Ab alternatiuis. Alternatiua ponitur inter æqualia, uel parum distantia.l.j. de reb.dub.

Item, In alternatiuis sufficit alterã partium adimpleri.l.si hære.de conditio. institutio.

Ab abstractis & concretis. Verba legum nõ in abstracto, sed in cõcreto intelligi debẽt.l.si in rem.in prin.de rei uendi.

Ab antecedenti concesso uel remoto. Concesso antecedenti conceditur & consequens.l.ij.de iurisdi.om.iudi.

Item, Remoto antecedenti, omne eius consequens remouetur. l. ueteres. de iti. actuq; priua.

Ab assuetis. Assueta fieri facilè præsumũtur.l.certi.§.si nummos.si cer.pèta.

Item

Item, Durum est assueta relinquere. l. præcipiunt. de ædil. edict.

Ab autoritate. Peritorum in arte autoritas sequenda est. l. septimo. de stat. ho.

Item, Superioris autoritas in illicitis excusat. c. dixit. ubi gloss. xiiij. quæst. ij. l. iustè. de acquir. poss.

Item, Autoritas legis necessaria est, sed non gloss. uel doctoris. gloss. & doct. in l. j. C. de legi.

A causa. Causa proxima magis attenditur, quàm remota. l. ligni. in fi. de lega. iij. l. sed & si plures. §. in arrogato. de uulga.

Item, Omne ius potentius est in causa, quàm in causato. l. digna uox. C. de legi. Paul. consi. 129. uol. j.

A causato. Fauorabilius semper est causatum propinquius, quàm remotius. l. suus quoque. de hære. inst. & l. publius. §. j. de condit. & demonstr.

Item, Causatum tantò dignius est, quanto

à digniori causa procedit.l.restituẽdæ. in fi.cũ gl.C.de aduoc.diuers.iudi.

A combinatione duarum legum. Ex duabus legibus simul iunctis, optima fit determinatio.l.gallus.§.ille casus.de liberis & posthu.

Item, Vna lex indistinctè loquens, per aliã distinguitur & limitatur.l.sciendum.qui satisd.cogan.iuncta auth.offeratur.C.de lit.contest.

A communiter accidentibus. A communiter accidẽtibus sequitur præsumptio ueritatis.l.neq; natales.C.de probat.

Item, Quod communiter fit, censetur legitimè fieri.l.certi condictio.§.si nummos.si cert.peta.

Item, Ad communiter accidentia lex se facilius adaptat.l.nam ad ea.de legi.

A cohærentibus. Cohærentia eiusdem iuris habentur, cuius sunt ea quibus adhærent.l.quæ religiosis. de rei uerdic.

Vel breuius, De cohærentibus & contiguis

*tiguis idem est iudicium. c.uni. de con=
sec.eccle. in sexto.*

A *coniunctis.*In *cōiunctis ordo non atten=
ditur.l.quidā testamento.de pecul.leg.*

Item,*Plura coniuncta unum corpus repu
tantur.l.sed si plures.§.filio.de uulga.*

A *connexis.* Connexorum *idem est iudi=
cium.l.eum actum.de neg.gest. c.trās=
lato.de constitu.*

A *contrarijs.*Contrariorum *eadem est di=
sciplina.gloss.& doct.in rub.de acqu.
possess.*

Item, *Contraria simul esse non possunt.l.
mutuis.pro socio.l.j.C.de fur.*

Ideò *ad positionem unius,sequitur remo=
tio alterius.l.si inter.de excep.rei iud.*

A *contrario sensu.*Dispositum *in sensu di
recto,oppositū arguit in cōtrario. l. j.
ubi doct.de offi.eius, cui mā.est iurisd.*

Item , *Qui de uno negat, de altero affir=
mare uidetur.& econtrà.c.nónne be=
ne. de præsumptio.l.ait prætor.§.sed*

quod Papin.de mino.

A contento & continente. Destructo continente, corruunt omnia in eo contenta.l.si nemo. de testa.tutel. l.cum duobus.C.de inoffi.testa.

Item, Frustrà exprimitur, quod tacitè cõtinetur.l.non rectè.C.de fideiusso.

A copulatiuis. Copulatiua ponitur inter diuersa.gloss.& doct.in rub.de iur.& fact.ignor.

Item, Copulatiua naturaliter cadit inter qualitates pares, & non difformes. l. quamuis.C.de impube.

A correlatiuis. Dispositum in uno correlatiuorum, trahitur ad alterũ.l.fi.de acceptil.l.fi.in prin. C.de indic.uidu.tol.

A correspectiuis. Actus immediate facti, censentur inuicẽ correspectiui. l.si uentri.§.fi.de priui.credit. l.lecta.uer.dicebam.si cer.peta.

Item, Actus correspectiui, eiusdem iuris & rationis habentur.Bal. in repeti.l. petens.

petens.col.pen.C.de pact.

A consecutiuis. De his quæ ueniunt in consequentiam, nulla est consideratio. l. j. de auto.tuto.l.conditionibus pupillus. de condi.& demonst.

Item, In omni dispositione uel actu attenditur principale, non consequutiuum. l.si quis nec causam.si cer.peti.

A concursu plurium. Ex multis concurrentibus augetur effectus. l. j. ubi Bal. C.de fideicommiss.c.innotuit. uer.multa enim.de electio.

Item, Et quæ non prosunt singula, multa iuuant. l.spadonem. §. qui iura multa. de excus.tuto.

A consequenti dato uel destructo. Posito consequenti, ponitur & antecedens.l. illud.de acquir.hære.

Item, Destructo cōsequenti, destruitur & antecedēs.l.apud antiquos.C.de furt.

A diuersis. Ex diuersis non infertur.l.Papinianus.de minorib.

Item, Diuersorum diuersum est iudicium. l.inter.stipulantē.§.sacram.de stipul.
A diuersitate rationis. Diuersa ratio reformat actū.l.interpositas. C.de trāsa.
Item, Diuersitas rationis, diuersitatem iuris inducit.l.fi.de rit.nuptia.
A diuersitate loci uel tēporis. In actu iterabili diuersitas loci uel temporis, arguit facti diuersitatem.l.nunquàm plura.de priua.delict.l.si communem. de seruitu.urba.prædio.& ibi Pau. Cast.
Item, In actu non iterabili, diuersitas loci, uel temporis, contrarietatem inducit.l.j.C.qui accusa.non poss.c.cum tu. extrà de testi.
A destinatis. In ultimis uoluntatibus destinatum ad tale, habetur pro tali.l.seruos.de libe.cau.
Item, In actibus uiuentium, sola destinatio non facit implementum.l.si nondū. C.de furtis.
A diffinitione. Omnis bona diffinitio debet

bet cum ſuo diffinito conuerti.l.j.§. dolum.de dolo.
Item, *Cuicunque non conuenit diffinitio, non etiam conuenit diffinitum.l.ij.§. appellata.& ibi doct.ſi cert.pet.*
Ab *effectu.* Cauſa *cognoſcitur ab effectu. l.non codicillum.C.de teſtam.*
Item, Non *conſideratur modus, dummodò habeatur effectus.l.iij.C.de institu. & ſubſtitutio.*
Ab *æquipollentibus.* Non *refert quid ex æquipollentibus fiat.l.fideicommiſſa. §.ſi cui.de leg.iij.*
Item, In *formis non admittitur æquipollens.l.qui per ſalutem.de iureiur.*
Ab *euentu.* S*tatus rei dubius, à futuro declaratur euentu.l.iure noſtro.§.fin.de teſta.tutel.*
Item, Fruſtrà *illud expectatur, cuius nihil operatur euentus.l.cùm hæres.§.j. de acquiren.hæred.l.aliquando.in fin. ad* Velleianum.*l.ſi quis ita ſcripſerit.*

de hæred.instit.

Item, Dubius est litis euentus. *l.quod debetur.de pecul.*

Ab extremis. Probatis extremis media præsumuntur. *l.sicut.§.non uidetur. quib.mod.pig.uel hypothe.*

Item, Omne extremum est uitiosum. *l.solent.§.fi.de offic.proconsul.*

A fato. Actus fatalis non releuat agentem. *l.ij.in fi.de condit.& demonstr.*

Item, Fati infelicitas neminem excusat. *l.uerùm.§.sciendum.de mino.*

A fictione. Idem operatur fictio quod ueritas. *l.j.de adoptio. l.cùm ex oratione.de excusa.tuto.*

Item, Fictio nunquã inducitur nisi æquitate suadẽte. *l.deniq;. & l.nec utilem. ex quib.cau.maio.*

Item, Voluptatis gratiâ fictio non inducitur. *l.ij.de capt.*

A fine. Omnis actus à fine iudicatur. *l.rem non nouam.C.de iud.*

Item,

Item, Inducta ad unum finem, contrarium effectum non operantur. l. legata inutiliter. de adi. lega.

Item, Habito fine, de medijs non curatur. l. si sui natura. quemadmodum testa. aperi.

A forma. Forma dat esse rei. l. iulianus. ad exhiben.

Item, Omißio formæ uitiat actum. l. cùm hi. §. si prætor. de transact.

A genere. Tantum operatur genus in suo genere, quantum species in sua specie. l. si chorus. in princ. de lega. iij.

Item, Posito genere ponitur & quælibet eius species. l. j. de auro & arg. lega. l. item legato. §. j. de lega. iij.

Itẽ, A quo remouetur genus, omnes quoq; species remouentur. l. iurisgentium. §. sed & si fraudandi. ubi Bar. de pact.

A geminatis. Verba geminata efficacius disponunt. l. balista. ad Trebellia.

Item, Actus geminatus plus operatur,

quàm simplex.l.cùm scimus, ubi Bart. C.de agrico.lib.x.

Ab habilitate. Cùm de uno principaliter dubitatur, habilitas in cæteris præsupponitur.l.sciendum.ibi,si non modò in fraudem.de manumiss.testa.

Item, Generalis dispositio ad terminos habiles coarctatur. l.j.ubi gloss. C.de sac.sanct.eccle.

Ab habitu & priuatione.Omnis priuatio habitum præsupponit.l.decem.in fi.de stipul.l.manumißiones.de iusti.& iur.

Item, A priuatione ad habitum nō est regressus. l. qui res.§.aream. de solut. l. post diem.de leg.commisso.

Ab incidenti uel emergēti.Multa inciden ter permittūtur,quæ principaliter denegantur.l.quoties quæstio. C.de iudi.

Item, Emergens ante principale, discuti debet. l. quoniam Alexandrum. C. de adulte.

Item, Quæ de nouo emergunt, nouo indigent

gent auxilio.l.de ætate.§.quod autem. de interroga.actio.

Ab incertis. Ratione incertitudinis aliquid permittitur quod aliàs non permitteretur.l.j. C.de pact. c. nauiganti.de usu.l.si ea lege. C.eod.

Item, Certa pro incertis relinqui non debent.l. cum Titio ad l.falcid.l. cogi. §.si pater. ad Trebellia.

Ab inclusione unius. Inclusio unius, est exclusio alterius.l.cum prætor.de iudi.l. ait prætor.§.sed quod Papi.mino.

Item, Inclusione unius, non excluduntur ea quæ alia uia specialiter includuntur.glos.in l.de crimine, & ibi no.Salice.C.qui accusa.

Ab indiuiduis. Qui partem tantum indiuidui facit, nihil facit.l.furiosum.cũ glo. C.qui testa.facere pos.

Item, In diuiduis utile per inutile non uitiatur.l.j.§.item quæritur.de aqua quo. & æsti.l.pædius.de arb.

Ab in

Ab indifferentibus. Actus indifferens in meliorem partem accipi debet. l. cum creditor. de furt.

Item, Sublata uoluntate omnis actus est indifferens. l. fœdißimam. ubi Bal. not. C. de adult.

Ab impoßibili. Ad impoßibile nemo tenetur. l. si quis in graui. in prin. ubi Barto. ad syllani.

Item, Impoßibilium & ualde difficilium idem est iudicium. l. apud Iulianum. §. constat. de leg. j.

Ab indefinitis. Indefinita oratio æquipollet uniuersali. l. si ita relictum. & l. si pluribus. de leg. ij.

Ab infinitis. Infinitas uitanda est. l. fi. C. de sac. sanct. eccle.

Itē, Finiti ad infinitū nulla est proportio. l. filiusfamiliâs. §. secundum. de lega. j.

A limitatis. Limitata causa, limitatū parit effectum. l. in agris. de acqui. re. domi.

Itē, In limitatorijs ex identitate rationis, licita

licita est extẽtio.c.cũ dilecta.§.nos igi tur.ubi Abb.de confirma.uti.uel inutil. c.ad audientiam. ubi Abb. in j. notab. de cler.non resident.

A loco & locato. Omne locatum debet esse suo loco proportionatũ. l.titia. §. fin. de aur. & argen.lega. l.frumenta. C.de suscepto.lib.x.

Item, Actus eo loco factus uidetur, in quẽ eius confertur effectus. l. contraxisse.de actio.& oblig.

A materia. Materia & materiatum sunt diuersa, & de uno ad alterũ nõ infertur.l.si conuenerit.§.pen.de pign. act.

Itẽ, Omnis materia appetit formã, uelut fœmina marem. Aristo. 1.physico.

A maiori ad minus. Cui conceditur quod maius est, utique & minus concedi uidetur.l.filiusfam.§.fi.de donat.

Item, Si uinco uincentem te, multò magis uinco te.l.de accessionibus.de diuer.& tempora.præscrip.

A mi

A minori ad maius. Si de quo minus inesse uidetur, inest: ergo de quo magis. l. qui testamēto. in prin. ibi, Et frater. de tes.

Itē, Cui denegatur minus, denegatur & maius. l. qui indignus. de senato.

A minimis. De minimis non est habenda ratio. l. scio. de in integ. restitu. l. iiij. in fi. de ædil. edic.

A mediis. In dubiis media uia est eligenda. l. antiqui. si pars hær. pet. §. fi. inst. quib. manu. non licet.

Item, Medium inhabile impedit extrema coniungi. l. qui sella. §. fi. de serui. rustic. l. fi. de fluminib.

Item, Medium in dubio applicatur extremo potentiori. l. quæritur. de sta. homi.

Item, Medium inter potētiam & actum, est de genere actus. Commentar. v. physico.

Item, Medium comparatum uni extremorum, habet rationem alterius. Aristot. v. physico. & ij. de Anima.

Item,

Item, dimidium plus toto. Hesiodus.

A *mistis.* In *fauorabilibus casus mistus sub simplicibus continetur.l.si ita scriptum.de lib.& posth.*

Item, *Mista naturam suorum simplicium sequuntur. l.adeò.§. uoluntas.de aqui. re. domi.*

A *modo.* Vbi *modus consideratur, æquipollens non admittitur.l. qui hæredi. de conditio. & demõstr.l.qui per salutem.de iureiu.*

Item, In *dubio potius præsumitur modus quàm conditio.l.quæro.§.inter.locati.* Bar.*in l.cum mota.* C. *de transactionibus.*

A *natura, arte, & accidentibus.* Natu*ralia iure ciuili non mutantur. insti. de iur. natu.§.sed naturalia.*

Item, Ars *naturã imitatur.§.minorem. instit.de adop.*

Item, Ars *& natura nihil frustrà operãtur.lege,qui bis idem. de stipulatio.*

Item,

Item, Causa naturalis præfertur acciden=
tali.l.qui habet.in fi. de tutel.
Item, Accidens non mutat naturam sub=
iecti. l. naturalem. §. apū. de acquir.
rer.domin.
Item, Diuersitas accidentium non indu=
cit, specificam differentiam.l. fina: de
fund. instruct.
A necessitate uel necessarijs. Necessitas le
gi nō subijcitur.l.ut gradatim.§.j.de mu
ne.& hono.c. quanto.in fi.de consuetu.
Item, Necessarium omißio uitiat actum.l.
testamentum. C.de testa.
A nomine. Nomen debet esse consequens
rei.§.est & aliud.instit.de donatio.
Item, Diuersitas nominum arguit rerum
diuersitatem.l.si idem.C. de codicil.
Item, Quod caret nomine, caret & nomi
nis effectu. §: si aduersus. inst.de nup.l.
non dubium.C.de legi.
A numero. Pluralitas duorum numero
contenta est.l.ubi numerus.de testi.
Item

Item, In numeris non datur ratio. l. j. §. pueritiam. de postul.

Ab obliquis & directis. Multa per obliquum conceduntur, quæ directò prohibentur. l. j. de auto. tuto.

Itē, Directū facilius obliquatur, quàm ecōtrà. l. Scæuola. ad trebel. l. uerbis. ubi gl. & l. cohæredi. §. cùm filiæ. de uulg.

Itē, Fauorabilius est directū, quàm obliquū. l. fi. ubi Bal. C. qui manu. non poss.

Item, Non debet per obliquum induci, quod directò cōmodius fit. l. quia ratio. de conditio. insti.

Ab oppositis. Oppositorum eadem est dispositio per contrariū. l. & si contrà. de uulg. l. pen. C. de solut.

Item, Idem operatur oppositū in opposito, quod propositū in proposito. l. fi. §. fi. de lega. iij.

Item, Opposita iuxta se posita magis elucescunt. l. uni. §. & cū triplici. in prin. C. de cadu. tollen.

Ab ordine. Præposteratio ordinis uitiat actum.l.prolatam.C.de senten.

Item, Dubia dispositio ab ordine literæ declaratur.l.quoties.de usufruc.

Itē, Vbi nō est ordo. ibi cōfusio.authēt.de hære.& falcid.§.inordinatū. iūc. glo.

A principio uel præambulo. Principium cuiusque rei potentissima pars est.l.j. de orig.iur.

Item, Quod iuris est de aliquo, idem est de eius principio.l. non ideò minus. C.de hæred.insti.

Item, Idem disponitur de præambulo, quod de consecutiuo.l. oratio.de sponsalibus.

A parte & toto. Idem iuris est de parte ad partem, quod de toto ad totū .l.quæ. de tota.de rei uendic.

Item, Vitiato toto, uitiatur & quælibet eius pars.l.si nemo.de testam. tutel.

Item, Qui totum dicit, nihil excludit.l. pœnales.§.fi.ad l.falcid.

A præ

A præsuppoſito. Deficiente præſuppoſito, deficit diſpoſitio. l. generaliter. §. ſi quis tutorem. de fideic. liberta. l. neque enim. §. j. de mili. teſta.

Item, Verba quæ aliquid præſupponunt, circa illud non diſponunt. l. ex facto. la. j. de hæred. inſti.

A propoſito. Voluntas & propoſitum diſtinguunt omne factum. l. qui iniuriæ. de furtis.

Item, Propoſitum in mente retentum nihil operatur. l. ſi repetendi. C. de condi. ob cau.

A potentia. Actus & potentia ſimul eſſe non poſſunt. §. ſic itaque diſcretis. inſti. de actio.

Item, Defectus potentiæ impedit actum. l. multum. C. ſi quis alte. uel ſibi.

Item, Potentia proxima actui habetur pro actu. l. penul. de mili. teſta.

A propinquis. Cauſa propinqua magis attēditur quàm remota. l. ſi plures. §. in ar-

roga. de uulg. & pupil.

Item, *Causatum propinquũ, fauorabilius est remoto. l. suus quoq;. de hær. insti. l. publius. §. j. de condi. & demostra.*

A *prædicatis.* Talia *sunt subiecta qualia prædicata demonstrãt. l. iij. de fun. instruct.*

A *perplexis.* In *perplexis uel implicitis, regulæ iuris sunt fallaces. l. si titius. de stipulatio.*

Item, Ratione *perplexitatis media uia eligitur. §. fin. insti de uulga.*

Item, Indissolubilis *perplexitas uitiat actum. l. si titius. de condi. insti.*

A *priori & posteriori.* Qui *prior est tẽpore, potior est iure. l. iiij.* C. *qui potio. in pigno. hab.*

Item, Posteriora *prioribus derogant. l. pacta nouissima.* C. *de pact.*

Item, In *his quæ simul fluunt, non datur prius nec posterius. l. quidam testamẽto. de pecul. leg.*

A pur

A puris & purificatis. Puri & purificati idem est iudicium.l.potior.qui potio.in pigno.habe.

Item, Quod purè ualere non potest, trahitur ad cõditionem.l.si hæreditas.§.si furiosus.& §.seruus.de testam.tutel.

A qualitate. Non entis nullæ sunt qualitates. Vel sic, Sine subiecto qualitas esse nõ potest.l.iiij.in fi.de actio.emp.l.j.de hæred.uendi.

Itẽ, Vbi aliquid qualificatũ requiritur, nõ sufficit illud simpliciter interuenire.l.fulcinius.§.j.ex qui cau.in pos.ea.

Item, Qualitas adiecta uerbo, secundum tempus uerbi intelligi debet.l.titius.de mili.testã.l.in delictis.§.si extraneus.si ex noxa.cau.agã.

A quantitate. Sola quantitas non facit differre speciẽ.l.fi.de fund.instruc.

Item, Incertitudo quantitatis uitiat actum.l.cùm post.§.gener.de iur.doti.l.ita stipulatus.de stipul.

A raris. De rarò cōtingētibus nō habetur consideratio. l. nam ad ea. de legi.
Item, Quæ naturaliter (licet rarò) accidunt, à iure nō cōtēnūtur. l. si maior. C. legi. hæred. §. insulā. insti. de re. diuis.
A rationis idētitate. Vbi militat eadē ratio, idem ius statui debet. l. illud. ad l. aquil.
A ratione cessante. Cessante ratione legis, cessat lex. l. quod dictum. de pac. l. adigere. §. quamuis. de iur. patr.
A remotis. A remotis non fit consequentia. l. non hoc, C. unde cogna.
A separatis, Ex separatis non infertur. l. Papinianus exuli. de min. l. fi. de calūn.
Item, Separatarū causarum separati sunt effectus. l. si maritus. la. j. C. de donati. inter ui. & uxorem.
A singularibus. Ex puris singularibus nihil sequitur. c. in genesi. extra. de ele.
Item, Plura singularia ad idem cumulari non debent. l. j. C. de dot. promiss.

Item,

Item, Ius singulare non trahitur in consequentiam. l. quod uerò contra. de legibus.

A simili. Nullum simile est idem. l. quod nerua. depositi. §. sed inter eas. institu. de nup.

Item, De similibus idem est iudicium. l. fi. ubi Salice. C. de consti. pecu.

Item, De similibus ad similia procedendum est. l. non possunt. de legi.

A specie. In toto iure generi per speciem derogatur. l. in toto. de reg. iur.

Item, Non permittitur in genere, quod in specie denegatur. l. spem præmiorum. C. quæ res pig. obliga. pos.

A speciali. Quæ procedunt de iure speciali, non habentur in cõsideratione. l. iiij. in princi. de fideicom. liber.

Item, Speciale in uno denotat ius commune in contrarium. l. j. ad municip.

A sufficienti partiũ enumeratione. Quod de enumeratis partibus non inue=

nitur, alterius iuris esse probatur. insti. de ob. quæ ex quasi contra. nascun. in prim. doc. in §. actionũ. insti. de actio.

A *surrogatis. Surrogatum sapit naturam eius cui surrogatur. l. si quis cum. §. qui iniuriarum, si quis cautio. §. fuerat. insti. de actio.*

Item, *Nihil in natura perpetuum esse potest, nisi per surrogationem. l. eum debere. de seruitu. urba. præd.*

A *superfluis.* In iure *nihil debet esse superfluum. §. quibus. in j. consti. C.*

Item, *Superflua actum non uitiant. l. testamentum. in fi. C. de testa.*

Item, *Lex superflua remedia non inducit. l. hæc stipulatio. §. diuus. ut lega. no. cauc. l. qui bis idem. de stipu.*

A *tali. Aliud est esse tale, aliud haberi pro tali. glo. in l. mercis. de uerbo. signi.*

Item, *Propter quod unumquodque tale, & illud magis. auten. multò magis. C. de sacrosanc. eccle.*

A taci

A tacitis. Par est uirtus taciti, & expressi. l. cùm quid. si cer. peta.

Item, Frustrà exprimitur, quod tacitè subauditur. l. nō rectè. C. de fideiusso.

Item, Multa expressa nocent, quæ tacita non obessent. l. nonnunquam. de conditio. & demonstra.

A taxatiuis. Dictio taxatiua non excludit casus similes. l. ob æs. ubi gl. C. de præ- di. mino.

Item, dictio taxatiua, non excludit casus tacitè inclusos. l. precibus. ibi in primum casum tantum. C. de impub.

A tempore præsenti. Charius est modicū præsens, quàm multa futura. l. cùm hi. in prin. iunc. glo. de transac.

Item, Actus præsens præteritam intentionem declarat. l. si hi qui. C. de adulte.

A tempore præterito. Verba præteriti tēporis, sunt abnegatiua præsentis. §. fuerat. insti. de actio.

Item, Præteriti ratio scire futura facit.

Vel, Ex præterito præsumitur in futurum.c.scribā.de præsumptio.& regu. semel malus.de regu.iur.in vj.

A futuro. Omne futurum despicitur: suadentq; magis præsentia fructū. Claudia.l.cum hi.de transactio.in princi.

Item, De futuris contingentibus non est determinata ueritas.l.uētre.de acqui. hæredi.

A uerisimili. Quod uerisimile nō est, attēdi nō debet.l.fi.in prin.quod met.cau. c.quia uerisimile.de præsumptio.

Item, In obscuris secundum magis uerisimile est iudicandum.l. in obscuris. de regu. iur.

A uariatione. Variatio & inconstātia reprobatur.l.in causæ. de procurato.

Item, Circa diuersa admittitur uariatio. l.de rebus.rer.amota.

Item, Circa idem diuersis respectibus licitum est uariare.l.Papinianus.§.sed nec impu.de inoffi.testa.

Ab uni

Ab uniuerso. Quod ſumitur ab uniuerſo, ſi in uno deficiat, in totum corruit. l. ſi is qui ducenta. §. utrum. de reb. dub.

Item, Multa tranſeunt in uniuerſo, quæ ſingulariter non tranſirēt. l. quædam. de acqui. re. domi.

Ab unitis. Vnitorum idem eſt iudicium. l. qui patri. de acquirenda hæreditate.

Item, Plura ſimul unita pro uno reputantur. l. ſed ſi plures. §. filio. de uulga. & pupilla.

Item, Vbi duo propter unum, ibi unū tantum. l. quominus. de flumi.

Item, Virtus unita, fortior eſt ſeparata. l. ſi autem. in fi. de aqua plu. arcen. l. qui patri. de acqui. hæredi.

Ab ultimis. Vltima derogant primis. l. ſi mihi. §. in legatis. de lega. j.

Item, Vltima opinio in dubio præualet. l. qui filium. §. ſabinus. ubi gloſ. ad Trebellian.

Rursus sub loco à similitudine facti vel rationis innumeri alij particulares loci comprehenduntur: veluti,

Ab actore ad reum.l.fi.C.de fruc.& lit. expen.

Ab arbitro ad iudicem delegatum.l.itē si unus.§.fi.cū l.sequen.de arbit.iunc. c.prudentiam.in princ.& c.cum causa.de offi.& potest.iud.deleg.

Ab arrogatione ad legitimationem.l.iubemus.C.de natu.libe.

Ab augmēto ad diminutionem.l.si ex toto.in princi.de lega.j.

A causa ciuili ad criminalem.l.absentē. de pœn.

A causa criminali ad ciuilem.l.iij.§.sed si mulier.ibi,nam & publico.de lib.ho. exhiben.

A causa dotis ad causam studiorum.l.assiduis.§.quis enim.C.qui potio.in pigno.habean.

A cau

A causa testati ad causam intestati.l.causa cognita.de uulga.

A ciuitate ad ecclesiam.l.fin.C.de sacrosanct.eccle.

A cõditione ad modum.l.j.& ij.C.de his quæ sub mo.

A cõfeßione ad renuntiationem.l.tale pactum.in prin.de pact.

A coniugato ad seruum.l.ij.de lib.homi. exhiben.

A consuetudine ad priuilegium.c.cùm cõtingat.de fo.competen.

A collatione ad cõputatione.l.quoniã.nouella.iunc.glo.ij.C.de inoffi.testa.

A contractibus ad delicta.l.ij.§.fin.de custo.reo.l.omnem.de iud.iunc.glos.in l. hæres absens.§.j.eo.titu.

A contractibus ad iudicia.d.l.omnem.de iudi.l.iij.§.idem scribit.de pecul.

A contractibus ad ultimas uoluntates.l. quæ de legato.& l.seruum filij.§.eum qui chirographum.de lega.j.

A cor

A corporalibus ad incorporalia.l.si. pater.§.j.de iu.do.

A dante ad promittẽtem.l.fi.C.ad l.falci.

A dispositione legis ad dispositionem hominis.l.non impoßibile.de pact.

A dispositione legis ad ultimam uoluntatem.§.disponat.in authẽ.de nup.

A dispositione iudicis ad dispositionẽ testatoris.l.seruus hac lege.de manumißio.

A dominio ad quasi dominium.l.eum qui.§.j.uer.publiciana.iunc.ibi glo.de publicia.

A domino ad monasterium.authẽ.ingresſi.C.de sacrosanct.eccle.iunc.l.qui in aliena.§.pen.de acqui.hære.

A donatione inter coniuges, ad donationem inter patrem & filium.l.donationes quas parẽtes.C.de dona.inter uir. & uxo.

A dote ad alimenta, & econtrà.glos.in l.ob æs.C.de præd.mino.

A dote

A dote ad legitimam. Barto. in l. Titio cẽ-
tum. §. titio genero. in fi. de condi. & demonstra.

A dubitante ad ignorantẽ. l. manifestißi-
mi. §. si autem nescius. C. de furtis.

A diminutione ad augmentum. l. fi. §. fin.
de leg. iij. l. & si contra. de uulga.

Ab effectu ad causam. c. at si clerici. in
princ. de iud. c. cum cessante. de appel.
l. non codicillum. C. de testam.

Ab excõmunicatione ad interdictũ. c. ad
hæc. el v. iunc. glo. de appellatio.

A falcidia ad Trebellianicam. l. j. de le-
ga. j.

A feudo ad emphyteusim, & econtrà. l. j.
§. fi. iunc. ibi gloss. si ager uectigal. &
c. j. §. rei autẽ. de inuesti. de re. alie. fac.
in usi. feudo.

A filio ad seruum. l. si filiofam. la. ij. de do-
na. cau. mor. l. cùm aliquis. C. de iure
delibe.

A filio ad monachum. authen. ingreßi. C.
de sa

de sacrosanct.eccle.iunc.l.donationes quas parentes.C.de donatio.inter uir. & uxo.

A fructibus ad usuras.l.lecta.circa fin.si cer.peta.

A fure ad morosum.l.inter stipulantē.§.penul.iunc.glos.in uerbo,facta.de stipulatio.

A furioso ad ignorantem.l.si à furioso.si cer.peta.

A genere ad speciē,et ecōtra.l.j.si cer.pe.

Ab his quæ nouiter emerserūt,ad ea quæ nouiter ad notitiam peruenerunt.c.ut circa.uer.alioquin.de elect.& ele.pote.in vj.c.pastoralis.de excep.

Ab indefinita ad uniuersalem.l.si pluribus.in prin.de lega.ij.

Ab inuito ad ignorātem.l.qui potest.la.j.de regu.iur.

A iuramento ad sententiam.l.actori.C.de reb.credi.l.j.de iureiur.

A iudicijs ad arbitria.l.j.de arbit.

A iudi

A iudicijs ad contractus.l.iij.§.idem scribit.de pecul.

A iudicijs ad ultimas uoluntates.l.qui testamento.§.quæcunque. uersi.in omnibus.de testam.

A iure patronatus ad emphyteusim. Bartol. in l. & iusiurandi. §. si liberi. de ope.liberto.

A iudice ordinario ad delegatum. not. in c.j.de rescript.

A lege principis ad l.ciuitatis.l.omnes populi.de iust.& iur.

A lege communi ad municipalem.l.fin.in fi.C.de fideiusso.l.ij.C.de noxal.actio.

A lege principis ad l.testatoris.§. disponat.in auth.de nup.

A lege ad consuetudinem. c.clerici.de iudi.l.de quibus.de legib.

A lege ad sententiam. arg.l.ij.§.post originem.de orig.iu.

A lege ad pactũ.l.j.§.si conueniat.deposi. l.contractus. de reg.iur.c.contractus.

cod.tit.in vj.

A lege ad rationem naturalē.l.scire oportet.§.sufficit.de excus.tuto.

A legato ad donationem.§.j.insti.de lega.

A legato ad mandatum.l.etsi transferan. de adi.leg.iunc.dictis per Archid.in c. licet.de procur.in vj.

A lege mortua ad legem uiuam.l. si quis filio exhæredato.§.penult. de iniust. rup.test.

A legato ad beneficium.l.legatum. de lega.ij.c.quia diuersitatem.de concessio. præben.

A legitima filiorum ad legitimam parentum.§.siue igitur.uersi.& hæc quidē. in auth.ut cùm.de appell.cogno.l.nam & si parentibus.de inoffi.testam.

A legitimato ad adoptatum.not.in l.adoptionem.la j.C.de adopt. & in l.j. ad municip.

A liberto ad legitimatū.§.si quis uerò nō habēs.in auth.quib.mo.natu.effi.legi.

A lib

A liberto ad uasallum, & econtrà.gl.in l. solo.C.de lib.cau.

A libertate ad piã causam.l.j.§.pe. ibi,ratione pietatis.C.commu.ser.manumis.

A loco ad quantitatem.l.fina.de iurisdict. omn.iudi.

A loco ad tempus, & econtrà.l.uinum.si cert.peta.

A lucro ad damnum.l.si non fuerint.in fi. & l.cùm duobus.§.quidã.in fi.pro soc.

A manumißione ad mortem.l.si mihi alienum.de solut.

A matre ad auiam. authẽ.matri & auiæ. C.quando mu.tutel.offi.

A matrimonio carnali ad spirituale.c.inter corporalia.de transla.epi.

A milite seculari ad spiritualem gloss.& doct.in l.miles.in princ.de re iudi.

A morte ciuili ad naturalem.l.Deo nobis. §.nam & maritis.C.de episc.& cleri.

A nihilo ad parum.glo.in l.si pupillus.§.si ego.in uerbo,ex contrario. ad l.falcid.

A notario ad testem.l.domitius.de testa.

A notario ad sententiam.l.si uerò.§.j.qui satisd.cog.l.emptorem.in prin. & ibi gloss.in uerbo,quia.de actio.emp.c.fi. de cohabi.cler.& mulie.

A pacto ad consuetudinem. l.non impossibile.de pact.

A pacto ad statutũ.l.fi.in fi.C.de fideiuss.

A pacto ad legem.d.l.non impossibile.de pact.

A patre ad monasterium.authẽ. ingressi. C.de sac.san.eccl.iunc.l.qui in aliena. §.interdum.de acqu.hære.

A persona ad tempus. l.qui plures. la ij. in princ.de uulg.

A persona ad locum. l.j.§.offilius. cum l. sequen.ne quis eum qui in ius.

A persona ad rem.l.miles ita.de milita. testam.

A pluralitate una ad multas singularitates.l.falsa.§.si quis.de condi.& demõ.

A populo ad principem. l. Barbarius. in fin.de

fi.de offi.præt.

A priuilegijs ad statuta.l.ij.C.de legi.

A probationibus ad sententiam.l.antepe nul.de manumiss.

A potentia propinqua ad actum.l.penul. de mil.testam.

*A pro non scriptis ad quasi caduca.*Bart. *in l.si duobus.§.j.de lega.j.*

A promißione ad traditionem.l.fin. C.*ad l.falcidiam.*

A populo ad rempublicam.l.rempublicã. C.*de iure reipu.lib.xj.*

A pupillo ad adultum sub curatore. l. qui autem.§.j.iunc. gloss.in uerbo, pertinere.de reb.eo.

A rubro ad nigrum.l.j. uersi.quoniam. si cert.peta.

A ratione ad ius.c.consuetudo.distin.j.

A re ad personam. l. si quis inquilinos. §. si ita legatum.de lega.

A re ad locum.l.penul.de iusti.& iur.

A re ad tempus,& econtrà.l.miles ita.de

milit.testam.

A *rectore ecclesiæ ad tutorem.l.omnia.*C. *de episc.& cler.*

A *rescripto ad statutum.* Innocen. *in cap. quæ in ecclesiarum.de constitu.*Ias. *in l.iustitia.uersic.iij.&* Fortius *de iustitia & iure.*

A *rescripto ad ultimas uoluntates. c. autoritate* Martini.*circa finem. de cõcessione præbend.lib.*vj.

A *sententia ad testamentum. l.hac cõsultissima.§.at cum humana.* C.*qui testa. face.poss.*

A *sententia ad conclusionem in causa.l. si rem.la j.§.fi.de euictio.*

A *statuto ad consuetudinem. l. de quibus. de legi.*

A *statuto ad ultimam uoluntatem.*Bar. *in l.j.in fi. de regu.cato.*

A *solutione ad promißionem. l. eum qui ita.§.penul.de stipul.*

A *stipulatione ad legatum.l.quæ de legato.de*

to.de legat.j.

A tempore ad quantitatem.l.ſcimus.§.ſancimus. C. de inoffic.teſta.l.ſolidum.de ſolutionibus.

A tempore ad modum.l.miles ita.de mili. teſtamen.

A tẽpore ad tẽpus.l.omnes. §.à barbaris. de re mili.l.non eſt neceſſe.de probat.

A tempore peſtis ad tempus belli.Bart.in l.naturaliter.uerſic.quæro an iſta uſucapio.de uſucap.

A teſtatore ad legem.l.ſi quis legauerit. la ij.de lega.j.

A teſtatore ad iudicem.l.ij.§.j. de diuidẽ. tutel.

A teſtamentis ad reſcripta. c. autoritate Martini.de præben.in vj.

A teſtamentis inſcriptis ad nuncupatiuũ. l.iubemus.uerſicu.quemadmodum.& ibi.C.de teſta.

A teſtibus ad inſtrumenta. l. in exercendis.C.de fid.inſtr.

A teste se corrigente ad partem se corri-
gentē.not.in c.præterea.de testi.cogē.
A toto ad partem.l.iurisgentium.§.adeò.
de pact.& l.quæ de tota.de rei uendic.
A transactione ad sententiam.l. non mi-
norem.C.de transac.
A transactione ad diuisionem.l.j.C.si ad-
uer.transact.
A tributis ad decimas.Bart.in l.j.in j.ad-
ditio.de anno.& tribu.lib.x.
A tutore ad magistratum. l.fin.de magi-
stra.conuen.
A tutore ad prælatum.l.non est ignotum.
iunc.glos.fi.C.de administra.
A tutore ad syndicum.l.j.§.j.& §.æquè.
de mune.& hono.
A uidua ad coniugatam.l.fœminæ. in fin.
de sena.
Ab usucapione & rei uendicatione ad
publicianam.l.sed & si.aliàs,eum qui.
§.in publiciana.de publicia.
Ab ultima uolūtate ad statuta,pacta,con-
tract

tractus, iudicia, ſententias. l. eum qui ita. in princ. de ſtipulatio. cum multis præallegatis.

Poſteriores hoſce locos à ſimilitudine facti uel rationis à Neuizano, Cantiuncula, Grammaro, & Nicolao Euerardo, qui de his uolumina ſcripſerunt, quaſi inuitus accepi. Verùm ne etiam appendicula iſta à uobis deſideraretur, tantillum laboris hac in re aſſumere non recuſaui. Sequuntur nunc ſedes materiarum.

De ſedibus materiarum.

CAPVT XIX.

MATERIARVM *ſedes uocamus ea loca, in quibus materiæ à doctoribus pleniore ſtilo, & ſolẽni (ut inquiũt) apparatu communiter pertractantur, ad quæ confugere ſolemus, quoties facti ſpeciem, ſeu deciſionẽ (ut ſuprà oſtendimus) haud facilè retinemus. Nempè omnium habere memoriam diuini magis eſt, quàm humani ingenij. Centum igitur ſedes ex*

uulgatioribus, ad exemplum duntaxat ſubijciemus, ut diſcant iuuenes proprio labore reliquas ſibi ipſis cumulare.

Sedes Materiarum.

1 ABSENTIARVM *materia tractatur in l. inter minores. de in integ. reſtit.*

2 *Actionum utilium ſedes. in l. j. de actio. & oblig.*

3 *Actionis negatoriæ & confeſſoriæ. in l. ſi prius. de ope. no. nuntia.*

4 *Alienationis prohibitæ. in l. filiusfamiliâs. §. diui. de lega. j.*

5 *Alimentorum. in l. mela. de ali. & ciba. lega.*

6 *Arbitrorum & arbitratorum. in l. ſi quis arbitratu. de ſtipula. ſeu uerb. obli. & in l. ſocietatem. §. arbitrorum. pro ſocio.*

7 *Arbitrariarum actionũ. in l. in actio. de in lit. iur.*

8 *Argumentorum. in l. conuenticulam.*

C. de

C.de epis.& cler.

9 *Argumenti à contrario sensu.in l.j.de off.eius.*

10 *Breuiloquæ seu reciprocæ substitutionis.in l.lucius.de uulga.& pup. substitut.*

11 *Beneficiorum principis. in l.fina. de consti.princi.*

12 *Calculationis seu computationis. in l. instar.C.de iu.fisci.lib.x.*

13 *Casuum fortuitorum. in l.fistulas. §. frumenta.de contrah.empt.*

14 *Cessionis.in l.modestinus.de solutio.*

15 *Citationis. in l. de unoquoque. de re iudic.*

16 *Ciuilis obligationis. in l. Iulianus uerum debitorem.de condit.indeb.*

17 *Clausulæ codicillaris.in l.j.de iu.codicillo.& in authen.ex causa.in fin. C.de lib.præte.*

18 *Clausulæ derogatoriæ. in l.si quis. in princ.de leg.iij.*

19 Collationũ.in authẽ.ex testamẽto.& in l.si emancipati.C.de collatio.

20 Collectarũ & talearũ.in l.placet. C. de sacro.eccl.& in l.cũ quæ.C.de mulie.& in quo lo.lib. x.

21 Compendiosæ substitutionis.in l.centurio.de uulga.

22 Correctionis.in l. si uerò. §. de uiro. solu.mat.& in authent.quas actiones.C.de sacro.eccl.

23 Consilij & auxilij.in l. furti. §. ope. de furt.

24 Cõtractuũ ante uel post delictũ.in l. post contractum.de donatio.

25 Cumulationis,emendationis,& mutationis actionum. in l. edita. C. de eden.

26 Cumulationis petitorij & possessorij.in l.naturaliter. §.nihil cõmune.de acquirend. possessio.

27 Dationis in solutum. in l. à diuo pio. §.si pignora.de re iudic.

28 Declarationis.in l.idem Pomponius. §.fi.de acq.poss.

29 Defensionis.in l.ut uim.de iust.& iu.

30 Dilationum.in l.fina.de ferijs.

31 Diuidui & indiuidui.in l.iiij. §.cato. de stipul.& in l. stipulationes non diuiduntur.eod.titul.

32 Diuisionis.in l.qui Romæ.§.duo fratres.de stipul.

33 Donationis omnium bonorum.in l.stipula.hoc modo.de stipula.

34 Doctorum & scholasticorũ.in l.j.C. de digni.lib.xij.& in authen. habita.C.ne fil. pro patre.

35 Emptionis fructuum.in l.cotem.§.qui maximos.de publica.

36 Aequiparatorum uel adæquatorum. in l.j.de lega.j.

37 Excußionis.latißimè per Lucam. de Penna.in l. j. C. de decurio.lib.x.

38 Exceptionum impedientium litis ingressum.in l. uir bonus.iudi. solu.

39 Ex

39 *Exceptionis de iure tertij. in l. ij. de except. rei iud.*

40 *Exẽplaris subst. in l. ex facto. de uul. & in l. humanitatis. C. de impub.*

41 *Expensarũ litis. in l. properãdum. §. siue autem alterutra. C. de iudi.*

42 *Extentionis. in l. gallus. §. & quid si tantum. de libe. & posth.*

43 *Famæ. in l. de minore. §. tormenta. de quæsti.*

44 *Factionum. in l. si is qui pro emptore. de ususcapio.*

45 *Filiationis. in l. filium diffinimus. de his qui sunt sui, uel alie. iu. & in l. si uicinus. C. de nuptijs.*

46 *Fluminum, molẽdinorũ, & regaliũ. in l. quominus. de flumini.*

47 *Fructuum. in l. in fideicommissaria. ad Trebel.*

48 *Geminationis. in l. balista. ad trebellia. & in l. cùm scimus. C. de agricol. libr. xj.*

49 *Grauaminis per fideicommissum. in l.cùm filiofam.de lega.j. & in l.ab eo.C.de fi[illegible]icomm.*

50 *Homicidij.in l.dãni.§.sabini.de dam. infec.& in l.j.C.ad l.Corne. de sic.*

51 *Indefinitæ orationis.in l. si pluribus. de legat. ij. & in l. Cæsar. de publica.*

52 *Insinuationis.in l. modestinus. de donation.*

53 *Interrogatoriorum.in l.ubicũque. de interroga.actio.*

54 *Inuentarij.in l.scimus. C.de iu. delib. & in auth.de hæredi.& falc.in §. si uerò expreßim.cum seq.*

55 *Interesse.in l.uni.C.de sentẽ.quæ pro eo. & in l. quatenus. de regul.iur.*

56 *Iuramẽti.in l. si quis maior.C.de trãsactio.& in authen.sacramenta.puberum.C.si aduers.uenditio.*

57 *Iuramenti suppletiui.in l. admonendi.de iureiur.*

58 *Iuramenti in litem. in l. nummis. de in lit. iuran.*

59 *Iuramenti calumniæ. in l. qui bona. §. si alieno de dam. infect.*

60 *Iurisdictionum. in l. imperium. de iurisdi. omn. iud.*

61 *Latæ culpæ. in l. quod nerua. depositi.*

62 *Legitimæ. in authen. nouißima. C. de ino ff. testam.*

63 *Legitimationis. in l. gallus. §. & quid si tantum. de libe. & posthu.*

64 *Modi. in l. quibus. §. thermilius. de condi. & demon.*

65 *Moræ. in l. si insulam. de uerbo. obli. seu stipul.*

66 *Mortis naturalis & ciuilis. in l. gallus. §. & quid si tãtũ. de li. et post.*

67 *Naturalis obligationis. in l. frater à fratre. de condi. indebi.*

68 *Nobilitatis. in l. j. C. de digni. lib. xij.*

69 *Nominis proprij & appellatiui. in l. si quis in fundi. de lega. j.*

70 Ob

70 Oblationis. in l.acceptam. C.de usu.
71 Obligationum facti.in l.stipulationes non diuiduntur.de stipulatio.
72 Ordinis.in l.ij.§.prius.de uulg.& in l.prolatam.C.de senten.
73 Ordinis successiui ex testamento. in l.gallus.§.quidam rectè. de liber. & posth.
74 Pabuli siue pastionis.in l.nō solū. §. sed ut probari.de ope.no.nuntia.
75 Pacti de hæreditate uiuentis. in l. fi. C.de pact.
76 Pacti de retrouendendo.in l. ij. C.de pac.inter emp.& uendi.
77 Pacti nudi.in l. iurisgen. §.sed cùm nulla.de pact.
78 Primi & secundi decre.in l.si finita. §.iulianus.de dam.infect.
79 Probationum omnium. in l. admonendi. de iureiu. & in rubr. C.de probatio.
80 Prodigorum in l.is cui.de stipulatio.

81 Protestationum. in l. non solum. §. morte.de ope.no.nuntia.

82 Pupillaris substi.in l. ij.de uulga. & pupill.

83 Quartarũ.in l.in quartam.ad l. falci. & in l.filium.C.famil.ercis.

84 Relatiuorum. in l. j. in princ. C. de sum.trini.& in l.stichum qui meus erit.de lega.j.

85 Remißionis pensionum.in l. cotem.§. fi.de publica.

86 Remißionis fideicommißi.in l. j. C. de pact.

87 Renuntiationis iuris futuri. in l. qui superstitis.de acqui.hær.& in l.pactum quod dotali.C.de pact.

88 Renuntiationis litis & causæ.in l. postquàm liti.C.de pactis.

89 Repetitionis dotis cõstante matrimonio.in l.si cõstãte.solu.matrimonio.

90 Sententiæ interlocutoriæ. in l. quod iußit.de re iud.

91 Sol

91 *Solennitatis intrinsecæ & extrinsecæ. in l. sciendum. de stipula.*

92 *Suitatis. in l. in suis. de li. & posth. & in l. si filius qui patri. de uul. & in l. apud hostes. C. de suis & legi.*

93 *Testamenti inter liberos. in l. hac consultißima. §. ex imperfecto. C. de testa.*

94 *Testamenti ad pias causas. in l. j. C. de sacro. eccl.*

95 *Transmißionis. in l. si infanti. C. de iur. delibe.*

96 *Valoris & augmenti monetæ. in l. Paulus. de solut.*

97 *Variationis. in l. de rebus. re. amo. & in l. serui electione. de lega. j.*

98 *Verborum enuntiatiuorum. in l. ex hac scriptura. de donationibus.*

99 *Vsurarum. in l. curabit. de actio, emp. & in l. centesimis. de stipulatio. & in l. lecta. si cert. peta.*

100 *Vulgaris substitutionis. in l. j. de uul.*

Potuiſſem equidẽ (circũſpecti iuuenes) longè plures, & propè innumeras ſedes materiarũ, nõ modò Ciuilis, ſed & Põtificij iuris congerere. Verùm ſolius laboris opus fuiſſet, & ab inſtituto noſtro (qui iſthæc omnia ad exemplum duntaxat paramus) maximè alienum. Vos ipſi aßiduis ſtudio ac diligentia contendetis ita ueſtrum negotium agere, ne laborem noſtrum ultrà deſideraſſe uideamini.

Philoſophos, oratores, hiſtoriographos, poëtas, alióſq; idoneos au tores, interdum recreationis gratia legendos. CAPVT XX.

MVLTA *fortaſſe in præcedentibus, & præſertim ſecũdo capite, aliquã tulũ durius quàm par ſit, à quibuſdã ſcripſiſſe dicemur, quòd nullam ciuilibus ſtudijs intermißionem, nullámq; alijs diſciplinis, præter quàm uni legali operã concedere uideamur. Verùm non abs re iuueni ad leges properanti, illud ipſo initio*

propoſuimus, ut ad ea ſtudia maxime procliuem redderemus. Cæterùm ita ſemper (ſi rectè iudicemur) ſententiã noſtrã tẽperauimus, extraneas diſciplinas principali ſtudio non eſſe tractandas: qua in re nunc etiã nobis conſtamus. Quãdo autem fieri nequit, ut ſeueris legum ſtudijs perpetuò inſiſtamus, nullaq́; intermiſsione animum releuemus, id ipſum tẽporis, quod iocundioris otij cauſa ſubſtrahimus, non aleæ quidem, ſcortíſue, aut cõpotationibus, ſed liberalibus ſtudijs indulgeri, atque in probatis autoribus conſumi uelim, ex quorum lectione ſemper aliquid ad uitæ, morumq́; inſtitutionem addiſcere liceat. Placent ex Græcis Plato, Iſocrates, Homerus & Heſiodus, quos etiã Latinos habemus: ex noſtris, Cicero, C. Cæſar, Liuius, Salluſtius, Suetonius, Plutarchus, Plinius, Virgilius & Horatius: ex modernis Iouius Pontanus. Non improbo Senecæ, aliorumq́; philoſophorum

lectionẽ, quorũ libri (si parũ elegantes) utilißimis tamen sententijs referti sunt, ex quibus (uelut pulcherrimis & suauissimis flosculis) studijs nostris legalibus nõ parũ ornamenti, cùm in loquendo, tum in scribendo accedere poterit. De *scripturarum uerò lectione, ideò sermonem facere prætermisimus, quòd neminẽ, cuiuscũq; facultatis existat (modò* Christianus *sit) tam neglectæ pietatis esse arbitramur, qui non in primis eorum quæ ad* Dei *cultum spectant, præcipuam rationem ducat.* Vana *utique erunt omnia, &* Philosophia, *& leges, &* Medicina, *si* Christiani *dogmatis præcepta postponantur.* Eos *uerò maximè fatuos iudicamus, qui mundana inflati sapientia, nunquam se in spiritum colligunt, & cognitionem sui, ac* Creatoris *posthabentes, carni duntaxat placere student.* At *quantum præstaret illos longè minus esse sapientes, sapientia inquam seculari, quæ apud*

Deum

Deum mera ſtultitia eſt? Quoniã uerò bonorum autorũ lectionẽ ad uitam, moréſq; inſtituendos, aliquãdo per otium nõ probamus, nonnullas interim ex uarijs autoribus ſentẽtias ad rẽ militarem (cuius noſtros etiam iuriſcõſultos ſtudioſos admodùm fuiſſe conſtat) pertinentes, cũ exempli, tum recreationis gratia ſubijciemus.

ARmis Italia uinci nõ poteſt, nec Græcia diſciplinis. Cicero.

Arma ſcire milites oportet, magis quàm leges. Iuſtinianus Imp.

Arma alienare militẽ, graue crimen eſt. Paulus Iuriſconſul.

Ab omni militia ſerui prohibentur. Martianus Iuriſconſ.

Adulteri, uel aliquo iudicio publico damnati, inter milites non ſunt recipiendi. Arrianus Iuriſconſ.

Ars bellandi, ſi non præluditur, cùm neceſſaria fuerit non habebitur. Caſsiodorus.

Ad opus priuatum, uelut piſcatum, uenatum, miles mitti non debet. Martianus Iuriſconſ.

Audacia pro muro habetur: neceſsitudo etiam timidos fortes facit. Salluſtius.

Hieronymus. *Aliquo modo expugnatur, quod undique inuaditur.*

Virgilius. *Audentes fortuna iuuat.*

Lucanus. *Arma tenēti omnia dat, qui iusta negat.*

Incerto autore. *Arma atque instrumēta inimicorum, pro hostibus habenda sunt.*

Amicitiæ iura non uiolat, qui inimicorum iniurias ulciscitur.

Aliena temerè oppugnat, qui ægrè sua bello tuetur.

Cicero. *Bellū ita suscipi debet, ut nil aliud quàm pax quæsita uideatur.*

Plutarchus *Boni Imperatoris est, ciuium salutē suæ incolumitati anteponere.*

Cicero. *Cùm tempus & necessitas postulat, decertandum est manu, & mors seruituti & turpitudini anteponenda.*

Sallustius. *Consilio opus est prius: ubi cōsulueris, maturè opus est facto.*

Arrianus Iurifcōsultus. *Contumacia omnis aduersus ducem uel præsidem militis, capite punienda est.*

Modestus. *Cùm explorator oberrat in castris, omnes ad ten*

ad tentorium suum redire iubeantur, statim deprehenditur explorator.

Cùm consiliũ tuũ cognoueris aduersarijs proditũ, dispositionẽ mutare te cõuenit: rarò enim absconditũ manet, quod ad multitudinis notitiã iam peruenit. Idem.

Disciplina castrorum antiquior fuit parentibus Romanis, *quàm charitas liberorum.* Paulus Iurisconsultus.

Dolus an uirtus quis in hoste requirat? Virgilius.

Degeneres animos timor arguit. Idem.

De præda solicitus miles, magnam uictoriæ partem amittit. Incerto autore.

Dux circunspectus hoc potißimum cogitare debet, ut ipse commeatu abundet, & hostis penuria laboret.

Disciplina militaris magis in obedientia, quàm in fortitudine consistit.

Est quædam animi incitatio atque alacritas naturaliter innata omnibus, quæ studio pugnæ incẽditur: hãc nõ reprimere, sed augere Imperatores *debẽt.* Cæsar.

Sallustius. *Etsi in omnibus, tum maximè in rebus bellicis, fortuna dominatur.*

Iulius Celsus. *Errat qui in bello secundos rerum euentus omnes expectat.*

Incerto autore. *Ex hoste nō laudem, sed uictoriam quærimus.*

Etiam in hoste uirtus probanda est.

Chabrias. *Formidabilior est exercitus ceruorū duce leone, quàm leonum exercitus duce ceruo.*

Ambrosius *Fortitudo quæ tuetur bello à barbaris patriam, uel domi defendit infirmos, uel à latronibus socios, plena iustitia est.*

Idem. *Frustrà contra exteriores bellum geritur in campo, si intra urbis mœnia ciuis insidians habetur.*

Modestus. *Fieri quid debeat tractato cū multis: quid facturus sis cum paucißimis ac fidelißimis.*

Incerto autore. *Facilè clementia, liberalitate, & iustitia regna parari solent: difficillimè uerò sub tyrannide armis retineri.*

Gra

Grauius est delictum detrectare munus militiæ, quàm appetere. Arrianus Iuriſconſ.

Grassatorum est ac sicariorum, post spoliatos uiatores eosdē obtruncare: strenui uerò militis, id nullo modo. Pontanus.

Incertus semper est exitus belli, & Mars communis. Cicero.

In rebus bellicis aduersa autoritatem minuunt. Cæsar.

In pugna usus & exercitatio solet magis prodesse quàm uires. Vegetius.

In bello qui rē à Duce prohibitam facit, aut mādata non seruauit (etiam si res bene cesserit) capite puniendus est. Modestin. Iuriſconſ.

In rebus inchoandis prudentia & cōsilio uti oportet: periclitātibus uerò audacia. Caſsiodor.

Improuisus hostis fortiter opprimitur. Iſidorus.

In uictos prostratósq; humanitas exuenda non est: nec tela in captiuos, uerùm in acie stantes exercenda. Pontanus.

Imperita multitudo ad fugam promptior est, quàm ad uictoriam. Incerto autore.

Iis qui maiores uiribus animos gerunt, semper obfuit in bello temeritas.

Iustißima quidem arma sunt, quibus publica omnium salus continetur.

Virgilius. *Labor improbus omnia uincit.*

Incerto autore. *Laudandus quidem est hostis, sed omni arte & studio opprimendus.*

Lugere in bello peremptos, inutilis est pietas.

Scipio. *Malo unum ciuem seruare, quàm mille hostes perdere.*

Quintus Curtius. *Militaris turba sine duce, corpus est sine spiritu.*

Vegetius. *Melius & tutius est hostem fame urgere, quàm ferro.*

Hieronymus. *Militiæ conuenit Christianæ, excuti calamitatibus, & probari.*

Lucæ.iij. *Milites neminem concutiatis, sed contenti estote stipendijs uestris.*

Incerto autore. *Minimè quidem rei gerẽdæ consilia apud hostes quærenda sunt.*

Multos conatus sui sæpè pœnituit.

Multos

Multos belli necessitas industrios fecit.

Magnum est ex hoste reuerti. Sillius.

Non in multitudine exercitus uictoria belli, sed de cœlo fortitudo est. Salomon.

Nil magis magno duci cõuenit, quàm pro omnibus cogitare. Macrobius.

Nõ minus in milite modestia, quàm uirtus animi, & magnitudo desideranda est. Iulius Cel sus.

Nil interest an ui uel fallacia, captiuus hostium potestatem euaserit. Floren. Iurisconsultus.

Non cæsim sed punctim ferire, tyrones docendi sunt: sic Romani, *orbis gloria, pugnare solebant.* Vegetius.

Non sunt minis perterrẽdi, quibus promptius est ad arma iniurias, quàm ad uerba referre. Incerto autore.

Non oratione, sed bello uis hostium propulsanda est.

Nihil tam difficile uel arduum, quod pertinax militum opera non expugnet.

Nõ multitudine imperita res magnæ geruntur, sed in uirtute paucorum uicto ria

ria sita est.

Non potest in deterius labi fortuna, ubi afflictis rebus opem afferre nō possis.

Sillius. Nō ulla perēni Amplexu fortuna fouet.

Lucanus. Nulla fides, pietasq́; uiris qui castra sequuntur.

Plutarchus Optimè ducis munere fungitur, qui res hostiū quāmaximè exploratas habet.

Terentius. Omnia prius experiri Imperatorem cōsilio, quàm armis decet.

Laërtius. Optima uictoria quæ sine sāguine euenit.

Vegetius. Optimus miles in re rustica nutritus.

Martianus Iurisconsultus. Officium regentis exercitum, nō tantum in danda, sed etiā in obseruanda disciplina consistit.

Incerto autore. Omni laude dignus est, qui nec aduersa fortuna frangitur, nec in secundis rebus extollitur.

Omnia, etiam extrema, prius tentanda sunt, quàm ad arbitrium & deditionem hostium compellaris.

Plutarchus Pluris faciendus est dux sine exercitu, quàm

quàm exercitus sine duce.

Pax bello paratur: nec eam tueri licet, nisi ciues sint ad bellum instructi. Idem.

Pulchrumq; mori succurrit in armis. Virgil.

Parum quidem sibi consulere uidentur, qui hostem in pugnam temerè & sine causa lacessunt. Incerto autore.

Parum laudis habet uictoria, in qua plus fortunæ ludibrio actum est, quàm hominum uirtute, seu consilio prouisum.

Pertinax inimicus, magis beneficio, quàm uindicta irritatur.

Quatuor in summo Imperatore requiruntur: scientia rei militaris, uirtus, authoritas, felicitas. Cicero.

Qui secundos optat euentus, dimicet arte, non casu. Vegetius.

Qui desiderat pacem, præparet bellum. Idem.

Qui præsumit de uiribus suis antequàm pugnet, ipse prosternitur. Augustin.

Qui tutò regnare uolunt, beneuolentia, non armis stipari oportet. Laërtius.

Qui pro republica ceciderunt, in perpe= Iustinian.

Imperator. *tuum per gloriã uiuere intelliguntur.*

Incerto autore. *Qui uiribus maiora audent, temeritatis quidem pœnas sæpè persoluunt.*

Qui iustius de Imperio certãt, promptiores ad uictoriam redduntur.

Qui maiorum instituto ius ipsum in armis habent, cædibus, præda, ac rapinis pro legibus utuntur.

Qui prius iniurias intulere, grauiores ipsi expectent necesse est.

Laërtius. *Quantum in bello ferrum, tantum in republica eloquentia ualet.*

Seneca. *Quodcunque libet facere uictori licet.*

Vegetius. *Qui rarò aut nunquàm uiderunt homines uulnerari, uel occîdi, cùm primum aspexerint perhorrescunt: & pauore confusi de fuga magis quàm de conflictu incipiunt cogitare.*

Quintus Curtius. *Rationem belli necessitas mutat.*

Incerto autore. *Rectè omnia prouidisse, non tam prudentiæ debet, quàm fortitudinis uideri.*

Vegetius. *Sapientis ducis est, inter hostes discordia*

rum

rum causas procurare.

Satius est pacem ab hostibus petere, quàm bellum frustrà moliri. Incerto authore.

Sæpè hostis clementiam uincit delicti magnitudo.

Serò patriæ consulere uidentur, qui desperatis rebus conantur extrema.

Sera nimis est post cladẽ belli deliberatio.

Satis quidẽ prudentiæ in gerendis rebus habuisse existimantur, quorum uirtuti & constantiæ felix successus illuxit.

Turpe est Imperatori aut militi dicere, non putaram. Scipio.

Tolle moras, semper nocuit differre paratis. Lucanus.

Turpißimum est strenuos Imperatores latronum bella imitari. Incerto authore.

Turpe est tot calamitatibus affectos, superbè adhuc cum uictoribus agere.

Vnicum consilium rectum, magnam militum manum prosternit. Laërtius.

Via hostibus qua fugiant inuenienda. Scipio.

Plautus. *Vbi summus Imperator non adest ad exercitum, citius quod non facto'st usus fit, quàm quod facto'st opus.*

Macrobius. *Vinculo quodam patientiæ obligandi sunt impetus belli.*

Virgilius. *Vna salus uictis, nullam sperare salutem.*

Petrarcha. *Vn bel morir tutta la uita honora.*

De Iurisconsultorum laudibus.

CAPVT XXI.

BONORVM *authorum lectionẽ cùm periucundam, tum perutilem esse inficiari certè non possumus.* At *si uera fateri uolumus, nihil omnino adeò elegans & iucundum facilè inuenietur, quod ad nostrorum iurisprudentum responsa collatum, non insipidum uideatur.* Ego *enim (quantum mihi usu uenisse comperi) ubi multa uariáque percurri, nihil tandem quod ad Iurisconsultorum elegantiam, uel dignitatem accederet, nihil quod eorũ dogmata æquaret, usquàm offendi.* Tria *in illis summa admiratione digna semper iudicaui;*

caui: primum quòd nõ in fabulas, aut commẽtitias narrationes, sed in leges, ac præcepta, quæ ad humanæ uitæ regulam ac beatitudinem spectant, omnes ita cõuenisse inueniũtur, ut non planè à diuersis, sed ab codẽ prorsus defluxisse omnia uideantur. Protulêre *equidẽ & suas antiqui illi* Philosophi *sententias, quas tamen si diligentius excusseris, nec omnino perfectas, nec semper respondentes inuenias.* In Iu*risconsultis (adde* Christianam *fidem) nihil ab* Euangelica *doctrina recedit.* Se*quens est dicẽdi stilus, quo nullus sanè (eruditorum omnium iudicio) purior aut elegantior inuenitur: ut ne ipse quidem* Ro*manæ eloquentiæ parens* Cicero *(si leges condere maluisset) existimetur melius fuisse dicturus.* Vix *enim potest cum breuitate eloquẽtia esse cõiuncta: atqui in* Iu*reconsultis nõ satis liquet, utrũ breuitatẽ, an elegantiam magis admiremur.* Quæ *res cùm lõgè disertius à* Laurẽtio Vallẽsi

Laurẽtij Vallæ iudicium.

explicata fuerint, eius uerba referre præstabit: Perlegi (inquit) proximè quinquaginta Digestorũ libros, ex plerisq; Iurisconsultorum uoluminibus excerptos: & relegi cum libenter, tum uerò quadã cum admiratione. Primùm quòd nescias, utrũ diligentiáne, an grauitas: prudentia, an æquitas: scientia rerũ, an orationis dignitas præstet, & maiori laude dãda esse uideatur. Deinde, quòd hæc ipsa ita in unoquoq; illorum omnia sunt egregia & perfecta, ut uehementer dubites, quẽ cui præferendũ putes. Cui simile quiddam (ut de ultima tantùm parte quæ ad nos pertinet dicam) in epistolis Ciceronis admirari solebam, quæ quum à pluribus scribantur, omnes tantum ab uno, eodémq; (audacius dixerim) si personas sustuleris, ab uno Cicerone scriptæ iudicentur: ita uerba, ac sententiæ, charactérq; ipse dicendi ubiq; sui est similis. Quod eò magis in Iurisconsultis est admirandũ, quòd illi eadẽ ætate

cuncti

cuncti extiterunt, in eodem quasi ludo ac schola instituti: hi uerò inter se etiam seculis distant, licet post Ciceronem. Ideóque quibusdã in uerbis ab eo differentes, quales omnes à Virgilio usque ad Liuium fuerunt. Nam Seruij Sulpitij, atq; Mutij Scæuolæ nil extat, sed alterius Mutij recentioris. Et prisci illi quidem Iurisconsulti quales, quantique in eloquẽdo fuerint, iudicare non possumus: quippe quorum nihil legimus. His autẽ qui inter manus uersantur, nihil est, mea sententia, quod addi, adimiue posse uideatur, non tam eloquentiæ (quam quidem materia illa nõ magnoperè patitur) quàm latinitatis, atque elegantiæ: sine qua cæca omnis doctrina est, & illiberalis, præsertim in iure Ciuili. Hæc Valla. Philippus quoque Beroaldus summæ eruditionis ac iudicij uir, in commento secundæ Philippicæ Ciceronis, ubi de coëunda societate loquitur, Iurisconsultos nostros purißimè atque elegantis-

simè scripsisse testatur. Postremum est *(quod magis me mouet) quòd omnẽ scientiam, ac sermonis splendorem longè præcurrit: nempè integritas uitæ, & innata quædam probitas, quæ illos ab omni hominum genere segregauit.* Habemus certè *præclaras ex antiquis philosophis sententias, & uitæ præcepta non contemnenda, sed quibus authorum mores minimè respondebant.* Enimuerò *quosdam humanarum rerum egregios contẽptores fuisse legimus, sed ut popularem auram captarent, & priuata pro derelictis habentes omnium facilitate abuterentur.* Alios *uesanis amoribus deperijsse, alios minus liberè prolocutos: nonnullos tyrannorũ minis & terriculamentis euictos, in ueritatem & iustitiam coniurasse: plerosque uel ambitione, uel auaritia adeò flagrasse, ut quas ipsi leges alijs præscripserant, nulli pertinacius uiolarent.* Hi uerò *quàm similem eorum orationi ac sententijs uitam*

tam uixerint, quàm ab omni uitiorum genere temperauerint, quàm liberalibus, ac planè candidis moribus extiterint, nemini obscurum esse potest. Nempè *(ut ab his qui inter manus nostras uersantur exempli suffragium petam)* Neratius Priscus, *de quo meminit* Pomponius, *tantæ fuisse probitatis legitur, ut* Traianus *Imperatorum omnium felicißimus, nihil eo inconsulto attentasse existimetur.* Quin *etiam (ut* Spartianus *refert) frequens fuit apud* Romanos *opinio.* Traiano *id animi fuisse, ut* Neratium Priscum, *non* Adrianum *successorem relinqueret, multis in hoc consentientibus amicis: usque eò ut* Prisco *aliquando dixerit:* Commendo tibi Prouincias, *si quid mihi fatale contigerit.* Singularis *omnino probitatis, ac scientiæ uirum esse oportuit, quem tantus princeps in* Imperij Romani *moderatorem designaret.* Accedit Scrbidius *Scæuola* Magni Papiniani *præceptor, quo iurisperito*

Marcum Antonium Philosophum præcipuè usum fuisse Iulius Capitolinus scribit. Porrò & uirum grauem fuisse Scæuolam, & maximæ peritiæ atque integritatis, argumento sunt, cùm eius responsa quibus nulla planè tutiora, tum quòd Marco Philosopho Imperatorum omniū sapientißimo tantoperè gratus extiterit. Quis diuini illius Papiniani uirtutes, incredibilésq; animi dotes enarret? Erat quidem ille Iurisconsultorum omnium, quotquot uel ante, uel post eum fuerunt excellentißimus: & (ut Spartianus uocat) iuris asylum, ac doctrinæ legalis thesaurus. In supremo dignitatum culmine uiridi admodum ætate constitutus, ut qui præfectus prætorio in trigesimo suæ ætatis anno, secundum à principe locum obtineret, tantæ apud populum autoritatis fuit, ut nequitiam principis facilè posset emendare, & suspectum Imperatorem populo conciliare. Maluit tamen

uir optimus mortem oppetere, quàm delictum principis excusare. O rarißimam probitatem! ô fortitudinem inauditam! Quem illi Philosophorum, Rhetorum, Oratorum, aut Poëtarum quos antiquitas ueneratur, iustè conferemus? Audacius loquar (neque hoc tamen sine lachrymis & rubore pronuntio.) Quem eorum qui & Christianum nomen profitentur, & Christianis principibus aßistunt, tale de se exemplum præbere, aut præbuisse unquam cognouimus? At, inquiunt, principibus uerum displicet eloquium. Malè perdant dij nephandas belluas. Cur non eis displiceat ueritas, quam nunquàm audire consueuerunt? Cur non delectentur mendacio, qui inter adulatores & fucos, inter uultures & coruos perpetuò sedent? Excutiantur principes qui Iurisconsultorum opera & cõsilijs usi sunt: quales habuerint mores, quali iustitia imperia administrauerint, quam de se

posteris famam reliquerint. Antoninus Pius, omniũ certè principũ optimus, quo imperante nihil Romanis aduersum contigit, nulla maior in toto orbe tranquillitas: his (teste Capitolino) usus est iurisperitis, Vindio Vero, Saluio Iuliano, Eburnio Valente, Volusio Metiano, Vlpio Marcello, & Prisco Iaboleno. Horum omnium, dempto Marcello, meminit Pomponius. Optimi quidem fuerunt, & talem principem reddiderunt. Alexander quoque Seuerus ab Antonini bonitate & iustitia non degenerans, bello tamen aliquantulum clarior, quíq; omnibus principibus uirtutis & gloriæ imaginem solus referre potest, quorúmnam ope, uel consilio ad tantam imperij uenustatem peruenit, nisi Iurisconsultorum? Quod ne fortè quidam me falsò, aut commentitiè iactare arbitrentur, ipsius Lampridij ad Cõstantinum uerba audiantur: Notum est illud pietati tuæ quod in Mario Maximo legisti,

sti, Meliorē esse rēpublicam, & propè tu tiorem, in qua princeps malus est, ea in qua sunt amici principis mali. Siquidem unus malus potest à plurimis bonis corrigi, multi autem mali non possunt ab uno, quãuis optimo, ulla ratione superari. Alexander igitur imperator amicos & parētes si malos reperit, aut puniuit, aut si uetus uel amicitia uel necessitudo nō siuit puniri, dimisit à se, dicēs: His charior est mihi tota respublica. Et ut scias qui uiri in eius consilio fuerint, Fabius Sabinus Sabini insignis uiri filius, Cato temporis sui, Domitius Vlpianus iurisperitissimus, Aelius Gordianus Gordiani Imperatoris pater, & ipse reuera uir insignis, Iulius Paulus iurisperitissimus, Claudius Venatus orator amplissimus, Pomponius legum peritissimus, Alphenus, Aphricanus, Florentinus, Martianus, Callistratus, Hermogenes, Venuleius, Triphonius, Metianus, Celsus,

Proculus, Modestinus. Hi *omnes iuris professores, discipuli fuere splendidissimi* Papiniani, *&* Alexandri *Imperatoris familiares, & socij (ut scribit* Acolius *&* Marius Maximus*)* Catilius *Seuerus cognatus eius uir omnium doctissimus,* Aelius *Serenianus omnium uir sanctissimus,* Quintilius *Caius* Marcellus, *quo meliorem ne historiæ quidem continent.* His *tot atque alijs talibus uiris, quid mali potuit cogitari uel fieri, cum ad bonum omnes consentirent?* Et *eos quidem malorũ cohors depulerat, qui circũuenerant* Alexandrum *primis diebus: sed prudẽtia iuuenis, his malis occisis ac depulsis amicitia ista sancta cõualuit.* Isti *sunt qui bonum principem suum fecerunt, & iterũ amici mali qui* Romanos *pessimos etiam posteris tradiderũt, suis uitijs laborãtes.* Hæc Lampridius. *Quæ utinã in cor cuiusq; principis penetrarent, ut ad imaginem* Alexandri, *se ad uirtutes & iustitiã*

com

cōponerēt ac excitarēt. Iuuenis quidē ille, nec Christiani dogmatis satis peritus, uerùm insignium, atque bonorum uirorū consuetudine, opera, & consilio continuè usus, optimi principis, & rempublicam optimè moderantis, exemplum cæteris immortale reliquit.

HAEC (dilectißimi iuuenes) de iurisconsultorū laudibus studiosè collegi, ut priscos cū modernis cōferētes, uobiscū reputetis quātū Hector hic distet ab illo Hectore, qui rediit exuuias indutus Achillis, uósque ad illorū imaginē reformetis qui bonos principes efficere poterant, studebāt, existimetísq; nullū in terris numē augustius ac diuinius inueniri, uiro qui spectatam habeat probitatem simul cum sciētia & eruditione coniunctam. Ad quod (etsi Gētiliū exempla uos excitare magnoperè possunt) maximè uerò Christi sospitatoris meminisse debetis, à quo omnis gratia, omnísq; sapiētia manat: qui non rarò uob

uobis salubre illud, ac perpetuò memorãdum præscriptum inculcauit: Nihil *omnino prodesse homini si uniuersum orbẽ lucretur, animæ uerò suæ iacturã patiatur.*

Nunquam parcendum calamo, & quæcũque vel ex legibus, ve idoneis autoribus excerpuntur, in repertorium atq; ordinẽ redigenda.

CAPVT XXII.

VLTIMVS *studioso iuueni labor superest (posteaquàm & in legibus bene uersari, & doctorũ opiniones discutere subtiliter, atq; ingeniosè didicerit) memoriã firmiter stabilire, ne (ut aliquãdo prædiximus) tot uigiliæ, tótque labores intereãt.* Q*uippè & memoriã hominis labilẽ esse constat, & nullam ferè disciplinam officium memoriæ magis, quàm legalem desiderare.* Q*uocirca magnoperè enitendũ est, ut quod memoriæ uiribus effici non potest, solerti id calamo suppleatur.* Debet *itaq; iuuenis, cùm ex lege aliq*

aliqua memorabilem regulam, uel senten tiam notauerit, aut ex glossematis, docto= ribúsue enuntiatum aliquod excerpserit, ocyter in librum selectum, sub congruis locis ac titulis referre: nec aliorum fidere repertorijs quæ parum quidem confe= runt his qui nullum laborem impenderũt. Id *tandem firmiter retinemus, quod no= stro ingenio ac sudore parauimus.* Hoc *certo certius est, nullum à legibus, condi- tis spectatæ scientiæ uirum, aut magni no minis doctorem, suo indice uel repertorio caruisse.* Alius *enim materiales tantum regulas in elementorum ordinem rede= git: alius iuris regulas sub congruis titu= lis collocauit: plerique uerò decisiones, doctorum, seu communes opiniones tum ex illorum commentarijs, tum etiam consi lijs latißimè cõgesserunt, ut (quoties ca= sus occurreret) singula ad manum habe= rent.* Mihi *autem (studiosi iuuenes) dispo= nẽdus sic liber uidetur, ut ab initio in tres*

par

partes distinguatur: in quarum prima regulæ materiales, in secunda morales, in tertia iuris regulæ sub congruis locis ac titulis statuantur. Rursum pars ultima, quæ iuris regulas continebit, in triplicem tractatum diuidatur: quorum primus contractuum, secundus ultimarum uoluntatum, tertius iudiciorum regulas complectatur: atque ita perfectißimus totius ciuilis scientiæ index, modico labore comparabitur. Nec esset forte contemnendi laboris opus, omnes Bartoli theoricas in regulas & exceptiones redigere: quod permultos quidem attentasse scio, perfecisse adhuc neminem. Sunt præterea nonnulli (ut prædiximus) qui labori magis quàm ingenio uacantes, reiectis legum subtilitatibus, solas doctorum opiniones amplectũtur, eásq; ex omniũ uoluminibus collectas in ordinem redigunt, ac disponunt. Ad quod abunde sufficere potest, amplißimum illud Firmani Bertachini

reper

repertoriũ in tria uolumina distinctum. Nos aliquando (fauente Deo) perfectum indicem in communem utilitatem proferemus, in quo non minus ingenio quàm labori tribuisse probabimur. At uerò (iuuenes felicißimi) in præsentia satis sit, hanc breuißimam methodum, ex tempore meditatam uobis progredi incipientibus, uice Saturnalitij muneris edidisse, ut quo pacto leges tractari debeant tantisper ediscatis, donec alia maioris argumẽti opera excudantur. Cæterùm locos ipsos, tam ad materiales & morales, quàm ad iuris regulas pertinentes, studiosè subiecimus, quo futuri indicis specimẽ aliquod iam agnoscere incipiatis.

Loci communes materialium regularum.

Abstractum.	*Adæquatum.*
Accessorium.	*Adiunctum.*
Accidens.	*Adiectiuum.*
Actus.	*Agens.*

Antecedens.
Argumentum.
Ars.
Augmentum.

Casus.
Causa.
Causatum.
Certum.
Cohærens.
Commune.
Compositum.
Concretum.
Coniunctum.
Connexum.
Consequens.
Consecutiuum.
Confusum.
Continens.
Contentum.
Continuum.
Contingens.
Contiguum.
Contrarium.
Contradictorium.
Correlatiuum.
Correspectiuum.
Corruptum.

Destinatum.
Determinabile.
Differens.
Difficile.
Diffinitum.
Diminutio.
Directum.
Dissimile.
Distinctum.
Diuersum.
Diuiduum.
Dubium.

Effectus.
Emergens.

Ens.

Ens.
Aequipollens.
Aequiparatum.
Euentus.
Euidens.
Expreſſum.
Extremum.
Exceptum.
Exitus.

Facile.
Finis.
Finitum.
Forma.
Frequens.
Fruſtrà.

Geminatum.
Genus.

Habitus.
Habile.

Idem.
Incertum.
Incidens.
Indefinitum.
Indiuiduum.
Indifferens.
Indiſtinctum.
Infinitum.
Inhabile.
Impar.
Imperfectum.

Limitatum.
Locus.
Locatum.

Magis.
Materia.
Materiatum.
Medium.
Minimum.

Mistum.
Modus.
Modicum.
Motus.

Natura.
Necessarium.
Nouum.
Numerus.

Obliquum.
Omne.
Oppositum.
Ordo.
Ordinatum.
Organum.

Par.
Pars.
Paßio.
Patiens.
Perfectum.
Perplexum.
Perpetuum.
Posterius.
Potentia.
Prædicatum.
Præsuppositum.
Primum.
Principium.
Prius.
Principale.
Priuatio.
Propinquum.
Propositum.
Proprium.
Purum.
Purificatum.

Qualitas.
Qualificatum.
Quantitas.
Quiditas.

Rarum.

Rem

Remotum.

Separatum.
Simile.
Simplex.
Singulare.
Species.
Substantia.
Substantiuum.
Subiectum.
Superfluum.
Surrogatum.

Tacitum.
Tale
Tempus.
Totum.

Varium.
Vltimum.
Vniforme.
Vnitum.
Vniuersum.

Loci communes Moralium regularum.

ABstineo.
Absurdum.
Abusus.
Abundans.
Afflictus.
Afflictio.
Amor.
Amicitia.
Anima.
Animus.
Arbitrium.
Audacia.

Benignitas.
Beatus.
Benefactor.
Beneficium.
Bonum.

Bona fides.

Carum.
Caſtitas.
Charitas.
Cogitatio.
Commiſſum.
Commodum.
Conſenſus.
Conſuetudo.
Conſilium.
Conatus.
Contemptus.
Concordia.
Corruptela.
Culpa.

Damnum.
Dedecus.
Deformitas.
Defenſio.
Dignitas.
Diligentia.
Diſcordia.
Dolor.
Dolus.

Emendatio.
Aequalitas.
Aequitas.
Aequum.
Error.
Experientia.

Factum.
Falſum.
Fama.
Familiaritas.
Fauor.
Fides.
Fraus.
Furor.

Gloria.

Gratum.
Gratia.
Grauamen.

Homo.
Honor.
Honestas.
Honestum.
Humanitas.

Illicitum.
Impoßibile.
Inconstantia.
Incommodum.
Inconueniens.
Inciuile.
Indignus.
Iniquum.
Inimicitia.
Iniustum.
Iniustitia.
Innocens.
Intentio.
Inuidia.
Inuitus.
Inutile.
Ira.
Iracundia.
Iustum.
Iustitia.

Labor.
Laus.
Læsio.
Leuitas.
Liberum.
Liberale.
Licitum.
Lucrum.

Malum.
Mens.
Mendacium.
Meritum.

Misericordia.
Modus.
Modestia.
Mores.
Mors.

Necessitas.
Negligentia.
Nobilitas.
Nocens.
Noxa.

Obedientia.
Odium.
Offensio.
Omissum.
Opinio.
Opus.

Pax.
Pœnitentia.
Permissum.
Pietas.
Posibile.
Potestas.
Præmium.
Priuatum.
Prosum.
Prohibitum.
Propositum.
Publicum.

Ratio.
Rectum.
Rego.
Reprehensio.
Rigor.
Rusticitas.

Salus.
Sæuitia.
Simplicitas.
Stultitia.
Subtilitas.

Temer

Temeritas.
Turpitudo.
Variatio.
Veritas.
Verum.
Verisimile.
Virtus.
Vitium.
Vituperium.
Voluntas.
Vtile.
Vtilitas.

Loci communes regularum Iuris, & primò contractuum.

Acceptilatio.
Adoptio.
Alienatio.
Arrogatio.
Associatio.
Bigamia.
Cessio.
Commodatum.
Compensatio.
Conuentio.
Contractus.
Conductio.
Constitutum.
Consilium.
Cura.
Datio in solutum.
Delegatio.
Depositum.
Dictum.
Diuisio.
Do ut des.
Do ut facias.

Donatio.	*Mutuum.*
Donatio propter nuptias.	*Mutuum ciuile.*
Donatio ob causam.	*Negotiorum gestio.*
Dos.	*Nouatio.*
	Nuptiæ.
Emancipatio.	
Emptio.	*Obligatio.*
Emphyteusis.	
Epistola.	*Pactum.*
	Peculium.
Facio ut des.	*Permutatio.*
Facio ut facias.	*Phænus.*
Feudum.	*Pignus.*
Fideiußio.	*Pollicitatio.*
	Precarium.
Interesse.	*Præscriptio.*
	Promißio.
Locatio.	
Mandatum.	*Quitatio.*
Manumißio.	
Matrimonium.	*Renißio.*

Satis

Satisfacceptio. Traditio.
Seruitus. Transactio.
Societas. Vectigal.
Solutio. Venditio.
Sponsio. Votum.
Sponsalia. Vsuscapio.
Stipulatio. Vsura.

Loci communes vltimarum voluntatum.

ADitio hæreditatis.
Bonorum possessio.
Codicilli.
Collatio.
Conditio.
Coniunctio.
Contributio.
Contratabulatio.
Datum causa conditionis implendæ.
Dispositio ad pias causas.
Dona. causa mortis.
Electio.
Exhæredatio.
Falcidia.
Fideicommissum.
Funeralia.
Grauamen.
Hæres.

Hæres.	Querela.
Hæreditas.	
	Relictum.
Incapax.	Repudiatio.
Indignus.	Restitutio.
Institutio.	
Ius accrescendi.	Substitutio.
Ius deliberandi.	Successor.
Ius dicendi nullum.	Succeßio.
	Suitas.
Legatum.	
Legitima.	Tabulæ pupillares.
	Testamentum.
Mortis causa capio.	Testa. inter liberos.
	Testator.
	Transmißio.
Neceßitas.	Trebellianica.
	Tutela.
Optio.	
	Vltima uoluntas.
Prælegatum.	Vsus.
Præteritio.	Vsusfructus.

Loci

Loci communes ciuilium iudiciorum.

Absolutio.
Absens.
Actio.
Actor.
Acta.
Aduocatus.
Appellatio.
Apostoli.
Arbiter.
Arbitrator.
Arbitrium iudicis.
Articulus.

Bona.

Causa.
Cautio.
Cautela.
Capitulum.
Cessio bonorum.
Citatio.
Commissio.
Compromissum.
Compensatio.
Confessio.
Condemnatio.
Conclusio causæ.
Continentia causæ.
Contumacia.
Copia.
Creditor.
Cumulatio.

Debitor.
Decretum.
Delegatus.
Dilatio.

Editio.
Exceptio.
Executor.
Executio.

Excußio.
Exemplum.
Expensæ.

Feriæ.
Fideiussor.
Forus.

Indicium.
Instantia.
Instrumentum.
Interceßio.
Interpellatio.
Interrogatorium.
Interlocutoria.
Inuentarium.
Iudex.
Iudicium.
Iudicatum.
Iuramentum.
Iurisditio.

Libellus.
Lis.
Litis contestatio.

Mandatum.
Mora.
Mulcta.

Notarius.
Notorium.
Nuntius.
Nullitas.

Officium iudicis.
Ordo iuris.
Originale.

Positio.
Præsumptio.
Priuilegium.
Probatio.
Processus.
Procurator.
Productio.

Prorogatio.	*Sententia.*
Protestatio.	*Sequestrum.*
Publicatio.	*Solennitas.*
	Stilus.
Ratificatio.	*Statutum.*
Reconuentio.	*Summariæ.*
Relatio.	*Suspensio.*
Remedium.	*Subhastatio.*
Renuntiatio.	
Replicatio.	*Tempus.*
Responsio.	*Terminus.*
Res iudicata.	*Tertius.*
Rescriptum.	*Testis.*
Reus.	*Titulus.*
Reuocatio.	
	Victor.
Satisdatio.	*Victus.*
Scriptura.	

Loci communes criminalium iudiciorum.

ACcusatio.	*Aggressor.*
Adulterium.	*Ambitus.*

Auxil

Auxilium.

Bannum.
Bannitus.

Calumnia.
Calumniator.
Carcer.
Coërtio.
Commentarienſis.
Confeßio.
Condemnatio.
Conuictus.
Crimen.
Culpa.
Cuſtodia.

Defenſor.
Defenſio.
Delictum.
Deportatio.
Denuntiatio.

Diffamatio.
Dolus.
Duellum.

Exceſſus.
Excommunicatio.
Exilium.
Exul.

Fama.
Falſitas.
Fiſcus.
Fraus.
Furtum.
Fuſtigatio.

Gratia.

Homicidium.
Hoſtis.

Inceſtus.

Incend

Incendium.
Indicium.
Indulgentia.
Infamia.
Informatio.
Inimicus.
Inimicitia.
Iniuria.
Inquisitio.
Inscriptio.
Instigatio.
Insultus.

Latro.
Læsa maiestas.

Malus.
Malum.
Maleficium.
Mors.
Mulcta.
Mutilatio.

Nocens.
Noxa.

Occidere.
Occultare.
Offendere.

Parricidium.
Pax.
Peculatus.
Perduellis.
Pœna.
Plagium.
Plagiarius.
Publicatio.

Querela.
Quæstio.

Rapina.
Raptor.
Raptus.

Relegatio.
Repetundarum.
Restitutio.

Sacrilegium.
Sicarius.
Spolium.
Stellionatus.
Stuprum.

Talio.
Tergiuersatio.
Tortura.
Tormentum.

Veneficium.
Vita.
Violentia.
Vis publica.
Vis priuata.
Vulnus.

Matth

MATTHAEI GRIBALDI IVRISCONSVLTI CHERIANI,

DE RATIONE STVDENDI,

LIBER SECVNDVS.

TSI *librum(qui Axiomatũ iuris inſcribitur) ſeorſum edidimus, in quo & materiales & morales regulæ pleniſſime congeruntur, nec mei fuerit inſtituti hunc tractatum, qui ſtudendi methodum complecti tantum debet, alienis dotibus onerare, precibus tamen multorum adactus, qui integrum uolumẽ uſqueadeò*

morari non potuerunt, aliquot axiomata, exempli magis, quàm explendi uoluminis gratiâ subiunxi. Atque id sanè inuitus feci, & eò minus libenter, cùm quòd nullius ingenij, sed pauci admodum laboris opus esse perspicerem, tum quòd in animo haberem ipsa enuntiata seu axiomata, in latiniorem formulam reducere, priusquàm emitterentur. Posteàquam uerò res aliter cessit, & parendi necessitate deuictum hoc ipsum me præstare oportuit, omnes oratos uelim, omnia ut boni consulant. Afferent certè hæc utilitatem aliquam tum in legendo, tum disputando, dum tamen suo loco adducantur, & ad eam, de qua agitur, materiam rectè adaptentur. Euoluantur quæso Dini, Cini, Bartoli, Baldi, Signorolli, Alberici, Saliceti, Raphaëlum, Pauli, Imolæ, Romani, Aretini, Alexandri, Decij, Senensium, Ticinensium, & denique modernorum omnium commentaria; inuenietur profe-

ctò

ctò ſubtile nihil, nihil elaboratum, ingenioſóue lectore dignũ, niſi quod huiuſcemodi enuntiatis fuerit illuſtratum. At uerò quemadmodum in grauibus uiris ſales, ac dicteria ſuis locis & horis emiſſa uehementer arrident, quæ ſi alieno tempore effluxerint, frigida omnino, atque inſipida uidebuntur: ſic horum axiomatum uſus ita temperandus eſt, ut non niſi opportuno loco, & pro rei neceßitate ſuccurrãt. Ad hunc ſanè uſum Serbidius, Scæuola, Domitius, Vlpianus, & Iulius Paulus legum coryphæi, ſuos regularum libros ſcriptitarunt. Neratius Priſcus quindecim, Aelius Martianus quinque, Sextus Pomponius unum, Titius Caius unum, Herennius Modeſtinus decem, Licinius item Ruphinus unum ſupra xx. reliquerunt. Atque utinam pretioſißima illa ſupellex, pro tot opinionum repertorijs, quæ hodie paßim conflantur, nobis reſeruata fuiſſet. Non obijcerent nobis

quidam, apud legum professores, plus autoritatem quàm rationem ualere. Sed de his satis.

LOCI *axiomatum quos ut magis frequentes ac generales eligēdos putauimus, hi fermè sunt:* Actus. Bonum, Malum. Benignitas, Aequitas, Rigor. Causa, Causatū, Effectus. Correctio. Determinatio. Dispositio. Extensio. Exemplū. Expressum, Tacitum. Factum. Fauor, Odiū. Forma, Solennitas. Frustra. Genus, Species. Lex. Mulcta. Ordo. Par, Paria sunt. Principium, Finis, Infinitas. Exitus. Publicè interest. Qualitas, Accidēs, Subiectum. Ratio. Verbū. Veritas, Falsitas, Opinio. Voluntas, Mens, Intētio, Propositū. Vltimū, Extremū.

Transcendentia naturalia.

Ens, Vnum, Res, Bonum, Verum.

Prædicabilia.

Genus, Species, Differentia, Propriū, *Accidens.*

Prædicamenta.

Substantia,quātitas,qualitas,ad aliquid, ubi,quando,situs,habere,facere,pati.

Transcendentia legalia.

Ius, Bonum, Aequum.

Prædicabilia.

Mens, Dictum, Factum.

Prædicamenta.

Causa, persona, locus, tempus, qualitas, quantitas,euentus.l.aut facta.de pœn.

Causa,locus,tempus,personáq;,qualéq;, quantúmque,

Euentúsque: hominum hæc omnia facta regunt.

Genus.

Dialecticis Animal, Iurisconsultis homo.

Species.

Dialecticis Homo, Iurisconsultis Titius, Pamphilus.

Indiuiduum.

Dialecticis Sortes,Plato. Iurisconsultis seruitus omnis dempto usufructu.

Legis virtus.

a Imperare. *Imperare,* [a] *Vetare, Permittere, Punire.*

b Vetare. *Virgilius: Tu regere imperio* [b] *populos Romane memento:*

Hæ tibi erunt artes, pacique imponere

c Permittere. *morem,* [c]

d Punire. *Parcere* [d] *subiectis, & debellare superbos.*

Subiectum Iuris.

Contractus, Vltima uoluntas, Iudicium.

Ordo iuris per decem gradus.

Mens & consensus hominis.

Ex consensu, dicta aut facta.

Ex dictis factísue, contractus, uel quasi.

Ex contractu, uel quasi, obligatio.

Ex obligatione, actio.

Ex actione, forma, seu facultas agendi.

Ex forma agendi, iudicium.

Ex iudicio, sententia.

Ex sententia, executio.

Ab executione, salus reipublicæ, & priuatorum quies.

Actus

Actus.

ACtus non ab euentu, sed à causa iudicatur. l. uerum. & l. qui iniuriæ. de furt. l. si seruus. §. & si puerum. ad l. Aquil.

Actus regulatur à fine in quem dirigitur. l. si is qui in aliena. uer. nemo enim. de acq. re. do. d. l. uerum. de fur.

Actus quantumcunque fauorabilis, contra uoluntatem agẽtis minimè sustinetur. l. si idem seruus. de lega. ij. l. si cui pure. in fi. princ. ad Trebell. l. uerbis. ubi doc. de uulga. & pupill.

Actus agentiũ sunt in patiente bene disposito. l. j. C. de hær. insti. l. in omnibus. ij. de act. & oblig. l. si ego. j. si cer. peta.

Actus purus plenior est cõditionali. l. si ita scriptum. ij. de hære. insti.

Actus qui purè ualere non potest, resoluitur in conditionalem. l. si hæreditas. §. si furiosus. & §. sequen. de testa. tutel.

Actus conditionalis, non nisi impleta con-

ditione perficitur. l. hæc uenditio. in prin.de contrah.empt.

A*ctus qui ex capite ualido & inualido geri potuit, simpliciter factus, ex ualido processisse præsumitur.* Roma.*sing.* 15.*per tex.in c.nisi.de præben.*

A*ctus simpliciter gestus, censetur factus eo modo quo debuit.l.gallus.§.quidam rectè.de lib.& posth.l.si hæreditas.§. seruus alienus. de testa.tutel.*

A*ctus etiam nullus quãdoq; pœnam sustinet. l.nemo martyres.iunc. gloss.*C.*de sac.san.eccl.l.eum qui duas.*C.*de adul.* Bar.*in l.ubi pactum.de transact.*

A*ctus geminatus plus operatur, quàm simplex. l.cùm scimus.§.j.* C.*de agri. & censi.lib.x.*

A*ctus naturalis efficacior & potẽtior est uiolẽto.*Bar.*in l. & per iusiurandum. §.qui ita.de acceptil.*

A*ctus iudicialis potentior est extraiudiciali.l.pacta nouißima.*C.*de pact.*

Actus iocosus nõ disponit.l.diuus. de mil. testam.l.fi.de testamen.l.sicut.C.de lib.caus.

Actus simulatus nullius est momenti.l.simulatè.de rit.nuptia.

Actus attribuitur disponenti non exequẽti.l.unum.§.j.de leg.ij.Dec.in consi. 251.in causa mag.col.ij.uersi.quia ad hoc respondetur.uol.ij.

Actus fatalis nõ releuat,ubi uoluntas desideratur.l.j.in fi.de cõditi. & demõst.

Actus quantumcunque pius & fauorabilis,in alterius præiudicium non subsistit.insti.quib.manu.non li. in prin.

Actus necessarius magis excusat quàm uoluntarius.l. qui insulam. in princip.locati.

Actus à iuris neceßitate dependens, non secundum hominis uoluntatem, sed iustum arbitrium regulatur.l.si arrogator.§.sed an impuberi.de adoptio.

Actus non dicitur illi præiudicialis, cui

non

ditione perficitur. l. hæc uenditio. in prin. de contrah. empt.

Actus qui ex capite ualido & inualido geri potuit, simpliciter factus, ex ualido processisse præsumitur. Roma. sing. 15. per tex. in c. nisi. de præben.

Actus simpliciter gestus, censetur factus eo modo quo debuit. l. gallus. §. quidam rectè. de lib. & posth. l. si hæreditas. §. seruus alienus. de testa. tutel.

Actus etiam nullus quãdoq; pœnam sustinet. l. nemo martyres. iunc. gloss. C. de sac. san. eccl. l. cum qui duas. C. de adul. Bar. in l. ubi pactum. de transact.

Actus geminatus plus operatur, quàm simplex. l. cùm scimus. §. j. C. de agri. & censi. lib. x.

Actus naturalis efficacior & potẽtior est uiolẽto. Bar. in l. & per iusiurandum. §. qui ita. de acceptil.

Actus iudicialis potentior est extraiudiciali. l. pacta nouissima. C. de pact.

Actus

Actus iocosus nõ disponit.l.diuus. de mil. testam.l.fi.de testamen.l.sicut. C.de lib.caus.

Actus simulatus nullius est momenti. l.simulatè.de rit. nuptia.

Actus attribuitur disponenti non exequẽti.l.unum. §. j. de leg.ij.Dec.in consi. 251.in causa mag.col.ij.uersi.quia ad hoc respondetur. uol.ij.

Actus fatalis nõ releuat,ubi uoluntas desideratur.l.j.in fi.de cõditi. & demõst.

Actus quantumcunque pius & fauorabilis,in alterius præiudicium non subsistit.insti.quib.manu.non li. in prin.

Actus necessarius magis excusat quàm uoluntarius.l. qui insulam. in princip.locati.

Actus à iuris necessitate dependens, non secundum hominis uoluntatem, sed iustum arbitrium regulatur.l.si arrogator.§.sed an impuberi.de adoptio.

Actus non dicitur illi præiudicialis, cui non

non principaliter, sed in consequentiam præiudicat. gloss. fin. in c. quamuis. de pact. lib. vj.

Actus sequens, præcedentem intentionem declarat. l. si hi qui. C. de adulte. §. pauonum. instit. de rer. diui. Bar. in l. cætera. §. fi. de lega. j.

Actus iuratus, ualet meliori modo quo potest. l. cùm pater. §. filius matrem. de lega. ij.

Actus si non ualet eo modo quo fit, nec ualet eo modo quo potest. l. j. de iu. codic.

Actus inuoluntarius præmium non meretur. l. ita tamen. §. qui suspectam. ad Trebellianum.

Actus necessarius nullum habet meritum. l. rem legatam. de adimen. leg. l. unum ex familia. §. j. de lega. ij. l. proximè. de rit. nuptia.

Actus qui potest sine certa solennitate expediri, licet illa solennitas minus legitimè interueniat, nõ uitiatur. l. j. in prin.

C. de

C.de rei uxo.actio. Ange.in l.qui testamento. §. per contrarium, de testam.

Actus etiam inualidus, ab agente non impugnatur.l.post mortem. de adoptio.

Actus momentaneus non est considerandus.l.qui sic.de solutio. l.quicquid calore.de regul.iur.

Actus necessarij interpositio, non impedit continuationẽ.l.continuus.in prin. de stipulatio.l.hæredes. §. fi.de testa. l.cum antiquitas.C.eod.

Actus nullus nullum parit effectum.l.si aut nullum.C.de legit.hære. l. non dubium.C.de legit.

Actus & potentia simul esse nõ possunt. §.sic itaque.insti.de actio.

Actus potentiam excludit.l.si ita fuerit. uersic.non enim.de manu test.

Actus in dubio, ex causa magis necessaria factus intelligitur. l.cùm ex pluribus.de solutio.

Actus non habens effectum secundũ intẽtion

tionem disponentis, reiterari debet do nec consequatur effectum. Bald. *in l. inuitus. circa fin.* C. *de procurato.*

Non ualet actus, cuius effectus in tempus prohibitum confertur. l. quod sponsæ. C. de donat. ante nupt.

Actus ambigui, eãdẽ ferè naturã, uel promiscuã habentes, ex signis & accidẽtibus distinguuntur. l. illud. § tractari. de iur. codici. l. Seia. de dot. prælega. l. non codicillum. C. de testa. Oldra. consil. 159. ex præsenti. in princ.

Actus in dubio, magis proprio quàm alieno nomine factus reputatur. l. & magis. de solutio.

Actus in dubio, factus censetur loco & tẽpore licitis. Bar. & docto. in l. nõ solũ. §. sed ut probari. de no. ope. nuntia.

Actus in dubio, cẽsetur potius ex causa necessaria, quàm uolũtaria factus. l. Aristo. §. j. de iu. delib. l. pater filiũ. in fi. ad l. falcid. l. miles. §. fi. de adulte. l. proximè.

ximè.de rit.nupt.l. si cùm dotem.§.si pater.solu.matri.l. huiusmodi.§. cùm pater.de lega.j.

Actus à digniori sui parte denominatur.l. j.in prin.ubi gl.& docto.de stipulati.

Actus non à cõfirmato,sed à confirmante denominatur.l.testamento. j. de testa. tutel.l.si quis priore.ad trebel.

Actus non à faciente,sed ab eo cuius contemplatione fit nominatur. l, profectitia.in princ.de iur.dot.

Actus cœptus in conditionibus etiã fauorabilis causæ,pro completo non habetur.l.Arethusa.de stat.homi.

Nam causa quãtumcũque fauorabilis,formæ defectum non excusat. l.cùm hi.§. si prætor.de transact.Bald.cõsil.324. punctus.uol.ij.

Actus annullatio pœna est agẽti.l.turpia. in prin.de lega.j. l. Senatus.de cõtrahen. emptio. l.non dubium. C.de legi. l.fin.C.de posth.hære.institu.

Actus

Actus perueniens ad casum, à quo non potest incipere, uitiatur. l. pluribus. §. & si placeat. de stipula.

Actus consumatus non uitiatur, licet perueniat ad casum suo principio repugnātē. l. si quis alicui. de acqui. hær. l. si gaudētius. C. de contra. emp. l. si patre furioso. de his qui sunt sui uel ali. iur.

Actus perfectus per cōtrariū euētū nō resoluitur. l. donationes. de donatio.

Actus, contra legis prohibitionem factus, nec effectum habet, nec nomen ullum meretur. l. fi. C. de sentent. ex pericu. recitan. l. non dubium. C. de legi.

Actus indiuiduus unico contextu perfici debet. l. hæredes palàm. §. final. de testam. l. j. §. j. & l. continuus. in princ. de stipulation.

Propter unitatē finis & effectus, idem actus reputatur. l. qui pupillā. §. fi. & l. uim passam. §. incest. de adul. Ang. in l. hos accusare. §. lege Iulia. in fi. de acc.

Actus

Actus facti plenior est quàm uerbi.l. nostram.ibi,si quidem testator. C.de testamen.iun.§.pen.isti.quib.mod.testa.infir.c.degradatio.de pœnis. in vj.

Actus peccans in forma redditur nullus. l.cùm hi.§.si prætor.de transact.

Actus peccãs in materia,ualet meliori modo quo potest.l.si unus. §. si acceptilatio.de pact.Bar.in l.j.in fi.prin.de uul.

•Actus attribuitur ordinanti,non exequẽti.l.ij.§.omnia.C.de uete.iu.enucle.§.cúmque hoc.in proœ.insti.

Actus,non à nomine,sed ab effectu iudicatur.l.insulam.de præscrip.uerb.l. cùm manu sata.§.fi.de contrah.emptio.l.si olei.iunct. glos. C. loca. latè Ias. in l. non codicillum.C.de testam.

Actus qui re integra ualere non potest, per cõsummationem reconciliatur.l.si à furioso.si cert.pet.

Actus appellatione uenit ualidus,nõ inualidus.l.si sc.§.condemnatum.de re iud.

Actus inualidus & nullus æquiparatur. l. si aut nullum. C. de legiti. hæredi.

Actus appellatione uenit purus, non conditionalis. l. j. §. biduum. iunct. glos. quando appel. sit.

Actus conditionalis non est propriè talis. l. j. de donatio. l. si hominem. in fin. de ususcapio.

Actus fauorabilis uel odiosus, iudicatur secundum principalem agentis intētionē. l. qui exceptionē. de conditio. inde.

Actus incontinenti facti, censentur inuicē correspectiui. l. si uentri. §. in bonis. de priui. credito. l. lecta. uersic. dicebam. si cer. peta. Bal. in repeti. l. petens. col. penul. C. de pact.

Actus plures unico cōtextu facti, pro uno iudicantur. Curt. consi. liiij. super duobus. col. j. in fine.

Actus efficaces fieri nequeunt, nisi legum forma obseruata. l. j. in prin. de stipulatio. l. traditionibus. C. de pact.

Ad

Ad perficiẽdum actum, requiritur etiam habilitas instrumenti.l. j. §. cæterùm. de acqui.pos.

Actus qui multiplici intẽtione geri potest. debet ab agente præmissa protestatione declarari.l.at si quis.§.sed interdũ. uers.oportet. de religio.& sumpti.fu.

Actus nullus propter inhabilitatẽ agẽtis, superueniẽti habilitate nõ cõfirmatur. l.si minor.de ser.expor.c.si eo tẽpore. de rescrip.in vj.pulchrè Deci.in consil.661.in casu.in fin.uol.iiij.

Bonum, Malum.

BOno melius inuenitur. l. ubi autem. de stipulatio.

Nõ sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est.l.in illa.de stipulatio.

Malum facere uidetur qui non studet ad bonum.l.qui liberos. in fin.ubi glos.de rit.nuptia.

Bonũ publicũ, priuatorum commodis anteponitur.§.sancimus.in auth.de rest.

& ea quæ pa.in xj.mense.
Bonarũ mẽtiũ est culpã timere, ubi culpa non adest.clem.exiui.§.quia uerò plerũq;.de uer. sig.c.ij.de obserua. ieiun.
Vbicunque agitur ex bono & æquo, non est curandum de apicibus iuris.l. si fideiussor.§.quædam. ubi Bar. mandati.c.dilecti.ubi glos. extra.de iudi.
Bona arbor bonos fructus facit, mala uerò bonos facere nõ potest.l.quòd si nolit.§.qui mãcipia.ubi glo.de ædil. edi.
Bonum ex malè gesto proueniens, nõ excusat delinquentem.l.iij. §.in bello. de re milit.c.relegentes.23.quæst.5.
De duobus malis minus est eligedũ.c.duo. xiij.distinctio.l.quoties.de regul. iur.
Minus malũ cõparatum ad maius, habet rationem boni.c.iurauit.xxij.q.iiij.
Boni mores diuitijs omnibus præferũtur. §.fin.insti.de suspect. tuto.
Bonũ prohibetur ratione mali cõsequẽtis. c.ita ergo. & ibi.glo.j.xxij.quæstio.j.
Pro

Propter bonum quod ex malo aliquo ſe=quitur, ipſum malum toleratur. c. de=nique. iiij. diſtinct. c. nerui. circa fin. xiij. diſtinct.

In dubio potius bonum quàm malum præ ſumi debet. l. cũ creditor. de furt. l. me=ritò. pro ſoc. Alexan. conſil. cxxvij. uolum. iiij.

Bonum eſt honeſti uiri nomen aſſumere. l. facta. §. ſi uerò nominis ad Trebell.

Bonum eſt uitandũ ſi ex illo poteſt deſcen dere malum. Abb. in c. cum ab omni. in ij. not. de uit. & hone. cler.

Et ſic nota mirabile, quòd malum in po=tentia, excludit bonum in actu. Et ideò melius eſt ſtare in terminis indif=ferentibus, quàm ſub ſpecie boni ma=lum aliquod committatur.

Quoties bonum aliquod agimus, toties Deum confitemur: ſic quotieſcunque uincimur à peccatis, toties Deũ nega=mus. c. æſtimant. xj. quæſt. iij.

Benignitas, Aequitas, Rigor.

BEnignitatis ratio, Iuris rigori præfer tur. l. si tibi pecuniam. in fi. si cer. pet. l. si tibi. de donat.

Benignius est nocentem absoluere, quàm innocentem condemnare. l. absentem. de pœn.

In re dubia benignior interpretatio sequenda est. l. proximè. circa med. de his quæ in testa. delen.

In his quæ de bono & æquo tractanda sunt, plerunque sub authoritate iuris scientiæ pernitiosè erratur. l. si seruũ. §. & Celsus adolescens. de stipulatio.

Aequitas non scripta, scripto rigori succumbit. doct. in l. placuit. C. de iudi. l. prospexit, qui & à quib.

Rigoroso disponẽti, rigor iuris seruandus est. l. cùm quidam. C. de lega.

Iustũ est inhærere rigori, sed iustius æquitatem amplecti. l. si filius qui patri. ibi, iustius prætorem. & c. de uulga.

Iud

Iudex æquitatem ante oculos semper habere debet. l. quòd si Ephesi. de eo quod cert. loc.

Rigor iuris in stricta disputandi ratione consistit. l. ita uulneratus. circa fin. ad l. Aquil.

Multa contra rigorem iuris, pro libertate & communi utilitate recepta sunt. l. generaliter. §. si seruo pignorato. de fideicom. libert. d. l. ita uulneratus. in fin. ad l. aquil.

Aequitas nouæ causæ, nouum remedium postulat. l. planè. ut in possess. legato. l. j. ubi Bald. C. de re iudic.

Paria sunt dicere: hæc lex procedit de æquitate, illa de rigore: uel dicere, hæc corrigit illam. glos. ordin. l. cotem. §. fin. de publica. Bart. in l. ex hac. col. j. uers. oppo. d. l. ex facto. de donatio.

Benignè idem est quod iuris rigore prætermisso. glos. in l. si statuliber. circa princ. de statulib.

Vbi ius deficit, æquitas supplet. l. in summa. §. item Varus. de aqua pluui.

Rigor iuris seruatur cùm secundum regulas iuris scripti casus deciditur: æquitas uerò conuenientia est quædam à scriptis regulis declinans. Barto. in l. j. in fin. C. de legi.

Causa; Causatum, Effectus.

Causæ dignitas, causati arguit dignitatem. c. ij. de præben. in vj. l. restituendæ. in fin. iunct. glos. fin. C. de aduoc. diuerso. iudic.

Causæ & causati idem est iudicium. l. quominus. de flumi. l. etsi amicis. ad l. Iul. de adulter.

Causa naturalis præfertur accidentali. l. qui habet. in fin. de tutel.

Causa proxima magis attenditur quàm remota. l. ligni in fin. de legat. ij. l. sed si plures. §. in arrogato. de uulgar. & pupil.

Causa magis influit in primum causatū, quàm

quàm in ſecundum.l.publius. §.j.de cond. & demonſtrat.
Cauſa ſecunda tantum poteſt, quantum ei influitur à prima. l. ſi quis domū. §.j. loca.l.peto.§.prædium.de legat.ij.
Cauſæ continentia diuidi non debet.l.nulli.de iudic.c.fin.de reſcript.
Cauſa finalis eſt attendenda.l.fin. de hæredib.inſtit.
Cauſa debet præcedere effectum.l.penul. quæ res pign.oblig.poſ.
Cauſa interdum ponitur pro cauſato. l. hoc iure. §. non poteſt.de donat. l.naturalis. in fin. princ.ubi gloſ. in uerb. obligatio.de præſcript.uerb.
Cauſa mediata non multum remota, æquè cōſideratur ut proxima.l. uxori quis. in fin.de aur. & argen.legat. Aretin. conſil.vj. circa fin.
Cauſa à ſuo cauſato minimè cōfirmatur. l.quod per manus.de iu. codicil.
Cauſa & cauſatum ad paria iudicantur.

l. maritus. ubi Paul. *&* *doctor*. C. *de procurat.*

Causatum suæ causæ causa esse nõ potest. l. quod per manus. ubi glos. de iur. codicil.

Causa propter quam à communi regula receditur, semper debet exprimi & probari. Innocen. *in c. præterea. de dilatio. est communis opin. secundum* Deci. *consil.* CCCXLIX. *consuluit. in princ.*

Causa finalis ex præfatione colligitur. l. fin. de hæred. instit.

Causæ appellatio intelligitur de propinqua. c. de cætero. ubi glos. j. & Panor. *de homicid.*

Causa cognoscitur ab effectu. l. non codicillum. C. *de testa.*

Causa sine effectu esse non potest. l. hæc stipulatio. §. diuus. ut leg. nomi. caue. l. non cogendum. §. fin. de procur.

Causa semel finita amplius instaurari nõ debet.

debet.l.postquam liti. C. de pact.

Cessante causa cessat effectus. l. adigere. §.quamuis. de iur.patron.c.cum cessante.extra.de appellat.

Cessante causa impedimenti, cessat impedimentum.l.si chorus.§.pen.& fin.de legat.iij.l.liberorum.§.Pomponius. de his qui not.infam.

Cessante causa priuilegij cessat priuilegium.l. Titia Seio.§.usuras.de lega.ij.

Cessante causa dilationis cessat dilatio.l. si quis hæres. de acquir.hæred.

Cessante causa termini, cessat & terminus.l.fin.ad leg.Falcid.Panor.in c. si. in princ.extra loca.

Quicquid est causa causæ, est causa causati.l.& si amicis. ad l. Iul.de adult.

Omne ius potentius est in causa quàm in causato.l. digna uox. C.de legi. Paul. consil. CXXIX. uol.j.

Fauor causæ superat fauorem rei. l. inter pares. de re iudic.c.fin. extra. eod.tit.

Subl

Sublata causa tollitur effectus. l. tutores. §.curatores.de admin. tut.

Idem iudicamus de causa causante effectum, quod de ipso effectu. l.nihil interest.ad l.Cornel.de sica.l.quominus. de flumi.

Defectus causæ finalis uitiat dispositionem.l.fin.de testam.tutel.l.fin.de hæred. instit.

Dictum determinatur secundũ suam causam.l.ita autem.in prin.de admin.tut. l.cùm pater.§.dulcißimis. de legat.ij.

Quando uerba dispositionis sunt ambigua, causa disponendi inspicienda est. l.uxorem.in princ.de legat.iij.

Ex causa receditur à uoluntate testatoris.l.utilitatem.de confirm. tut.l.iij.§. quamuis. & ibi Bart.not. de admin tutor.

Diuisa causa diuiditur effectus.l.scia mutuam.de usu.

Quando concurrunt duæ causæ, una quæ

nocet,

nocet, altera quæ prodest, attenditur illa quæ nocet.l.iij.§.fin. & ibi Bart. *ad Syllan.*

*Concurrentibus causa quæ nocet & quæ prodest, attenditur potentior, & altera cedit.l.iij.§.si quis palàm.de iur.fisci.*Ias.*in l.si mater.*C.*de inoffi.testa.*

Quando concurrunt duæ causæ, una permittens, altera prohibens, attenditur prohibitiua.l.si non lex. de hæred.instit.l.si quis in graui.§. fin. ad Syllan.

Scire est rem per causam cognoscere. l. scire leges. de legi.

Quæcunque ab eadem causa efficiente ad eundem effectum producuntur, sunt paris uirtutis & potētiæ.l. de quibus. & ibi notant Bald. & Ias.*de legi.*

Diuersitas causarum, diuersitatem specierum inducit. l. conuentionum. in princ.de pact.l.iij.§.genera.de acquirend. possess.

Finita causa naturali, attenditur accidentalis.

talis.l.j.C.de cura.furi.

Qui causam damni dat, damnum dedisse uidetur.l.qui occiderit. §.in hac. ad l. Aquil. l.nihil interest.ad leg. Cornel. de sicar.

Qui habet potestatem super causam, habet etiam super causatum. l.de accessionibus.§.j.de diuer.& tempo. præscript.Portius insti.de bonor.possess.§. quos autẽ. authen.ingreßi. C.de sacr. sanct. Eccles.

Cessante causa non cessat effectus iam cõsumatus.l.fin. in prin.unde lib.l.sancimus.C.de admin.tut.

Sola remotio causæ actus sublatiuæ actum non reintegrat.l.militis.§.fin.de mili. testa.l.ij.C.de posth. hæred.instit.

Quoties idem actus ex pluribus causis fieri potuit in dubio, censetur ex causa permissa factus, & non ex probibita. §.qui autem insti.de excus.tut. Innoc. in c.in præsentia.de renun.

Vna & eadem causa non operatur circa diuersos effectus. l. quod Labeo. ubi Bart. not. de compensatio.

Vna & eadem causa diuersis respectibus, diuersos, uel etiam contrarios operatur effectus. l. si finita. §. Iulianus. de damn. infect.

Res transit cum sua causa. l. si conuenerit. §. si fundus. de pign. actio. l. alienatio. de contrahen. emptio.

Attenditur causa efficiens, non instrumentalis. l. qui mihi donatum. de donat.

Prius de causa quàm de modo quærendũ est. l. j. de do. exceptio.

In causato plus uirtutis esse non potest, quàm ei ab influentia suæ causæ procedat. c. j. §. hoc autem. qui feud. dar. possunt.

Expreßio causati tacitam suæ causæ expreßionẽ inducit. l. j. in princ. de eden. Bald. in l. si de proprietate. col. j. C. si à non compe. iud.

Ex

Ex causa de nouo superueniente, licitum est ab omni dispositione recedere. c.nõ debet.de consangui.& affin.c. suggestum.de deci.l.de ætate.§.quòd autem. de interroga. actio.Ancharan. consil. LXXXIII. prima fácie.Deci.consi. CCCXXXV. uiso consilio.uol.ij.

Effectus in consequentiam resultans, regulam communem non lædit.l.si is qui duos.de lib.legat.l.j. de autor.tut.

Effectus non debet attribui causæ,qua remota idem subesset effectus.l.antepen. ex quib.caus.maio.

Quando ad eundem effectum concurrunt causa contingens & necessaria, attenditur necessaria, non contingens. l. conditionibus pupillus. de condit. & demonstrat.

Causa quæ per se sola nihil efficit,etiã in concursu alterius non consideratur. Bald. in c.j.de gradi.succes.in feud. Angel.in l.j.§.solent.quãdo appel.sit.

In

Inducta ad unum effectum, non debent alium, præsertim cõtrarium, effectum operari. l. pro hærede. & ibi not. Bal. de acquir. heredi.

Duæ specialitates nunquam tolerantur ad eundem effectum inducendum. l. j. C. de dot. promiss. Corne. consil. 228. uiso puncto. colum. j. uersicul. & insuper. uol. iij.

Ad inducendum effectum in passum uel suscipientem materiam, uirtus & potentia causæ efficiẽtis inspici debet. Nam causa finita effectum infinitum producere non potest: & potentia causæ limitata, limitatum parit effectum. l. si arrogator. de adop. l. iurisperitos. §. cum oriundus. de excus. tut. l. pupillo. de tutor. & cura. Alex. in consi. 128. cõsideratis. col. j. uersic. pro hoc. uol. j.

Correctio.

LEgum correctio omnino uitanda est. l. præcipimus. in fi. C. de appell.

Subita correctio non præsumitur.l.non ad ea.de condit.& demonst. contra l.stichus imò Pamphilus.de manu.testa.

Melius est scipsum corrigere, quàm ab alio corrigi.§.j.in auth.de nupt. auth. ut frat.fil.in prin.ubi glos.

Potius præsumitur correctio quàm superfluitas.gloss.fi.in c.quanquam. de usu. in vj.

Quod expreßè non corrigitur, stare minimè prohibetur.l.sancimus. C.de testamen.

Correctio non inducitur, nisi quatenus in iure expressum reperitur.§. cum igitur.uersi.nec est lex.in auth.de non eligen.secun.nuben.

Lex quæ nõ inuenitur expreßè correcta, antiquæ dimittitur figuræ. glos.fin. in auth.de adminiſt.in sac.

Nisi expreßè ius antiquũ corrigatur, remanet simul cum nouo.gl.in c.de multa.in fi.gl.magnæ.de præben.

Per

Per subauditos intellectus non inducitur legum correctio.gl.sing.in c.cupiētes. in uerbo,petere.de elect.in vj.

Argumentum à contrario sensu non sumitur ad iuris correctionem,nisi quando in sensu directo superfluum foret. l.nulla.iunc.authen.diaconissam. C.de episc.& cler.

Lex noua generaliter corrigens,non porrigitur ad casus à lege ueteri specialiter diffinitos.l.sciendum.qui satisd.cogan.iunc.auth.offeratur.C.de lit.contest.Ias.in auth. ex causa.col.v.C.de lib.præter.

Lex corrigens, debet intelligi secundum terminos legis correctæ.§.fin.in auth. de fil.ante dota.instru.nat.

Quando duo casus à lege ueteri parificantur,lex noua corrigens in uno extenditur ad alterum.glos. in l. quod uerò. de legi.Bart. & alij in l.marcellus. in prin.ad trebell.

In correctorijs etiam ex identitate uel maioritate rationis non expressæ non fit extensio.l.si uerò. §.de uiro.sol.matr. doct.communiter. in auth. quas actiones.C.de sac.san.eccl.

Quando ratio est expressa in lege corrigente, uel unica tantum potest aßignari, tunc ex identitate rationis licita est extensio: quoniam non dicitur propriè extensio, sed uera legis dispositio.l.milites agrum. de re milita. l.his solis. C. de reuocã.dona. Ias.in auth.non licet. C.de libe.præte.

In correctorijs & pœnalibus, simul etiã ex maioritate rationis, expreße nõ fit extensio.glos. communiter approbata in clem.ut hi qui.in uerbo, distributionem.& in clem.ij.in uerbo, in eisdem. de æta.& qualita.

Vbi agitur de fauore animæ, etiam in correctorijs & pœna lib. fit extensio. gl. not.in c.sciant cũcti.& in c.fi.de elec. in vj.

in vj. Ioan.and. in c. ex tenore. extrà, qui fil. sint leg.

Quando ius corrigens taxatiue loquitur. etiam ex identitate rationis, expressè non fit extensio. docto. communiter in d. auth. quas actiones. C. de sac. san. ecclesi. per text. in auth. hæc constitutio innouat. ubi gl. in rub.

Correctio expressè facta in uno correlatiuorum, extenditur ad aliud. l. fina. in prin. ubi gl. Bar. et doc. C. de indic. uid. toll. gl. in l. per interuallum. de iud.

Correcto uno de connexis, corrigitur & alterũ. c. translato. extrà, de constitut.

Absurdũ est in alio uelle corrigere, quod in seipso uigere conspicitur. l. si uxor. §. iudex: de adult. l. in arenam. §. fin. C. de inoffi. testa.

Corrigens corrigitur, & ad pristinum statum ius reducitur. l. quoniam prætе ritæ. in prin. C. de secun. nup.

Peccati uenia non datur, nisi correcto.

cap.peccati.de reg.iur.in vj.

Lex correctoria in uno casu corrigēs, extenditur ad alios qui sub lata significatione comprehendi possunt.glo.ord.in clem.j.in uerbo, eligatur.de elec.Alexan.in l.ij.de leg.j.

Potius præsumitur correctio, quàm uerborū impropriatio. l.stichus imò Pamphilus.de fideicom.liberta.

Determinatio.

VNa determinatio respiciēs plura determinabilia, uniformiter omnia determinat.l.iam hoc iure.de uulga.l. quanuis.C.de impube.

Dictum determinatur secundū suam causam.l.ita autem.de admini.tuto.

Quotiescunque duo uocabula ueniunt ad determinationem eiusdē uerbi uel participij, debent uniformiter intelligi, ut simul & eodem tempore operentur. l.fina.C.de senten. & interlocu.omn. iud.Ias.in l.cōtra maiores.circa prin.

C.de

C.de inoffi.testa.

Vna determinatio respiciens plura determinabilia diuersæ rationis & naturæ, nõ æqualiter omnia, sed singula secundum propriam cuiusque naturam determinat.c.ex literis.ubi Cardi.de rescrip. And.Sicu.in consi.17. clemẽtissimi.col.antepe. uol.ij.Bar. in l.Titia. §.Titia.de leg.ij.Soci.consil.191.col. antepe.uol.j.

Quotiescunq; reperiuntur duo uel plura adeò connexa, quòd unicam exigunt determinationẽ,tũc determinatio fieri debet, habito respectu ad dignius & principalius.c.trãslato.de cõsti.l.& si non sunt.§.perueniamus.de au.& ar. lega.Bart.in l.j.C.de colleg.Illyri.

Idem uerbũ ad duo diuersa relatũ,utrunque in suo statu determinat.l.ij.ubi gl. ordi.in uerbo,manumitti.de offi. proconsul.glos.magna.& ibi doct.in l.gallus.§.j.de lib.& posthu.

Ex decisione casus magis dubij, minus dubius pariter determinatur. l. qui testamento. in princ. uersic. ergo & frater poterit. de testa.

Vnica determinatio ratione maioris fauoris, inæqualiter determinat. l. si ita scriptum fuerit. de manu. testa. Alex. cōsi. 50. uiso. col. j. uol. iiij.

Vnum determinabilium nunquam determinat aliud. l. antepe. §. si quis aduentu. & ibi not. Bart. ui bono. rapt.

In dispositione hominis uoluntaria, unica determinatio uniformiter in omnibus operatur: secus in necessaria uel legali. doct. communiter in d. l. iam hoc iure. in fin. de uulga. & d. l. gallus. §. j. in glos. magna. de lib. & posth.

Dispositio.

DIspositio facta in uno coniunctorum, ad reliquum extenditur. l. ancillæ. C. de furtis.

Dispositio eo loco facta uidetur, in quem

eius

eius confertur effectus. l. contraxisse. de actio. & oblig.

Dispositio generalis non comprehendit casum specialiter diffinitũ. l. doli clausula. de stipulat. l. cùm in testamento. §. fin. de hære. insti. l. seruo manumisso. de pecul. lega.

Dispositio generalis omnes casus includit, dato quòd maior sit ratio in uno, quàm in alio. l. j. §. quod autem. de alea. lu. & aleato.

Dispositio specialis derogat generali. l. Titia. j. §. pen. de lega. ij.

Dispositio magis specialis, derogat minus speciali. l. seruo manumisso. de pecul. lega.

Dispositioni generali per minus generalem derogatur. l. uxorem. §. codicillis. de lega. iij.

Dispositio quantumcunq; generalis, non extenditur ad incogitata. l. cùm Aquiliana. de transact. Roma. consil. 294.

hæc confeßio. circa fin.

Diſpoſitio generalis, includit caſus etiam priuilegiatos. l. in fraudem. §. fina. de mili. teſtam.

Diſpoſitio de aliquo actu facta, nõ ad neceſſarium, ſed uoluntarium actum refertur. l. peto. §. prædium. de leg. ij. cùm fidei. de fideicom. lib.

Diſpoſitio facta ſub nomine appellatiuo, ſublato illo nomine non operatur. l. ſi antequàm. de dona. inter uir. & uxo.

Diſpoſitio generalis continens extenſionem actus iam conceßi, nõ reſtringitur ad habilitatem. l. j. §. nuntiatio. de no. ope. nunt. l. iij. §. j. in fi. de tutel. Iaſ. in l. j. col. ij. C. de ſac. ſanc. eccle.

Diſpoſitio realis plenius prouidet quàm perſonalis. l. iuriſgentium. §. pactorũ. de pact. l. ſi neceſſarias. §. de uendendo. de pigno. act.

Diſpoſitio negatiua trahitur in infinitũ. gloſ. fina. in l. hoc genus. de conditio.

& de

& demostrationibus.
Dispositio respiciens personas, specialior est quàm quae res uel causas intuetur. Bald. in l. gallus. §. ille casus. col. pen. de libe. & posthu. Deci. in consi. 147 col. penul. uol. j.
Ex duabus dispositionibus specialibus illa specialior est, & praeualet, in qua est maior ratio specialitatis. Bal. in l. hac cõsultißima. col. j. C. qui testa. fac. pos.
Dispositio omnis ita intelligi debet, ne sibi cõtradicere uideatur. c. inter dilectos. §. caeterùm. de fid. instru.
Dispositio legis & hominis aequiparatur. l. si in testamento. in fin. de uulga.
Dispositio legis magis ultimae uoluntati quàm contractui comparatur. Alex. in l. ea demum. C. de collatio.
Dispositio limitata secundùm limites adiectae rationis extenditur. l. nomen. §. fin. de lega. iij. l. regula. §. fi. de iur. & fac. ignor.

Diſpoſitio prohibitiua potẽtior eſt permiſſiua. l. alienatum. de uerbo. ſigni. iunct. l. filiusfamiliâs. §. fi. de donatio. glo. in l. hoc genus. de condict. & demonſtra.

Diſpoſitio potius iudicãda eſt ſuperflua, quàm iniqua. gloſ. & doct. in l. fi. §. in computatione. in fi. C. de iur. deli. Bal. in l. terminato. C. de fruc. & lit. expẽ.

Diſpoſitio loquens de tali, uerificatur in incipiente fieri tale. l. & ſi non ſint, §. quid ergo. de aur. & argen. legã.

Diſpoſitio etiam fauorabilis in caſu prohibito facta non confirmatur, licet perueniat ad caſum permiſſum. l. ſi ſeruo, qui & à quib.

Diſpoſitio hominis nõ æquè facilè extẽditur ac diſpoſitio legis. c. ſuſceptũ. de reſcript. in vj. c. cùm illis. de præb. in vj.

Diſponens & diſpoſitũ ſe ſub eodẽ genere non cõpatiuntur. l. fi. de fund. inſtr. Din. in c. mora. de re iud. in vj.

Diſpoſitum in uno correlatiuorũ, cẽſetur diſp

dispositum & in altero.l.fi.C.de indi. uidu.tollen.l.fi.ubi Bar. de acceptila. latè Deci. in l. j. C. de in ius uocand.
Dispositū de aliquo ut tali,nō trahitur ad illud simpliciter consideratum. l. item eorum.in princ.quod cuiusq; uniuersi. nomi. l. debitor. §.fi. ad Trebellian.
Cui nō couenïunt uerba,non conuenit dispositio.l.iiij.§.toties.de dam. infect.l. quod constitutum.de mili.testam.
Dispositio generalis,quæ non potest uerificari nisi in una specie, censetur specialis. l. si optio.de optio.lega. l.ij.de libe.& posthu.
Licet uerba ex toto non conueniant,si tamen effectus aliqualiter conuenit, habet locum dispositio. glos.not.in clem. uni. in uerbo censura. de usu. Socin. consi.71.col. iij. uolu.j. Deci.in c.nouit.in fi.prin.col.de iud.
Vbi remanet eadem causa & substantia, licet aliquod accidēs uarietur,non uariatur

riatur diſpoſitio. c. inter corporalia. ubi Abb. de transla. epiſco.

Illud habetur pro diſpoſito, quod ueriſimiliter diſpoſitum fuiſſet, ſi de eo fuiſſent diſponentes interrogati. gloſ. ulti. in l. tale pactum. in fin. de pact. l. Titius. §. Lucius. de lib. & poſth.

Diſpoſitio exorbitãs nõ debet extẽdi ultra caſum ſpecialiter expreſſum. l. ſi ſeruum. §. non dixit prætor. de acqui. hær. l. conſtitutionibus. ad municipal.

Diſpoſitio ſimpliciter facta, intelligitur facta eo caſu, quo de iure fieri poteſt. l. gallus. §. quidam recte. & ibi Iaſon in ij. not. de liber. & poſthum.

Omnis diſpoſitio ita ſanè intelligenda eſt, ut abſurditas excludatur. l. de pupillo. §. ſi quis fortè. de no. oper. nuntia. l. penul. ad exhib.

Qualitas adiecta diſpoſitioni, quæ in caſu de quo agitur non conſideratur, non auget effectum ipſius diſpoſitionis. l. j.

C. de

C. de legiti. hær. Bald. in c. j. de gradi. succe. in feudo.

Omnis dispositio quantuncunq; generalis restringenda est, ne quis indebitè damnum patiatur. l. ij. C. de noxal.

In generali dispositione odiosi & inimici non comprehenduntur. l. lucius. §. lucius titius. de legat. ij.

Dispositio hominis, licet extendatur. de casu ad casum, nō tamen de persona ad personam. l. si quis ita. §. pen. de testa. tutel. Arct. in l. gallus. §. & quid si tantum, circa princ. de lib. & posthu.

In odiosis dispositio facta de simplicibus, casum mistum non comprehendit. l. uim passam. §. præscriptione. de adulte. l. hoc legatum. de lega. iij.

Dispositio loquens in casu uero, extenditur etiam ad casum fictum. l. gallus. §. & quid si tantum. de libe. & posthu. l. j. §. lex falcidia. ad l. falcid.

Dispositio facta ratione alicuius præsuppo-

posi

positi, locum non habet nisi præsuppositum uerificetur. glos. & doct. in l. mancipia. in uerbo ad uocandum. C. de ser. fugi. tex. est in l. lucius titius test. de ficom. libert.

Extensio.

EX idẽtitate rationis, de stricta significatione uocabuli, ad latã fit extensio. glos. ordi. in auth. ut hi qui oblig. in princ. in uerbo ad curationem. & ibi not. Ange. l. filium habeo, ad Macedo. glo. in c. j. de tempo. ordi. in vj.

Dispositio hominis non tã facilè extenditur, quàm dispositio legis. c. susceptũ. de rescrip. in vj. c. cum illis. de præben. in vj. est suprà in uerbo, dispositio.

A ratione, quæ cõsideratur fauore agnationis, nõ fit extẽsio de una persona ad aliã. Bal. in l. sed & milites. de excus. tut. Dec. consi. 287. in ciutate. num. x.

Vbi agitur de pœna imposita à testatore, non

*non sit extensio de uno casu ad alium. l.pater seuerinã.in prin. & ibi.*Bar. *not. de conditio, & demonstra.*

Dispositio facta in fauorẽ aliquorum, ad alios non extenditur. Dec.*consi.287. in ciuitate. col.iij.uersi.2.propius.*

*Dispositio facta in uno casu, ad aliũ similẽ extenditur, ex uerisimili & tacita mente disponẽtis.§.*Titius.*l.lucius.ubi* Bar.*de lib.& posth. l.fi.*C.*de posthu. hære. insti. glos.in l.tale pactum. in fi. de pact.est suprà in uerbo, dispositio.*

Quotiescũq; idem uerbum à lege sæpius exprimitur, non potest fieri extensio ad aliud quàm nominatũ. glo. in cle.j. in uerbo diœcesanis.de iur.patr.quam extollit Ias.*in l.si constante. col. xiiij. uersi.iiij.limita.solut.matrimo.*

Quod nullum est, extendi non potest.l.j. & ij. de iudicib. l.sed si manente. de precario.

Dictum etiam limitatum extenditur per

In correctorijs etiam ex identitate uel maioritate rationis non expressæ non fit extensio.l.si uerò. §.de uiro.sol.matr. doct.communiter. in auth. quas actiones.C.de sac.san.eccl.

Quando ratio est expressa in lege corrigente, uel unica tantum potest aßignari, tunc ex identitate rationis licita est extensio: quoniam non dicitur propriè extensio, sed uera legis dispositio.l.milites agrum. de re milita. l.his solis. C. de reuocã.dona. Ias.in auth.non licet. C.de libe.præte.

In correctorijs & pœnalibus, simul etiã ex maioritate rationis, expreße nõ fit extensio.glos. communiter approbata in clem.ut hi qui.in uerbo, distributionem.& in clem.ij.in uerbo, in eisdem. de æta.& qualita.

Vbi agitur de fauore animæ, etiam in correctorijs & pœna lib. fit extensio. gl. not.in c.sciant cũcti.& in c.fi.de elec. in vj.

in vj. Ioan.and. in c.ex tenore.extrà, qui fil.sint leg.

Quando ius corrigens taxatiue loquitur, etiam ex identitate rationis, expresse non fit extensio.docto.communiter in d.auth.quas actiones.C.de sac.san.eccles.per text. in auth. hæc constitutio innouat.ubi gl.in rub.

Correctio expreßè facta in uno correlatiuorum, extenditur ad aliud. l.fina.in prin.ubi gl.Bar.et doc.C.de indic.uid. toll.gl.in l.per interuallum.de iud.

Correcto uno de connexis, corrigitur & alterũ.c.translato.extrà, de constitut.

Absurdũ est in alio uelle corrigere, quod in seipso uigere conspicitur. l.si uxor. §.iudex:de adult.l.in arenam.§.fin.C. de inoffi.testa.

Corrigens non corrigitur, & ad pristinum statum ius reducitur. l.quoniam prætẽ ritæ.in prin.C.de secun.nup.

Peccati uenia non datur, nisi correcto.

cap.peccati.de reg.iur.in vj.

Lex *correctoria in uno casu corrigẽs,extenditur ad alios qui sub lata significatione comprehendi possunt.glo.ord.in clem.j.in uerbo;eligatur.de elec.*Alexan.*in l.ij.de leg.j.*

Potius *præsumitur correctio, quàm uerborũ impropriatio. l.stichus imò* Pamphilus.*de fideicom.liberta.*

Determinatio.

V*Na determinatio respiciẽs plura determinabilia, uniformiter omnia determinat.l.iam hoc iure.de uulga.l. quamuis.*C.*de impube.*

Dictum *determinatur secundũ suam causam.l.ita autem.de admini.tuto.*

Quotiescunque *duo uocabula ueniunt ad determinationem eiusdẽ uerbi uel participij,debent uniformiter intelligi, ut simul & eodem tempore operentur. l.fina.*C.*de senten. & interlocu.omn. iud.*Ias.*in l.cõtra maiores. circa prin.*

C.de

C.de inoffi.testa.

Vna determinatio respiciens plura determinabilia diuersæ rationis & naturæ, nõ æqualiter omnia, sed singula secundum propriam cuiusque naturam determinat.c.ex literis.ubi Cardi.de rescrip.And.Sicu.in consi.17.clemẽtissimi.col.antepe.uol.ij.Bar.in l.Titia.§.Titia.de leg.ij.Soci.consil.191.col.antepe.uol.j.

Quotiescunq; reperiuntur duo uel plura adeò connexa, quòd unicam exigunt determinationẽ, tũc determinatio fieri debet, habito respectu ad dignius & principalius.c.trãslato.de cõsti.l.& si non sunt.§.perueniamus.de au.& ar.lega.Bart.in l.j.C.de colleg.Illyri.

Idem uerbũ ad duo diuersa relatũ, utrunque in suo statu determinat.l.ij.ubi gl.ordi.in uerbo, manumitti.de offi.proconsul.glos.magna.& ibi doct.in l.gallus.§.j.de lib.& posthu.

Ex decisione casus magis dubij, minus dubius pariter determinatur. l. qui testamento. in princ. uersic. ergo & frater poterit. de testa.

Vnica determinatio ratione maioris fauoris, inæqualiter determinat. l. si ita scriptum fuerit. de manu. testa. Alex. cõsi. 50. uiso. col. j. uol. iiij.

Vnum determinabilium nunquam determinat aliud. l. antepe. §. si quis aduentu. & ibi not. Bart. ui bono. rapt.

In dispositione hominis uoluntaria, unica determinatio uniformiter in omnibus operatur: secus in necessaria uel legali. doct. communiter in d. l. iam hoc iure. in fin. de uulga. & d. l. gallus. §. j. in glos. magna. de lib. & posth.

Dispositio.

Dispositio facta in uno coniunctorum, ad reliquum extenditur. l. ancillæ. C. de furtis.

Dispositio eo loco facta uidetur, in quem eius

eius confertur effectus. l. contraxisse. de actio. & oblig.

Dispositio generalis non comprehendit casum specialiter diffinitū. l. doli clausula. de stipulat. l. cùm in testamento. §. fin. de hære. insti. l. seruo manumisso. de pecul. lega.

Dispositio generalis omnes casus includit, dato quòd maior sit ratio in uno, quàm in alio. l. j. §. quod autem. de ale. lu. & aleato.

Dispositio specialis derogat generali. l. Titia. j. §. pen. de lega. ij.

Dispositio magis specialis, derogat minus speciali. l. seruo manumisso. de pecul. lega.

Dispositioni generali per minus generalem derogatur. l. uxorem. §. codicillis. de lega. iij.

Dispositio quantumcunq; generalis, non extenditur ad incogitata. l. cùm Aquiliana. de transact. Roma. consil. 294.

hæc confeßio.circa fin.

Diſpoſitio generalis,includit caſus etiam priuilegiatos.l.in fraudem.§. fina. de mili.teſtam.

Diſpoſitio de aliquo actu facta,nõ ad neceſſarium, ſed uoluntarium actum refertur.l.peto.§.prædium.de leg.ij.cùm fidei.de fideicom.lib.

Diſpoſitio facta ſub nomine appellatiuo, ſublato illo nomine non operatur.l. ſi antequàm.de dona.inter uir. & uxo.

Diſpoſitio generalis continens extenſionem actus iam conceßi,nõ reſtringitur ad habilitatem.l. j.§. nuntiatio. de no. ope.nunt.l.iij.§. j.in fi. de tutel.Iaſ.in l.j.col.ij.C.de ſac.ſanc.eccle.

Diſpoſitio realis plenius prouidet quàm perſonalis. l.iuriſgentium. §.pactorũ. de pact.l.ſi neceſſarias.§.de uendendo. de pigno.act.

Diſpoſitio negatiua trahitur in infinitũ. gloſ.fina. in l.hoc genus.de conditio. & de

& demostrationibus.

Dispositio respiciens personas, specialior est quàm quæ res uel causas intuetur. Bald. in l. gallus. §. ille casus. col. pen. de libe. & posthu. Deci. in consi. 147 col. penul. uol. j.

Ex duabus dispositionibus specialibus illa specialior est, & præualet, in qua est maior ratio specialitatis. Bal. in l. hac cõsultissima. col. j. C. qui testa. fac. pos.

Dispositio omnis ita intelligi debet, ne sibi cõtradicere uideatur. c. inter dilectos. §. cæterùm. de fid. instru.

Dispositio legis & hominis æquiparatur. l. si in testamento. in fin. de uulga.

Dispositio legis magis ultimæ uoluntati quàm contractui comparatur. Alex. in l. eã demum. C. de collatio.

Dispositio limitata secundùm limites adiectæ rationis extenditur. l. nomen. §. fin. de lega. iij. l. regula. §. fi. de iur. & fac. ignor.

Dispositio prohibitiua potẽtior est permissiua.l.alienatum.de uerbo.signi.iunct. l.filiusfamiliâs. §.fi.de donatio.glo.in l.hoc genus.de condict. & demonstra.

Dispositio potius iudicãda est superflua, quàm iniqua. glos. & doct.in l. fi.§.in computatione.in fi. C.de iur.deli.Bal. in l.terminato.C.de fruc.& lit. expẽ.

Dispositio loquens de tali, uerificatur in incipiente fieri tale.l.& si non sint,§. quid ergo.de aur.& argen.legã.

Dispositio etiam fauorabilis in casu prohibito facta non confirmatur, licet perueniat ad casum permissum. l. si seruo,qui & à quib.

Dispositio hominis nõ æquè facilè extẽditur ac dispositio legis.c.susceptũ.de rescript. in vj.c.cùm illis.de præb.in vj.

Disponens & dispositũ se sub eodẽ genere non cõpatiuntur. l.fi.de fund.instr. Din.in c.mora.de re iud.in vj.

Dispositum in uno correlatiuorũ, cẽsetur disp

dispositum & in altero.l.fi.C.de indi. uidu.tollen.l.fi.ubi Bar. de acceptila. latè Deci. in l. j. C. de in ius uocand.

Dispositũ de aliquo ut tali, nõ trahitur ad illud simpliciter consideratum. l. item eorum. in princ. quod cuiusq; uniuersi. nomi. l. debitor. §. fi. ad Trebellian.

Cui nõ cõueniunt uerba, non conuenit dispositio. l. iiij. §. toties. de dam. infect. l. quod constitutum. de mili. testam.

Dispositio generalis, quæ non potest uerificari nisi in una specie, censetur specialis. l. si optio. de optio. lega. l. ij. de libe. & posthu.

Licet uerba ex toto non conueniant, si tamen effectus aliqualiter conuenit, habet locum dispositio. glos. not. in clem. uni. in uerbo censura. de usu. Socin. consi. 71. col. iij. uolu. j. Deci. in c. nouit. in fi. prin. col. de iud.

Vbi remanet eadem causa & substantia, licet aliquod accidẽs uarietur, non uariatur

riatur dispositio. c. inter corporalia. ubi Abb. de transla. episco.

Illud habetur pro disposito, quod uerisimiliter dispositum fuisset, si de eo fuissent disponentes interrogati. glos. ulti. in l. tale pactum. in fin. de pact. l. Titius. §. Lucius. de lib. & posth.

Dispositio exorbitãs nõ debet extẽdi ultra casum specialiter expressum. l. si seruum. §. non dixit prætor. de acqui. hær. l. constitutionibus. ad municipal.

Dispositio simpliciter facta, intelligitur facta eo casu, quo de iure fieri potest. l. gallus. §. quidam recte. & ibi Iason in ij. not. de liber. & posthum.

Omnis dispositio ita sanè intelligenda est, ut absurditas excludatur. l. de pupillo. §. si quis forte. de no. oper. nuntia. l. penul. ad exhib.

Qualitas adiecta dispositioni, quæ in casu de quo agitur non consideratur, non auget effectum ipsius dispositionis. l. j.

C. de

C.de legiti. hær.Bald.in c.j.de gradi. ſucce.in feudo.

Omnis diſpoſitio quantuncunq; generalis reſtringenda eſt,ne quis indebitè damnum patiatur.l.ij.C.de noxal.

In generali diſpoſitione odioſi & inimici non comprehenduntur. l. lucius. §. lucius titius.de legat.ij.

Diſpoſitio hominis, licet extendatur. de caſu ad caſum,nõ tamen de perſona ad perſonam.l.ſi quis ita. §.pen.de teſta. tutel.Aret.in l.gallus. §.& quid ſi tantum,circa princ.de lib.& poſthu.

In odioſis diſpoſitio facta de ſimplicibus, caſum miſtum non comprehendit. l. uim paſſam.§.præſcriptione.de adul. te.l.hoc legatum.de lega.iij.

Diſpoſitio loquens in caſu uero, extenditur etiam ad caſum fictum.l.gallus. §. & quid ſi tantum de libe. & poſthu. l.j.§.lex falcidia.ad l.falcid.

Diſpoſitio facta ratione alicuius præſuppoſi

positi, locum non habet nisi præsuppositum uerificetur. glos. & doct. in l. mancipia. in uerbo ad uocandum. C. de ser. fugi. tex. est in l. lucius titius test. de ficom. libert.

Extensio.

E X idẽtitate rationis, de stricta significatione uocabuli, ad latã fit extensio. glos. ordi. in auth. ut hi qui oblig. in princ. in uerbo ad curationem. & ibi not. Ange. l. filium habeo, ad Macedo. glo. in c. j. de tempo. ordi. in vj.

Dispositio hominis non tã facilè extenditur, quàm dispositio legis. c. susceptũ. de rescrip. in vj. c. cum illis. de præben. in vj. est suprà in uerbo, dispositio.

A ratione, quæ cõsideratur fauore agnationis, nõ fit extẽsio de una persona ad aliã. Bal. in l. sed & milites. de excus. tut. Dec. consi. 287. in ciutate. num. x.

Vbi agitur de pœna imposita à testatore, non

non sit extensio de uno casu ad alium. l.pater seuerinã.in prin. & ibi.Bar. not.de conditio,& demonstra.

Dispositio facta in fauorẽ aliquorum, ad alios non extenditur. Dec.consi.287. in ciuitate. col.iij.uersi.2.propius.

Dispositio facta in uno casu,ad aliũ similẽ extenditur, ex uerisimili & tacita mente disponẽtis. §.Titius.l.lucius.ubi Bar.de lib.& posth. l.fi.C.de posthu. hære. insti. glos.in l.tale pactum. in fi. de pact.est suprà in uerbo, dispositio.

Quotiescũq; idem uerbum à lege sæpius exprimitur, non potest fieri extensio ad aliud quàm nominatũ. glo. in cle. j. in uerbo diœcesanis.de iur.patr.quam extollit Ias.in l.si constante. col. xiiij. uersi.iiij.limita.solut.matrimo.

Quod nullum est, extendi non potest.l.j. & ij. de iudicib. l.sed si manente. de precario.

Dictum etiam limitatum extenditur per

u

rationem. l.nomen. §. fi.de lega.iij.l. regula.§.fi.de iu. & fac. igno.

Etiam ex tacita & uerisimili mente dispo nẽtis,de persona ad personam non fit extẽsio.l.si quis ita.§.pe.de testa.tute. est dictum Areti.cõmuniter approbatum secundum.Dec.consi.287.col.iij. & consil. 377. col. j.uer.quia ad hoc respondetur.

In fictionibus non fit extensio. l. pater.§. fi.cum ibi not.de capti. l.lex cornelia. cum glo.de uulga. Alex.consil.10.uidetur.col.ij.uol.j.

Tacita dispositio non extenditur. glos. in l. j. §.sed uidendum. de successo.edict. glos.in clem.sæpè.in uerbo, partibus. de uerb. signi.

Quando actus potest aliquid operari,nũquam extenditur in alterius præiudicium. sed ubi esset omnino nullus, tunc nullius præiudicio,considerato solo fauore disponẽtis,extenditur ut ali-

quid

quid operetur doctri. Bar. in l. scæuola. in ultima oppo. ad trebelli.

Extensum non est maioris uirtutis, quàm id ad quod extenditur. l. j. & ij. de iud.

In pœnalibus non fit extensio. l. pater seuerinam. ubi Bar. de conditio. & demonstration. Bal. in l. cùm proponas. C. de hære. insti.

De persona ad personam non fit extensio. l. si unus. §. ante omnia. de pact. l. gallus. §. idem credendum. ubi Areti. de lib. & posthu.

In odiosis & pœnalibus, etiã ex idẽtitate uel maioritate rationis nõ fit extẽsio. est communis reg. secundum Ias. in l. cùm quidã. col. penul. de lib. & posth. quæ multipliciter fallit, ut ibi per cũ.

In correctorijs non fit extensio. l. si uerò. §. de uiro. solu. matri.

Quando agitur de fauore publico, iura exorbitantia extẽdũtur ex identitate uel maioritate rationis. Bar. & alij

in l. si cõstāte. in 11. quæst. sol. mat. Bar. in l. quemadmodum. C. de agrico. lib. x.

Prouisio facta in uno casu, ad alios similes extenditur. l. gallus. §. & quid si tantum. ubi doct. de lib. & posthu.

De tempore ad tempus non fit extēsio. l commodissimè. de lib. & posth. l. si ita quis substituerit. de uulga.

In his quæ sunt stricti iuris, casus expressus ad omissum non extēditur. l. quicquid astringendæ. de uerb. oblig.

Exemplum.

EXēpla nō restringūt, sed declarant. l. regula. §. fi. de iu. & fac. ignoran.

Exemplis non est iudicandum, sed legibus. l. nemo. C. de senten. & interlocu. omn. iud.

Exemplum principis sequendum est. l. & hoc Tyberius. de hære. insti. l. titius. ad trebellia.

Exemplum magistri sequendum est. l. an manumittere. de manu uindic.

Mal

Mala exempla non sunt sequenda. l. j. in princ. ad macedo.

Exẽpli positio, est respõdẽtis instructio. l. ut respõsum. C. de trãs. l. precibus. C. de impube. l. exprimere. C. de duob. reis.

Exemplis res fit manifestior. l. prætor. §. iulianus. de collatio. bono.

Doctrinæ gratia unicum exemplum sufficit. l. ita uulneratus. circa fin. ad l. aquil.

Ratione mali exẽpli grauior pœna imponitur. l. omne. §. in acie. de re milita.

Nõ statur exẽplo nisi cõstet de originali. auth. si quis in aliquo. C. de eden.

Vbi deficit exemplar, exemplum deduci non potest. l. in testamento. de conditio. & demon.

Exemplo alterius sæpè docetur homo. l. aut facta. §. fi. de pœnis.

Ea quæ exemplo grauia sunt, tolerari nõ debent. l. si quis aliquid. §. qui abortionis. de pœnis. l. exẽplo. C. de probatio.

l.fin.in fin.C.de his qui latro. occulta.

Quod exempli gratia ponitur, ad omnia similia extenditur.l.damni. la ij. in fi. de damn. infect.

Expressum, Tacitum.

EXpressum facit cessare tacitum. l. cùm ex filio.§.j.de uulg. & pup.

Par est uirtus taciti & expreßi. l. cum quid. si cert.pet.

Expreßio eius quod tacitè inest, nihil operatur.l.iij.de legat.j.l.non rectè.C. de fideiussor.

Expreßio eius quod tacitè inest, per aliũ modum quàm insit, multum operatur.l. si quis Sempronium. & l. Cornelius.de hæred. instit.

Vitiato expresso non uitiatur tacitum æquè principale. l. si fideiussor. in princ.de legat.j.

Potentior est dispositio expressa quàm tacita.l. precibus.C. de impub.

Multa tacitè conceduntur, quæ expreßè fieri

fieri prohibētur. c. cæterùm. extra de iura. cal. l. ij. §. sed quia ueremur. C. eod. tit. l. actus legitimi. de regul. iur. l. illa institutio. iunct. l. si quis Sempronium. de hæred. instit. l. si unus. §. illud. de pact.

Multa expressa nocent, quæ tacita nō obessent. l. nonnunquam. de conditio. & demonstrat.

Frustrà exprimitur, quod tacitè subintelligitur. l. Cornelius. de hæred. instit. l. uerba. de conditio. insti.

Quoties aliquid sub alio tacitè continetur, si illud specialiter exprimatur, non dicitur amplius sub eo contineri. l. doli clausula. de stipulat. l. sanctio legum. de pœn. l. cohæredi. §. qui patrē. de uulgar. & pupil.

Expresso prorogato tacitum non differtur. l. quæro. §. fin. de testa. tutel.

Expressum dicitur etiam quod uerbis generalibus explicatur. l. Lucius. de

uulgar. Bart. in l. j. col. ij. & in l. Centurio. col. j. eod. tit.

Illud quod tacitè subintelligi potest, habetur pro expresso. l. fideicommissa. §. si filio. de leg. iij.

Iuramentum habet uim expreßi. Bald. in l. j. C. commod.

Expreßio tacitè inētium alio modo quàm insint, aliquid operatur. l. si ita legatū. §. j. de legat. j.

Ad annullandum actum idem operatur tacita legis prohibitio quod expressa. Abb. in c. dilectis. ij. de præben.

Illud quod tacitè in uno capitulo intelligitur, ad aliud capitulum nō porrigitur. gloss. Bald. & Alex. in l. j. in uerbo, si quis. quod quisq; iur. Dec. cōs. ccccxvj. in test am. col. antepe. & sequ. uol. iij.

Tacitus intellectus ad incōgrua non porrigitur. l. ut gradatim. §. sed et si lege. de mune. & hon. l. creditor. §. fi. mandati. Signorol. consil. XCVIII. in fi.

Expr

Expreßio non necessaria, licet inepta, actum non uitiat. l. uni. in princ. C. de rei uxor. actio.

Expreßio intrinsecæ conditionis actum non suspendit. l. si decem. de stipulat.

Aliud est quid tacitè contineri, aliud uerbis exprimi. l. si ita legatum. §. j. in fi. de legat. j.

Tacita protestatio à contrario sensu uerborum enuntiatiuorum sumpta, actum sequentem non tollit. l. fin. in prin. & ibi Bart. de legat. ij. doct. in l. ita stipulatus. de uerb. oblig.

In tacitis non cadit repetitio. l. Titia. §. idem respondit. iunct. l. ita stipulatus. in princ. de uerb. oblig. seu stipul.

Factum.

FActa non præsumuntur nisi probentur. l. si emancipati. ubi Ias. C. de coll.

Facta infecta esse non possunt. l. in bello. §. factæ. de capt. & postlim. reuer.

Facta pro infectis haberi possunt. l. non

dubium. C. de legi. l. quòd si minor. §. restitutio. de minor.

Facti appellatione, etiam non factum cõtinetur. §. si uxor. insti. de nupt. l. fin. in fin. de inoffic. testam.

Facta plerunq; etiam prudentißimos fallunt. l. ij. de iur. & fact. ignor.

Pro facto habetur quod proximè futurum est. l. penult. de milit. testam.

Nemo ad factum præcisè obligatur. l. stipulationes nõ diuiduntur. uers. Celsus. de stipul. §. alteri. uers. ergo si quis. instit. de inut. stip. fallit in ultimis uoluntatibus. l. fideicõmissa. §. si. de legat. iij.

Factum alienum promitti nõ potest. l. inter stipulantem. in prin. de stipul. l. sicut reus. de fideiussor.

Factum alienũ alij obesse non debet. l. paterfamiliâs. de hæred. instit.

Facta inter alios, alijs non præiudicant. l. j. & ij. C. res inter ali. acta. &c.

Factum inimici in malam partem accipitur.

pitur. l. athletæ. §. j. de excus. tut.

Factum principis in dubium refricari nõ debet. l. quæris. de nata. resti. Bart. in l. conficiuntur. §. codicilli. de iur. codic.

Ad quæstionem facti non respondet Iurisconsultus. l. eum quem. §. j. de iud.

Non inspicitur factum, sed causa faciendi. l. uerum est. de furt.

Ea quæ sunt facti, nulla iuris constitutione mutantur. l. in bello. §. factæ. de capt. glos. in l. librorum. §. quod tamen Cassius. in uerbo, non continebuntur. de legat. iij. l. j. §. si uir. de acquir. possess.

Legitimè factum nullam pœnam meretur. l. Gracchus. C. de adult. l. qui seruum. de stipu.

Contra factum proprium, nemini uenire conceditur. l. post mortem. de adopt. l. cùm à matre. & ibi not. C. de rei uẽdi.

Ad rescindendum aliquod factum, non potest quis suam uel quasi suam turpitudinem allegare. l. si creditoribus. C. de

ser.

ſer. pign. da. manu. l. tranſactione. C. de tranſact.

Vbi opus eſt facto, uerba non ſufficiunt. l. non omnes. §. fin. de re milit. l. peculium. in fin. princ. de pecu.

Fieri eodem tempore dicitur, quod ſucceſſiuè fit. gloſ. in l. antiqui. in uerbo, eodem tempore. ſi pars hæred. petatur.

Quod quis ex ſuo facto ſentit, ſibi, & nõ alij, debet imputare. l. inter cohæredes. §. quod ex facto. famil. erciſcun.

Facere dicitur, qui cùm poſsit non prohibet. l. adigere. in prin. ubi gl. de iu. pat.

Ex facto alieno, alius onerari non debet. l. in cauſæ. de procur.

Res facti infirmari iure ciuili non poteſt. l. j. §. ſi uir. de acquir. poſſeſs.

Factum eſſe non ſufficit, niſi perduret. l. ſi pro parte. §. uerſum. de in rem uer. pulchrè Angel. *conſil.* XXXIIII.

Multa facta tenẽt, quæ ab initio fieri prohiberentur. l. patre. de his qui ſunt ſui, uel alien. iur.

Quæ dirimunt facta, longè magis impediunt facienda.l. inter stipulantem. §. sacram. de stipul.

Quædam uitiant iam facta, quæ non impediunt facienda. l.non distinguemus. circa princ.& ibi gloss. in uerbo, ferre debet.de arbitr.

Facta sunt potiora uerbis.l.de pupillo. §. meminisse.de oper. no.nuntiat.

Factum procuratum non prodest.l.si seruus legatus.§.j.de legat.j.

Factum contra uoluntatem facienti non imputatur.l.cura.uers. nec si per uim. de munc. & hono.

Quæ incontinenti fiunt, inesse uidētur.l. lecta.uers. dicebam.si cert.pet.

Factum naturæ æquo animo ferēdum est. l.in summa.§.apud namusam. de aq. pluui.arcen.

Fauor, Odium.

F*Auores sunt ampliādi,& odia restringēda.l.cùm quidā.de lib.& posth.*

Fauor

Fauori pro se introducto potest quilibet renuntiare.l.pen.C. de episc. & cler. l.pen.C.de pact.l.potest.ad l.Falcid.

Fauor personæ ad causam nō porrigitur. l.ex pluribus.de admin.tut.

Inducta in fauorem, non debent in odium retorqueri.l.nulla.de legi.

Inducta in odium, in fauorem redundare non debent. l.relegatorum. in fin.de interdict. & relega.

Fauor causæ, præponderat fauori rei conuenti.c. ex literis. ubi Dec.de prob.c. fi.de re iud.l.lege Iulia. de manumiß.

Ea quæ fauore publico introducta sunt, humana dispositione mutari non possunt.l.nemo potest.de legat.j.l.ius publicum. de pact.l.quod de bonis. §.fin. ad l.Falcid.auth.sed cum testator. ubi doctor.C.eod.

Fauor patroni præfertur fauori agnationis.l.qui duos.§.si cum filio.de re.dub.

Non tam uni fauendum est, ut alteri fiat iniur

iniuria.l.impuberi. de admin. tutor.l. cùm filiusfam. de milit. testam. l. aßiduis.in fin.C.qui potio.in pign.hab.

Sufficit si cui, uel in modico, faueatur.l. tutori. C. de negot.gest. l.tutores.§.j. de admin.tut.

Odium resultans in consequentiam fauoris, uel ecõtrà, toleratur.l.cùm ex oratione. §.fin. de excus.tut.l. legitimos. §.j.de legi.tut.Bald. in l.quod fauore. in vj.oppo.C.de legi.l.sed & milites. §.scribit.de excus.tut.

Fauorem proprium remittenti fraus fieri non dicitur.l.potest.ad l.Falcid.

Fauori publico derogari nõ potest. l.quidam. in princ.de admin. tut.

Fauorabilis reputatur actus per quem pluribus prouidetur. l.iij. §. quòd si seruus. de stat. lib.

Fauor attributus certæ rei, ad dispositionem sibi coniunctam non extenditur. l.si ita scriptum.de manumis.testa.

Dispositio fauorabilis, uel odiosa iudicatur, inspecta principali intentione disponentis. l. qui exceptionem. & ibi doct. de cond. indeb.

Fauorabilius est directũ quàm obliquum. l. fi. ubi Bal. C. qui manu. non poss.

Fauorabilior est excep. quàm actio. l. j. §. cui damus. de superfic. l. pure. §. fin. de dol. except.

Fauorabilior est ultima uoluntas quàm cõtractus. l. in testamẽtis. de reg. iu. cõtra. de. l. uiuus libertus. si quid in fr. pa.

Ademptum uni, applicatur ei cuius fauore fit ademptio. l. si defunctus. uersic. quorum commodo. C. de su. & legit. l. pen. C. de lega. Hoc uerũ in dispositione legis, secus in dispositione hominis, secundũ Rom. in sing. 692. regula est. post Bar. in l. uxorẽ. §. hæres. de le. iij.

Forma, Solennitas

FOrma dat esse rei. l. Iulianus. §. j. ad exhibend.

Omiss

Omißio formæ uitiat actum.l.cùm hi.§.si prætor.de transac.

Formæ nihil addi, uel detrahi potest.l.j.§.opus nouū.de no.ope.nuntia. Bal.in l.quoties.col.j.C.de su.& legit.

Forma non potest per æquipollens adimpleri.l.iij.§.fi.cum duabus sequen.& l.qui per salutem.de iureiur.

Actus efficaces fieri nequeunt, nisi seruata forma à legibus tradita.l.j.in princ. de stipul.l.traditionibus.C.de pact.

Neglecta forma quicquid agitur infirmatur.l.j.C.de præd.curia.lib.x.

Paria sunt aliquid fieri contra legem, uel non seruata forma legis.auth.quæ res. cum ibi no.C.de sac.san.eccl.

Forma uerbalis potentior est reali. Innoc. in c.si quis.extrà, de baptism.

Forma consuetudinis attendi debet.l.iiij. de cust.reo.

Mutatio pristinæ formæ opus nouum facit,l.j.§.opus nouū.de no.ope.nuntia.

Conditio importat formam substantialẽ. l.prætor.in prin.de coll.bon.Alex.& Ias.in l.ij.§.prius.de uulg.

Excessus uitiat formam. l.diligenter.uer. nam qui excessit.mandati.

Solennitas extrinseca nõ præsumitur, sed intrinseca.l.sciendum.de stipul.

Solennitas quæ requiritur in faciendo, eadem requiritur in reficiendo. l. si ut proponis.ij.C.de nup.

Omissio modicæ solẽnitatis actum non uitiat.l.j.§.fi.de uent.insp.

Maius est peccatũ formæ quàm materiæ. l.an inutilis.ubi Bar.de acceptil.

Maior est diuersitas respectu materiæ quàm formæ.Bart.in l.Paulus.in ij.q. de solutio.

Causa quantumcunque fauorabilis, formæ defectum non excusat. l. cùm hi. §. si prætor.de transact.Bal.consi. 324. uolum.ij.

Excessus in numero formam non uitiat.

l.

l.non sunt liberi. de sta. homi. l.testa=mentum. C. qui testa. face. poss. Signo. consi. 17.
Fortius est ius in causa imprimēte formā, *quàm in causa materiali. l. si is. §. quæ=dam. ad l. Falcid. Signoroll. consi. 168.*
Forma ex consumatione contingit. *d. l. si is. §. fi. ad l. falcid.*
In notorijs forma non attenditur. *Bal. & Pau. in l. j. C. ut quæ des. aduoca.*

Frustrà.

FRustra fit per plura, quod paucioribus effici potest. *l. j. quod met. cau. l. ampliorē. §. in refutatorijs. C. de appel.*
Frustra illud expectatur, cuius nihil operatur euentus. *l. si quis ita scripserit. de hær. institu. l. cùm hæres. §. j. de acqui. hæred.*
Frustra precibus imploratur, quod iure communi cōceditur. *l. uni. C. de thesau. lib. x. l. Imperatores. de priuil. credit.*
Frustra beneficium legis implorat, qui in

legem committit.l.auxilium.in fin.de mino.c.bonæ.in prin.de elect.

Frustra quæritur de eo quod nullum operatur effectum.l.iij.quando di.leg.ced. l.non oportet.de leg.ij.

Frustra remediũ quæritur ubi nulla subest læsio.l.ex consensu.in princ.de appellationibus.

Frustra est potentia quæ ad actũ non perducitur.l.multum interest.C.si quis alte.uel si.l.hæ enim.§.si prætor.de suspec.tuto.

Frustratorius est actus qui non assequitur finem suum.l.uerbis.de uulga.

Frustratoria remedia lex non introducit. l.qui bis idem.de stipul.l.hæc stipulatio.§.diuus.ut leg.nom.cauea.l.hæc autem.si cui plus quàm per l.falcid.

Frustra hominis ministerium requiritur, ubi natura uel ars operatur.l.si in duobus.§.j.quemad.testa.aper.

Frustra disputatur de ualiditate actus, ci-

ius

ius nullus est effectus.l.j.C.ne uxor pro marit.

Frustrà exprimitur quod tacitè subintelligitur.l.iam dubitari. & l.Cornelius. de hære:instit.

Frustra quæritur ars ubi natura operatur.l.si in duobus.§.j.quemadm. testa. aperian.est suprà.

Frustra ab homine exprimitur, quod ipso iure subintelligitur.l.quæsitũ.§.j.de distrac.pigno.l.non rectè.C.de fideiuss.

Frustratorium est prouidere ubi non expedit.l.si plures.de testa.tute.

Frustra contenditur de eo, quod nullo casu potest uerificari.l.successores. ubi Salic,C.ad l.falcid.

Frustra ramos incidere conatur, qui radices non euellit.c.quia radix.de pœnit.dist.ij.

Frustra ueslociter currit, qui prius quàm ad metam perueniat deficit. c. in cassum.de pœniten.dist.iij.

Genus, Species.

IN omni iure, generi per speciem derogatur. l. sanctio legum. de pœni. l. in omni. de reg. iur.

Licet species deroget generi, non tamen genus derogat speciei. c. dudū. de præben. in vj.

Genus est quod prædicatur de multis differētibus specie. Species est quod prædicatur de multis differentibus numero. gloss. in l. ij. §. j. si cert. pet.

Ad specierum cognitionem, debet præcedere cognitio generis. l. j. si cer. pet. §. his igitur. instit. de iustit. & iure.

Genus nunquam perit. l. incendium. C. si cer. petat. l. in ratione. §. incerte. ad legem falcidiam.

Genus in medio positum, ex præcedentibus & sequētibus restringitur. l. quæsitum. §. j. de leg. iij.

Generalitas parit obscuritatem. l. ita fidei. de iur. fisci.

Idem operatur genus in suo genere, quod species in sua specie. l. si chorus. de le. iij.

Generale dictum ad extraordinaria non refertur. l. scio. §. medico. de annu. lega.

Non permittitur fieri in genere, quod in specie denegatur. Vel, Nõ plus operari potest genus quàm species. l. spem præmiorũ. C. quæ res pigno. ob. poss.

Generis ad speciem non admittitur compensatio. l. si conuenerit. in princi. & ibi glos. de pig. act.

A quo remouetur genus, remouetur & quælibet eius species. l. fundi. §. fi. de fun. instru. Din. in c. mora. de reg. iur. in vj. l. sancimus. ubi Bartol. C. de usuris rei iudicatæ.

Genus quod non potest nisi in una specie uerificari, pro specie reputatur. l. ij. de lib. & posth. l. si optio. de optio. lega.

Species quæ retinet nomẽ sui generis, debilior est ea quæ specificum nomen assumit. l. imperiũ. de iurisd. om. iudi. l. ij.

de adopt.l.inter agnatos.unde legiti.

Quod specialiter declaratur, ualidius operatur quàm quod in genere prædicatur.l.ij.ubi Bal. C.de ser.pigno.da.manumiss.

Plus & minus, non inducunt specificam differentiam.l.fin.de fund.instru.

Plus & minus non constituũt speciem, sed gradũ.Ias.in l.imperium:col.xj.uersi.iij.circa prædicta.de iurisdi.om.iud.

Enumeratio quorundam indiuiduorũ, genus præcedens non restringit.l.uerba.de alimen.& cibar.lega.

Enumeratio specierum, genus præcedens non restringit.l.pediculis.§.labeo.de aur.& argen.lega.

Species ex abũdanti, uel per imperitiam enumeratæ, genus præcedens non restringunt.l.legata supellectili.in prin.de supel.lega.

In materia fauorabili, uerba nõ in specie, sed in genere accipiuntur.cap.Rodulphus.

phus.ubi Abb.col.j.de rescript.Alex. consi.248.ponderatis.col.pen.uersic: pro quo etiam facit.uol.vj.

Ex duobus specialiter dispositis, attenditur illud quod est specialius. l. si seruo manumisso.de pecu.leg.Alex.cõsi.29. quoniam abundè.circa princ.uolu.j.

Tantum operatur generalis dispositio in genere, quantum specialis in specie.l.si duo.de admi.tuto.l.si chorus.de leg.iij. l.omnes: C.de præscript. xxx. annor. est suprà.

Multa licent in genere, quæ in specie non licent, & econtrà.c.ij.ubi glos.not, extrà, de offic.iud.ordi.

Magis animaduertitur ad id quod specialiter iniungitur, quàm ad id quod generaliter interpretatur. c.si aduersus. de hæret.c.quanquàm.23.dist in.Alexan. consil.33.col.j.uol.j.

In speciebus cadit affectio, sed non in genere uel quantitate.l.nummis.de in lit.

iuran.l.si fundus.ubi Alex. ad l.falcid.
Prouisio generalis nõ refertur ad ea,quibus specialiter prouisum reperitur. l. doli clausula.de stipula.
Specialiter dictum intelligitur, quod est ab omni generalitate abstractum.l.itẽ apud.§.hoc edictum. de iureiur.l. seruus urbanus.§.fin.de leg.iij. Alex.consil.44.uidebitur.col.j.uol.4.
Clausula generalis refertur tantũ ad specificatã,si plura fuerint.l.legatorum. §.j.de lega.ij.
Non est nouum, ut post multa specialiter enumerata,generalis clausula subijciatur omnia complectens. l. si seruus. §. inquit lex.ad l.Aquil.
Quæ notabiliter facta sunt, nisi specialiter notẽtur,quasi neglecta uidẽtur.l.itẽ apud Labeonẽ.§.ait prætor.de iniur.
Ex generali cõceßione detractũ cẽsetur, quod alij specialiter cõceditur.l. uxorẽ.§.felicißimo.in fin.ubi gl.de leg.iij.

Mādatum speciale derogat generali.c.j. in fi.extra de rescrip.

Clausula generalis sequens, determinatur per specialem præcedentem.l.quoties.C.famil.erciscun.

Generalis prouisio, etiam porrigitur ad casum specialiter notatum.l.si seruus communis.de stipul.seruo.

Generalitas nō extenditur ad incogitata. Roma.cōsi.294.hæc cōfessio.circa fi. per tex.in l.cum aquiliana.de trāsact.

Oratio quantucunq; uniuersalis, nō porrigitur ad specificata.l.cohæredi.§.qui patrem.de uulga.

Debitor generis casu fortuito non liberatur.l.incendium.C.si cert.peta.

Debitor speciei,perempta specie liberatur.l.si Stichus.& l.si certos.de stipu. l.non amplius.§.j.de leg.j.

In generali sermone nō cōtinetur persona loquētis.l.inquisitio.C.de solutio.

In generali dispositione non comprehendunt

duntur ea, quæ uerisimiliter nõ fuissent in specie comprehensa. l. obligatione generali. de pigno.
In generali concessione non ueniunt illicita. l. quòd seruus. de acquir. poss. l. si pater. de his quæ in frau. cred. l. si procurator. de condic. indebi.
Allegare speciale sine ratione, est refugiũ miserorum. glos. ordi. in l. filium quem. C. famil. ercisċund.
Generalitas omnes casus includit, etiam priuilegiatos. l. in fraudem. §. fi. de milita. testam.
Speciale in uno, denotat ius commune in contrarium. l. j. in fi. ad municip. gloss. in l. fi. in uerbo, admodum. in fi. C. de his qui ad eccles. confugi.
Plura specialia in eodẽ casu simul cumulari non debẽt. l. j. ubi gl. C. de dot. promiss. l. cùm post. §. gener. de iur. dot.
Potentius est ius commune quàm speciale, & difficilius tollitur. l. eius militis.
§. mil

§.militia. de milit. testa.

Quod procedit de iure speciali, non habetur in consideratione. l. iiij. §. de fideicom. liberta. Deci. consi. 371. in causa magnifici. col. fi. in fi. uol. iij.

Quilibet in dubio censetur potius uti uelle iure communi, quàm speciali. l. iij. de mili. testa. l. quanquàm. & l. in testamento. C. eo. tit.

Maior specialitas iudicatur respectu personæ, quàm causæ. latè Deci. consil. 3. col. ij. uol. j.

Plura specialia simul cõcurrere possunt, non quidem principaliter, sed in cõsequẽtiã. l. sub cõditione. de solutio. l. qui in utero, de sta. homi. §. si ab hostibus. insti. quib. mo. ius patr. po. sol. Bar. in tractatu quæsti. in fi. primæ quæsti.

Disiuncta cadens inter genus & speciẽ, capitur pro coniuncta. l. quintus. de aur. & argen. lega.

Dispositio specialis inualida, generali nõ

der

derogat.l.fi.§.fi.de aur.& argẽ.lega.
Quæ speciali nota digna sunt, in generali dispositione non includũtur.l.itẽ apud.§.hoc edictum.de iniur.c.quamuis.de præben.in vj.Dec.consil.272.superiori anno.col.j.uol.ij.
Vbi requiritur specialis mẽtio, sufficit æquipollẽs.Bart.in l.si quis.in princ.de lega.iij.Soci.in consil.iij.in causa.col.pen.uersicul.præterea ex quo.uol.iij.
Expreßio alicuius indiuidui, reliquum speciei à genere eximit.l.j.§.fin.de aur.& argen.lega.
Non sufficit aliquid in genere proponere, quando quælibet species eundẽ non operatur effectum.glos.ordi.in c.j.§.si quis igitur.in uerbo, speciem.de except.in vj.Abb.in c.in præsentia.col iiij.de probatio.

Lex.

LEx noua per ueterem declaratur.l.sciẽdũ.& ibi gl.in prin.qui satisda

cog

cog.iu. auth.offeratur.C.de lit.cõtest.

Lex debet esse de dubitabili.l.quòd labeo. de carbon.edic.l.ancillæ.C.de furt.

Lex in dubio, debet intelligi in casu habẽte maiorem rationem dubitandi. l.domitius.de testa.l.j.ad municip.

Lex dubia, intelligitur secundum naturam tituli sub quo est situata.l.imperatores.in fi.de in di.adic.

Lex debet esse clara & rationabilis. c.erit autem lex.dist.in.iiij.

Lex quæ uarios patitur intellectus, ad decisionẽ casuũ induci nõ potest. l.in ambiguo,& ibi not.Bar.de reb.dub.

Lex quæ multipliciter intelligi potest, debet interpretari secundum id quod frequentius obseruatum est. l.si de interpretation.de legib.Ant.de but.in c.si. extra.de consuet.

Vbi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus. l. de pretio. de publicia.

Lex

Lex generaliter loquens extendit dispositionem suam usq; in infinitum. l. j. §. in infinitum. de lega. præstan.

Lex generaliter & indistinctè loquens, omnem casum cõplectitur, dato quòd maior sit ratio in uno, quàm in alio. l. j. §. quod autem. de ale. lu. & aleato.

Lex simpliciter & indistinctè loquens, debet distingui secundũ alias leges specialiter & distinctè loquẽtes. l. filiusfamiliâs. de actio. & oblig. iunc. l. j. ad Macedo. l. iurisgẽtium. §. si paciscar. de pact. iunct. l. transigere. & ibi glo. magna in fin. C. de transactio.

Lex generaliter & indistinctè loquens, non refertur ad casus specialiter notatos. l. sanctio legum. de pœn. l. doli clausula. de stipula.

Ex coniunctione duarum legum bonum sumitur argumentum. l. gallus. §. ille casus. de lib. & posthu.

Leges debent sub congruis titulis situa-

l. ij. de sta. homi.

Legis ad legem non est necessaria con=tinuatio. glos. & doct. in l. gallus. in prin. de libe. & posthu.

Legem patere quam ipse tuleris. c. cum omnes. circa fi. de constitutio.

Legem quam quis alijs præscripsit, ipse eandem seruare tenetur. l. antepen. de admi. tutor.

Non debet alijs legem imponere qui ip=sam negligit obseruare. c. pro illorum. de præbend.

Lex est quicquid in ratione consistit. c. consuetudo. dist. j.

Legis uirtus, est determinare realiter, nõ uerbaliter disputare. Bald. in rubr. de re. diuisio. circa fin.

Leges ignorare nemini licet. l. regula. in prin. de iur. & fac. ignoran.

Leges generales debent ab omnibus ob=seruari. l. leges. C. de legi.

Leges non debent esse ludibrio, nec per

quenquam irrideri.l.si prætor. de iud. §.j.& ibi gl. in auth. de æquali dot.

Leges superflua remedia non inducunt.l. qui bis idẽ. de stipula. l. hæc stipulatio. §. diuus. ut lega. no. caue. to. tit. C. in quib. cau. in integ. resti. nõ est necessa.

Leges non uerbis, sed rebus ipsis imponuntur. l. ij. C. communia de lega. l. fi. C. de usu.

Leges neminem in paupertate uiuere, neque in anxietate mori permittunt, authen. de hære. & falci. circa fin.

Leges non dedignantur sacros canones imitari. authen. ut cleri. apud propri. episco. circa fin.

Vbi lex ipso iure operatur, hominis ministerium non requiritur. l. ea quæ. C. fami. erciscund.

Lex inferioris superiori nõ præiudicat. l. minor. autẽ. de minor. Roma. consi. ij.

Lex debet tractare materiam suo titulo competentem, alioquin nõ dicitur cõgrue

grue situata.glo.& Panor. in c.fi.in princ.extra.loca.
Legis ad legem non est necessaria continuatio.glos. ord.in l.gallus.in prin.in uerb.posthumos.de lib.& posth.
Leges legibus concordare modis omnibus debemus.l.uni.C.de inoff.doti.
Vbi habetur casus legis,nulla relinquitur dubitatio.l.ancillæ.C.de furt.
Vbi legem habemus,superfluum est glossas,uel doctores allegare.glos.in l.sed licet.de offi. præsid.
Lex semper loquitur. l. Arriani. C. de hæretic.
Verba legis captari non debent.l.penul. ad exhiben.
Lex ad causas finitas non porrigitur. l. penul.C.de sac.sanct.eccles.
Leges non præterita,sed futura determinant. c. fin. extra de consti.l.leges.ij. C.de legi.
Lex corrigens intelligitur secūdum ter=

minos legis correctæ. §. fi. in auth. de fil. ante dotal. instr. nat.

Lex interpretãs, intelligi debet secũdum naturam legis interpretatæ. l. nihil. ubi Bar. de cõiungen. cum emancipa. lib.

Lex suũ, non tuũ tibi denegat beneficiũ. gl. & doc. in l. j. C. si aduers. uendit. facit. text. in l. ex asse. ad trebellia.

Virtus legum non est uerbaliter disputare, sed realiter determinare. Bald. in rub. de re. diuisi.

Legis uirtus in permittendo, uel prohibẽdo consistit. l. legis uirtus. de legi.

Virtus legũ cõsistit in inductione. l. nõ solum. §. qui primipilum. de excu. tut.

Dictum glos. uel doctoris, debet intelligi secundum leges per eos allegatas. Bart. in l. non solum. §. si liberationis uerba. de libe. lega.

Quando initium legis est generale, tota lex generaliter intelligi debet. l. regula. §. fin. de iur. & fac. igno.

Lex

Lex est certa omniū quæ de præsenti sunt in rerū natura, sed nō futurorū. l. cum quidā. §. suū. iūc. l. uētre. de acqui. hær.

Lex præcedens determinatur per sequentem. l. non est nouum. de legib. l. j. ad l. aquil.

Erubescimus cùm sine lege loquimur. §. consideremus. in auth. de trien. & semis. l. illam. in fin. C. de collatio.

Legitimè factum nullam meretur pœnā. l. gracchus. C. de adulte.

Mitius agitur cum lège, quàm cum homine. l. Celsus. de arbi. plene Bar. in l. amplius. rem ra. habe.

Lex quantumcunq; dura seruanda est. l. prospexit. qui & à quib.

Paria sunt aliquid facere cōtra legem, uel ultra legem. l. j. in fi. de lo. pub. fruen.

Nihil in legibus superfluū aut cōtrarium inuenitur. §. quibus. in j. consti. C.

Legis dispositio magis ultimæ uoluntati, quàm cōtractui æquiparatur. gl. or. in

l.j.in gl.ij.C.de his quib. ut indig.latè Alex.in l.ea demum.C.de collatio.
Cui nō conueniūt uerba legis, non cōuenit legis diſpoſitio.l.quod cōſtitutū.de mili.teſt.l.iiij.§.toties.de dam.infect.
Prouiſio hominis facit ceſſare prouiſionē legis.l.fi.C.de pact.conuen.
Vbi homo non prouidet, lex ſupplet. l.ſi ſe.§.quæſitum.de re iudi.
Legis factū excuſat hominis negligētiam. l.ſi puellam.C.ſi mancipi.fue.alie.
Lex noua idē diſponēs quod lex antiqua, ius antiquū dicitur, non nouū.l.abſentem.ibi,uetus ius.ubi Bal.C.de accuſa.
In deciſionibus cauſarum, maximè ſpiritualium, dicta Apoſtolorum ſunt legibus præferenda.Panor. in c. ſuper illa.de ſecund.nup.
Sub clypeo legis nemo decipi dicitur. l. Paulus.de præto.ſtipulatio.
Vnumquodq; legis uerbum, dicitur eſſe cū miniſterio aliquid operādi. l.j.§.nō
fruſt

frustrà. de iureiur. l. ij. quod metus cau sa. Paulus consil. c. L. uiso. uol. j.

Lex facilius ampliat & moderatur dispositionem suam, quàm dispositionem hominis. glos. magna in l. assiduis. C. qui potio. in pigno. habean. Alex. cons. v. attentis. col. fin. in medio. uol. vij.

Lex omnium legum difficillima ob intellectuum multiplicitatem dicitur esse. l. ubi pactum. C. de transact. quæ secundum Ias. ibi. xxix. patitur intellectus.

Multa.

MVlta facta tenent, quæ ab initio fieri prohibentur. l. patre furioso. de his qui sunt sui uel alien. iur.

Multa expressa nocent, quæ tacita nõ obessent. l. nonnunquam. de conditio. & demonstr.

Multa transeunt in uniuerso, quæ singulariter non transirent. l. quædam. de acquir. rer. domi. l. immodicis. de contrahen. emptio.

Multa simul iuncta prosunt, quæ singula non sufficiunt. l. spadonem. §. qui iura multa. de excus. tut. in ratione dubitãdi. c. causam quæ. de proba. l. rationes. & l. instrumenta. C. eo. glos. in l. ij. circa princ. de excus. tutor.

Multa propter importunitatem conceduntur, quæ aliâs non concederentur. l. j. C. de petit. bon. sublat. lib. x.

Multa imperfecta unum perfectum cõstituere nõ possunt. l. uni. C. qui num. tut.

Multa cadunt inter calicem supremáq; labra. l. naturalem. §. j. in fin. de acqu. rer. dom. §. ferè. inst. de rer. diuis.

Multa possunt ad tempus prohiberi, sed non perpetuò. l. quintus. ubi Bart. *de annu. lega.*

Multa honestè accipiuntur, quæ tamẽ inhonestè petuntur. l. j. §. proindè. de uar. & extraord. cog.

Multa in consequentiam permittuntur quæ principaliter denegantur. l. j. de auto.

auto. tut. l. conditionibus pupillus. de condit. & demon.

Multa ex post facto tolerantur, quæ ab initio prohibentur. l. circa, de inoffic. testa. d. l. patre. de his qui sunt sui uel alien. iur.

Multa licent quæ tamen honesta non sunt. l. non omne. de regul. iur. unde Demo*sthenes ad* Athenienses, Themistoclis *consilium utile quidem esse, sed nõ honestum.* Responderunt Athenienses, Quod honestum non est, id nec utile *reputamus.* Et Paulus, Omnia mihi *licent, sed non omnia expediunt.*

Multa tractantur quæ non perficiuntur. Bald. *in l. cum allegas. col. iij.* C. *de usu. l. si uoluntate. de resc ind, uend.*

Multa dicuntur quæ non fiunt. l. sciendum. §. dictum. de ædil. edict.

Multa in solatium afflicti cõceduntur, quæ aliàs non concederentur. l. iure succursum. de iur. dot. l. fin. C. *de institut. &*

subſtitut.l.uni. C. *ſi imperia. lib.* Soci. *libr.* x.

Multa in genere permittũtur, quæ in ſpẽcie fieri prohibentur. Et *ideo filius nõ poteſt patri, in ſui utilitatem ſpecialiter conſentienti, donare cauſa mortis: imò uirtute conſenſus in genere præſtiti. eſt communis opin. ſecũdum* De*cium in conſil.* CCLXXXIX. *placet mihi. col.* j. *& pen. uol.* ij.

Multa facta tenent, quæ de nouo fieri prohibentur. c. fin. de diuortijs.

Multa licent, quæ tamen nõ expediũt. l. j. *in princ. de aqua quoti. & æſti.*

Multitudo non excuſat delictũ. Vel, *Multitudo delinquentium delictum nõ minuit. c.* ij. *ubi gloſ. in uerbo, præterire. de cenſib. lib.* vj.

Non minus ardebunt qui cum multis ardebunt. c. multi. in fin. ij. *quæſtio.* j.

Multitudini quandoq; parcitur. Vel, Ob *populum multum, delictũ tranſit inul-*

tum

tum.c.quantumcunq;.j.quæst.vij.latè Calca,conf.j.col.iiij.in x x v.fund.

Multa contra rigorem iuris pro libertate sunt constituta.l.generaliter.§.si quis seruo pignorato.de fideicom.liber.

Multa in iure ciuili contra strictam rationem disputandi,pro communi utilitate recepta sunt.l.ita uulneratus.ad fin.ad l.Aquil.

Multa ratione incertitudinis permittuntur, quæ aliàs non concederentur.l.j.C.de pact.l.si ea.C.de usu.c.nauiganti.extrà cod.

Multa olim permittebantur, quorũ exemplis hodie uti non licet.c.quod autem.xxij.q.ij.

Multa incidenter fieri permittuntur,quæ principaliter denegantur.l.quoties.C.de iud.l.cùm creditor.§.qui furem.ubi Bart.de furt.

Multa ex proposito facta prosunt, quæ casualiter non releuant.l.ij.in fin.de

cond.

cond. & demon.

Multa reciprocè conceduntur, quæ simpliciter fieri prohibentur. l. quod autem. §. si uir & uxor. de donat. inter uir. & uxor. l. de fideicommisso. C. de transactio.

Ex multis concurrentibus augetur effectus. c. innotuit, uersic. multa enim. de electio. l. j. & ibi not. Bal. C. de fideic.

Multa pro bono pacis tolerantur, quæ aliás prohibentur. c. ij. in fin. de despon. impube.

Ordo.

VBi non est ordo, ibi confusio. §. inordinatum. ubi glos. in authent. de hæred. & falcid.

Quando mens legis est certa, de ordine non curatur. l. in his. §. fin. & l. nec enim. de solutio.

In mistis & coniunctis ordo nõ attẽditur. l. quidam testamento. de pecul. legat.

Ordo scripturæ reducitur ad ordinẽ i

tellectus.l.ij.§.prius.de uulg.& pupil. l.talem.de hæred.instit.

Ordo scripturæ denotat ordinem charitatis.l.quoties.de usufruct.

Ordinata charitas incipit à seipso.l.præses.C.de serui.& aqua.

In necessitatibus ordo nõ attenditur. Vel, Necessitas ordinem nõ seruat. l.ut gradatim.in princ.de muner.& honor.l. sciendum.§.ordine.de legatio.

Ordinata ad unum effectum, ad aliũ transferri non debent.l. aut damnum.§. hostes.& §.solent.de pœn.l.quod Labeo. de compensatio.

Ordo scripturæ non impedit causam iuris ac uoluntatis.l. cùm pater. §. fidei tuæ.de legat.ij.

Verba plurium graduum collectiua, ordine successiuo intelliguntur.l.cùm ita.§. fin.& l.peto.§.fratre.de legat.ij.

I notorijs ordo iuris nõ attenditur.l.ictus fustium.in princ. & ibi Barto. de his qui

qui notan. infam. c. quanto. de transla. præla. Ang. in l. si uacantia. uers. uenio ad secundum. C. de bon. uacan. lib. x.

Ex ordine honoris colligitur ordo affe=ctionis. l. publius. in fin. de condit. & demonstrat.

Ex ordine literæ arguitur intentio. dispo nentis. c. mandato. in fin. de præben. in vj. c. pen. in princ. de electio. in vj. d. l. quoties. de usufruct.

Ordo non attenditur ubi mens disponen=tis certa reperitur. l. in his. § fin. & ibi Bart. de solutio.

Ambrosius. Scire quid facias, & nescire quo ordine facias, nō est perfectæ cognitionis. Bal. in proœm. Digest. circa princ.

Par, Paria sunt.

PAr in parem non habet imperium. l. ille à quo. §. tempestiuum. ad Treb. c. innotuit. §. quamuis. de elect.

A pari potentia non fit actus. l. Sabin... communi diuidun. l. si reus. de duo... reis

reis stipul.

Potentioribus nobis pares esse non possumus. l. iij. in prin. de alienatio. iud. mutan. cau. fac.

Etiam asinus indignatur, quando per cōparem apprehenditur, glos. in l. hæres. j. de acquir. hæred.

Pares in tempore, sunt pares in iure. l. aliena. §. j. de pigno. actio.

Pares in gradu, pariter admittuntur. l. si reliquero. de legit. tut.

Par est uirtus taciti & expressi. l. cum quid. si cert. petat.

Par est uirtus consuetudinis & legis. l. de quibus. de legi.

Par est uirtus testium & instrumentorū. l. in exercendis. C. de fid. instrum.

Paritas rationis, paritatem iuris inducit. l. illud. ad leg. Aquil.

Paritas delicti paritatem pœnæ requirit. l. nihil interest. de adult. auth. ut frat. filij. in fin. l. si quenquam. in fin. C. de episcop.

episcop.& cler.
Paria delicta mutua cõpensatione tollun tur.l.uiro atq; uxori. in fin.solut.mat.
Paritas affectionis omnem remouet suspicionem.l.non solum.§.j.de rit.nupt.
Parium eadem est natura.l.si socer.in fi. solut.matrim.
Parium eadem est potẽtia,nec maior.l.j. §.ueteres.de acquir.possess.l.si reus.de duob.re.
Pares cum paribus, ueteri prouerbio, facilè cõgregantur.l.pupillo.§.j. de tut. & curat.dat.l.j.§.j.de excus. tut.
Occultator alienæ laudis, furi par est.Ias. instit.de actio.in fin. per text.in l.hæreditatum.in fin.ad l.Falcid.
Paria sunt nolle & non posse.l.iij. C.de hæred.instit.l.j.§.usus.de procur.
Paria sunt non esse, & non apparere.l. duo Titij.in fin.de testam.tutel.l.in lege.de contrahen.emptio.
Paria sunt nescire & dubitare. l. manifestißimi.

festißimi.C.de furtis.
Paria sunt nescire, uel nõ posse.l.in actione.uersi.planè.de furtis.
Paria sunt dare & remittere.l.si fundũ. §.titio.de leg.j.
Paria sunt esse uel esse debere. l. qui cum alio.ubi Deci.in fi.de reg.iur.
Paria sunt scire, uel scire debere. l. quod. ubi doc.si cert.pet.l.qui fundum.§.seruus.pro empt.
Paria sunt scire, uel scire posse. l.penult. ad Macedo.l.in bonorum. in fi.de bon. possess.
Paria sunt habere, uel habere posse. l.itẽ ueniunt.§.petitam.ubi Angel.de petitio.hære.
Paria sunt habere, uel habere debere.l. pen.§.j.ubi Bar.de aur.& arg.lega.
Paria sunt rẽ non habere, uel habere inutilẽ.c.inter corporalia.§.sicut.de trãsla.episco.gl.in l.fi.C.de plagia.
Paria sunt ipso iure excludi, uel ope ex=

ceptionis. l. nihil interest ipso iure. de regul.iur.

Paria sunt non habere remedium, uel habere inane.l.nam is.de dolo.

Paria sunt soluere & compensare.l.si debitor.qui potio.in pign.habean.l.si peculium.§.de illo.de sta.lib.

Paria sunt soluere uel promittere.l.fi. C. ad l.falcid.

Paria sunt mihi solui, uel alteri mea uolũtate.l.nihil interest.C.de solut.

Paria sunt mãdare, uel ratũ habere.c.ratihabitionẽ.ubi Din.de reg.iur.in vj.

Paria sunt aliquid facere, uel per se, uel per alium.l.j.§.deiecisse.de ui & ui arma.l.is damnum.de reg.iur.

Paria sunt facere, uel facto autoritatem præbere.l.j.§.omnia.C.de ueter. iur. enucle.

Paria sunt aliquid facere, uel per se, uel per interpositam personam.l.hac [illegible]i-ctali.§.si uerò plus.C.de secun.nu[illegible]

Paria sunt subscribere per se, uel per aliũ suo nomine. l. uicc. C. de donat.

Paria sunt effectũ producere, uel causam immediatè præbere. l. nihil interest. ad l. Corne. de sica.

Paria sunt non facere, uel minus legitimè facere. l. quoties. qui satisd. cogan. l. si aut nullum. C. de legi. hær.

Paria sunt nihil facere, uel partem tantum indiuidui facere. l. furiosum. ubi glos. C. qui testa. fac. poss.

Paria sunt facere, uel facienti consentire. l. utrum. & l. sequen. ad l. Pompe. de parricid.

Paria sunt delinquere, uel delinquenti nõ resistere. l. iij. §. tantundẽ. de admi. tut.

Paria sunt non facere, uel in facto nõ perseuerare. l. quicquid calore. de reg. iur.

Paria sunt actum non incipere, uel cœptũ non perficere. l. si. §. illud. C. de codicil. §. pen. instit. quib. mod. testa. infir.

Paria sunt aliquid impleri formaliter, uel

æquipollenter.l.iij.C.de insti.& subst.
l.fi.C.de do.quæ sub mo. l.gallus.§.&
quid si tantum.de lib.& posth.

Paria sunt aliquid ab initio esse tale, uel ex post facto deuenire ad tale.l.nec interest.ad l.falc.l.pen.de actio.emp.

Paria sunt uolũtatem uerbo,uel facto declarari.l.Paulus.rem ra.hab.l.de quibus.de legi.l.recusari.de acqui.hære.

Paria sunt aliquid exprimere uerbis, uel scriptura.l.miles ad sororem.in prin. de lega.ij.

Paria sunt aliquid esse impoßibile naturaliter,uel de iure.l.j.ubi gloss.& l.filius.de condit.instit.

Paria sunt non posse,uel non honestè posse.l.nepos proculo.de uerb.signifi.

Paria sunt aliquid fieri sine lege,uel contra legem.Bald.in c.in genesi.col.fina. de electio.

Paria sunt non esse scriptũ,uel ita scriptũ ut intelligi non poßit. l. ij. de his quæ pro

pro non ſcript.haben.
Paria *ſunt non reſpondere, & obſcurè reſpondere.l.de ætate.§.nihil intereſt. de interrog.actio.*
Paria *ſunt aliquid iam eſſe,uel de proximo ſperari.l.pen.de milit. teſtam.*
Paria *ſunt dare,uel non adimere.l.conficiuntur.in princ.de iur. codicil. l. j. §. ſciendum.de legat.iij.*
Paria *ſunt aliquid uel expreſſo conſenſu, uel longo ſilentio eſſe finitum.l.j.in fi. ad* Tertullian.
Paria *ſunt minus ſoluere, uel tardius ſoluere. l.ſolidum.de ſolutio.*
Paria *ſunt non dare, uel dare inutile.l. quamuis.§.ſi conuenerit. ad* Velleian.
Paria *ſunt rem non reddere, uel reddere deteriorem.l.iij.§.j.commoda.*
Paria *ſunt pupillum abeſſe, uel adeſſe ſine tutore.l.ſi pupillus.ex quib.cauſ.in poſſ.ea.*
Paria *ſunt aliquid fieri coactè, uel metu*

compulsionis.l.nouißimè.in prin.quod sal.tuto.

Paria *sunt relictum cohæredi restituere, uel sibi in quartam imputare. l. in fideicommissaria.ubi glos.fin.in prin.ad* Trebellianum.

Paria *sunt neminem instituere,uel institutum nolle adire.l.ij.§.quisquis.de uulga.instit.de hære.quæ ab intesta.defe. in princ.*

Paria *sunt excludi morte,uel repudiatione.l.ij.§.sed & si ipsa.ad* Tertull.Bar. *in l.*Centurio. *in princ. uersic. ex hoc sequitur.de uulga.contra de l.filio pater.iunc.ibi glos.de lega.j.*

Paria *sunt inimicum uirtute, uel fallacia superare. l.nihil interest.de capti. & postli.re.*

Paria *sunt dolum re ipsa,uel ex proposito interuenire. l.fi.*C.*qui manumit.nõ poss.*Abb.*in c.cùm contingat.col.pen. extrà de iureiur.*

Paria

Paria sunt falsum exprimere, uel supprimere ueritatem. c. super literis. extrà de rescript. l. j. in prin. de fal.

Paria sunt uoluntatem ab initio, uel ex post facto interuenire. l. si autem plures. in princ. de aqua plu. arcen.

Paria sunt aliquid esse certum per se, uel per relationem ad aliud. l. asse toto. de hæred. instit.

Paria sunt diuisionem à iudice, uel à testatore fieri. l. iij. in prin. de alim. lega.

Paria sunt hæreditatem non diuidere, uel diuisam uni tantum relinquere. l. quidam elogio. C. de iur. delib. l. ij. de acquir. hæred.

Paria sunt nullã subesse causam, uel subesse, sed iniustam. l. j. & ij. §. j. de condict. indeb.

Paria sunt rem habere, uel actionem ad rem. l. qui actionẽ. de reg. iur. l. rem in bonis. de acquir. rer. domin.

Paria sunt à loco abesse, uel sui copiam

non facere.l.eum qui circa. de priuile. creditorum.

Paria sunt iudicem (quoad eius pœnam) corrumpi precibus, uel pecunia.l.fi.& ibi Bar.C.de pœna iud.qui mal. iudic.

Paria sunt dicere, est speciale, uel de æquitate.gloss.in l.qui res.§.aream.in uerbo, in perpetuum.de solut.

Paria sunt dicere, hæc lex procedit de æquitate, illa de rigore: uel dicere, hæc corrigit illam.gloss.ord. ubi Bart.in l. cotem ferro.§.fin.in princ.de publica. Bart.in l.ex hac.col.j.de donat.

Paria sunt aliquid fieri necessitate cogente, uel suadente utilitate.c.post translationem.§.fin.de renuntia.c.quæris. de æta.& qualita.

Paria sunt aliquid per me, uel mea uoluntate fieri. l.filiofamiliâs. C.de iu.delib.

Paria sunt non extare, uel non succedere. l.ij.§.adoptiui.uer.sed si sint.ad Tertullianum.

Paria

Paria sunt conditionem impleri, uel à iure remitti. l. mulieri & titio. de condi. & demonst. l. quæ iurisiurandi. de con dit. insti.

Paria sunt ægrotum derelinquere, uel malum medicum adhibere. l. quòd si nolit. §. si mancipium. de ædil. edic.

Paria sunt rem furto exportare, uel illam duntaxat occultare. l. hæreditatum. §. fin. ad l. falcid.

Paria sunt aliquē occidere, uel ei alimenta denegare. l. necare. de lib. agnoscen.

Paria sunt aliqua simul fieri, uel eodem tempore confirmari. l. ij. ubi Bald. C. de testa. tutel.

Paria sunt delinquere, uel delictum attentare. l. si quis non dicam. C. de episc. & cle. l. is qui cum telo. C. de sica.

Paria sunt dominium transferre, uel usucapiendi conditionem. l. si finita. §. iulianus. de dam. infec. l. si pater filiæ. de usucap. pro dona.

Paria sunt in tormentis confiteri, uel formidine tormentorum. Ias. latè in l. ij. C. de transac.

Paria sunt aliquem posse, uel stare per se quominus poßit. l. si bonæ fidei. de nox.

Paria sunt actum non esse nullum, uel de nullitate opponi non posse. gl. singu. in l. qui habebat. §. j. in uerbo, consilium. in fi. de manu. testa. pulchrè Deci. cõsi. 456. consului. in prin.

Paria sunt rem non tradi, uel traditã euinci. l. emptorem. §. j. ibi, nec uideri traditum. de actio. empt. Ias. in l. j. §. qui mandatam. in prin. de offi. eius.

Paria sunt aliquid non facere, uel facere, non tamen debito modo. l. j. §. penult. quo. legato.

Paria sunt aliquid fieri de iure communi, uel ex priuilegio. l. liberos. ubi Bal. C. de collatio. Deci. consil. 695. uisa donatione.

Paria sunt consentire, uel non contradicere.

cere.

cere.l.in adoptionibus.de adopt.

Paria ſunt aliquid mihi dari, uel alteri contemplatione mei.l.annua.§.à titia. de annu.lega.

Paria ſunt contra legem facere,uel ultra legem.l.j.in fi.de lo.pub.fru.

Paria ſunt malè facere,uel malefacto non obuiare.c.ſicut dignũ.extrà de homic.

Paria ſunt non eſſe,uel reperiri nõ poſſe. l.cùm unus.§.fi. de bon.aut.iud.poß.

Paria ſunt non debere,uel nondum conueniri poſſe.l.fulcinius.§.ſi in diem.quibus ex cau.in poſſ.eatur.

Paria ſunt rem amittere,uel deteriorem factam recipere.l.nauis onuſtæ.§.fi.ad l.rhod.de iac.

Paria ſunt non eſſe in poſſeßione, uel mala fide poßidere.l.fi.C.unde ui.

Paria ſunt res alienas inuadere, uel iniuſtè detinere.c.ſæpè.de reſti.ſpoliat.

Paria ſunt aliquid proprio nomine ſignificare,uel aliter demonſtrare.l.certũ.

ſi certa

si cert.petat.

Paria aliquid fieri tempore habili, uel in tempus habile conferri. l. in tempus.de hære.insti.

Paria sunt aliquid fieri tẽpore prohibito, uel in tempus prohibitũ cõferri.l.oratio.de sponsa. l. quod sponsæ.C.de dona.ante nupt.

Paria sunt aliquem iam esse condemnatũ, uel ex processu apparere ipsum condẽnandum.l.qui penè.de manumiss.

Paria sunt sententiam esse latam, uel esse conclusum in causa. l. si rem. §. fin.de euict. c. pastoral. de causa poss. & proprieta.

Paria sunt quem non adesse, uel cũ difficultate adiri posse. l.in cõtractibus. in fi.& ibi not.Bar.C.de nõ nume.pecu.

Paria sunt quem aliquid facere, uel per se non stare quominus fiat.l.uter.in fin. de condi.instit.

Paria sunt aliquid esse impoßibile, uel mul

multum difficile.l. apud Iulianum.§. constat.de lega.j.

Principium, Finis, Infinitas, Exitus.

P*Rincipium est potißima pars cuiusq; rei.l.j.de origi.iur.*

Quod iuris est de aliquo, idem est de eius principio.l.non ideò minus.& ibi not. Bar.C.de hære.insti.

Bene & competenter uniuersa gerun= tur, si principium decens fiat, & a= mabile Deo.in authen.quomodo opor. epis.in princ.

Quæ malo inchoata sunt principio, uix est ut bono exitu peragantur. c. prin= cipatus. j.quæst. j.

Initium spectandum est.l.Pomponius. lib. 26.de neg.gestis.

Initium litis fit per contestationem. l.uni. & ibi glos.C.de plus petitio.l.aper= tißmi.C.de iud.

Principijs obsta, serò medicina paratur. l.fi.

l.fi.C.in quib.cau.in integ.rest.nõ est necessa.Vel,Melius est intacta iura ab initio conseruare, quàm post illatum uulnus remedium quærere.

Vno principio illicito dato,plurima mala sequuntur. §. considerauimus. & ibi glos.in uerbo, illicito.in auth. ut iudices si.quo. suffra.colla.ij.

Quod ab initio inutile est, ex euẽtu non confirmatur.l.si tutoris. quod iussu.

Finem expectare oportet. l. diximus. de excus. tutor.

Finis est nobilior omnibus quæ sunt ad finem.l.& si nõ sint.§.perueniamus. de aur.& arg.leg. Aristo.iij.Top.

Melius est in tempore occurrere, quàm post exitum uindicare. l. j. C.quando lice.si.iud.se.uind.

Inducta ad unum finem non operantur contrarium effectum.l. legata inutiliter.de lega.iij.

Exitus acta probat. l. si mater.ubi Bald.

C.ne

C. ne de sta. defun. l. rem non nouam. in fi. C. de iudi. c. quod autẽ. xxij. quæst. ij.

In maleficijs uoluntas spectatur, non exitus. l. diuus. ad l. cornel. de sica.

Finis aliquando principiũ trahit, & ecõtrà: l. iiij. de adim. lega. l. si quis. in princ. de leg. iij. gl. in l. qui. sella. §. fin. de seruitu. rustico. prædio.

Cuius finis melior est, ipsum quoq; melius est. Aristot. iij. Topicor.

Habito fine, de origine non curatur. l. cũ seruus. de uerbo. obliga.

Vbi actus uitiaretur, finis ad principium non refertur. Petrus de Ancha. consil. 115. incipiam.

Tempus centum annorum, est longißimus uitæ finis. l. ususfructus. de usufruc. lega.

Nihil ab eo casu incipere potest, quo finiri debet. l. usumfructũ de usufru. leg.

Denegato qualicũq; fine denegatũ censetur qualecũq; eius principiũ. l. oratio. de spon

de sponsa. Roma. consil. 299. in proposita. circa fin.

procemium denotat causam finalem. l. fin. de haere. instit.

Origo bonorũ nõ attẽditur, sed finale dominiũ. l. si auia. C. de donatio. pulchrè Anc. cõsi. 50. uisis diligẽter. circa me.

Non datur finis ubi principiũ nõ praecessit. l. titio usus fructus. de conditio. & demonst. Vel sic, Non dicitur desinere quod nunquam coepit. Nam omnis priuatio praesupponit habitum, & omnis corruptio generationem. l. manumissiones. de iusti. & iur.

Non attenditur initium, sed perseuerantia. l. nam etsi parentibus. §. j. de inoffi. testam.

Ad interpretationẽ alicuius materiae, non est illotis manibus, & omißis initijs accedendum. l. j. in fi. de orig. iur.

Vniuscuiusque contractus initiũ spectandũ est, & causa. l. si procuratorem, in

prin

princ.manda.l.j.§.non solum.depositi.l.si tamen.ad macedo.

Actus cõsumatus nõ uitiatur, licet perueniat ad casum à quo inchoari non potest. l.si gaudentius.C.de contr.empt.

Potior pars cuiusque diei, est horarum septem primarum, non supremarum. l.ij.de uerbo. sign.

Quod primum est, nihil ante se habere potest. §. in reliquarum. in proœm. Digestorum.

A primordio tituli, posterior omnis formatur euentus.l.uni. in fin. C. de impo.lucra.descrip.lib.x.

Non uidetur omnino falsum, quod ueritatis primordio adiuuatur.l. cùm filius. §.hæres.de lega.ij.

Quæ ab initio sunt uoluntatis, ex post facto sunt necessitatis. l. sicut.C.de act. & obligat. l. in commodato. §. sicut. commodati.l.si quis argentum. §.cùm enim.C.de dona.

Principium non apparens non considera-tur.l.j.§.planè.si aqua.de aq. quotid. & æstiu.

Quæ in præfationibus dicūtur, in sequē-tibus repetita intelliguntur.l. itē quia. §.fi.de pact.l.titia.§.j.de stipulatio.

Præfationes libentius nos ad lectionem propositæ materiæ perducūt, & in ea euidentiorem præstāt intellectum. l.j. in fi.de orig.iur.

Quæ per defunctum inchoata sunt per hæredem explicari debent. l. hæres socij.pro socio.

Priora posterioribus eliduntur.l. si unus. §. pactus. de pact. l. pacta nouissima. C.eod.tit.

In mistis & coniunctis,non datur prius, nec posterius. l. quidam testamento. de pecul.lega.

Qui prior est tempore,potior est iure.l.si fundum.C.qui potio.in pigno.

Qui prior appellat, prior agat. l. qui pri

prior. de iud.

Prima charitas incipit à ſeipſo. l. præſes. C. de ſeruit. & aqua.

Sermo ſimpliciter prolatus, intelligitur de prima uice. l. boues. §. hoc ſermone. de uerbo. ſignific. l. cùm pater. §. pater. de legat. ij.

Primò nominatus cenſetur magis dilectus l. quoties. de uſufruct.

Omnis laus in fine canitur.

Finis eſt primus in intentione, & ultimus in executione.

Omne agens agit propter finem. Ariſtoteles II. Phyſic.

Cauſa finalis attendi debet. l. fin. de hæredib. inſti.

Quicquid initiū habuit, ad finem peruenire neceſſe eſt. Ariſtot. III. Phyſico.

Finiti ad infinitum nulla eſt proportio. Ariſtot. VIII. Phyſico. & I. De cœlo & mundo. l. filiusfam. §. ſecundum uulgarem. de lega. j.

Infinitas uitanda est. l. fin. & ibi gl. C. de sac. sanct. eccl. l. uni. C. de sen. quae pro eo quod inter.

Prouidendũ est, ne lites in infinitum extendantur. l. apertißimi. C. de iud.

Fini nihil est contrarium. Aristo. 3. *de cœlo & mundo.*

Finis sciẽtiæ speculatiuæ est ueritas, practicæ uerò opus. Aristo. 2. *metaphy.*

Si uerba sunt apta ad infinitatem, toleratur infinitas. l. si ita stipulatus. ubi Bar. *de fideiuss.*

Finis est cõsumatio act⁹. l. quæsitũ. §. illud. de leg. iij. l. si is. §. quædam. ad l. falc. l. ædificia. §. perfecisse. de uerbo. signi.

Publicè intereſt.

P*Vblicè intereſt delicta puniri. l. ita uulneratus. in fi. ad l. aquil. l. locatio. §. quod illicitè. de publica.*

Publicè interest supremas hominum uoluntates effectum sortiri. l. uel negare. quemadmo. testa. aper.

Publicè intereſt homines ſaluos & incolumes conſeruari. l. cùm ratio. §. pen. de bo. damnato.

Publicè intereſt neminem ſuis rebus abuti. §. ſed & maior. inſti. de his qui ſunt ſui uel alie. iur.

Publicè intereſt riuos & cloacas purgari, ne aëris ſalubritas inficiatur. l. de pupillo. §. ſi quis riuos. de ope. no. nun.

Publicè intereſt dotes mulieribus conſeruari, ut facilius nubentes repleant liberis ciuitatem. l. j. ſolu. matr. & l. intereſt. de priuil. credit.

Publicè intereſt ſine metu & periculo per itinera commeari. l. j. §. j. de his qui deiece. uel effu.

Reipublicæ intereſt plurimos habere defenſores. l. nã reipublicæ. de no. ope. nũ.

Publicè intereſt urbem non deformari. l. fina. ne quid in loc. publ. quia pulchritudo urbis allicit homines ad habitandum. Ouidius:

Aſpicis vt veniant ad candida tecta columbæ:
Accipiat nullas ſordida turris aues.

Reipublicæ intereſt ſubditos habere locupletes. authen. ut iudi. ſi. quo. ſuffra. §. conſideremus.

Publicè intereſt prouinciam malis hominibus purgari, ut in quiete permaneat l. congruit. de offi. præſid. l. ij. C. quando li. ſine iud. ſe uindica.

Publicè intereſt abſentes à quibuſcunque defendi. l. ſeruum quoque. circa prin. de procurato.

Publicè intereſt pœnã delinquẽtibus non remitti. l. ſi operis. C. de pœnis.

Reipublicæ intereſt ſtudiorum fauores ampliari. in gloſ. l. j. C. de ſtud. libe. urb. Rom. lib. xij.

Qualitas, Accidens, Subiectum.

Qualitas ſine ſubiecto eſſe nõ poteſt. l. iiij. §. fin. de actio. empt. l. fin. de colla. bono.

Non entis nullæ ſunt qualitates. ibidẽ. & l. j.

l.j.de hæredi.uendi.
Qualitas actus agentis intentionem demonstrat.l.non codicillum. C.de testa.
Qualitas adiecta uerbo, debet intelligi secundũ tempus uerbi. l.in delictis.§.si extraneus.de noxa.l.si Titius.de mili. testa.latè Calca.consil.15. uiso instrumento.col.vj.nu.23.usque ad 24.
Allegãs qualitatẽ illam probare tenetur. l.non ignorat.C.qui accu.non poss.
Mutatione qualitatis, rei substantia non mutatur.§.minus.instit.de hæred. quæ ab intesta.defe.l.si fundus.§.si res.de pigno.
Accidentia & qualitates possunt adesse uel abesse præter subiecti corruptionem.l.pro uoluntarijs.de impẽ.in reb. dota.fac.
Qualitas competens ex persona propria, potentior est ea quæ cõpetit ex aliena. l.si quid bello.ubi glo.de capti.& postlim.reuer.Bartol. in l.quod princeps.

in fin.de legat.ij.

Qualitas quæ paucioribus competit, facit dispositionem magis specialem. Bal. in l. executionem. col. vj. C. de execut. rei iud. Dec. in l. in toto. de reg. iur.

Qualitas adiecta in principali, censetur in eius accessorio repetita. Bart. in l. si ita stipulatus. §. Chrysogonus. col. pen. de stipulatio. l. Titius. ubi Bald. C. de oper. libert.

Quãdo requiritur aliquid qualificatum, non sufficit illud simpliciter interueni-re. l. Fulcinius. §. cùm hoc. ubi Bart. ex quib. cau. in poss. ea. l. iij. ad l. Aquil.

Vitium qualitatis, maius est uitio quantitatis. l. j. §. si quis simpliciter. & §. sequent. de stipul. Din. in c. plus semper. circa fin. de reg. iur. in vj.

Ex qualitate sermonis præsumitur qualitas loquentis. Vel, Quilibet est talis, qualia uerba refert. l. pen. de con. inst.

Qualitas nõ migrat de subiecto in subiectum.

ctum.gloſ.in l.quis ergo. de pecul.

Qualitas certo tempore requiſita, poſtea ſuperueniens nõ patrocinatur. Calca. conſ. xv. uiſo. col. vj. num. 23. uol. j.

Qualitas poſita in una oratione copulata cum alia, qualificat etiam orationem præcedẽtem, ubi aliàs ius cõmune læderetur. c. cauſam quæ. de reſcr. Alex. cõſ. xxxiiii. uiſis. circa fi. uol. vj.

Qualitas quæ eſt in termino ad quem fit relatio, cenſetur repetita in termino referente. l. ſi prior. & ibi Bald. & Ang. ſolut. matrim.

Accidens ſine ſubiecto eſſe nõ poteſt. l. iiij. in fin. de actio. empt.

Accidens non mutat rei ſubſtantiã. l. naturalem. §. apum. de acquir. rer. dom.

Cauſa naturalis præfertur accidentali. l. qui habet. in fin. de teſta. tutel.

Accidentia non migrant de ſubiecto in ſubiectum. l. quis ergo. & ibi gloſ. de pecul. eſt ſuprà.

Accidentia extrinseca possunt adesse & abesse citra subiecti corruptionem. l. falsa. de cond. & demon. l. pacta conuenta. de contrah. empt. est suprà.

Vbi datur concursus naturæ & accidentis, semper natura præfertur. l. qui habet. in fin. de tutel.

Accidentia concreta, secundum naturam subiecti regulantur. Portius in §. quædam. instit. de rer. diuisio.

Accidentia plurimum cõferunt ad rerum cognitionem. l. j. & l. quòd si nolit. §. qui mancipia. de ædil. edict.

Diuersitas accidentium non inducit specificam differentiam. l. fina. de fund. instruct.

Duo contraria in eodẽ subiecto simul esse non possunt. l. Mutius. pro socio.

Agens & patiens non concurrunt in eodem subiecto. l. Vranius. de fideiuss. l. ille à quo. §. tempestiuum. ad Trebell.

Talia sunt subiecta qualia prædicata demonst

monstrant. l.iij.de fund.instru.lega. l. fin.§.cui dulcia.de uin. trit.oleóq; leg.

Verbū unius naturæ, per adiectionem alicuius qualitatis in aliam naturā transit.l. Centurio. & ibi not. Laphranc. doria.in prin.de uulg.& pupil.

Qualitas adiecta enti illud qualificat, & in diuersa specie reponit.§. prætereà. inst.de inut.stip.pulchrè & latè Hip polyt.in sing. 520. qualitas.

Vbicunq; in dispositione fit mentio alicuius qualitatis ipsam dispositionem immutantis, illud factum uidetur uigore illius qualitatis.l.pe.ubi Bar.C.de iur. delib.Abb.in cons.C X V.uidetur.col. j.uersic.prætereà ubicunq;.uol.ij.

Natura seu aptitudo rei magis quàm alicuius emergentis qualitas spectanda est.glos.in l.uendicatio. de rei uendic.

Qualitas inducens uitium non censetur repetita.l.seruo alieno.§.pen.de leg.j. l.Lucius. de fideicom.liber.

Rat

Ratio.

QVando unica tantum ratio aßignari potest, illa habetur pro expressa.glos.singula. & ibi docto.in l. quamuis. C.de fideicommis. facit text. in l.ij.de lib.& posthum.

Sola uoluntas legis pro ratione habetur. §.furtiue.insti.de ususcap.glos.ord. in l.j.§. initiū. in uerb. ratus.de postulā.

Sic uolo sic iubeo, stat pro ratione uoluntas.l.quia poterat.ad Treb.§.sed quòd principi.insti. de iur.natu. glos.fin.in l.filio pater.de legat.j.

Lex est quicquid in ratione consistit. c. consuetudo. distinct.j.Abb. in c.ratio nulla.in prin.extrà.de præb.

Correcta ratione legis, censetur correcta lex.glos. ordin. in l. j. in uerbo prouidentia.de legit. tut.similis glo.in l.qua ratione.§.literæ.in uerbo,directam.in fin.de acquir.rer.domin.

Vbicunque militat eadem ratio, idem ius

statui

statui debet.l.illud. ad l. Aquil. l.j.§.j. de fonte.

Vbi diuersa ratio reddi non potest, diuersum ius induci nõ debet.l.iij.§.j.de iniust.rup.testa.l.à Titio.de stipul.

Diuersa ratio reformat legem.l. interpositas.in fin.C.de transact.

Cessante ratione legis, cessat lex.l. quod dictum.de pact.Bar.in consil. VI.

Omne dictum à sua ratione regulatur. l. cùm pater.§.dulcißimis. de leg.ij.

Ratio naturalis habet uim legis.l. cùm rat. de bon.damn.

Ratio est coniunctio diuersorum casuum ad eundem finem tendentium. Bald. *in l.omnes populi. col.* xvij.*de iustit. & iur.*Ias.*in l.j.§.item acquirimus. in* x. *nota. de acquir.posseß.*

Nõ dicuntur discrepantia quæ conueniũt in ratione.l.j.§.per seruum.ubi Ias. *in* x.*nota.de acquir. posseß.*

Ratio est anima legis.l.cùm ratio. de bon. damn

damnato.

Diuersitas rationis, *diuersitatem iuris in ducit.l.inter stipulantem.§.sacram.de stipulatio.l.fin.de rit.nupt.*

Non *omnium ratio reddi potest.l. non omnium.de legi.*

Vbi *deficit lex, sufficit ratio naturalis. l. scire oportet.§.consequens.uersic.sufficit.de excus.tut. l.cùm ratio.de bon. damnato.*

Plures *rationes uincũt unam.auth. itaq;. ubi glos.C.communia.de successio. l.re coniuncti.de legat.iij.§.sed hodie.inst. de adoption.*

Vnica *ratio quandoq; præualet duabus.l. nam etsi parentibus. de inoffic. testa. l.scripto.unde lib.*

Ex *pluribus rationibus sufficit unã subesse.§.affinitatis.insti. de nupt.*

Quando *concurrunt ratio permittens & ratio prohibens, attenditur prohibitiua.l.si non lex.de hæred.instit.*

Per rationem ueritas habetur. l. ſolam. C. de teſti. l. ſcire. de legi.

Ratio non debet eſſe eadem cum dicto. l. qui interrogatus. de petit. hæred. gloſ. in l. fin. de offic. procur. Cæſar.

Fatua eſt quæſtio quæ non habet rationẽ dubitandi. l. Domitius. de teſtam.

Tacitè cautum intelligitur, ubi eadẽ ratio reperitur. l. his ſolis. C. de reuocan. don. l. cùm mulier. ubi Alex. in vj. not. ſolut. matrim.

Secretorum ſecreta debet eſſe ratio. l. ſi maritus. C. de don. int. uir. & uxo. gl. in l. de bonis. in uerbo, differendas. de carbon. edict.

Omne dictum per rationẽ ampliatur & limitatur. l. unum. §. fin. de lega. ij. l. ſi is qui animo. de acqui. poß. ubi glo. l. cùm pater. §. dulcißimis. de legat. ij.

Dicta in una lege, extenduntur ad omnes res, caſus, & perſonas in quibus eadẽ ratio reperitur. l. item ueniunt. §. ait

Senatus.

Senatus.de petit.hæred.

Ratio debet esse generalis & concludẽs. glos. in l. non omnium. de legit. l. non hoc. C. unde cognat.

Ratio in specie, uincit rationem in genere. glos. in l. j. §. si ego. in uerbo cæterum. si pars hæred. petat.

A ratione tacita quando certa est & unica, argui potest uelut ab expressa. l. milites agrum. in princ. de re milit.

Quando in pluribus casibus militat eadẽ ratio, tunc non habet locum extensio, sed ut genus comprehendit omnes suas species, sic ratio generalis omnes casus complectitur. l. item ueniunt. §. ait Senatus. de petit. hæred.

Sine ratione non est lex. c. consuetudo. dist in. j.

Ratio quæ in materia non consideratur, non facit præsertim habentem non habenti. Bal. in c. j. de grad. succe. in feud. Angel. in l. j. §. solent. quãdo appel. sit.

In

In temporibus & numeris nulla ratio reddi potest. gloss. singu. in c. j. de æta. & qualita. in vj. & in l. j. in uerbo ratus. de postulan.

Ratio legis uel statuti, est anima ipsius legis, uel statuti. Bal. in l. si quis seruo. C. de furtis.

Ratio est ipsa lex. Bald. in c. dilectis. de rescrip.

Lex in rationis substantia consistit. Abb. in c. ratio nulla. de præben.

Deficiente lege uel canone, sola ratio potest allegari. c. frustrà. dist in. viij. l. scire oportet. §. consequens. uer. sufficit. de excusa. tuto.

Dispositio generalis per rationem restringitur. l. cùm pater. §. dulcißimis. de legatis ij.

Vbi ratio est generalior dicto, licitum est à ratione arguere, nõ obstãte dicti specialitate. l. regula. §. fi. de iur. & fact. ign. c. constitutionem. de regula. in vj.

Paritas rationis inducit paritatem dispo=sitionis.l.à Titio.de stipul.l.illud.ad l. Aquil.

Rationabile dictum ita debet mouere iudicem, sicut lex. Andr. de Iser. in proœ. feudo. in penult.col.

In his quæ sunt positiui iuris, concludens ratio aßignari non potest.glos.in l.j.§. pueritiam.in uerbo,ratus.de postul.

Intellectus & ratio idem sunt. Bald. in l. quamuis.C.de fideicommiss.

In dubio non præsumitur, quòd una tantùm ratio in lege uel statuto poßit aßignari, sed plures. Salice. singulariter in l.si serui uestri. in ix.col. C. de noxal.Ias.in l.quamuis. in fi.C.de fideicommiss. Alex.in l. si constante. col.ij. in fi.solu.matri.

Vbi est eadem ratio, ibi lex extendi debet ad ulteriores casus, cùm lex quandoq; utatur uocabuli gratia.l.j.§.quod uulgò.de ui & ui arma.

Lex

Lex ſpecialis habens rationem generalẽ, generaliter eſt intelligenda. l.regula. §.fi.ubi Bar.*de iur.& fac.igno.*

Diſpoſitio limitata extenditur ſecundum limites adiectæ rationis. l.nomen. §.fi. de lega.iij.l.regula.§.fi. de iur.& fac. ignoran.

Verbum.

V*Erba intelligi debent attento iure communi,non ſpeciali.l.fin.* C.*de his qui ue.æta.impe.*

Verba cum effectu intelligi debent.l.j.§.j. quod quiſ.iur..l.s.§.docere D.ne quis eum qui.

Verba non in genere, ſed in ſpecie accipi debent.l.ſi in rem.§.j.de rei uendic.

Verba intelligi debent ſecundum ſubiectã materiam.l.ſi uno.locati.

Verba intelliguntur ſecundum qualitatẽ perſonæ ad quam referuntur. l.plenũ. §.equitij.de uſu & habita.l.ex milita-ri.de milit.teſta.

Verba ſemper intelligi debent ut aliquid

operētur.l.ſi quando. in prin.de leg.j.
Ex *uerbis præſuppoſitiuis nō oritur diſpo ſitio.l.ex facto.j.de hæred.inſtit. l.neque enim.§.ſi ſeruum.de mili.teſta.*
Vbicunq; *uerba diſpoſitionis poſſunt retenta proprietate ab initio uerificari, nunquàm ex poſt facto ad ſenſum improprium extenduntur. l. uerbis. de uulg.& pup.*
Vbicunque *diſpoſitio, retenta uerborum proprietate, uſque ab initio ualere non poteſt, ex tunc impropriè ſumitur, ut aliquid operetur.l.ſcæuola.ad trebel.*
Vbicunque *uerba diſpoſitionis ſunt adeò extranea & inepta, ut menti nullatenus conueniant, diſpoſitio uitiatur.l.ſi quis in fundi.de leg.j.gloſ. in l.librorum.§.quod tamen Caßius.in uerbo, libros.de lega.iij.*
Vbicunque *conſtat de mente diſponentis, expreſſa uel præſumpta, uerborū qualitas nō attēditur.l.iij.C.de lib.præte. l.quos*

l.quoniam indignum.C.de testa.

Vbicunque de mente dubitatur, à uerborũ proprietate non receditur.l.non aliter. in princ.de leg.iij.

Vicunque uerba sunt ambigua, nec aliter constat de uoluntate, dispositio uitiatur.l. in ambiguo.de re.dub.l.duo sunt titij.de testa.tutel.

Verba impropriari debẽt, ne actus reddatur inutilis.l.titia.j. §.lucius.de leg.ij.

Verba conditionalia non disponunt. l.si quis sub conditione.si quis omiss.causa testamenti.

Verba præteriti temporis sunt abnegatiua præsentis.§.fuerat.insti.de actio.

Verba geminata magis disponunt. l.balista.ad trebell.

Verba impropriari debent, ut actus naturæ deseruiant.l.insulam.de præscript. uerb.l.cùm manu sata.in fi.de contrahen.emptio.

Verba generalia ad terminos habiles re=

ſtringuntur.l.j.in prin. C.de ſac.ſan. eccle.l.ut gradatim. in prin. de mune. & hono.

Verba ſecundum naturam actus interpretantur.l.ſi uno.in prin. loca.l.inſulam. de præſcrip.uerb.

Verba ambigua ſecundum intentionem proferentis accipiuntur. l.ſi quis intentione.de iud.

Verba dubia contra loquentem interpretantur. l.ueteribus.de pact.l.labeo. de contrahen.empt.

Verba quantumcunque generalia, ad conſonum intellectum reſtringuntur.l.j.§. quod ait.ne quid in lo.ſac.

Verba generaliter prolata, referuntur ad omnes & omne tempus. l.ſi ita fuerit. de lega.iij.

Verba generalia, diſpoſitionis etiam fauorabilis, reſtringuntur ad caſus ueriſimiles, & minimè odioſos. l.lucius.ij.§. lucius.ij.de lega.ij.

Verb

Verba generalia in ultimis uoluntatibus referuntur ad tempus testamenti.l.testator.§.j.de lega.ij.

Verba simpliciter prolata, debent intelligi ciuiliter & urbanè, non Iudaicè.l. si cui.in princ.de seruitu.

Verba debent intelligi simpliciter, & non secundum quid.l.hoc legatũ.ubi Bar. de lega.iij.

Verba in statutis propriè accipi debent.l. j.§.si is qui nauem.de exercito.actio.l. iij.§.hæc uerba.& ibi not.Bart.de nego.gestis.

Verba enuntiatiua tacitè subintellecta, non inducũt dispositionem. l.rationes. in fi.C.de probat.

Verba generalia secundum sui naturam generaliter intelligi debent.l.j.§.generaliter.de lega.præstan.l.si finita.§.de cæteris.de dam.infec.

Verba impropriari debent, ut conueniant materiæ de qua agitur.insti.quib.alic.

li. uel non. §. nunc autem admonendi. ubi glos. in uerbo, dederint.

Vbicunque ex uerbis simpliciter intellectis resultaret iniquitas, tunc à uerbis receditur, & mens seruatur. l. scire oportet. §. aliud. de excus. tuto.

Verba mistim & confusè posita, ad ordinē reducūtur, singula singulis cōgruè referendo. l. eam quam. ibi, siue quæsita siue non. C. de fideicommiss.

Facta sunt potiora uerbis. l. de pupillo. §. meminisse. de no. ope. nun.

Vbi facto opus est, uerba non sufficiūnt. l. Iulianus. §. offerri. de actio. empt. l. peculium. j. in fin. prin. de pecul. l. j. §. tulisse. in fi. ad syllani.

Verba in dubio intelligi debent, rebus sic se habentibus. l. quod seruius. de condi. ob cau. l. fin. §. idem quæsijt. de condict. indeb. l. paulo callimacho. §. j. de lega. iij. Bart. in l. quoties. §. si duo. circa fin. de hære. instit.

Quoties

Quoties uerba legis dirigũtur ad iudicẽ, tunc ex illo edicto oritur ſemper officium iudicis.gl.ordina.in l.ſi ſoror.C. de collat.Bar.in l.uni.de condic.ex lege.uer.ij.principaliter.

Verba iactatoria non inducũt diſpoſitionem.l.fi.de teſtam.

Verba debent intelligi ſecundum communem uſum loquendi. l.librorũ. §. quod tamen Caßiùs.ubi glo.de lega.iij.l.labeo.de ſupel.lega.

Verba ſimpliciter prolata ad intellectum legum referri debent.l. j.C.de fructi. & lit.expen.

Verba ad intellectum poßibilem refẽrẽda ſunt.l.fi.in prin.C.de contra. & committen.ſtipula.l.ſtipulatio iſta.§.hi qui ſunt.de ſtipulatio.

Verba in potentiori ſignificato intelligi debent.l.j.§.qui in perpetuum.ſi ager uectigal.uel emphy.peta.

Verba poteſtatiua non inducunt neceßi-

tatem.l.sæpè.de offi.præsi. l.non quicquid.de iud.l.ij.C.quo.& quando iud.

Verba legis imperatiua ad priuatum fauorem prolata, necessitatem non inferunt, sed consilium. l. age cum Geminiano.C.de transac.

Verbum æquiuocum sumitur in partem digniorem. §.sed ius quidem. instit.de iu.natu.gẽ.& ciui.l.quæritur. de stat. hominum.

A propria uerborum significatione in dubio non est recedendum. l. non aliter. de leg.j.§.si is qui.de exerc.act.

Vbi uerba non conueniunt, non conuenit dispositio.l.iiij.§.toties.de dam.infec.l. quod constitutum.de nuli.testa.

Verba sunt strictè & propriè intelligenda. l.j. §. si is qui nauem. de exercito. actio.l.iij.§.hæc uerba.ubi Bar.de nego.gestis.

Verba naturaliter intelligi debent, non ciuiliter.l.fideicommissum.de condit.& demon.

demonst.l.fi.C.de his qui ue. æta. imp. l.ex ea parte.§.in insulam. de stipula.

Verba simpliciter prolata, intelliguntur de actu simplici, non de qualificato.l. filiusfami.§.sed enim meminisse.de donationib.Barto.in l. Lucius.§.quæsitum.de lega.iij.

Verba quæ de iure intelligi non possunt, de facto intelliguntur.l.mulier.§.1. de conditio. institu.l.stipulatio ista.§. hi qui sunt.de stipul.l.hæredib.§.fi.in fi. ad Trebellia.

Verba quæ aliquid præsupponunt, nihil disponunt respectu eius quod præsupponunt.l.ex facto.1.de hæredi. institu. l.generaliter.§.si is qui tutorem. de fideicom.liber.

Verba enuntiatiua regulariter nõ disponunt.l.ex his. C.de mil.test.l.titia.cũ testamento.in prin.de leg.ij.

Verba potius impropriari debent quàm quòd tertio præiudicium inferatur.c. super

super eo. ibi Bal. *extrà de offi. deleg.*

Verba quæ in propria significatione operari non possunt, ad impropriam trahũtur, ne superflua reddantur. l. si tam angusti. ubi Ange. *de seruitu. l. si tibi. ubi* Bart. *& doct. si cert. peta.*

Etiam in materia stricta & pœnali, uerba eatenus extenduntur, quatenus patitur illorum proprietas. l. cùm lege. ubi Areti. *de testa.*

Verba prolata ad alium finem quàm expressum, non disponunt, nec aliquid operantur. l. in ambiguo. de reb. dub.

Verba præsentis temporis ad tempus testamenti restringuntur. l. uxorem. §. testamento pueros. de leg. iij.

Verba enuntiatiua probant inter partes, quando sunt necessaria ad actũ in quo proferũtur. l. optimam. C. *de contrahẽ. stipu.* Dec. *consi. 118. uiso. col. j. in fi.*

Verba ambigua in delictis, debent capi in meliorem uel mitiorem partem. l. si

præses.

præses. & l. penul. de pœn. l. hæ enim causæ. in prin. de suspec. tuto. latè Ias. in l. diuortio. sol. mat. col. iij.

Verba simpliciter prolata intelliguntur de primo actu. l. dotis promißio. de iur. doti. l. boues. §. hoc sermone. de uerbo. signi.

Verbum ambiguum in una parte alternatiuè positum, per secundum uerbum in altera parte positum declaratur. l. j. de reb. dub.

Verbũ aliquid etiã in minimo uerificatur l. si seruũ. §. prætor ait. ubi Bar. de acqui. hær. in uersi. nota quòd dictio.

Tantum ualet unum uerbum efficax, quantum mille. l. si aliquid. ubi Bald. C. de donatio.

Verba magis declarant animum quàm facta. l. recusari. de acquiren. hæred. l. re coniuncti. de lega. iij.

Ex uerbis expressa colligitur uoluntas, ex factis tacita. l. ij. & iij. ubi. gl. j. &

docto.de pact.

Verba in omni actu siue dispositione ita sunt interpretanda, ne sibi inuicem cõtradicere uideantur. c. inter dilectos. §. cæterùm. de fide instru. Bar. in l. fi. §. idem quæsijt. de condic. inde. uersic. circa prædicta.

Verba directa facilius obliquantur quàm econtrà. glo. singu. in l. uerbis. de uulg. facit. tex. in l. scæuola. ad trebel. iunc. l. cohæredi. §. cùm filiæ. de uulga. Ratio, quia facilior est descensus, quàm ascensus.

Verborũ transpositio dispositionem non uitiat. l. quidam test. de pecul. lega.

Non opus est uerbis ex quibus nullus sequitur effectus. l. uni. in fi. ubi gl. fi. C. de dedit. liber. tollen.

Verba quantumcunque generalia, non extenduntur ad incogitata. l. cùm Aquiliana. de transact. c. ne quis. ubi gl. xxij. quæst. 2.

Verba generalia restringi debent, ut omnis absurditas euitetur. l. scire oportet, §. aliud. de excusa. tuto. latè Ias. in l. marcellus. in iiij. not. ad trebellia. bonus tex. in l. j. ne quid in lo. sac.

Vbi agitur de fauore publicæ utilitatis, uerba generalia non restringuntur ad habilitatem. l. si quis in graui. §. utrum. ubi Bart. *ad sylla.*

Verba generalia restringũtur ex uerisimili mẽte disponẽtis. l. lucius. ij. §. luci⁹. ij. de leg. ij. l. creditor. §. lucius. manda.

Verba generalia accessoriè apposita, ad suum principale restringuntur. l. præ dijs. in princi. de lega. iij.

Verba taxatiua casus similes nõ excludũt glos. ordi. in l. ob æs. C. *de præd. mino.*

Verba taxatiua non excludunt casus ab expreßis tacitè resultãtes. l. precibus. ibi, in primũ casum tantũ. C. *de impub.*

Verba præsentis temporis ad futura non porriguntur. l. si stipulatus fuerim. §. 1. de stipu

de stipulatio.doct.cōmuniter in auth. ex causa.in fi.C.de lib.præte.

Verba intelligi debent eo respectu, quo prolata sunt.l.debitor.§.fi.ad trebel.l. si pater.§.qui duos.& ibi not.Bal.de adoptio.Dec.consi. 283. circa princ.

Verba futuri temporis quandoq; ad præteritum referuntur.l.uerbū oportebit. & l.uerbum erit.de uerb.sign.

Vltimo uerbo standum est.l.stichus,imò Pamphilus. de manumis. testam. glo. in c.prædicator.xxvj.quæstio.j.

Vnum & idem uerbum, diuersis respectibus diuersam recipit interpretationem.l. ij. ubi glos.in uerbo,manumitti.de offic. proconsul.

Vnum & idē uerbū respiciens plura determinabilia, omnia æqualiter determinat.l.iam hoc iure.de uulga.& pupil.

Quando unū & idem uerbū refertur ad duo, expreßè uel implicitè debet fieri pariformis ad utrunque relatio. tex.

sing

singul. secundum Bart. *in l. fin.* C. *de sent.& interlocut.*

Vnũ & idẽ uerbũ ad diuersa relatum, nõ uniformiter, sed secundum propriam cuiusq; naturam intelligi debet, glos. ord. in l.gallus.§.quidam rectè.in uerbo, non exprimat. de lib.& posthum.

Verbũ semel positum, & iterum subauditum, diuersos habet sensus. auth. cessante. & ibi glo.j. C. *de legi.hær.l.nec ullam.§.omnibus.de petitio. hæredita.*

Quando idem uerbum à lege sæpius exprimitur, non censetur permitti extensio ad aliud, quàm nominatũ. glo. sing. in cle.1. in uerbo, diœcesanis. extrà de iure patrona. quam extollit Ias. *in l. si constante. col. 14. uersi. iiij. limita. solu. matrimo.*

In his quæ sunt iuris uerba, aliàs denotantia fictionem uel improprietatem, ueritatem significant. Bar. *in l. si is qui pro emptore. in iij. quæsti. uersi. item quæ=*

ritur circa prædicta. de ususcapio.

Res magis quàm uerba intuendæ sunt. l. promittendo. in prin. de iur. dot.

Sensus magis quàm uerba spectandus est. l. sed Celsus. §. j. ubi glo. in uerbo, sequendum. de contrahen. emptio.

Plerunq; dum proprietas uerborum attenditur, sensus ueritatis amittitur. c. propterea. extrà de uerbo. signifi.

Non mutat substantiam rerum non necessaria uerborũ multiplicatio. l. pediculis. §. Labeo. de aur. & arg. leg.

Verba in dubio, salua ratione recti sermonis intelligi debent. l. Plautius. de aur. & argen. lega.

Verba quæ multifariã secũdũ proprietatem intelligi possunt, in quolibet sensu accipi debent. l. cùm lege. de testa.

Verba enuntiatiua geminata, idem operantur quod dispositiua. Bart. in l. cùm scimus. C. de agricol. & censit. lib. xj. l. j. C. de plus peti.

Verba

Verba in dubio, ad boni uiri arbitrium reducuntur. Barto. *in l.cùm filius.§.pater.per illum tex.de lega.ij.*

Verba in contractibus ad mediocritatem reducuntur.l.si quis uenditor. de ædil. edic. Deci. *consi.430.quod suprà.col. 1.in fi.uolu.iij.*

Verba debent intelligi prout melius adaptari possunt. Paul. *Cast.consi.374. uisis.circa fin.uolu.1.*

Verba contrahentium recipiunt limitationem à dispositione legis.l.quæro.§. inter locatorem.loc.l. quidam cum filiũ. de stipula. Alex. *consi.133.super quæsitis.col.1.uolu.5.*

Verba ab idiotis & uulgaribus prolata, debent intelligi secundum communem uulgi consuetudinem.l. cùm autem.C. de dona.ante nup. Roma. *consi.iiij.*

Quotiescunq; unum & idem uerbum reperitur enũtiatiuè & dispositiuè prolatum, ad iudicandã eius proprietatem

attenditur prolatio dispositiua. l. ij. C. de impub. iunct. l. j. de usu. & legit. Roma. consil. 4.

Verba debent intelligi rebus sic stantibus. glos. in uerbo, potest. in l. quod Seruius. de conditio. ob causam.

Verba materialiter, & grosso modo prolata, non uitiant actum. Ias. *plenè in l. si quis mihi bona. §. sed quid si mandadauit. in ij. not. de acqui. hære.*

Verba deseruiunt intentioni. c. ij. requisiris. extrà de appella.

Verba in dubio potius modaliter, quàm conditionaliter intelliguntur. l. quæro. §. inter locatorem. loca. Bar. *in l. cùm mota. circa princ.* C. *de transact.*

Verba quæ possunt dupliciter intelligi, debent in humaniorem partem interpretari. l. fin. ubi Bald. C. *de commu. ser. manumis.*

Verba ideò instituta sunt, nõ ut per ea se inuicem homines fallãt, sed ut eis quisque

que in alterius notitiam cogitationes suas proferat. c. is autem. xxij. quæst. ij.

Veritas, Falsitas, Opinio.

VEritas *est certæ rei notitia, habita maximè per uisum. glos. in auth. de instru. cautel. in prin.*

Veritas hincinde sæpius agitata, magis elucescit. c. graue. xxxv. quæst. ix.

Disputando ueritas inuenitur. l. munerũ. §. fin. de mune. & hono.

Veritatis fides, uerborũ adminicula nõ desiderat. l. j. C. si mi. ab hære. se absti.

Veritas rerum gestarum erroribus non uitiatur. l. illicitas. §. ueritas. de offic. præsid.

Naturæ ueritas imaginibus obũbrari nõ debet. l. filio quem pater. de liber. & posthum.

Vbi ueritas locũ habere potest, cessat fictio. l. nec ei. §. primum. de adoptio.

Nõ mutat substãtiã ueritatis, nõ necessaria uerborũ multiplicatio. l. pedicu=

lis.§.labeo.de auro & argen.lega.
De futuris contingentibus non est determinata ueritas.l.si putator.ad l.Aqui. l.uentre.de acqui.hære.
Cursus temporis non mutat substantiam ueritatis.l.sicut falsi.C.ad l.Cor.de fal.
Propter nostrum affirmare uel negare, rei ueritas non mutatur. l. assumptio. ad municipal.
Eius quod multipliciter exponitur, ueritas ignoratur.l.in ambiguo. ubi Bart. de reb.dub.Bal.in l.scire leges. de legi.idem Bal. & Ias. in l.nec quicquã. §.ubi decretum.in princ.de offic.proconsul. & lega.
Falsitas nihil aliud est quàm immutatio ueritatis. authen. de instru.cautel.& fid.in princ.
Non uidetur omnino falsum, quod iuuatur primordio ueritatis. l. cùm filius. §.hæres.de legat.ij.
Paria sunt falsum exprimere, uel supprim

primere ueritatem.c.super literis.extrà de rescript.l.j.in princ.de fal.

Plus ualet quod in ueritate,quàm quod in opinione consistit.§.si quis rem suam. instit. de lega.

In his quæ à solo animo non depēdent, magis attenditur ueritas quàm opinio. l. fin.in fin.de cri.expil.hær.l.ij.§.si pupillo.de usucapio.pro empto. Bart.*in l.is qui putat.de acquir.hæred.*

Vehemens opinio consona ueritati,postea apparenti, habetur pro ueritate. glos. sing.in l.si quis extraneus.§.fin.de acquir.hæred. Ancha. *notabiliter in consil. stupendo.* CCCXLIX. *uiso diligenter.*Ias.*in l. certum. si cert.pet.*

Quod falsum est,nihil est. l. eleganter. §. qui reprobos. de pign. act. glos.in l.ij. in uerbo,non habent.C.de hæred.

*Mendax precator penitus carere debet impetratis. Vel,*Mendacium *necat priuilegium.l.pen.C.si cōtra ius uel util.*

pub.c.sedes.in fin.extrà de rescript.
Nimium altercando ueritas amittitur.
Per plures ueritas melius inuenitur.c.per hoc.§.uerùm.ubi Gem.de hæret.in vj.
Finis scientiæ speculatiuæ est ueritas, practicæ uerò opus. Arist. 11. Metaphys. est suprà.
Figmentum ueritati non præiudicat.l. si ancillam.C.de contrah.empt.
Veritas super omnia amanda est.l.cùm ita legatum.de condit.& demonstr.
Quando ueritas & fictio ad idem cõcurrunt, ueritas præfertur.l. filio pater. de liber. & posthum.
Qui uerũ tacet, falsum committit.l.presbyteri citra.C.de episc. & cler.
In spiritualibus magis attenditur ueritas quàm fictio.not.Archid. in c.j.per illum text.de uot.lib.vj.
Qui ueritatem sequitur, Deum sequitur. c.quisquis.xj.quæst.iij.
Melius est pro ueritate supplicium pati, quàm

quàm pro adulatione beneficium conſequi.c.nemo peritorum.xj.q.iij.
Potius tolerandum eſt omne ſcandalum, quàm quòd ueritas relinquatur. c.qui ſcandalizauerit.de reg.iur. in antiq.
Qui ueritatem liberè nõ pronuntiat, proditor eſt ueritatis. c. nolite timere. xj. quæſt.iij.
Qui metu alicuius poteſtatis ueritatẽ occultat, iram Dei ſuper ſe prouocat.c. quiſquis.xj.quæſt.iij.
Quatuor modis ueritas opprimitur, timore, cupiditate, odio, & amore. c. quatuor.xj.quæſt.iij.
Acceptio nummorũ, præuaricatio ueritatis eſt.c.qui rectè iudicat. xj. quæſt.iij.
Veritas cùm nõ defenſatur, opprimitur. c. error.lxxxiij.diſtinct.
Præſumptio legis dicitur eſſe ueritas. tex. eſt not. in l. fin. §. fin. & ibi gloſ. in fin. de probat. quem text. refert Iaſ. ſe dicidiſſe à quodam magno aduocato Pa-

pienſi in l.j.C.de milit. teſtam.

Ad examinandam ueritatem, omnis iure prodita debet admitti probatio. l. nec commiſſa.C.de liber.cauſ.

Veritas uulnera patitur, ſed non mortem.

Inter amicos ſanctius eſt præferre ueritatem.

Amicus Plato, amicus Socrates, ſed magis amica Veritas.

Aulus Gellius. Solum tempus parens eſt ueritatis.

Voluntas, Mens, Intentio, Propoſitum.

Voluntas ſenſibus dominatur, & in actibus humanis primum obtinet locum.l.in conditionibus. ubi doct. in prin.de condit.& demon.

Sublata de medio uoluntate, omnis actus eſt indiſſerens.l.fœdiſsimam. ubi Bal. C.de adulter.

Volūtas hominis eſt ambulatoria uſq; ad ſupremū uitæ exitū. l.iiij. de adi.lega.

Voluntas morte finitur.l.iiij.locat. l.cùm

hic

hic status.§.fin.de donat. inter uir.& uxor.l. si gratiosè.de rescrip.in vj.

Moriendo quis uelle uidetur.l.uxorem. §. Scæuola.de lega.iij.

Paria sunt aliquid per me fieri,uel per alium mea uoluntate.l.filio familiâs.C. de iur.delibe.

Ea quæ uoluntariè gerimus, non extenduntur ultrà,quàm gerãtur. l.cùm te. C.ne uxor pro mari. gl.fin.in l.solum. de offic.procur.Cæsa.

Quæ uoluntate nostra non procedũt actiuè,nec in præiudicium nostrum, paßiuè à lege interpretantur. l. si ministerium.ubi Bald.C.de lib. causa.

Quod à sola unius uoluntate dependet, quasi impoßibile reputatur. l.apud Iulianum.§.constat.de leg. j.

Vltima uoluntas nõ potest stare in suspenso.l.fin.commun. prædio.

Posterior uoluntas attẽdi debet.l. si autẽ. de aqu.plu.arc.l.clari. C. de fideicom.

Plenior

Plenior uoluntas seruanda est.l.si ita scriptum.de hæred. instit.

Voluntas coacta, uolũtas est, & operatur effectum uoluntatis. l. si mulier. §. si metu.quod met.causa.l.qui ita in prin. ad Trebel.

Voluntas hominis habetur pro lege. §.disponat.in auth.de nupt.

Nihil magis hominibus debetur, quàm libertas supremæ uoluntatis.l. j. in fin. C.de sacr.sanct.Eccles.

Variæ sunt hominũ uoluntates.l.quia poterat. ad Trebell.

Quicquid fit occasione alicuius inuoluntarij, inuoluntarium dicitur.l.qui leuandæ. ad l.Rhod.de iac.

Ex actu nullo legitur quandoq; uoluntas. l.fin.de reb.eo.l.legatum. §.pater hortos.de adimen.lega.

Voluntariæ necessitati minimè succurritur.l.si fideiussor. §. qui necessariam. qui satisd.cogan.

Nemo

Nemo uelle uidetur quod nõ poteſt. l. Lucius. §. imperatores. ad municip. l. ſi tibi. §. unius. de optio. leg. c. cùm à nobis. de ſentent. excom.

Velle ſuum cuiq; eſt, nec uoto uiuitur uno. c. quia diuerſitatẽ. in princ. ubi gloſ. de conceßio. præben.

Quot capita, tot ſententiæ. c. ſicut in ſacramentis. de conſecr. diſtin. iiij. gloſ. j. in c. ſuper literis. extrà de reſcript.

Non dicitur nolle qui uelle non poteſt. l. iiij. de acquir. hæred. l. pater. in princ. de condit. & demonſt.

Paria ſunt uoluntatem uerbis, uel facto declarare. l. recuſari. ubi gloſ. de acqu. hæred. l. de quibus. de legi. l. Paulus. rem rat. hab.

Qui uult unũ, cenſetur uelle omne aliud, ſine quo illud eſſe non poteſt. Vel, Qui uult conſequẽs, uidetur uelle omne neceſſarium antecedens. l. illud. de acqui. hæred. ad rem mobilem. & l. ad legatum.

tum.de procurat.l.deniq;.§.interdum. de pecul.leg. Fallit ubi antecedens tacitè induci non potest. l. hæreditas ad Statium.de hæred.instit.

Bona uoluntas pro facto reputatur. l. si quis in testamento.& l.uter.in fin. de condit.instit.

In maleficijs uoluntas spectatur,non exitus.l.diuus.ad l.Corn. de sica.

In maleficijs si factum excedat uoluntatē, attenditur factum non uoluntas.l.si seruus seruum. §. si quis insulam. ad leg. Aquil.l.qui saccum.de furt.

Eadem seueritate uoluntatē sceleris, qua effectum puniri,iura cōstituunt.l.quisquis. in princ. ad leg.Iul .maiesta. l.is qui cū telo.ad l.Corn.de sicar.l.si quis non dicam.C.de episc. & cler.

Voluntas & propositum distinguunt maleficia.l.qui iniuriæ.& in l.uerum est. de furt.

Quicquid agūt homines, intentio iudicat omnes.

omnes.l.j.ubi glo.& doct.C.ad l.Cornel.de sicar.

Effectus contingens præter intentionem agentis, non consideratur.l.qui foueas. & l.si putator.ad l. Aquil.l.ij. in fin. de condit.& demon.

Ea quæ sunt uoluntatis, à persona non separantur.l.iiij.loca.c.si gratiosè.de rescript.in vj.Angel.in l.illa institutio.de hæred.instit.

Quæ ab initio sunt uoluntatis, ex post facto sunt necessitatis.l.sicut.C.de actio.& obligatio.

Propositum in mente retentum nihil operatur.l.si repetendi.de condit.ob caus. l.cùm in plures.§.locator.locat.sed non probat.

Ei qui suæ mentis non est, culpa imputari non potest.l.sed & si.§.j.ad l.Aquil.

Vbi mẽs est certa, de uerbis nõ curatur.l.iij.C.de liber.præter.l.non aliter.de legat.iij.

Mens

Mens eſt potentior uerbis.l. Labeo. in fi. de ſuppell.legat.

Nullum maius eſt mentis noſtræ teſtimonium, quàm qualitas inſpecta uerborum.Bald.in c.j.extrà de teſti.

Idem operatur oppoſitũ in oppoſito, quod propoſitum in propoſito.l.fin.§.fin.de legat.iij.l.qui quartam.de lega.j.l.ſi ut proponis.ij. C.de nupt.l. ſi ex toto. in princ.de legat. j.

Sapientis eſt in melius mutare propoſitum.l.nonnunquam.ubi gloſ. de collat. bonor. inſtit. de lega. in princ. & ibi Angel.Aret.

Voluntas intelligitur cum effectu.l.ſi conſtiterit.ubi gloſ.fin.regund.

Voluntas poſt mortem nõ renaſcitur.l.j.in fi.C.de ſacr.ſanct.Eccle.doct. in l.Centurio.de uulgàr.

Malus euentus bonæ intentioni minimè imputatur.c.de occidẽdo.xxiij.quæſt. v.c.illa xv.quæſt.j.

Qualit

Qualitas actus agentis intentionem demonstrat. l. non codicillum. C. de testa.

Qualis est actus, talis præsumitur animus. l. si non conuitij. C. de iniur.

Actus sequens, præcedentem intentionẽ declarat. §. pauonum. insti. de re. diuisi.

In omnibus ab animo dependentibus, magis attenditur intentio, quàm factum. l. etiam. §. j. ubi Bald. & Alex. in 4. not. solu. mat. l. j. §. diuus. de sica.

Vbicũq; aliquid potest fieri duplici intentione, probatur intẽtio per sacramentum. Bald. in l. atqui natura. §. cùm me absente. de neg. gest. quia in cõsistentibus in animo, statur assertioni alicuius cũ iuramẽto. gl. in §. aliæ. instit. de act.

Propter nimiam uerborum subtilitatem, latitudo uoluntatis impediri nõ debet. l. uni. in fi. C. ut actio. ab hære.

Voluntaria conditio non extenditur, sed formaliter est adimplenda. l. meuius. & l. qui hæredi. de cond. & demonst.

Bart. & doc. in l.gallus. §.& quid si tantum.de lib.& posthu.

Verbum uolo, est fons & radix omnium actuum,& dispositionum. Alex.consi. 190.plura narrata.uolu.6.doc. in l.j. in prin.C.de sum.trini.

Verbum uolo, est ab omni necessitate abstractum,& regulis iuris non submissum.l.ante litem.de pecul.

Verbum uolo, denotat adeò liberum arbitrium, quòd quis potest præferre iniquum æquo. l. fideicommissa. §.quanquàm.de lega.iij.

Verbũ uolo, in principe habet uim legis, & rationis.§.sed quod principi.insti. de iure natur.

Necessitas non habet meritum,sed uoluntas. Bald.in l.ex placito. col.iij.de re. permut.

In præiudiciũ tertij,uoluntas mutari non potest.l.quæsitum.de ser. exportan.

Ex sola uoluntate, tacita uel expressa, concur

concurrente potentia, inducitur actus. c. cùm super. de offi. deleg. Ias. in l. barbarius. circa princi. uersic. item potes. de offi. præto.

Qui non uult quando potest, consequens est, ut cùm uelit non poßit. l. multum interest. C. si quis alt. uel sibi. l. quod sponsæ. C. de dona. ante nupt.

Inanis est uoluntas nisi adsit potentia. l. nolle adire. & ibi not. Alex. in princ. de acqui. hære. l. pater seuerinam. in prin. de condi. & demon.

Voluntas alicuius talis esse præsumitur, qualis esse debet. Bal. in l. j. in 5. col. C. de sacrosan. eccle.

Actibus in cũctis dominatur sola uolũtas.

Vltimum, Extremum.

VLtimum terribilium mors. l. ultimũ. de pœnis.

Vltima derogant primis. l. pacta nouißima. C. de pact. l. si mihi. §. in legatis. de lega. j.

Vltima uoluntas est ambulatoria, & reuocabilis. l. iiij. de adimen. lega.

Vltima opinio in dubio censetur approbata. l. qui filium. §. sabinus. ubi gloss. ord. ad trebell.

Vltimum uerbum præualet. l. stichus, imò Pamphilus. de manu. testa.

Vltima mora nocet. l. illud. de peric. & commo. rei uend.

Vltimo substituens cæteros onerasse non intelligitur. l. uel singulis. de uulga.

Vltimus dies termini, totus debitori conceditur. §. omnis. insti. de uerb. obli.

Vltimus soluens solutum repetit. l. cùm duo. ubi Bart. de condict. indeb.

Vltimo loco dicta magis inhærent memoriæ. Specula. tit. de disput. §. post hoc autem. in fin.

ACCESSIT *uobis (ornatißimi iuuenes) hic secundus liber præter intentionem quidem, cùm (ut initio testati sumus) nihil præ se ferat ingenij, laboris uerò*

uerò permodicum. At *uerò non negligenda utilitas inde proditura est, si cui uobis usui esse poßint præscripta axiomata, ex nostro præcepto didiceritis.* Nempè *eorũ maior pars, non ex uerbis, sed ex mente legum deprõpta inuenietur.* Próinde *uestrum erit studiũ, singulo quoque die sex: aut decem menti, intellectuíque affigere, nec tamen sola memoria contenti esse, sed leges ipsas diligenter excutere, ut quónã pacto à doctoribus inductæ fuerunt subtiliter perpendatis.* Quòd *si ex diurno studio, unius tantum legis mentem assecuti fueritis, non omnino uobis ea dies perierit.* Quippè *nullam artem numero, uel quantitate metimur, sed modo: omnísque disciplinæ apprehensio, non laboris quidem, sed ingenij officium desiderat.* Quãobrem *ille sciat omnes se leges facilè tractaturum, qui unam tantùm bene pertractare didicerit.*

MATTHAEI GRIBALDI IVRIS-CONSVLTI CHERIANI,

DE RATIONE STVDENDI,

LIBER TERTIVS.

IRABITVR *fortaße quispiam, quorsum liber hic extra propositã materiam inseratur: quasi nihil commune habeant Musæ cum legibus. Verùm non alienum ab instituto nostro fore comperiet, si aliquot difficilium legum interpretationem, me uersibus explicasse cognouerit, ut in hac quoque parte multorum desiderijs satisfa*

ſatisfacerem, et honeſti otij, ac recreationis exemplum darem. Nempè cùm in ſuperioribus libris, nonnunquàm à ſeueris legum ſtudijs ad leniora exercitia animi gratiâ diuerticulum fieri conceſſerimus, nullum ſuauius aut delectabilius bonarũ literarum amatori otium eſſe perpendimus, quàm Muſarum dulce commercium. Nec opponat aliquis oratorum libros potius eligendos, ex quibus fluentem illam, uelut ex lacteo quodam fonte, eloquentiam haurire, atq; imbibere liceat, quandoquidem hoc ipſum non extra Iuriſconſultorum limina quærendum eſt. Neque enim aliundè id petendum uidetur, quo noſtris in penetralibus maxime abundamus. Quid, quæſo, prudentum reſponſis purius, terſius, aut elegantius? quid maturius, grauius, aut diuinius? Sed de his ſatis ſuprà tractatum eſt. At uix poteſt (inquies) eloquentia cum breuitate eſſe coniuncta. Et quid C. Cæſaris ſtilo uehemen-

tius? quid Brutorum laconiſmo eloquentius? Quinimò hoc ipſum magnoperè ſuadet, ac delectat, quod ab omni tædio remotum eſt. Próinde nihil omnino auditorum animis magis inſidere, nihilq; ad inſtillandam auribus diſciplinã utilius præſentiúsue eſſe putamus, quàm elegantem breuitatẽ. Poſtquàm igitur & leges ipſæ elegantiam redolent, & oratorum loco Caios, Celſos, Marcellos, Pomponios, Paulos, Vlpianósq; noſtros habere poſſumus, quorum lucubrationibus, & monumentis continuam operam demus, non abſurdum fuerit ad amœniſsimos Theſpiadûm colles quandoque diuertere, & lympidiſsimis Caballini fontis laticibus ſitientia labra proluere: quod quidem à nonnullis maioribus noſtris factitatum, atque obſeruatum fuiſſe legimus. Nam & Sabinum, Paulum, Vlpianum, ac pleroſque Iuriſconſultorum, Homero, Virgilióq; poëtarum coryphæis, familiares admodum fuiſſe

fuiſſe conſtat. Herennium *quoque* Mode= *ſtinum, non modò poëtarum luſibus ma= gnoperè oblectatum, uerùm & elegan= ter ipſum uerſibus ſcripſiſſe, argumen= to ſunt epitomæ illæ in ſingulos* Virgilij *libros conſcriptæ, quibus nihil ſanè ue= nuſtius, aut elegantius dari poteſt.* Sed *&* Caium *Iuriſconſultum,* Muſarum *mi= nimè expertem fuiſſe didicimus.* Nanque *inter cætera quærenti:* An *fructus pen= dentes, unà cum ipſo fundo, actione uni= ca uendicare liceret, monoſticho dubium abſoluit:*

Fructus pẽdentes fundi pars eſſe uidẽtur.

Quòd ſi carmen edere non ſtatuiſſet, bre uius utique reſpondiſſet: fructus penden= tes fundi partem eſſe. Cinum *prætereà* Piſtorienſem, *legum interpretem cele= berrimum, à quo* Bartolum *plerunque ſo= lidas ac perfectas theoricas hauſiſſe ui= demus, amatorios uerſus, ſed tum mater= na, tum* Latia *lingua belliſsimè luſiſſe*

nemini obscurum est. Sed quid fusius maiorum exempla excutimus? Num singulare nobis hodie argumentum præbet, uir ille nunquam satis laudatus Andreas Alciatus, *qui & Solonem* Apollini, & Musas *legibus ita conciliare facilè nouit, ut uel ipsum* Modestinum *in utroque genere præcellere non immeritò uideatur?* Quamobrem *uisum fuit & hoc loco iuuenes admonere, ne (si quando per otium* Musis *uacare libeat) obscœnis, aut famosis carminibus ingenium, stilúmque fatigent: sed nostro magis exemplo excitati, aliquod honestum & laudabile poëma meditentur: quale esset, uel* Veteris *aut* Noui Testamenti *sententias, præceptáq;, & historias perstringere, uel prudentum, aut* Cæsarum *responsa uersibus explicare.* Quod *& à nobis aliquando factum, obseruatúmque fuisse, postremus hic liber facilè indicabit.*

DOMITIANVS Vlpian. in tit. de iurisdict. omn. iudi. lib. Digest. secundo.

Imperium aut merum, aut mistum est. Merum Imperium est, habere gladij potestatem ad animaduertendum in facinorosos homines: quod etiam potestas appellatur. Mistum Imperium est, cui etiam iurisdictio inest, quod in danda bonorum possesione consistit. Iurisdictio est etiam in iudicis dandi licentia.

Diuisio & diffinitio Imperij.

Sunt geminæ imperij species, mistúmque merúmque.
Dicitur esse merum imperium, quod nobile semper
Officium, vtilitásq; exercet publica: misto
Nobiléque officium, priuatáque commoda subsunt.

GRADVS & effectus meri imperij.

MAXIMVS.

Maximus imperij gradus est, generale potentûm
Cogere consilium, a & generales condere leges b,
Indul

Bartol. in hac l. imperiu. & cõmuniter doct.
a xvij. distin. per tot.
b l. j. de cõsti. prin. & l. nõ ambigitur. de legi.

a l.ij. & fi.C.de gene. abolitio.
b l.ij. C.de falsa mone.
c dicta l. imperium.
d l. illicitas.§.qui vniuersas.de offi.præsidis.
e auth. de collato.§.ad hoc prohibemus.
f l.aut dãnum.§.præfecto pla. vrbis. de pœn. & l. inter pœnas. de interdic.& relega.
g Bart.in l.ij.de pub. iud.
h l.ij.§.cõstat.de pœ.
i l. nulli. iun.glo.C. de senté.& interlocut.
k l. inter pœnas. §. decuriones de interdi.
l l. j. de quæstio.
m auth.de testi.§.si vero ignoti.

Indulgere reis,[a] *signatos cudere nummos.*[b]
Hunc superillustres soli dicuntur habere.

MAIOR & MAGNVS.

Maiores tenet ille gradus, cui vindice pœna[c]
Aut naturalem, aut ciuilem[d] *tollere vitam,*
Corporeúmque[e] *reo licitum est abscindere membrum,*
Necnon perpetuis damnatum ascribere remis:
Aut ciuem exilio quem deportare[f] *perenni,*
Carceris æterni vel condemnare[g] *latebris.*
Hãc præses nullus[h] *potis est imponere pœnam.*

PARVVS GRADVS.

Exercet[i] *paruum imperium quicunq; relegat,*
Bannitúmq;[k] *iubet patria decedere terra:*
Compulit vt victum Ciceronem Clodius olim.
Huius item imperij est (quanquam exploranda[l] *per illam*
Crimina sunt potius) torturæ[m] *infligere pœnã,*
Afficere[n] *aut grauiter corpus cuiusq; nocẽtis*
Fuste, uelut multò duris, vel cædere flagris.
Imperij nequeunt[o] *species legarier istæ.*

MIN

n l. si q̃d erit.de offi.proconsul.
o l.j.§.qui mandatam.de of.eius iunc.l.solet.de offic.proconsul.

a l.magistratibus.de iurisdict.omn iudi.
b l.leuia.de accusatio.
c Auth.de defenso.ciuit.§.audient.
d l. eos.C.de modo mulcta.& l.ij.C.de sportu.
e l.j.in prin.de offi.eius cui manda.

MINOR GRADVS.

Imperium minus est, modico pro crimine corpus
Castigare parũ,[a] *atq; leues cognoscere noxas.*[b]
Iure magistratus cunctis hic competit actus
Iudicibus,[c] *speciem nec parua coërtio per se*
Efficit, vt doctor post glossam sensit Arena.

MINIMVS GRADVS.

Imperij minimi esse leues[d] *imponere mulctas*
Proditur, hósq; gradus legari[e] *posse fatendũ est*
Iure magistratus, quoniam constare probatur.

MAXIMVS gradus misti Imperij.

Imperij totidem misti, iam sæpe receptum est,
Esse gradus, quorum supremus principe solo
Dignatur: veluti[f] *veniam concedere fictæ*
Aetatis, natúmq; patri in sua iura roganti
Annuere,[g] *& labẽ genituræ auferre pudẽdæ,*
Legitiméśq; suo rescripto[h] *reddere partus.*

MAIOR GRADVS.

Maior item gradus est de se cognoscere posse,
Seu[i] *cùm præfecto à summo sententia dicta,*
Eiusdem imperio rursum excutienda refertur.
Nanq; ab eo nulli licet appellare,[k] *sed altum,*
Porrectis iterum precibus,[l] *tentare tribunal.*

f l.ij.C de his qui veni. ætat. impe.
g l. ij. de adoptio.
h Auth. quib. mod. natu.effic. sui.§.illud.
i Authẽ. quæ supplicatio.C. de preci.im pe. offe. l. j. & ij. C. quando libel. princ. dat. l. j. C. de off.præfect. præt. orien.
k l.vni.de off. præfe. præto.
l l. vni.C. de senten. præfect. præto.

Hunc.

a l.ea quæ.ad municip.
b l.iubere. de iurisdi.om. iudi.& l.si quis missus. iunct. glos.ne vis fi.ei.& l.si finita.§.Iulianus.de dam.infect.
c l.qui restituere.de rei vend.
d l.cum hi.§.sed nec mandare.de transactio.

Bar. in d.l. imperium. col. iiij.
e l. fin.C. vbi& apud quem.
f l. j. de mino.
g l. minoribus. la. j. C.de in integ.rest.mi & l.si.C.si aduer.ven.
h l. nec quicquam. §.j. de offi. proconsul. &l.omnia. de reg.iur.
i l.iiij. §. j.de damn. infect.
k l. iij. §. pen. de bo. poss.
l d.l.iube-

Hunc princeps soli Præfecto indulsit honorem.

MAGNVS GRADVS.

Tertius imperij misti gradus adnumeratur,
Quem magnũ dicunt, plenæ cùm causa requirit
Cognitionis opus, vel si qua coërtio rerum,
Personæ ve cadit priuata ad commõda tantum,
Vt cũ aliquẽ Præses, seu Prætor in integra iura
Restituit,[a] *vel decreti virtute secundi*
Quem possessorem statuit,[b] *spoliát ve tenentem,*
Ipsa re expellens,[c] *legari haud talia possunt*[d]
Iure magistratus, quia non dicuntur haberi.
Sanè illo casu [e] *gradus hic mandabilis est, cùm*
Restitui poscunt se in pristina iura minores.
Nam fauor hic [f] *iuuenũ teneris cõceditur annis:*
Consilio ac fragili, quoniam subiecta [g] *putatur*
Multorum insidijs, varijsq; hæc fraudibus ætas.

PARVVS GRADVS.

Consequitur paruus quarto gradus ordine misti
Imperij, quoties [h] *adhiberi plena iubetur*
Causæ cognitio, sed quæque coërtio [i] *cessat:*
Vt quando rerum possessio [k] *traditur vlli*
Ius tribuens: vel cùm iudex pronuntiat esse
Quem possessorem [l] *statuendum iure secundi*

Dec

re.de iurisdi.om.iu.& d.l.iiij.§.duas.de dam.infect.
a l.j.& l.minorum.C.de præd.min.& l.ij.de offic.eius cui mãda.
b d.l.nec quicquam.§.j.& d.l.ij.de offic eius.
c l.lucius titius curator.§.cum test.de admi.tuto
d l.cognitio. §.final. de officio eius cui mandat. Bartol. in d. l. imperium. col. fina.
e l.ij.C.de magi. mu. l. vni.C.de off.iud. Alex.§. nulla.in auth. de defen. ciuit.
f l. vni.de of. consul.
g §. sed emãcipatio. insti.quib. mod. ius pat. po. & l. magistratum. de adoptio.
h dicta l. ij. de adoptio.
i glo.ij.in fin. in l.ij. de officio eius.

Decreti: vel cùm celebrandis actibus vltrò
Se autorem præstat, decretumq́; a inserit illis.
Mandari hæc pariter nequeunt, b quia non tribuuntur.
Iure magistratus, verùm hæc sententia fallit
In dando tutore: c fauor nanque exigit istud
Pupillaris, vt hic fiat mandabilis actus.

MINOR GRADVS.

In quinto sunt cuncta gradu quæ iudicis alto
Tractari officio, sed summatim, ac leuiore
Cognitione solent: mandari d & talia possunt.

MINIMVS GRADVS.

Denique sunt minimi imperij, quæcũque soluto
Officio, & causæ sine cognitione, e locísq;
Explicat in cunctis priuata ad commoda iudex.
Vt cùm se autorem domino concedit, amæna
Libertate f suum seruum donare volenti:
Seu quoties g genitor natum ditione paterna
Liberat, aut fictã h prolem sibi quærit adoptãs.
Hæc ius dicenti species quoque competit omni
Iure magistratus, ideò i mandabilis extat.
Quòd verò mistũ suprà non posse relatum est

Mand

a Auth.de defenso.ciuit.§.& iudicare.
b Bar.in d.l.imperium.colum.fin.
c l.j.in prin.de off.eius.l aliquando.de offi.proconsul.
d auth.vt defunct.seu funera.eo.§.illud.
e l.ij.C.de peda.iudi.

MAGNVS GRADVS.

Tertius inde gradus tractatur, quando valoris
Auri tercentum solidorũ a *est causa, vel vltra,*
Iudicibus tantum species maioribus ista
Competit, b *atque alij non est mandabilis vsque,*
Ni gemino in casu, vel quando absentia c *primi*
Iudicis exposcit, vel cùm grauis occupat illum
Causarũ numerus, d *ne omnes cognoscere possit.*
Quod nulli imperio e *concessum iure videmus,*
Causarũ vt cumulus facere id mandabile possit.

PARVVS GRADVS.

Hinc iurisdictio parua est, quæ vertitur intra
Tercentum solidos, f *& plenam cognitionem*
Exigit: hæc g *passim cunctis mandabilis extat.*

MINOR ET MINIMVS.

Inde minor, minimúsq; grad⁹ simul ãbo sequũt.
Conditione pares, quibus omnis causa h *remissa*
Ponderis exigui, solidos quæ excedere centum
Nesciat. his gradibus si pleni congruus ordo
Iudicij, si cuncta fori præcepta darentur,
Longè plura forent litis impendia, i *causæ*
Quàm valor euictæ, & dãni plus inde rediret.
His igitur causis k *Iudex procedere debet.*

f d.§.& iudicare. in auth.de defenso.ciui.
g Bar.in d.l.imperiũ in fin.
h Authé. nisi breues C.de sent. ex breui.recitan.§.audiét.in authé. de defenso.ciui.
i Auth.de iudici.§.ne autem.l. mediterraneæ. C. de anno. & trib. lib.x.
k Authé. de manda. princip.§. sit tibi quoque.

a l.fina.C.de ped.iud.
b Auth.vt ab illustri.& qui super eam dign.
c Authen.de consuli.in princ.l.eos.§.j.iun.glo.C.de vsu.
d l.vni.de off.præf. præt.
e l.ius senatorum.C.de dig.lib.xij.
f c. vni.in princ. quis dica. dux, com. vel march. in vsib.feudo.

Summatim, & tales [a] *legãdi est ampla facultas.*

GRADVS dignitatum.

Est quoq; bis geminus vario splendore nitentûm
Ordo virûm: superillustris [b] *primũ eminet, omneis*
Trascenditq; gradus: tali fulsere decore
Romani quondam Reges, tum consul [c] *vterque,*
Necnon semestri cum dictatore [d] *Senatus.* [e]
Nũc fulgent Papa & Cæsar, Regésq; supremi,
Vnde [f] *magistratus cuncti fluxere per orbem.*

Superillustres.

ILLVSTRES.

Mox gradus illustris [g] *sequit, cui maxima nutu*
Principis excelsi legitur collata potestas.
Hũc meruere [h] *gradũ maior Præfect⁹, & vrbi,*
Quæstores, [i] *rerũ Comites, Equitũq; magistri.*
At postquã imperiũ Cæsar sibi vindicat omne,
Cessarunt Dictatores, [k] *Equitúmq; magistri,*
In quorum subiere locum Prætoria habentes
Præfecti, [l] *quorum fuerat tam lata potestas,*
Vt leges possent inducere principis instar,
Vt nec ab illorum sede appellare liceret.

g d. auth. vt ab illustri. l.quoties. C. de dig.lib.xij. l.fi. vt dig. ord.ser.eo. libr.
h Auth.de appel.& in tra quæ tẽpo.§.illo.l. præcipim⁹. C.de appel. l.fi.§.pe.C. de assesso.
i l.fi.in fi. C.vt dign. ordo seruetur.lib xij.l.j.C.de offic.magi.milit.
k l.j.§.post deinde.de orig.iur.
l l.vni.de offic.præfect.præto.

a l.iij.in princi.de off. præfect. vig. authen.de app.& intra quæ tempo.§.similique modo.
b l.j.& fin.de offi.pro consul.& lega.
c l.fin.§.viri quoque.C.ad l.Iul.de vi.publi.
d §.fin.in procem.digestorum.

SPECTABILES.

Tertius inde gradus spectabilis a esse probatur
Quo fulget vigilū Præfectus, Prætor & vrbis,
Proconsulq;,b timet cuius Prouincia fasces.

CLARISSIMI.

Cunctorū extremus graduū clarissimus c extat.
Hūc omnis retinet Præses d Proconsulis, atque
Legatus,e Doctórq; legēs,f & quisq; Senator.g
Nā superillustrem h constet licet esse Senatum,
Ordo Senatorem tantum clarissimus i ornat.
Nōnunquā & Prætor clarissimus ipse vocatur.

EGREGII.

Nonnulli voluere gradum superaddere quintū,
Vnde magistratus quisq; infimus haurit honorē,
Egregiúsq; k potest dici, defensor vt vrbis
Subiectū, imperióq; carentis municipúmve.
Quatuor l Imperium primi, mistumq;, merūq;
Exercere gradus possunt: verùm vltimus omni
Imperio m vacat, & iurisdictionis honore
Contentus solo, priuata n negotia curat.

e l.diui.in fi.princ. de iur.patro.
f l.fœminæ. de senato.
g l. ius senatorū. C. de dignit. lib.12.
h l.si sena tor.eo.ti.et l.ij.§. fi.C. de his qui veni.æta.
i l. j. C.si aduer.cred.
k glos. in authen. vt a b illustri.in verbo, post. Bar. in l.j. in princip. de offic. eius.

l l. illicitas.§.qui vniuersas. de offic. præsid. Barto. in l. j. in princip.de offic.eius.
m d.l.imperium.in fi.vbi Barto.
n Authen.de de fenso.ciuita.§.audient. & §.iudicare.

SEXTVS Aphricanus lib. XII. Digestorum, de condic. inde.

FRater à fratre, cũ in eiusdẽ patris potestate essent, pecuniã mutuatus, post mortem patris ei soluit. Quæsitum est, an repetere posšit? Respondi, utique quidem pro ea parte qua ipse patri hæres extitisset repetiturum: pro ea uerò qua frater hæres extiterit, ita repetiturum, si non minus ex peculio suo ad fratrem peruenisset. Naturalem enim obligationẽ, quæ fuisset hoc ipso, sublatã uideri, quòd peculij partem frater sit consecutus.

Tractabant gemini diuersa peculia fratres
Diuisim, eiusdem patris in ditione manentes.
A fratre alter egens viginti mutua sumpsit.
Hinc naturalis contracta est actio tantùm,
Mox quæsita patri (ciuilem nanque potestas
Patria non recipit) defuncto exinde parente,
Partitisq; bonis inter se æqualiter eius.
Alter germano quæ mutua sumpserat æra
Vltrò persoluit, credens se iure teneri.
Qæritur: an summam condiscere posšit eandem?
Et certè dubium non est condiscere posse,
Pro qua parte suo fuit hæres ipse parenti.

Nam

Nam quoties nummos credenti debitor hæres.
Efficitur (fieri a quoniam sibi creditor ipsi
Nemo poteſt) ſubitò confunditur actio nata.
Filius ergo patri ſuccedens, iura paterna
Pro ſemiſſe capit, ſummámq; à fratre receptam
Pro parte extinguit, ſolùm pars altera reſtat
Debita germano: verùm hanc condicere frater
Sic poterit, ſi non minus illi in parte peculi
Ceſſerit. eſt ſiquidem talis natura b peculi,
Vt ſua quæq; ferat lucra, atq; incommoda ſecũ,
Omniáq; ex illo perſolui debita poßint.
Fratri igitur nummos qui credidit, æqua peculi
Si pars obuenit, ſublata eſt actio tota.
Proinde liquet nummos condici poſſe ſolutos.

a l. Vrani⁹ in princip. de fideiuſ. l. debitori. C. de pact.

b Gloſ. in l. j. §. j. ſi pars hæredi. pet.

SEXTVS Aphric. Lib. XXVIII. Digeſtorum, de liber. & poſthum.

SI *filius hæres inſtitutus ſit omiſſo poſthumo, filióq; ſubſtitutus nepos ex eo ſit, ſi interim moriatur filius, poſthumo non nato, nepotem tam patri quàm auo ſuum hæredem futurum. Quòd ſi nemo filio ſubſtitutus, & ſolus ipſe inſtitutus ſit, tunc (quia eo tempore quo is moritur, certum incipit eſſe neminem ex eo teſta=*

mento hæredem fore) ipse filius intestato patri hæres existet: sicut euenire solet, cũ sub ea conditione quæ in ipsius potestate erit, filius hæres institutus, priusquàm ei pareret, moriatur.

Instituit natum genitor, natóq; nepotem
Substituit, grauidámq; ignarus coniugis aluum
Præterijt: pendente vtero fata vltima obiuit
Filius, inde vxor miserum proiecit abortum.
Quippe nepos patri suus hæres fiet, auóq;.
Si verò natum solum scripsisset, & illi
Defecto nullum testator substituisset,
Tũc (quoniam hæredem, moritur cùm filius, illo
Ex testamento nullum fore nascitur) idem
Patri intestato suus hæres efficietur:
Non aliter quàm si sub conditione vocatus
(Quæ nequeat quouis momento implerier) ante
Implementum eius vitales deserat auras:
Clarius vt docuit præceptor Papinianus.
Doctores hac lege notant, ratione nepotis
Suffecti natum iura amisisse suorum.
Quod temerè est dictum. nam casu filius isto
Non potuit suus esse patri, quia posthumus in spe
Rumpendi elogium suberat, fratrémq; vetab at
Ex testamento interea succedere patri,
Papinianus vti prolata lege notauit.

SERBIDIVS Scæuola Libro XXVIII. Digest. in formulam Galli, tit. de lib. & posthum.

Gallus Aquilius sic posse institui posthumos nepotes induxit: Si filius meus uiuo me morietur, tūc si quis mihi ex eo nepos, siue quæ neptis post mortē meā decē mēsibus proximis quibus filius me⁹ morietur, natus, natáue erit, hæredes sunto.

Posthumus antè nepos, bissenæ iure tabellæ,
Institui nullus poterat, nisi prima paterno
Quem sedes iungebat auo, & qui tēpore scripti
Elogij natus, tenuisset iura suorum.
Gallus at insignis Romanæ stirpis amator,
Antiqui nimium legis mollire rigorem
Nō veritus (cùm sæpe foret rumpenda voluntas
Vltima testantis nato post fata nepote,
Elogij quamuis non esset tempore primus)
Induxit pariter non natos posse nepotes
Institui, formámq; dedit testantibus istam:
Si meus intereat viuo me filius, esto
Tunc quicunq; mihi mea post nascetur ab illo
Fata nepos, neptísve, intra bis quinq; propinquos
A' fili interitu menses, successor & hæres.

APPENDIX.

a Paulus, Rap. Imo. Alex. Soci. Iaſ. & moderniores.

b §. incertis. inſti. de leg.

c §. incerta. inſti. de leg.

d l. id q̃d arguendo à ſpeciali. C. de epiſc. & cler.

e l. iij. §. nominatim. de inſtitu. teſt.

f §. libertas. inſt. de leg.

g l. Cũ inter. C. de fideicõ. lib.

Cõcluſio.

h d. l. iij. §. nominatim. de iniuſt. teſta.

i §. poſthumo. inſtit. de leg.

Doctores hîc ſumma capit diſcordia noſtres
Quæ fuerit legis ratio, qua poſthumus hæres
Inſtitui nullus poſſet, niſi qui ſuus eſſet.
Et ſanè illorum mihi crebrior eſſe videtur
Aſſenſus: a *quoniam perſona incerta putatur*
Poſthumus: incertis igitur nihil poſſe relinqui
Perſonis cautum fuerat. b *ſententia verùm*
Tantorum licet iſta patrum ſit firma: probari
Quippe mihi nunquam potuit, nec tuta videri.
Incertas etenim perſonas dicimus, c *vllo*
Quæ nequeũt ſigno mõſtrari, aut nomine certo.
Vt qui primus erit Cõſul, qui primus in hoſtem
Irruet, aut primus Capitolia celſa tenebit.
Talibus haud olim poterant legata relinqui.
Sed nec iure nouo poſſunt, d *cùm prorſus in illis*
Incerto teſtans animo verſetur: at omnis
Poſthumus ad certũ ſignũ reſtringitur, vt qui
Ex Seia e *natus fuerit, vel coniuge tali.*
Quippe nec incertæ libertas competit vlli
Perſonæ, f *quoniam manifeſto nomine ſeruos*
Dimitti placuit: tamen illam poſthumus iſto
Seruus iure capit, g *certo quia nomine claro*
Diſtinguíq; poteſt ſigno. h *Concludimus ergo*
Poſthumum ab incertis perſonis eſſe remotum.
Veram autem legis rationem credimus eſſe,
Pro nihilo: quoniam non natos priſcus habebat
Ille rigor, miſeris vt nec legare liceret,
Nec libertates concedere: i *próinde (receptis*

Ne

Ne paßim vallanda modis, suprema voluntas
Ponderis immensi confecta negotia claudens
Non nati hæredis dubio penderet ab ortu,
Cùm testamenti a *caput, atq; colũna sit hæres.)* a §. ante hæredis. inst. de leg.
Hæredes solum natos b *lex posse uocari* b Infr. ea. l. §. ille casus.
Permisit, valida vt basi consisteret actus:
Nam non ente c *super sumptu ædificamus inani,* c l. egi tecum. & ibi Paulus de Cast. de excep. rei iud.
Et fundamento positum sine corruit omne.
Consonat his bellè, domini quòd seruus & olim
Non nati institui poterat, d *quia legis in illo* d l. eius seruum. de hæred. inst.
Cessabat ratio, dominum quæ sola vetabat.
Et si opponatur: suus ergo posthumus ista
Debuit haud olim pariter ratione vocari.
In promptu causa est: siquidem suus esse parenti
Posthumus (in lucem veniens) quicunq; solebat,
Præteritum sese inueniens, rupisset iniquè
Elogium patris, vel aui nil tale merentis.
Nam legi potuisset auus genitórve rigorem
Obijcere iniustum, si quos non scribere possent
Hæredes, neq; præteritos impunè liceret
Elogijs habuisse suis: suus ergo vocari
Posthumus hac solus potuit ratione, quòd illo
Præterito iniustè, & sine culpa scripta perissent
Testamenta patrum, reliquos ea causa nepotes
Inferiore gradu extantes, nondúmq; subortos.
Non ita suadebat scribi debere parentum
Elogijs, nec enim rumpendi iura tenebant.
Sic igitur docti constat iam formula Galli.

QVIDAM RECTE.

Quidam etiam rectè institui voluere nepotes,
Si de morte nihil fili quis dixerit, illos
Simpliciter tantum instituens, talísq; voluntas
In casu valeat, qui ex verbis concipiatur.

IDEM CREDENDVM.

Credendũ est pariter Gallũ (dum exẽpla nepotis
Tradidit) & pronepotem etiam complexier eius
Consilio voluisse. igitur sic dicere phas est:
Si viuente nepos me prædecedat, ab illo
Tunc quicunq; mihi pronepos, & cætera. sed tu
Obserua id, quoties iam filius ipse priori
Pulsus sede foret, sublatus & ante nepotem.
Quòd si fortè nepos desit, solúsq; superstit
Filius, & pronepos nasci speratur ab ipso
Defuncto, his poterit proauus disponere verbis:
Si meus intereat viuo me filius, esto
Tunc mihi qui pronepos, & cætera. filius at si,
Atq; nepos viuunt, poterit testator vtrisq;
Concipere extinctis viuo se, talibus vtens:
Si post me ambo mei naturæ debita soluant
Filius atq; nepos, tunc qui nascetur ab illo
Succedat pronepos. tamen hoc intellige, quando
Decedit prius ipse nepos, quàm filius, vt non
Succedente illo rumpatur scripta voluntas.

ET QVID SI TANTVM.

Quid si testator, mortis duntaxat in vnum
Casum conciperet, patrias dehinc natus habenas

Quouiscunq; modo exiret, sedémq; priorem
Perderet? aut qd si ignis aquæ iterdicta subiret?
Quid si fortè nepos, ex quo speratur in auras
Venturus pronepos, patria ditione solutus,
Dimißúsve foret? nēpe hi, et reliqui simul omnes
Casus, testantis per quos post funera nasci
Posthumus ipse potest suus hæres atq; priorem
Collimare gradum, ad legem spectare negantur
Velleam, inspecto verborum cortice: verùm
Illos admitti legis sententia dictat,
Non solùm in casum mortis testator, vt ipsum
Concipere elogium poßit, sed prorsus in omnes.

SI EIVS QVI FILIVM.

Si pater instituit natum, ex illóq; nepotem
Nōdū vtero egreßū: prægnās sit ab hostib⁹ inde
Capta nurus, pariátq; illhic captiua nepotem,
Ambobus genitore & auo viuentibus, hísq;
Defunctis Romana nepos ad limina saluus
Perueniat: nunquid species ad iura vetusta
Galli hæc respiciat? Velleæ an dogmata legis?
Hac vt lege noua, vel Galli iure vetusto
Elogium non poßit aui sic rumpere scriptus?
Hoc etiam dubium simili ratione moueri
In pronepote potest, si iam testator adempto
Hūc proauus nato instituat, pronepósq; penates
Ad patrios redeat iam testatore sepulto.
Sed testamentum neutro cùm rumpere casu
Is rediens poßit, quid scire hoc expedit; vtro
Rump

Rũpere iure magis nequeat, cùm prodeat idem
Effectus? quòd si quisquam velit insuper huius
Casus scire modũ, interpres latè explicat, húncq;
Ad Gallum spectare magis concludit. ab hoste
Nanq; nepos rediens, tunc primũ natus habetur,
Euasit cùm hostile iugum, quo tẽpore iam mors
Pallida auum, patrémq; atro demiserat Orco.
Fictè igitur natum antiqui sibi formula Galli
Vendicat, & postliminij pro iure tuetur.

ILLE CASVS.

Ille mihi haud facilis casus quidne esse videtur,
Si testator habet natum, ex illóq; nepotem
Conceptum instituat, viuísq; parentibus ille
Prodeat vtrisq; in lucem, mox ipse nepotis
Excedat vita genitor, quo iure voluntas
Consistet? nanq; ad Gallum non pertinet: ille
Solos quandoquidem natos post fata parentum
Testantum admitti voluit. nec prouidet isto
Velleæ in casu legis pars vlla. priori
Nam capite hi solũ institui, ac succedere possũt,
Qui nascendo sui hæredes loca prima capessunt.
Posteriori autem succedens, non prohibetur
Rumpere defuncti tabulas, nisi tempore earum
Qui iam natus erat, demum Vellea priori
Permittit lex institui quicunq; suorum
Acciperent nascendo gradum, sed posteriori
Permittit nullum institui, tantum vetat illos
Rumpere iam nati veniunt qui in iura suorum,

Ne

Ne minus idcirco valeat suprema voluntas,
Quòd primis illi subeunt loca prima remotis.
Verùm præmisso in casu procedere debet,
Vt rectè vtilitérq; à testatore vocatus
Posthumus ille nepos sit, qui succedere nullo
Iure prius poterat: siquidem nec tempore facti
Natus erat testamenti, nec iura suorum
Nascendo obtinuit, cùm alius præcederet illum.
Saluius at legem hùc Velleam induxit, vtrunq;
Commiscendo caput ne testamenta perirent.

QVAEREMVS.

Quæremus pariter Salui iam mente recepta,
Si nascatur adhuc viuo genitore vocatus
A' testante nepos, auus hinc emancipet illum,
An admittatur tanquam spontaneus hæres?
Vel suus? & magis est sponte vt succedere posit.
Nam viuentis aui semel à ditione solutus,
Haud illi potuit fieri suus amplius hæres.

ÆMILIVS Papinianus præfectus prætorio, lib. XXVIII. Digest. tit. de vulgar. & pupill.

SI *filius qui patri, ac posteà fratri ex secundis tabulis hæres extiterit, hæreditatem patris recuset, fraternam autem*

retin

retinere malit, audiri debet. Iustius enim prætorem facturum existimo, si fratri separationem bonorum patris concesserit. Etenim ius dicentis propositum est, liberos oneribus hæreditarijs non sponte susceptis liberare, non inuitos ab hæreditate remouere, præsertim quod remotis tabulis secundis legitimam haberet fratris hæreditatem. Itaq; legata duntaxat ex secundis tabulis præstari debent, habita ratione facultatum in falcidia, nõ patris (ut aliàs solet) sed impuberis.

Filius & patri, & puero fratri extitit hæres:
Patri equidem inuitus bissenæ iure tabellæ,
Sponte tamen fratri, qui iura paterna libenter
Nouerat, & geminos adeundo iunxerat asses.
Filius ergo sagax, patris bona mista volebat
Fraternis resecare bonis, ne fortè nocerent.
a l. sed si plures.§.filio. de vul. *Quæritur an posit? communis regula a sanè*
Obstat iuncta semel: quoniam diuersa facultas
Hæredis facto, corpus solidatur in vnum,
Vt non inde queat diuerso iure teneri.
Hoc tamen in casu Prætorem iustius hercle
Censeo facturum, voto si fratris honesto
Annuat vt dãnosa patris bona linquere posit,

Et

Et fratris retinere sui: nanq; vna voluntas
Prætoris fuit, hæredes absoluere natos
Suscepto non sponte iugo, non protinus illos
Inuitos remouere bonis, quæ amittere nolunt.
Fratri id præsertim non debet iure negari,
Quãdoquidem & tabulis idem fraterna secũdis
Semotis bona perciperet, fratris velut hæres
Legitimus. casu hoc igitur legata secundis
Ex tabulis, hæres solùm præstare tenetur
Falcidiam imponens, habita ratione bonorum,
Non patris (vt fieri solet) a ast impuberis eius. a l. in ratione. §. quod vulgo. ad l. Falcid.

ÆMILIVS Papinianus, tit. de vulgar. & pupil.

CEnturio filio, si intra uigesimumquintum annum ætatis suæ sine liberis uita decesserit, directo substituit: intra quatuordecimum annum etiam propria bona filij substitutus iure communi capiet. Post eam uerò ætatem ex priuilegio militum patris duntaxat, cum fructibus inuentis in hæreditate.

Centurio natum instituit, rectis simul illi
Substituit Titium verbis, sub conditione
Idem si natus vita decederet intra
Bis denum, & quintũ sine descendentibus annũ.

Hoc

In l. preci bus. C. de impube.

Hoc casu impubes migret si filius eius,
Omnia communi Titius bona iure capesset:
Si verò natus pubes decesserit, idem
Fortunas tantum speciali iure paternas
Militiæ capiet, cum fructibus inde repertis.
Cæsareum tamē his responsum obstare videtur.

IVLIVS Paulus lib. xx. Digestorum, de leg. iij.

RE coniuncti uidentur, non etiam uerbis, cùm duobus separatim eadem res legatur: item uerbis non etiam re. Titio & Seio fundum æquis partibus do, lego, quoniam semper partes habent legatarij. Præfertur igitur omnino cæteris qui & re, & uerbis coniunctus est. Quòd si re tantum coniunctus sit, constat non esse potiorem. Si uerò uerbis quidem coniunctus sit, re autem non, quæstionis est, an coniunctus potior sit: & magis est ut nec ipse præferatur.

Re tantum iuncti, non verbis esse videntur,
Hi, quibus insolidum prima testator eandem
Rem facie legat disiunctim tabulis vteris:
Seianum Titio fundum do, lego, & eundem

Caio

Caio do, lego: in solidum nam cuique videtur
Traditus, at facto concursu scinditur æquis
Partibus inter eos. quòd si sermone sub vno
Res eadem expressis legetur partibus, illi
Coniuncti tantum verbis dicuntur, vt isto
Panditur exemplo: Seianum partibus æquis
Do Titio & Caio fundum. reliquis tamen ille
Præfertur, qui re & verbis coniunctus habetur.
Vnica nam ratio succumbit a pluribus, vno
Fortius b ac nodo coniungunt vincula plura:
Quòd si re tantum fuerit coniunctus, eundem
Verbis coniuncto haud potiorem constat haberi.
An verò verbis coniunctus debeat illi
Præferri, dubium est: sed tandem verius esse
Credimus, vt nec ei verbalis prædominetur.
Nanq; pares c causæ pariter concurrere debent.

a l. qui filium. §. Sabinus. iūct. gl. ad Trebell. l. scripto. in fin. vnde lib. b §. sed hodie. instit. de adopt. *Authēt. itaque. C. cōmun. de success.* c l. si reliquero. de legit. tutb.

AEMILIVS Papinianus lib. XXXV. Digest. de condit. & demon.

MVlieri & Titio usus fructus (si nō nupserit mulier) relictus est. Si mulier nupserit, quādiu Titius viuet, & in eodē statu erit, partē tantū usus fructus habebit. Tantū enim beneficio legis ex legato concessum esse mulieri intelligendū est, quātum haberet si conditioni paruisset. Nec si

Titius (qui conditione defectus est) lega-
tum repudiet, ea res mulieri proderit.
Fundi vsumfructum sub conditione reliquit
Testator Titio, ac Titiæ si haud nuberet illa:
At mulier nupsit, defuncti lege soluta.
Quæritur, an solidum legatum poßit habere?
(Papinianus ait) Titiæ pars vnica tantum
Competit haud aliter, quàm si testantis inanem
Seruasset legem: verùm pars altera (donec
Spirabit Titius, statûue fruetur eodem)
Tantisper penes hæredem suspensa manebit.
Tantum etenim Titia ex legato (iure benigno)
Consequitur, quantum si non nupsisset haberet.
Nempe maritales tedas si casta recusans
Defuncti legem seruasset, portio fructus
Ad Titium facto concursu pertinuisset.
Non igitur debet plus quàm commune valere
Ius speciale quidem, nec plus afferre fauoris,
Quin partem interea Titius, si sponte vacantem
Spreuerit, haud Titiæ id quicquã pdesse valebit:
Quãdoquidẽ nequeat (quod nõ sibi cõpetit) vllus
Spernere, nec reliquis aliena remittere iura.

IDEM Papinianus de condit. & demonstra.

PAter Seuerinam Proculam Aelio Phi-
lippo cognato nuptijs testamento de-
signa

ſignauit. Eidē filiæ prædiū (ſi Aelio Philippo nupſiſſet) uerbis fideicommiſsi reliquit: quòd ſi non nupſiſſet, idem prædium Philippo dari uoluit. Nondum uiripotens puella diem ſuum obijt. Reſpondi, cùm in conditionibus teſtatorum uoluntatem potius, quàm uerba conſiderari oporteat, Aelio Philippo fideicommiſſum ita demū datum uideri, ſi ei Procula defuncti filia nubere noluiſſet. Quare cùm ea) priuſquàm uiripotens fieret) uita deceſſerit, cōditionem extitiſſe non uideri.

Hac fundum Proculæ teſtator lege reliquit
Natæ, cognato ſi nuberet illa Philippo.
Non nubente autem, fundum legauit eidem
Cognato. Impubes vitalibus excidit auris
Filia: legatum ſibi vendicat ergo Philippus,
Cùm Proculam conſtet, ſibi non nupſiſſe. ſed illi
Deberi haud fundum reſpondit Papinianus,
Atq; voluntatē a potius, quàm verba ſequendā
Teſtantis: non nupſiſſe autem filia dici
Iure nequit, quæ nec potuit, b nec voluit unquā.

a l. ea quā. C. de fideicom. l. cum virum. C. eod.

b l. j. de ſu. & legit.

IDEM Papinianus de condit. & demonſtra.

CVm auus filium, ac nepotem ex altero filio hæredes instituisset, à nepote petijt, ut si intra annum trigesimum moreretur, hæreditatem patruo suo restitueret. Nepos liberis relictis, intra ætatem suprà scriptam uita decessit. Fideicommissi conditionem coniectura pietatis respondi defecisse, quòd minus scriptũ, quàm dictum fuerat, inueniretur.

Instituit genitor natum, ex natóque nepotem
Defuncto, atq; illum patruo bona reddere iussit,
Ter denos intra quoties decederet annos.
Euenit casus: decessit tempora pubes
Intra dicta nepos, ex coniuge prole relicta.
Quæritur, an patruo sit restituenda facultas?
Et certè inspecto verborum cortice, quisque
Diceret admitti patruum, cùm nulla legatur
Conditio prolis tali præscripta relicto.
Verùm (consultos iuris celeberrimus inter
Ingenio, & cunctos excellens) Papinianus a
Oppositum tenuit, menti testantis inhærens:
Expressa veluti sub conditione nepotem
Vinxisset, quoties sine prole excederet æuo,
Atq; minus a scriptũ fuerit, quàm voce rogatũ.
Hoc etiam Princeps firmauit b Iustinianus.

a l. quoties. §. j. de hær. insti.
b in l. cum acutissimi. C. de fideicom.

DOMITIVS Vlpianus lib. XLI. Digest. tit. de acquir. possess.

Nihil cōmune habet proprietas cum possessione, & ideò nō denegatur ei interdictum uti possidetis, qui cœpit rem uendicare. Non enim uidetur possessioni renuntiasse qui rem uendicauit.

Nil equidem commune simul dicuntur habere
Proprietas [a] *rerum, & simplex possessio. nanque*
Re, causa, effectu distant. permittitur ergo
Huic qui rem petere incœpit, pendente priori
Iudicio retinendæ etiam interdicta mouere.
Non etenim qui principio rem vendicat, idem
Iure insistendi se excludere velle videtur.
Hoc verum, nisi iam cœpto de iure petentis
Iudicio, in causa conclusio [b] *facta fuisset,*
Aut causæ finem sententia lata dedisset.
Hæc etenim gemini vulgata est regula iuris,
Quòd semper cedit [c] *possessio proprietati.*
At donec spes est, quòd possessoria causa
Accipiet citius finem, quàm quæstio iuris
Intentata prius, legum non vsque putatur
Ordo [d] *ita læsus, vt haud fieri cumulatio possit.*
Tunc diuersa etenim cumulari iure vetantur
Iudicia, hæc quoties [e] *finis præuentio cessat.*

a l. j. §. huius autem. vti possid.
b Cap. pastoralis. extrà de cau. pos. & propri.
c Cap. j. de restit. spol. c. cū ecclesia sutrina. & c. cū dilectus. de cau. pos. & proprie. l. nulli. C. de iudicijs.
d l. is qui destinauit. de rei vēd. l. si de vi. de iudi. l. exitus. de acqui. poss. l. ordinarij. C. de rei vend. l. incerti. C. de interdi.
e l. fundū. & l. fundi. de excep.

TITIVS Caius lib. XLI. Digest. tit. de vsuscap. seu vsurp.

SI is qui pro emptore, per se, uel seruũ, ex causa non peculiari poßidebat, ante ususcapionẽ ab hostibus captus sit, uidendũ est an hæredi eius procedat usucapio. Nam ei interrũpitur ususcapio. Et si ipsi reuerso nõ prodest, quẽadmodũ hæredi eius ꝓderit? Sed uerũ est cũ in uita sua desijsse poßidere: ideóq; nec postliminiũ ei prodest ut uideatur usucepisse nec hæredi eius legis Corneliæ fictio. Quòd si seruus eius qui in hostiũ potestate est, ex causa peculiari emerit: in pẽdenti esse ususcapionẽ Iulianus ait. Nam si dominus reuersus fuerit, intelligi usucaptum: si ibi decesserit, dubitari an per legẽ Corneliã ad successores eius pertineat. Marcellus, posse plenius fictionem legis Corneliæ accipi. Quẽadmodũ enim postliminio reuersus, plus iuris habere potest in ijs quæ serui peculiari nomine egerunt, quàm in ijs quæ per

per se, uel per seruum ex causa non peculiari poßidebat, cùm ad hostes peruenit: sic hæredes eius legis Corneliæ fictione. Nam hæreditates in quibusdam uice personæ fungi receptum est: ideóq; in successoribus locum habere ususcapionem.

Si is qui rem per se, aut seruum non iure peculi
Ex titulo pro emptore tenens, sit captus ab hoste,
An vsuscapio hæredi procederet eius
Quæsitum est. & sanè ipsi interrupta reuerso est,
Nec postliminio reparatur. fictio nanque
Legis, facta nequit semel interrupta referre.
Quòd si non illi valet hæc prodesse reuerso
Fictio, quo pacto Cornelia proderit eius
Hæredi, cùm non poßit plus iuris habere
Successor, quàm re in ꝓpria defunctus haberet?
Quòd si captiui seruus rem iure peculi
Emerit, hoc casu domino bona cuncta reuerso
Lex postliminij seruat quæsita. sed vtrum
Lex successori pariter Cornelia prosit,
Saluius in dubio posuit: Marcellus at ista
In specie legem Corneli plenius esse
Sumendam, hæredi iura vt quæcunque reseruet.
Nanq; velut dominus plus iuris habere reuersus,
In factis valet his, quæ serui iure peculi
Interea egerunt, quàm quæ poßederat antè

Per se, vel seruos eius, non iure peculi.
Lex successori pariter Cornelia prodest:
Vniuersalis siquidem successio, multis
Casibus hæredi conseruat iura futuro,
Personam ac domini defuncti sustinet. ergo
Hæredes etiam capere vsu posse fatendum est.

IVLIVS Paulus in Catonis respõsum, lib. XLV. Digest. tit. de stipul.

Cato libro quindecimo scribit: Pœna *certæ pecuniæ promissa, si quid aliter factũ sit, mortuo promissore si ex pluribus hæredibus unus contrà quàm cautũ sit, fecerit, aut ab omnibus hæredibus pœnã cõmitti pro parte hæreditaria, aut ab uno pro portione sua, ab omnibus, si id factum (de quo cautum est) indiuiduũ sit, ueluti iter fieri: quia quod in partes diuidi nõ potest, ab omnibus quodãmodò factum uidetur.* At *si de eo cautũ sit quòd diuisionem recipiat, ueluti amplius nõ agi, tũc cũ hæredẽ qui aduersus ea fecerit, pro portione sua solũ pœnã cõmittere.* Differentiæ *hãc esse rationem, quòd in priore casu omnes*

commi

commisisse uidetur (quòd nisi insolidũ peccari nõ poterat) illam stipulationẽ per te nõ fieri, neq; per hæredẽ tuum, quominus mihi ire agere liceat. Sed uideamus ne nõ idẽ hic sit, sed magis idẽ quod in illa stipulatione Titiũ, hæredémq; eius ratum habiturũ. Nam hac stipulatione, & solus tenebitur qui non habuerit ratum: & solus aget à quo fuerit petitum (idq; & Marcello uidetur) quamuis ipse dominus pro parte ratum habere non poßit.

Certa fuit quoties promissa pecunia, si quid
Factum aliter fuerit, mox promissore sepulto
Hæredum contra promissum fecerit vnus,
Sic Cato distinxit: pœnam vel ab omnibus aßis
Diuisi pro parte rata, aut duntaxat ab vno
Committi pro parte sua. nam si illud agendum
(De quo inter partes cautum fuit) esse probetur
Iure indiuiduum, vt præstari iter, vnius æquè
Culpa nocet cunctis. etenim fecisse videntur
Omnes, quod nulla in partes ratione secatur.
At si diuiduum est factum, velut amplius à se
A reliquis nec agi sibi succedentibus, hæres
Is pro parte sua solus debere putatur
Defuncti pacto qui contrauenit, agendo.

Inter præmissos casus discrimi[illegible]lla
Profertur ratio: quoniam stipula[illegible] per te
Non fieri hæredémue tuum, mihi [illegible]minus ire
Sit licitum, meritò à cunctis commiss[illegible] videtur:
Quandoquidẽ insolidũ semper peccatur ab vno.
Ast alio in casu spectandum est, num magis illi
Congruat ista sequens stipulatio: téq; tuúmq;
Hæredem cõuenta ratum promissa habiturum.
Hac etenim facti in specie ille tenebitur hæres,
Solus habere ratum qui noluit: is quoque solus
Rectè aget, à quo vno fuerit non iure petitum,
Etsi in parte ratum dominus non poßit habere:
Nam domini hæredes solidũ ius scinditur inter.
Id quoq; Marcello summa ratione probatur.

PAPINIANVS lib. XLV. Digest.

ITa stipulatus sum: Te sisti certo loco, si nõ stiteris, L. aureos dare spondes? Si dies in stipulatione per errorem omissus fuerit, cùm id ageretur ut certo die sisteres, imperfecta erit stipulatio, nõ secus ac si quod põdere, numero, mẽsuráue cõtinetur, sine adiectione põderis, numeri, mẽsuræ'ue stipulatus essem, uel insulã ædificari non demõstrato loco, uel fundum dari non adiecto nomine. Quòd si ab initio id agebatur,

batur, ut quocunq; die sisteres, & si non stitisses pecuniam dares, quasi quælibet stipulatio sub conditione concepta, uires habebit, nec antè committetur stipulatio, quàm fuerit declaratũ reũ promittẽdi sisti nõ posse. Sed & si ita stipulatus fuero: Si in Capitoliũ nõ ascẽderis, uel Alexandriam non ieris, cẽtum dare non spondes? non statim committetur stipulatio, quãuis Capitolium ascendere, uel Alexandriam peruenire potueris, sed cũ certũ esse cœperit, te Capitoliũ ascẽdere, uel Alexandriã ire non posse. Item si quis ita stipuletur: Si Pamphilũ non dederis: centũ dare spõdes? respondit Pegasus non antè committi stipulationem, quàm desijsset posse Pamphilus dari. Sabinus autem existimabat (ex sententia contrahentium) postquàm homo potuisset dari, confestim agendum, & tandiu ex stipulatione non posse agi, quandiu per promissorẽ non steterit quominus eum daret; idque defendebat exemplo

Missa dies errore fuit: stipulatio sanè
(Imperfecta velut) nullum est habitura vigorē,
Haud aliter quàm si stipulatio fiat earum
Rerū quæ numero, mensura, aut pōdere cōstant,
Mensura, numero, vel pondere prætermissis.
Siue loco quoties aliquis promittit omisso
Aedificare domum, aut tacito dare nomine fundum.
Quòd si principio fuit actum, vt sisteret idem
Promissor quocunq; die, stipulatio móxq;
Addita pœnalis, non secus illa valebit,
Ac quæuis alia sub conditione recepta.
Nec committetur prius hæc stipulatio, sisti
Quàm promissorem fuerit non posse probatum.
Sic etiam si sit quisquam stipulatus ab vllo,
Si non ascendet Capitolia, siue Corinthum
Non ierit, centum det pœnæ nomine: talis
Haud committetur stipulatio protinus: at tunc
Cùm promissorem Romanas scandere in arces
Cōstiterit nō posse, vrbem vel adire Corinthum.
Si quis item fuerit stipulatus: si mihi Stichum
Non dederis, centum dare spondes? Pegasus isto
Promissam casu pœnam non antè putauit
Committi, quàm posse dari desisset eundem.
Diuersum est alia sensit ratione Sabinus:
Nēpe dari postquā Stichus potuisset, agendum
Ocyus, & tantisper agi non posse, per ipsum
Dū promissorē haud steterit, quin traderet illū,
Exemplóq; penus legatæ id iure tueri

Tenta

Tentabat. si nanq; penum dare voluit hæres
Cùm potuit, subitò legata pecunia cœpit
Deberi: at summa isthuc vtilitate receptum est
Natura suadente rei extremíq; fauore
Arbitrij. verùm sententia fortè Sabini
Admitti poterit, si non stipulatio ab ipsa
Conditione ortum capiat: veluti mihi Stichum
Ni dederis, tantum dare spondes? sed si ita dictū
Extiterit: Stichum dare spondes? & nisi eūdem
Tradideris, tantum promittis soluere? tali
In specie, haud dubiè est sententia vera Sabini:
Præsertim si inter partes conuenerit: vt si
Non datus is fuerit, cessans promissor vtrunq;
Debeat: & Stichū & nūmos. verū etsi ita cautū
Duntaxat fuerit, seruo vt non inde soluto
Sola peti possit promissa pecunia: dici
Hic quoq; idem poterit, quoniā mens ista fuisse
Creditur, vt soluatur homo, vel pœna petatur.

LEX, Filium quem habentem. C. famil. hercis. suo nitori restituta.

IOVIUS ET HERCVLIVS, CC. AA. DIOCLETIANO.

Filius cui pater fundū in peculiū dederat, portionem hæreditatis cohæredibus (centum uice mutua acceptis) sub conditione restituere iussus est. In familiæ hercis

ciſcundæ iudicio primùm hæreditariam fundi partem, pecuniámque à cohæredibus perceptam in quartam imputabit, & quod deerit in eodem fundo,[a] ex aliorum portionibus ſupplebit. reliquum hæreditatis omnino reſtituet.

a Hic ſtat ſpecialitas huius legis prætex. in l.ij.C.ad l. falcid.cum ibi not.

Ex natis genitor fundum donauerat vni,
Vt frueretur eo conceßi iure peculi.
Dehinc teſtamento natos æqualiter omnes
Inſtituit: ſed eum cui fundi ceſſerat vſum,
Obliquis verbis ſub conditione rogauit,
Vt partem propriam germanis redderet, illos
Aſtringēs pariter certam perſoluere ſummam.
Conditio euenit. Fratris pars tota grauati
Poſcitur à reliquis: ſumma tamen antè ſoluta,
Ille prius fundum (velut à viuente relictum
Patre ſibi) quartámq; ſimul deducere tentat.
Quæritur, inter eos qualis diuiſio fiet?
Et ſuper hoc gemini reſponſum Cæſaris extat,
Vt prius ille ſuam fundi deducere partem
Debeat in quartã, & quicquid percepit ab ipſis
Fratribus: & ſi illã nõ hæc ſimul omnia poſſunt
Supplere, in fundo reliquum capiatur eodem,
Quódq; vltra quartam fuerit, mox reſtituatur,

LEX, Eam quam. C. de fideicommißis, ſuo nitori reſtituta.

VAL

VALERIVS ET GALLIE. CC. AA. FALCONI.

SI Aemiliā testator uelut adoptiuā instituit, & ea intra pubertatem decedēte, hæreditatem Titio restitui iussit. Quamuis de adoptionis ac testamenti uiribus dubitetur, tamen fideicommissum ualere nō ambigitur. Nā siue utilis adoptio fuerit, ad institutā, uel hæredes eius, fideicōmissi onus pertinet: siue inutilis, legitimi hæredes testatoris restituere tenētur. Nec quicquā facit quòd adoptionis error institutionē irritā fecit, & non adita ex testamento hæreditate, nihil ex his, quæ in eo scripta sunt debetur. Si quidē in fideicōmissis sola uoluntatis coniectura, etiam ab intestato succedentes ad restitutionem cogit.

Natā vt adoptiuam, instituit testator, & illā
(Si impubes vita decederet) esse rogauit
Hæredem Titium: sed cùm de viribus esset
Elogij dubium, quòd adoptio facta labaret,
Quæsitum fuit, an fideicommissa valerent.
Et valida esse quidem placuit: sed valde referre
Vtilis an fuerit, vel inanis adoptio, fictam
Primo etenim casu natam hæredés ve teneri

Ipsam

Ipsius: at fuerit si talis adoptio nulla
Ad successores testantis, restituendi
Legitimos onus iniunctum spectare. nec obstat
Quod testatoris scriptum vitiauerit error
Elogium, ex illo a nihil vt sit iure petendum. a l. si nemo. de testamenta. tutel.
Defuncti siquidem semel explorata voluntas
Indicio quocunque, ipsa quoq; lege vocatos
Hæredes, facit ad fideicommissa teneri.

GORDIANVS C. A. Paulianæ, tit. de Fideicommissis.

AB eo qui neq; legatum, neq; fideicõmissum, neq; hæreditatem, uel mortis causa donationem accepit, nihil per fideicommissum relinqui potest.

Cui non legata, aut fideicommissa relinquis,
Hæredémve facis, vel mortis nomine donas,
Non potes huic quicquam fideicommittere. nãq;
Frustrà imponit onus, qui nõ præmittit honorẽ.

ALEXANDER Cæs. Aug. Florentino militi. tit. de iure deliberandi.

CVm debitũ paternũ te exoluisse alleges, proportione hæreditaria, agnouisse te hæreditatẽ defuncti nõ ambigitur.

Cum fateare tui te persoluisse parentis
Debita, defuncto te successisse probatur,
Hæredémq; rata factum pro parte fuisse.

IVSTINIANVS Cæſ. Aug. tit. de liber. præter.

EX cauſa exhæredationis, uel præteritionis, irritum eſt teſtamentum: cætera uerò firma permanent.

Filius exhæres factus malè, ſiue ſcienter
Præteritus, caput elogij duntaxat iniqui
Euacuat, ſolíq; hæredi demit honorem.
Cætera nanq; ſuum conſeruant ſcripta rigorem.

FINIS.

ALIQVOT IVRIS PROBLEMATA.

De tigno precario conceſſo.

*l. gemma. ad exhibẽ. l. in rem. §. tignum de rei vendicat. *l. miles ita. §. ſi miles. de mil. teſta.. *l. ab exhæredati. de leg. primo. l. qui fundum. §. qui filios. ad le. falc. l. cum quidam. C. de lega. *l. et ideo. § fi. aliàs l. ſi ſtichum. §. j. iun. gloſ. de ſtipula-

AEdibus impoſito tigno, qui forte precanti
Ceſſerat, vt tignum redderet admonuit.
Reddere velle negat qui tignum poßidet, vrbem
Deformem ac fieri (ſi repetatur) ait.
Quæritur: an poßit, miſſa ratione decoris
Vrbani, ad tignum tramite iuris agi?

De ſubſtituto exhæredati.

Nato exhæredi genitor legata reliquit.
Et quem ſubſtituit reddere cuncta iubet,
Iſtud poſſe vetant fieri dictamina legum,
Certior vt fiam de ratione precor.

De legato, & ſtipulatione annuis.

Annua promiſit Titius biſquinq; talenta,
Annua legauit Lucius atq; decem.

Vna

Vna quidem fertur stipulatio, plura relicta.
Quae ratio hic numerum nō sinit esse parem?

De legato gregis vel supellectilis.

Annua si legas, tot sunt legata quot anni.
Verbo nanq; vno tempora plura fluunt.
At tibi si fuerit grex, vel legata supellex,
Vnum legatum dictio sola facit.
Res tamen & plures clauduntur voce sub vna,
Cur tam diuersum tempora, résq; gerunt?

De seruo quasi libero instituto.

Testator seruum alterius (quem fortè putabat
Ingenuum) instituit, substituítq; alium,
Tota quidem in geminos semisses libra secatur,
Alter quadrantes semis, & in geminos.
Horum vnus domino serui alter iure, secundo
Competit haeredi. Quis reliquum accipiet?
Verius ipse puto, totum aequis partibus assem,
Inter honoratum distribui, ac dominum.

De duobus causis lucratiuis.

Seianum legat fundum mihi Celsus: eundem
Legauit fundum Iulius atque mihi.
Ex vno fundi speciem si consequar, illam
Nec pretium illius consequar ex alio.
Si prior est vnus pretium mihi soluerit, alter,
Ad fundum cogi qua ratione potest?

De coniunctione hominis, & legis.

Cùm testatoris verbis coniunctio facta
Ius accrescendi sit generare potens.
Virtutem cur non coniunctio legis eandem

tionib. *l. annua. etl. si singulos. de annu. legat. *d. l. si in singulos. & l. cum in annos. de annu. leg. *l. scire debemus. de stipulatio. *l. si ex tot. §. fin. de lega. primo. l. grege. de legat ij. *l. si pater fam. de haer. inst. *Insti. de vul. §. fin. *Nā in p̄dictis legibus, alius semis datur substi. qacoheres. *Inst. de lega. §. si res aliena. *l. Mauius §. duobus. de lega. ij.

*l.reconiuncti. de lega.iij.
*l.& proculo.de leg.ij.
*l.ventri.in fi.de tuto.& curato.
*Inst.de curat.§.interdum.
*l.qui neq;.§.j.iū.gl.in verbo pertinere.l.de re.eo.& l.fi.C.si adue. re m iudi.
*l. gall9.§. sieius.iūcta glo.in verbo, excludatur.in fi.de lib.& posthum.
*l.certū.C. fam.ercisc.
*l.ij iū.gl. C.ad l.falc. glo.magna in l.marcellus.§. res q̄. in fi.gl. ad Trebel.
*l. filium quem. C. famil. erciscund.
*l. j. & l. cōditiones. de condi. insti.
* Insti. de hær. insti. §. impossibilis.

Obtinet? excutiat qui mihi phœbus erit.

De tutore & curatore.

Addi alius puero tutorem tutor habenti
Non valet: ast curæ accedere cura potest.
Cur tam diuersum, cùm curatoris adultus
Pupillo æquetur sub ditione manens?

De mortuo & nato apud hostes.

Decessisse fui cùm lex Cornelia iuris
Fingat, in hostili qui ditione perit:
Cur non sic, nascatur apud si filius hostes,
Et redeat, natum fingit in vrbe prius?

De trebellianica ex peculiaribus deducenda.

Cùm successores inter res quæq; peculi
Distingui ex æquo debeat vt reliquum,
Cùm pariter singulis è rebus debeat hæres
Omnia restituens, sumere falcidiam,
Cur tamen in rebus tractatis iure peculi,
Est illi quartam phas retinere suam?

De conditione imposibili.

Conditio cui vel ius, vel natura repugnat,
Actum non vitiat, sed vitiatur ea.

Verùm quæ est homini facto impoßibilis, actum
Inficit hîc causam Scæuola docte rogo.

De actibus quinque legitimis.

Actus qui fieri nequeant sub conditione,
Súbq; die, iuris regula quinque notat.
Quæ ratio à reliquis excepit casibus illos
(Legitimi cùm sint) te precor edoceas.

De actione furti & doli.

Pro minimis etiam rebus datur actio furti:
Sed non pro minimo competit vlla doli.
Et tamen in furto dolus est: infamat vtrunque
Iudicium. cur lex tam variè hîc statuit?

De raptore & fure.

Raptorem tripli violentum pœna coërcet:
Furem at quadrupli, vim licet haud faciat.
Fure igitur cùm sit rapiens vi nequior omni,
Afficitur pœna cur leuiore tamen?

De obligatione dandi & faciendi.

Si mihi promittat Stichum se Nerua daturum,
Hunc etiam inuitus lege iubente dabit.
Idem si librum promittat scribere, solùm
Ad pretium cogi iure cauente potest.
Nam fecisse mea quantum hoc interfuit, ære
Pensabit. causam quis mihi discutiet?

De testimonio mulieris.

Quamuis testari in cunctis, quoque testis haberi
Actibus humanis fœmina iure queat.
Siue inter viuos, seu sit suprema voluntas,
Cur soli elogio testis adesse nequit?

* l. cũ hæres §. j. de statulib.
* l. actus legitimi. de reg. iur.
* l. qui facrũ. de furt.
* l. si oleũ. infi. de dol.
* Inst. vi bono. rap. in prin. & in §. quadrupli. de act.
* l. vbi aũt. §. fi. de stip.
* l. stipulationes non diuidũtur. verb. Celsus. de stip.
* l. ex eo. de testi.
* l. qui testamento §. mulier. de testamentis. §. mulier. de testa. iun. ibi glo. in verbo non poterit.

De transactione adulterij & falsi.

*l. trāsige- re. C. de transact.

Tollere cùm posit transactio crimina quæq;
Publica, cur solum vitat adulterium?
Rursus, cùm haud fieri priuato ī crimine posit,
Cur tamen in falsi crimine facta valet?

De colono & inquilino.

*l. eo iure. in qui. cau. pig. ta. con tra. *l. certi iuris. C. loca.

Omnia in vrbano fundo mercede locato,
In tacitum dominus condita pignus habet,
Non ita quæ cultor conductum inuexit in agrū
Rusticus: at causam dicat Apollo mihi.

De ficu, olea, & cæteris arboribus.

*l. fi. fini. regund.

Cùm pedibus distare Solon mandarit ab agro
Vicino geminis arboris omne genus:
Cur oleam, ficúmq; nouem procul esse remotas,
Iussit? in hac Caij sis ratione vigil.

De spadone & castrato.

*l. generaliter. in fi. de adopt.

Cùm spado ciuiles posit sibi quærere natos,
Castrato cur non talia iure licent?

De adulterio viri, & vxoris.

*Inst. eo. §. sed & illud. l. j. C. de adult.

Vxor adulterij cùm non queat vlla maritum
Arguere, vxorem cur tamen ille potest?

Pactum dolosum.

Venalem dum Seius equum proponeret, vno
Vrgeri tantum dixerat hunc vitio.
Nēpe quòd arboreos nunquā conscēdere truncos
Sueuerat, hoc emptor credidit esse iocum.
Fortè viam trabibus dum pons cōtextus acernis
Diuideret, sonipes substitit, ille premit:

Pugna

Pugnat equus, validis vrget calcaribus emptor.
Victus equo tandem grande relegit iter.
Tunc vitium cognouit equi non futile: vellet
Hunc redhibere, dolum partis adesse querens.
Callidus at contrà pacto se venditor armat.
Queritur hîc votum Papiniane tuum.

In Coruinum.

Vis tibi me socium, non vis Coruine sodalem: *l. si non fuerint. §. si. pro soc.
Sic fieri socium me tibi iura vetant.

FINIS.

CATALOGVS
aliquot interpretum Iuris Ciuilis.

DE DINO.

Primi ex antiquis Dino debentur honores:
Interpres legum maximus hercle fuit.

De Cino.

Iurisconsultum celebrem, celebrémq; Poëtam
Nosce cupis? Cini scripta diserta legas.

De Oldrado, ac Odofredo.

Consilio Oldradus pollet: clarissima legum
Commentis præstas sensa Odofrede tuis.

De Speculatore.

Dat tibi fœcundus praxim Speculator, & artē:
Ad fora qui properas, hoc duce carpe viā.

De Petro, Iacobo, & Fabro.

Subtiles olim Gallos dixere Latini:
Hoc tribuere illis Pertica, Arena, Faber.

De Bartolo.

Militiæ vexilla sacræ fert Bartolus: errat
Qui sibi vult alium præposuisse ducem.

De Baldo.

Nemo (quod hūc latuit) sciuit: si iura monarchā
Ferre queunt, tanto hic nomine dignus erit.

De

De Angelo, & Petro Vbaldis.

En tibi quot radios effudit Vbalda propago?
Post Baldum fulgēt Angelus atq; Petrus.

De Signorollo Homodæo.

Ingenium viuax, atq; ingens copia legum,
Vota huius nunquam demeritura probant.

De Alberico Rosato.

Omnis in Albrici fulget sudore vetustas:
Antiqui vindex nominis iste fuit.

De Bartholomæo Saliceto.

Cæsaribus verum doctor Salicetus honorem
Restituit, Baldi splendida signa sequens.

De Christophoro Castellioneo.

Viuit, & æternum hic viuet, quem rere sepultū.
Quid mirum? solo viuitur ingenio.

De Paulo Castrensi.

Accipe Castrensis commenta fidelia Pauli:
Nemo tibi leges explicat vtilius.

De Fulgosio & Comensi.

Volue Raphaëles docti duo fulmina belli,
Quisquis ab ingenio scripta probanda putas.

De Ioanne ab Immola.

Corneli lux prima fori sibi vendicat omnis
Censuræ, ingenio fruge, labore, decus.

De Ludouico Romano.

Romano verè dignum Pontane theatro,
Ingeniosa satis te monumenta probant.

De Pratico Papienſi.

Dat Ticinenſis veram tibi Praticus artem,
At quantum hic ſacris detrahit Eccleſijs.

De Matthæo Matheſillano.

Dant Matheſillano multam ſucceſsio laudem
Legitima, & numeris dicta notata ſuis.

De Angelo Aretino.

Angelicos ſpirat ſenſus minor Angelꝰ: hũc tu
In caſtigandis conſule criminibus.

De Chriſtophoro Portio.

Perlege Chriſtophori iuuenis commenta diſerti:
Explicat hic nitido prima elementa ſtylo.

De Alexandro.

Quàm belli Macedo clarus fuit ille triumphis,
Tantum hic Romanæ ſplendet honore togæ.

De Franciſco Aretino.

Accolti illuſtris ſubtilia ſcripta reuolue,
Ingenio (dices) non habet iſte parem.

De Andrea Siculo.

Ingenium velox, & prompta memoria, clarum
Andreæ Siculi nomen ad aſtra ferunt.

De Corneo Peruſino.

Priſca Peruſinæ caderet ſi gloria gentis,
Qui decus inſtauret Corneus vnus erit.

De Mariano & Bartholomæo Socinis.

Socinos venerare ſacri duo lumina Iuris:
Ius geminum illuſtrant filius atq; pater.

De Iaſ

De Iaſone Mayno.

Quis Maynum ignoret? quò nõ peruenit Iaſon?
Theſſalus haud tantum cognitus ille fuit.

De Philippo Decio.

Tempora quid Decij miraris cana Philippi?
Ius nemo hoc melius nouit vtrunq; viro.

De Lancelloto Decio.

Aetas me fratri, fratrem mihi gloria præfert:
At germanus amor nos facit eſſe pares.

De Laphranco & Calcaneo Brixienſibus.

Hi duo victuras referunt tibi Brixia laudes,
Ille legens, alter conſilio eximius.

De Bartholomæo Veronenſi.

Cautellis Cepolla tuis qui nouerit vti
Legitimè, hoſtiles non metuet laqueos.

De Guidone Papæ.

Conſilijs te Guido iuuat: deciſio verùm
Fertilis, æterna laude perennis erit.

De Franciſ.& Franciſchino Curtiis.

Curtia perpetuis domus eſt celebranda trophæis,
Ex qua tam clari proſiliere viri.

De Carolo Royno.

Explicat hic legum nodos velut Oedipus alter:
Nunquam habuit talem Felſina docta virũ.

De Ioanne Crotto.

Exiguos Crotti lector ne ſperne labores,
Inuenies ſtudijs plurima digna tuis.

De Hip

De Hippolyto Marſilio.

Crimina legitimis qui vis compeſcere pœnis,
Vtile Marſilij iam tibi conſtat opus.

De Corceto Siculo.

En tibi præclarus Siculis Corcetus ab oris,
Tranſcribit calamo dicta notanda tuo.

De Claudio Aquenſi.

Claudius Allobrogũ primos defendit honores.
Noſtra ætas tanto præſule clara fuit.

De Franciſco Balbo.

Vtilis æternum reddit præſcriptio Balbum,
Omnibus id numeris tam bene conſtat opus.

De Iacobino à ſancto Georgio.

Feuda Iacobini lector ſtudioſe reuoluas:
Fama quidem meritis eſt minor ipſa ſuis.

De Alberto Bruno Aſtenſi.

Si Bruni formam, augmentũ, reliquóſq; labores
Inſpicias, dices hunc vigilaſſe diu.

De Franciſco Rippa.

Iudicium, ingenium, conſummatíq; labores,
Hunc viuum ſeclis omnibus efficient.

De Franciſco Purpurato.

Purpureos redolent ſenſus tua dogmata Præſes.
Inclyte: maiorem vix habet Italia.

De Ioanne Antonio Alexandrino.

Quanta ſit Antoni legum tibi copia, quanto
Ingenio excellas, vrbs Patauina probat.

De Hieronymo Cagnollo.

Iurisconsultos inter Cagnolle disertos
Censeri, meritò te tua scripta iubent.

De Lancelloto Galiaula.

Quid raptum defles Galiaulam ætate virenti?
Inuida mors claris non nocet ingenijs.

De Bertrando Carpenctoratensi.

Vota tua, atq; ingens probitas Bertrãde, fauorẽ
Non cessant famæ conciliare tuæ.

De Ioanne Igneo.

Igneus extinctos Gallorum suscitat ignes.
Doctrina certè magnus, & ingenio.

De Aymaro Riuallio.

Historiam iuris splendens Riuallius ornat:
Præstitit hæc iuuenis, nunc mihi quãtus erit?

De Gulielmo Budæo.

Budæus pater elegantiarum,
Ne Galli inuideant, facit, Latinis.

De Vdalrico Zasio.

Doctus maximè, maximè & disertus,
Leges restituit suo hic nitori.

De Andrea Alciato.

Consultissimus ornat Alciatus
Musas, eloquium, sacrásq; leges.

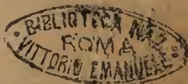
De Aemilio Ferreto.

Inter conspicuos nitet modernos,
Lingua & moribus elegãns Ferettus.

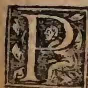
Συμπέρασμα.

Sic viuent, quoscunq; opera ad sublimia virtus
Traxerit, & nullo tempore fama cadet.
Hæc quoq; venturos accedent clara nepotes,
Et graue ad ascensum nomina calcar erunt.

SVMMA FELICITAS,
NEMINI INVIDERE.

INDEX EORVM
quæ primo libro conti- nentur.

PRoœmium ad ſcholaſticos Tholoſanos. Pag.3
Speculari volentes ab omni affectu liberos eſſe debere. CAP. I. pagina 7.
Diſciplinę quam quis elegerit totis viribus incumbendum. CAP. II. pag.10
Omnem diſciplinam generalibus conſtare præceptis. CAP. III. pag. 14
Cauſas & rationes in omni diſciplina peruestigandas. CAP. IIII. pag.28
Per rationes dubitandi & decidendi legum ſenſa elicienda. CAP. V. pag.46
Per contraria & oppoſitiones, veritatē melius inueniri. CAP. VI. pag.53
Regularum vſum perquàm neceſſariū eſſe. CAP. VII. pag.60
Regulas tum ex verbis, tum ex mente legū colligendas. CAP. VIII. pag. 6.
Non cumulādas Doctorum opiniones, ſed Iuriſconſultorum mētem explorandam. CAP. IX. pag. 87
Regularum ſeu axiomatū formulas varias eſſe, & pro libito cōponēdas. C. X. p. 108

Quam-

Quam ob rem Iurisconsulti magis per facti species, quàm per regulas processerunt. CAP. XI. pag. 115

Quanta sit assiduæ disputationis vtilitas, & proborum iuuenum consuetudo. CAP. XII. pag. 119

Paucos & idoneos autores eligẽdos, in eisq; diligẽter versandũ. CAP. XIII. pag. 122

In cuiusq; legis elucidationem octo necessaria videri. CAP. XIIII. pag. 126

Leges Iurisconsultorum ex variis fragmentis cõpilatas & annalium imperitia interpretes nonnunquàm hallucinatos. CAP. XV. pag. 132

Leges librariorum incuria deprauatas, eruditorum iudicio castigandas & restituendas. CAP. XVI. pag. 139

Locos communes ingenij gratiâ habẽdos, & materiarum sedibus memoriam adiuuandam. CAP. XVII. pag. 153

De locis communibus. C. XVIII. pag. 158

De sedibus materiarum. C. XIX. pag. 201

Philosophos, Oratores, Poëtas, aliósque idoneos autores interdũ recreationis gratiâ legendos. CAP. XX. pag. 212

De Iurisconsult. laudibus. CAP. XXI. pa. 226

Nunquam parcẽdum calamo, & repertoria conficienda. CAP. XXII. pag. 238

[illegible]

1971